

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NEHCÜ'L-FERÂDÎS'TE GÖRÜNÜŞ DEĞERİ

Yüksek Lisans Tezi

Rabia Şeyma İLHAN

Danışman
Doç. Dr. Seçil HİRİK

Nevşehir
2021

TEŞEKKÜR

Çalışma süreci boyunca derin bilgisi, anlayışı ve yol göstericiliğiyle çalışmanın her aşamasında yön vererek motive eden değerli danışman hocam Doç. Dr. Seçil HİRİK'e, ulaşamadığım kaynakları bulmamda yardımcı olarak benimle paylaşan sayın hocam Doç. Dr. Erkan HİRİK'e, yüksek lisans ders döneminde dersimize giren ve kendimizi geliőtirmemiz için katkısı olan sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARATAŐ'a sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın her aşamasında verdiği desteklerle yanımda olan huzurlu bir çalışma ortamı sunan ve destekleyici konuşmalarıyla motive eden kıymetli babam Lütfi İLHAN'a, annem Sema İLHAN'a; her zaman yanımda olan moral kaynağım sevgili arkadaőım Gamze SAY'a gönülden teşekkür ederim.

NEHCÜ'L-FERÂDÎS'TE GÖRÜNÜŞ DEĞERİ

Rabia Şeyma İLHAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Seçil HİRİK

ÖZET

Kerderli Mahmud bin Ali tarafından 14. yüzyılda ele alınan Nehcü'l-Ferâdîs, dinî ve didaktik özelliğe sahip olan mensur bir eserdir. Eser, Harezmi Türkçesinin dil özelliklerini yansıtan her biri on kısımdan meydana gelen dört babdan oluşur. *Görünüş* (aspect) kategorisi, Rus ve Slav dillerinde olduğu gibi Türkçede ayrı eklerle sahip değildir. Bundan dolayı görünüş, zaman ekleriyle karşılanmaktadır. Çoğunlukla zamancı bakış açısıyla ele alınan bu ekler zamansal özelliklerinin yanında görünüşsel özelliklere de sahiptir. Fiildeki hareketin zaman çizgisi üzerinde nasıl bir yayılıma sahip olduğu bize görünüş kategorisini verirken bu çizgi üzerinde olayların zamanı ise bize zaman kategorisini verir. Birbirini tamamlayan bu iki kategori birbiriyle yakından ilişkili fakat birbirinden farklı kategorilerdir. Bu yakın ilişki dolayısıyla birbirlerinin yerine kullanılmışlardır.

Çalışmanın konusunu; zaman ekleri olarak tanımlanan eklerin Nehcü'l-Ferâdîs eserinde görünüşsel değerlerinin tespiti oluşturmaktadır. Zamansal olarak ele alınan bu eklerin gerçek zaman dilimi üzerinde nasıl bir yayılıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde ele alınan konunun problem, amaç ve yöntemi belirlenmiş, ikinci bölümünde zaman ve görünüş kavramlarının sınırları çizilmiş, son bölümde ise Nehcü'l-Ferâdîs'te yer alan fiillerin görünüşsel değerleri Johanson'un anlayışına göre sınırlar arasılık, sınır sonrasılık ve sınıra bakış kategorilerinden hangisi içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, Nehcü'l-Ferâdîs eserinden seçilen örnekler görünüşsel açıdan ele alınarak incelenmiştir. Johanson'un görünüş sınıflandırmasına göre tespit edilen örnekler sınıflandırılmış ve hangi morfemle işaretlendiği gösterilmiştir. Çalışma ile elde edilen bulgularla birlikte zaman ekleri olarak bilinen eklerin bu görevlerinin yanında başka görevlerinin de olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre çalışma, Harezmi Türkçesinin öne çıkan eseri ile o dönemin görünüş kategorisini ortaya koymaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görünüş, zaman, Johanson, Nehcü'l-Ferâdîs.

ASPECT VALUE İN NEHCÜ'L-FERÂDİS

Rabia Şeyma İLHAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Social Sciences Institute

Turkish Language Department, Master Thesis

Adviser: Doç. Dr. Seçil HİRİK

ABSTRACT

Nehcü'l-Ferâdîs, handled by Mahmud bin Ali of Kerder in the 14th century, is a prose work with religious and didactic features. The work consists of four parts, each of which consists of ten parts, reflecting the linguistic characteristics of Harezmi Turkish. The aspect category does not have separate suffixes in Turkish as in Russian and Slavic languages. Therefore, the aspect is met with time suffixes. These suffixes, which are mostly handled with a temporal point of view, have aspectual properties besides their temporal properties. The extent of the motion in the verb on the timeline gives us the aspect category, while the time of events on this line gives us the time category. These two categories that complement each other are closely related but different from each other. Because of this close relationship, they have been used interchangeably.

The subject of the study; It constitutes the determination of aspectual values of the suffixes defined as time suffixes in the work of Nehcü'l-Ferâdîs. It has been determined that these suffixes, which are handled temporally, have a spread over the real time frame. The problem, purpose and method of the subject addressed in the first part of the study consisting of three parts were determined, in the second part, the limits of time and aspect concepts are determined, in the third part, the aspectual values of the verbs in Nehcü'l-Ferâdîs were determined according to Johanson's opinion, which of the categories of intraterminality, postterminality and terminality view.

As a result of the study, the examples selected from Nehcü'l-Ferâdîs were examined from an aspectual perspective. Samples detected according to Johanson's aspectual classification were classified and it was shown with which morpheme they were marked. With the findings of the study, it was revealed that the suffixes known as time suffixes had other tasks besides these tasks. Accordingly, the study tried to reveal the aspectual category of that period with the prominent work of Harezmi Turkish.

Keywords: Aspect, time, Johanson, Nehcü'l-Ferâdîs.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x

GİRİŞ	1
A. Problem	1
B. Konu	1
C. Amaç.....	2
D. Yöntem	2

I. BÖLÜM

TÜRKÇEDE ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KATEGORİLERİ

1.1. Zaman	3
1.1.1. Gerçek Zaman	10
1.1.2. Fiil Zamanı	11
1.1.3. Türkçede Zaman.....	19
1.1.3.1. Geçmiş Zaman	20
1.1.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman (-DI)	21
1.1.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman (-MIŞ)	22
1.1.3.2. Şimdiki Zaman.....	23
1.1.3.3. Gelecek Zaman	26
1.1.3.4. Geniş Zaman	28
1.2. Görünüş.....	31
1.2.1. Görünüş Kavramı	31
1.2.2. Fiil Zamanı ile Görünüş Arasındaki İlişki.....	55
1.2.3. Kılınış ile Görünüş Arasındaki İlişki.....	64

1.2.4. Johanson'un Görünüş Kuramı	78
1.2.4.1. Sınırlar Arası Bakış (Intraterminality).....	82
1.2.4.2. Sınır Sonrası Bakış (Postterminality)	84
1.2.4.3. Sınıra Bakış (Adterminality).....	85

II. BÖLÜM

NEHCÜ'L-FERÂDÎS'TE GÖRÜNÜŞ

2.1. Nehcü'l-Ferâdîs	87
2.1.1. Nehcü'l- Ferâdîs'te Görünüş İşaretleyicileri	87
2.1.1.1. Sınırlar Arası Bakış Bildiren Yapılar	87
2.1.1.1.1. -r/-Ar/-Ur/-yUr	87
2.1.1.1.2. -(IrdI/ -ArdI.....	101
2.1.1.1.3. -A/-U- turur	109
2.1.1.2. Sınır Sonrası Bakış Bildiren Yapılar	111
2.1.1.2.1. -(i)p turur.....	111
2.1.1.2.2. -mİş	113
2.1.1.2.3. -(i)p turur+dI	114
2.1.1.2.4. -mİşdI	117
2.1.1.3. Sınıra Bakış Bildiren Yapılar.....	119
2.1.1.3.1. -dI	119
SONUÇ.....	152
KAYNAKÇA	156
EKLER.....	165

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Uzun'un görünüş, kip ve zaman sınıflandırması	7
Şekil 2: Zamanın gösterimi	12
Şekil 3: Reichenbach'in fiil zamanı gösterimi	15
Şekil 4: Givon'un fiil zamanı ve zamansal bağlam gösterimi	16
Şekil 5: Smith'in görünüş sınıflandırması	39
Şekil 6: Comrie'nin görünüş sınıflandırması.....	41
Şekil 7: Olsen'in görünüş sınıflandırması	44
Şekil 8: Dik'in görünüş sınıflandırması.....	44
Şekil 9: Binnick'in görünüş sınıflandırması.....	45
Şekil 10: Benzer'in görünüş sınıflandırması	49
Şekil 11: Bache'nin görünüş sınıflandırması ve bağlantılı olduğu kategoriler	50
Şekil 12: Thelin'in görünüş ve zaman ayrımı.....	56
Şekil 13: Młynarczyk'ın kılınış ile görünüş arasındaki ayrımı	71

GİRİŞ

A. Problem

Türkçede görünüş kategorisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığı zaman bu kategorinin zaman kayması ya da fiilin iç zamanını ele alan kılınış başlıkları altında ele alındığı görülmüştür. Bu çalışmanın problemi ise zaman ekleri olarak tanımlanan eklerin zaman işlevlerinin yanında görünüş değerlerine de sahip olmalarıdır. Her iki kategori arasında yakından bağlantı olmasına rağmen birbirinden farklılık gösterir.

Eylemlerin sahip olduğu zaman ve görünüş değerlerine ilişkin detaylara bakıldığında zaman kategorisi iki gruba ayrılır. Bu kategorilerden ilki içinde yaşanan *gerçek zaman* (time), diğeri ise gerçek zamanı anlamak ve anlamlandırmak için dil ile ifade edilen *fiil zamanı* (tense) kategorisidir. Bir bütün olan gerçek zaman parçalara bölünemez ve sürekli bir akış içerisindedir. İnsanların iletişimde kolaylık sağlaması amacıyla dilimlere ayırdığı zaman ise fiil zamanıdır. Dolayısıyla her iki kategoride birbirinden farklılık gösterir.

Çalışmanın temel bölümünü oluşturan görünüş (aspect), eylemdeki hareketi konuşucunun öznel bakış açısıyla ifade edişidir ve bu hareketin nasıl bir yayılıma sahip olduğunu gösterir. Görünüş, Rus ve Slav dillerinde ayrı eklerle aktarılmaktadır. Rus ve Slav dilleri ise görünüş kategorisinin gelişiminde etkili olan dillerdir. Türkçe dil bilgisi kitaplarında hem zaman hem görünüş aynı eklerle aktarıldığından dolayı bir olayın bitmiş, bitmemiş ya da süreklilik bildirdiğini anlamak kolay değildir. Her iki kategorinin de bir ek ile aktarılması karışıklığa sebep olmaktadır.

Çalışmada zaman ve görünüş kategorilerinin her ikisi hakkında ayrıntılı bilgi verilerek Nehcü'l Ferâdîs eserinde yer alan fillerin görünüş değerleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

B. Konu

Çalışmada esas alınan Nehcü'l-Ferâdîs, Harezmi Türkçesinin hacimli ve mensur yapıda olan kırk hadis türünde bir eserdir. Mahmud bin Ali tarafından kaleme alınan ve “Cennete giden yol” anlamına gelen bu eser dört bab ve kırk fasıldan

oluşmaktadır. Eser, Hz. Muhammed'in hayatı, dört halife, Allah'a yakınlaştıracak ve uzaklaştıracak amellerden bahsetmektedir.

Türkoloji çalışmalarında kip, kiplik ve görünüş konuları üzerine yapılan araştırmalar son yıllarda artmaya başlamıştır. Görünüş kategorisi üzerine tarihî dönem eserleri esas alınarak yapılan araştırmaların azlığı tespit edilmiştir. Bu sebeple Harezmi Türkçesi ile kaleme alınan eser üzerinde karar kılınmıştır. Akademik araştırmacıların üzerinde durması gereken bir konu olan görünüş kategorisi, öğrencilerin kullandığı dili anlama ve dil öğrenme noktasında önemli bir aşamadır. Nehcü'l-Ferâdis eserinde yer alan fiilleri tarayarak görünüş değerlerini saptamak tezin konusunu oluşturmaktadır.

C. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Nehcü'l-Ferâdis eserinde yer alan eylemlerin görünüş kategorisi altında görevlerini tespit etmektir. Dilbilimi alanında görünüş konusuna dair çalışmalar yapılmış olsa dahi bu çalışmaların Nehcü'l-Ferâdis kapsamında incelemesi yapılmamıştır. Bu sebeple, tarihi dönemde yer alan bir eser seçilerek görünüş kategorisi üzerine yapılan görüşlere yer vermek ve Nehcü'l-Ferâdis eserinde görünüş kategorisinin nasıl ele alınabileceğini incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışma dilbilimi alanındaki bu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

D. Yöntem

Belirlenen konunun amaç ve kapsamını belirledikten sonra seçilen konuyla ilgili literatür taraması yapılmış, arşiv ve kütüphaneler incelenerek gerekli kaynaklar temin edilmiştir. Yapılan kaynak araştırmasından sonra kaynaklar incelenmiş ve ulaşılan bilgiler karşılaştırılarak en doğru sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili araştırmacıların yaptığı görüşlere yer verilmiştir. Görünüş konusu hakkında Türk ve yabancı kaynaklar taranarak Nehcü'l-Ferâdis eserinden tespit edilen fiillerde sınırlar arasılık, sınır sonrasılık ve sınıra bakış örnekleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma Orta Türkçe döneminin hacimli eserinden biri olan Nehcü'l-Ferâdis eseri üzerine uygulanmıştır. Yazım aşamasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Tez Yazım Kılavuzuna sadık kalınmıştır.

I. BÖLÜM

TÜRKÇEDE ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KATEGORİLERİ

1.1. Zaman

İnsanlar duygularını, düşüncelerini, çevresindeki varlıkları ve başlarından geçen olayları dil ile ifade ederler. Olay ya da durumları anlamlandırarak ifade ederken belli bir zaman çizgisi üzerine yerleştirirler. Bu çizgi üzerinde meydana gelen eylemler konuşucu tarafından sıfır noktasına göre önceliklik ve sonrakilik sıralaması oluşturur. Günlük hayatta meydana gelen olayların gerçekleştiği zaman dilimini ifade edebilmek için zamanda bölümlenmeler yapılmıştır.

*Zaman*¹ kavramı felsefenin de çalışma alanında yer almıştır. Zamanla bu kavram felsefenin alanından dilbilimin alanına girmiştir. Dilbilimsel anlamda zaman, gerçek zaman (time) ve fiil zamanı (tense) olmak üzere ikiye ayrılır. Gerçek zaman, başı ve sonu belli olmayan sürekli akıp giden bir zamandır. Fiil zamanı, gerçek zamanın zaman çizgisi üzerine işaretlenmesidir. Saat ve takvim ile algılanan zaman dilimi belli ölçülere girerek bölümlenmelere ayrılmıştır (Benzer, 2008: 70). Fiillerle ilgili temel düşünceler Plato ve Aristo'ya yani Eski Yunan'a kadar gider. Plato fiili, "eylem sözcüğü" tanımıyla eylemi ifade eden kelime olarak adlandırır. Aristo ise temel özelliği zaman olan fiili, zamanı gösteren bileşik bir ses olarak tanımlar. Bu güne kadar fiil bir "zaman kelimesi" olarak düşünülmüştür. Yapılan anlam, dil bilgisi, mantık ve felsefe araştırmalarının üzerinden 2500 yıl geçmesine rağmen zaman kavramı çok iyi anlayamamıştır (Binnick, 1991: 3). Zaman kavramının farklı araştırmalara konu olmasına rağmen sonsuz ve soyut oluşu onu sözcüklerle tanımlamakta zorlaştırmıştır. İlk olarak felsefe ve sonrasında dilbilim alanında yer alan zaman her iki alanda da birbirini tamamlayıcı nitelikte günümüze kadar gelmiştir.

Başı ve sonu belli olmayan uçsuz bucaksız olarak kabul edilen zamanı bölümlenmede farklılıklara gidilerek çeşitli tasnifler yapılmıştır. Uğurlu'ya göre akıp giden zaman içerisinde gerçek hayatta yaşanan her olayın başlangıcı, süresi ve bitiş sınırı vardır.

---

¹ Belirli olaylara gönderme yapan vakit sözcüğü ile daha kapsayıcı olan zaman sözcüğünde ayrıma gidilmiştir. Vakit sözcüğü bölümlenmiş zaman dilimini ifade eden, zaman içerisinde tüm anları ve olayları içerir. Diğer bir deyişle vakit sözcüğü anları barındırırken zaman sözcüğü daha kapsayıcıdır ve matris anlamında kullanılır. Matris anlam ile aralarındaki kullanım farkını anlayabiliyoruz (Ördem, 2014:130).

Olay diğer gerçekleşen olaya göre, zaman çizgisi üzerinde önce, aynı zamanda ve sonra olarak bölümlenmelere ayrılır. Konuşma zamanı esas alınarak gerçekleşen olayın konuşmadan önce olma durumu, *ncekilik* (Anterioritt); aynı anda olma durumu, *eş zamanlılık* (Gleichzeitigkeit); daha sonra olma durumu ise *sonrakilik* (Posterioritt) olarak adlandırılır (2003: 126). Uğurlu'nun yaptığı zaman bölümlemesine göre gerçekleşmiş, gerçekleşmekte olan ve gerçekleşecek olan şeklinde üç zaman diliminden bahsedilebilir. Bu zaman dilimleri günlük yaşantıda dn, bugün ve yarın olarak ifade edilir. Dn, geçmiş zamanı; bugün, şimdiki zamanı; yarın ise gelecek zamanı nitelendirir.

Zaman izgisi üzerinde yerinin ve sınırlarının belirlenmesi olarak ifade edilen kavram zamandır. Mutlak zaman (absolute tense) olarak anlamlandırılan geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman konuşma zamanı esas alınarak belirlenir (Comrie, 1985: 36). Sonsuz bir akış içerisinde olan zaman iletişimde kolaylık sağlaması amacıyla zaman çizgisinde blmlendirerek sınırlandırılmaya çalışılır. İnsanlar yaşantılarında söyledikleri şeyleri olay ya da durumların gerçekleştiği zaman dilimine göre konumlandırmaya ihtiyaç duyar. Bu konumlandırmayı yaparken de geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı konuşma zamanına göre zaman çizgisine yerleştirir. Konuşma zamanı şimdiki an olabileceği gibi geçmiş ve gelecek zaman da olabilir.

Eyleme bağlı olarak ortaya çıkan gerçek ya da doğal srenin dilbilgisel bölümlerini belirten kategori zamandır. Çeşitli dillerin zaman dizgileri farklılık gösterir. Konuşucunun konuştuğu ana göre değerlendirilen olay salt nitelikli zaman, geçmiş ya da gelecekte yer alan olaya göre değerlendiren olay ise görece nitelikli zamandır. Geçmiş, şimdi ve gelecek gibi yalın zamanların yanına hikye, rivayet, koşul ve katmerli bileşik zamanda eklenir (Vardar, 2002: 228). Aynı görüşe sahip olan Uzun'a göre de zamanın dile yansıtılması mutlak ve göreceli zaman olarak iki boyutta gerçekleşir. Geçmiş, şimdi ve gelecek mutlak zamanı yansıtırken bu zamanlara göre zaman eksenine yerleşen zamanlar ise göreceli zamanı yansıtır. Göreceli zamanlar mutlak zamanla *nceki* ve *sonraki* ilişkisiyle iki yönlü bağlantı kurar (2004: 152). Gerçek zamanda gerçekleşen olayları zaman çizgisi üzerinde işaretleme ile oluşturulan fiil zamanında mutlak ve göreceli zaman oluşur. Bu iki ayırım merkeze alınan zaman noktasına göre gerçekleşir. Konuşma zamanının

merkeze alındığı eylemlerde üç mutlak zaman oluşur. Göreceli zaman ise mutlak zamana göre fiil zamanı üzerinde yer alır.

Göksel ve Kerslake, Türkçede geçmiş ile geçmiş olmayanın arası, birincil zaman farklılaşmasını ortaya çıkarır. *-(I)yor, -mAktA ve -(y)AcAK* gibi şimdiki ve gelecek zamanın ifadesinde yer alan bu ekler göreceli zamanı işaretler. Bu, mutlak şimdiki ve gelecekteki zaman ifadesinin konuşma anından başka bir referans noktasını gösterecek olan geçmiş koşaç *-(y)DI* gibi başka herhangi bir zamanlayıcı işaretçisinin yokluğuna bağlı olduğu anlamına gelir (2005: 284). Bir işin, bir oluşun içinde yer alan bu soyut süre bir akış içerisindedir. İnsanoğlu bu uçsuz bucaksız kavramı zaman olarak tanımlayarak gruplara ayırmış ve sınıflandırmıştır. Yapılan sınıflandırmalarda olayın gerçekleştiği an ya da konuşma anı esas alınmıştır. Zaman çizgisi üzerinde dün, bugün, yarın olarak yerleştirdiğimiz zaman kavramları yaşanmış an, yaşanan an ya da yaşanacak an olarak ifade edilir. Dün ile geçmiş zaman, bugün ile şimdiki zaman ve yarın ile gelecek zaman tanımlanır. İş, oluş ve durumu ifade etmek için bu üç zaman dilimi esas alınır (Üstünova, 2005: 188).

Üretilen sözcenin konuşmalarda kolaylık sağlaması amacıyla zaman kavram olarak şimdi ve burayı yani konuşma anını esas alarak geçmiş, şimdiki ve gelecek olarak üç ana zaman dilimiyle ortaya çıkmıştır. Bu üç ana zamana göre geçmiş zaman, konuşma anı öncesinde; şimdiki zaman, konuşma anında; gelecek zaman, konuşma anından sonrayı temsil eder (Doğan ve Usta, 2015: 175). Bu zaman dilimleri konuşucu ve eylemin gerçekleşme zamanına bağlıdır. Konuşucunun sözceyi ürettiği an, konuşma zamanına denk gelir. Buna göre de eylemin gerçekleşmesi öncelik, eş zamandalık ve sonralık olarak yerleştirilir.

Zaman kavramını oluşturan temel ölçütleri Klein (1994: 61-63) yedi kategoride ele alır:

- 1. Bölünebilirlik (segmentability):** Zaman daha küçük parçalara ayrılabilir.
- 2. Altanlamlık (inclusion):** a ve b gibi herhangi bir zaman aralığı birbirini kapsayabilir.
- 3. Doğrusal sıralama (linear order):** Tamamen ya da kısmen birbirine dâhil edilmeyen zaman aralıkları birbirlerini takip ederler.

4. **Yakınlık (proximity):** Zaman aralıkları birbirine ya yakınlık ya da uzaklık gösterebilir. Fakat bu anlamda yakınlık ya da uzaklık metreye bağılı bir şekilde ölçülmez.
5. **Nitelik eksikliği (lack of quality):** Zaman aralıklarının niteliksel özellikleri yoktur. Bunlar birbirlerini takip eder ve zamansal ilişkileri belirlerler.
6. **Süre (duration):** Zaman aralıkları uzun ya da kısım olabilir.
7. **Başlangıç (origo):** Şimdiki deneyiminin zamanı olarak tanımlayabileceğimiz ayırt edici bir zaman aralığıdır. Bundan önceki şeylere anı ile erişilirken sonrakilere beklenti ile erişilebilir.

İnsan zihni çevresindeki nesne ve hareketleri *dakika, saat, gün ve yıl* gibi “bölme” ve “tasnif etme” ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaç ise sonsuz ve bitimsiz bir özelliğe sahip olan zaman kavramının oluşumuna sebep olmuştur. Sonsuz ve bitimsiz özelliğiyle zamanın kesintisiz bir şekilde süregiden akışı ifade edilir. Bir olayın gerçekleştiği zaman dilimini ifade edebilmek için geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman konuşucuya bağılı olarak oluşur. Geçmiş ve gelecek zaman konuşucunun konuştuğu ana göre belirlenerek önce ve sonrasını ifade eder. Konuşma anı olan “şimdi” gelmiş, gelmekte ve gelecek olandan oluşur (Akşehirli, 2010: 16-21). Geleneksel dil bilgisi çözümlenmelerinde geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman birbiriyle karşıtlık ilişkisiyle benimsenmiştir. Gerçekte bütün dillerde zaman bulunmaz ve zaman çizgisinde işaretlenen bu mutlak zamanların karşıtlık ilişkisi evrensel değildir. Zaman kavramının temel özelliği tümcede gönderimde bulunulan iş, olay veya durumun zamanını sözcenin zamanına bağlamaktır. Sözcce zamanı olarak “şimdi” olan zaman yani konuşma anı esas alınır. Gerçekte bütün dillerde zaman bulunmaz derken zamanı işaretleyen geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kullanımlarının yerine zaman, “önce”, “şimdi” ve “sonra” kavramlarıyla verilir. Sonuç olarak değişik dillerde zaman değişik biçimlerde sınıflanmıştır (Lyons, 1983: 273-274). Türkçe dil bilgisinde yapılan geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman ayrımı her dilde aynı değildir. Bundan dolayı evrensellik göstermez.

Uzun (1998: 8-12)’a göre Türkçede geçmiş *-(y)TI* ve geçmiş dışı *-Ø* olmak üzere iki zaman dilimi vardır. Uzun, *tek ek/çok işlev* yaklaşımına karşı çıkararak *tek ek/tek işlev* teorisini ortaya çıkarmış ve *sıfır eki* (zero morpheme) önerisini getirmiştir. Bu teori tek ekin çok işlev üstlenmesine karşı çıkararak tek ekin tek işlevinin olduğunu diğer

işlevlerinin ise sıfır biçim tarafından karşılandığını ifade eder. Ses bilgisel eklerin ilgili olduğu kategoride bulunmasıyla ortaya çıkan asimetrik ek sıfır eki olarak adlandırılır. Uzun (2004: 163), Türkçede *i-* üzerine gelen *-DI* ekinin geçmiş zaman bildirdiğini ve eylem üzerine gelen diğer eklerin ise geçmiş dışı zamanı göstererek görünüş ve kip kategorilerini bildirdiğini söyler. Tek ek/çok işlev teorisi ile Uzun, sıfır eki ve geçmiş dışı zaman eki şeklinde eklerin işlevlerini şu şekilde göstermiştir:

Şekil 1: Uzun'un görünüş, kip ve zaman sınıflandırması

Görünüş	Kip	Zaman
Sürme: -yor	Tahmin: -AcAk	Geçmiş: i-di
Bitme: -DI	Olasılık: -Ar	Geçmiş-dışı: Ø
Başlamama: Ø	Rivayet: -mİş	Olgusal: Ø

(2004: 165).

Uzun'un görüşlerine göre bir ek birden fazla kategori içerisinde ele alınmamalıdır. Zaman ve görünüş kategorileri de birbirleriyle ilişkili olmalarına rağmen birbirlerinden farklı kategorileridir. Bu noktada bu kategorileri karşılayacak olan ekler de birbirlerinden farklı olmalıdır. Söz gelimi, "Ali hızlı hızlı merdivenlerden çıkıyor." ifadesinde *-Iyor* eki zaman açısından şimdiki zaman, görünüş açısından ise intraterminallik gösterir. Uzun'un yaklaşımına göre *-Iyor* eki hem görünüş hem zaman kategorilerini üstlenemez. Ona göre burada *-Iyor* görünüşü verirken Ø ise bize zamanı vermektedir.

Erkman-Akerson'a göre kesintisiz olarak süregiden zamanın başı, ortası ve sonu yoktur. Bu kesintisiz yapısıyla zamanı ele almak yaşantıda zorlukların meydana gelmesine yol açar. Bundan dolayı zaman kavramı sınırlı yaşantıya uydurularak düzene sokulmuş ve geçmiş, şimdi, gelecek olmak üzere dilimlere ayrılmıştır. Konuşma anına göre geçmiş hatırlanabilir, şimdi olan geçmişten ayrılabilir ve gelecek hayal edilebilir. Erkman-Akerson, felsefi olarak zaman kavramını şu şekilde şema halinde gösterir:

Süregiden Gerçek Zaman Başı sonu belli değildir, kesintisizdir.	İnsanın Dilimlediği Zaman Başı sonu belli olan dilimler.
---	--

Erkman-Akerson, Türkçede birbiriyle karşıtlık kuran geçmiş, şimdi ve gelecek zamanın dışavurumlarını şu şekilde bir çizelgede gösterir:

Merkez: Şimdi				
	Dilimlenmemiş Zaman	Dilimlenmiş Zaman		
İşlev	Geniş	Geçmiş	Şimdi	Gelecek
Biçim	[-İr], [-Er]	[-Dİ], [mİş]	[-yor]	[-EcEk]

Merkez: Geçmişteki bir zaman noktası				
	Dilimlenmemiş Zaman	Dilimlenmiş Zaman		
İşlev	Geniş	Geçmiş	Şimdi	Gelecek
Biçim	[-İrdİ] [-İrmİş]	[-Dİydİ] [-mİştİ] [-mİşmİş]	[-yordu] [-yormuş]	[-EcEktİ] [-EcEkmlİş]

Merkez: Gelecekteki bir zaman noktası				
	Dilimlenmemiş Zaman	Dilimlenmiş Zaman		
İşlev	Geniş	Geçmiş	Şimdi	Gelecek
Biçim	[-İr] olacak; [-yor] olacak	[-mİş] olacak	[-yor] olacak	.....

Erkman-Akerson, konuşma anını merkeze alarak bu çizelgeyi oluşturmuştur. Merkez bazen geçmiş ve gelecekteki bir noktaya doğru kayabilir. Bu durumda biçimsel öğelerde değişir ve ek öbekleri meydana gelir. Konuşmacının bir olayı durduğu noktada anlatması ve konuşma anını esas aldığı merkez anlatı zamanıdır (2016: 235-237). Konuşma anının odak noktası olarak alınan bu çalışmada kesintisiz zaman kendi sınırlı yaşamımıza geçmiş, şimdi ve gelecek olarak işaretlenmiştir.

Günlük ihtiyaçlarımızı düzenlemesi ve kolaylaştırması için zaman üzerinde hatırlama, ayırabilme ve tasarlama gibi yetiler bizlere kolaylık sağlar. Dilimlenmiş ve dilimlenmemiş olarak birbirinden ayrılan zaman kavramının ilkinde geçmiş, şimdi ve gelecek zaman birbiriyle karşıtlık ilişkisi kurar. Dile yansıyan bu zamanlarda konuşma anı merkeze alınırken merkez geçmişte seçilen bir zaman noktasına biçimlerine değişiklikler yaparak yerleşebilir (Erkman-Akerson; Ozil, 2015: 224).

Dilaçar'a göre neredeyse bütün dillerde *bitmişlik* (Latin. perfectum, Arap. mazi) ve *bitmemişlik* (Latin. Imperfectum ya da infectum, Arap. muzari) olmak üzere iki türde zaman ulamı vardı. Gelecek zaman ve şimdiki zaman bitmemişlik ifade ederken zamanla bu kavram içerisine geçmiş zamanda eklendi. Bunların yanında geniş zaman, süreklilik, geçmiş öncesi, gelecek öncesi, salt zaman ve görelî zaman çeşitleri de eklenerek gelişme gösterdi. Bizde yalnızca fiillerde yer alan zaman ulamı kimi diller de isimlerde de yer alır. Önemli olan zaman kavramını iyi tanıyıp görevlerini ayırt etmektir (1971: 111). Görüldüğü üzere Dilaçar, çalışmasında fiilde zamanı ayrıntılı olarak ele almış ve saltık zamansızlık, alışkı geniş zamanı, şimdikilik, sürekli şimdikilik vb. şeklinde farklı adlandırmalar sunmuştur.

Hatipoğlu (1978: 140) zaman kavramını geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman olarak dört kategoriye ayırır. Eylemler *geldi, gelmiş, geliyor, gelir, gelecek* vb. zaman işaretleyicileri ile birlikte zaman çizgisi üzerine konumlandırılır. Adalı (1979: 44-45)'ya göre eylemin oluştuğu zamanı belirten zaman ardılları yüklemde zorunlu ardıllarından biridir. Eylemin oluşuyla ilgili geçmiş zaman (a. belirli geçmiş zaman b. belirsiz geçmiş zaman), geniş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman olmak üzere dört zaman vardır.

Zaman kavramında başlangıç ve bitiş sınırı belirsizdir. Bu belirsizliği sınırlamak için zamanda geçmiş, şimdiki ve gelecek diye bölümlenmeler yapılmıştır. Bazen bu üç bölümlenme olay ve durumların oluş ve yapılış zamanlarını belirtmede yetersiz gelir. Bu yetersizlikten dolayı bu zamanların sınırlarını aşarak meydana gelen başka zamanlar da bulunur. Geniş zaman olarak adlandırılan zaman hem geçmiş zamanı hem şimdiki zamanı hem de gelecek zamanı kapsar. Bu açıdan geniş zaman üç temel zamanı içine alarak sınırları aşar (Dizdaroğlu, 1976: 178). Acarlar'a göre de zaman kavramını geniş zaman dilimini kaplayan geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde sınırlandırmanın olanaksız olduğunu ifade eder (1969: 250).

Genel anlam itibarıyla süregiden zaman kavramıyla ilgili pek çok tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar zaman kavramının başı, ortası ve sonu belli olmayan kesintisiz bir şekilde akıp giden bir kategori olarak değerlendirmektedir. Dil bilimsel olarak geçmiş, şimdi, gelecek ve geniş zaman olmak üzere dört kategoriye ayrılan zaman, yapılan tasniflerden konuşma anı esas alınarak geçmiş, şimdiki ve gelecek olarak zaman çizgisi üzerinde bölümlenmiştir. Bu bölümlenme olay ya da durumların

sözce zamanına göre ifade edilmesini gösterir. Gerçekleşen olay geçmişte, gelecekte ve eş zamanlı olarak meydana gelebilir. Felsefenin çalışma alanından dilbilim alanına giren zaman, gerçek zaman (time) ve fiil zamanı (tense) olmak üzere ikiye ayrılır. Sonsuz bir şekilde akıp giden zaman gerçek zamanı ifade ederken gerçek zamanın zaman çizgisi üzerine dilsel işaretleyicilerle işaretlenmesi fiil zamanını gösterir. Gerçek zamanda bölümlenmeler ve sınırlamalar yapılmazken fiil zamanında bölümlenmeler yapılır.

1.1.1. Gerçek Zaman

Dilbilimcilerin fiil zamanı² ve gerçek zaman olarak ayırdığı zaman kavramından gerçek zaman, içerisinde yaşadığımız zamandır. Gerçek zaman başı ve sonu belli olmayan bir akış içerisinde. Bu akışla birlikte hareket iç içedir. Başlangıç ve bitiş noktası belirsiz olan bu zaman diliminde herhangi bir bölümlenme ve sınırlama yapılamaz.

Smith'e göre gerçek zaman (time) tek ve sınırsız bir boyuttur. Kavramsal açıdan uzaya benzer. Tıpkı uzaydaki gibi konumlara erişebilmek için yönlendirme noktasına ihtiyaç duyulduğu gibi zaman içerisindeki durumları bulmak için de yönlendirici zaman noktasına ihtiyaç duyulur. Konuşucu dilbilimsel iletişimin temel biçim merkezidir. Zamanın dil bilimsel alanı yan cümledir. (1997: 98; 2007: 420). Sınırlandırılmayan gerçek zamanda yönlendirici zaman noktası olarak konuşma zamanı yani şimdiki zaman esas alınır. Konuşucu iletişimin merkezine oturtulur. Buna göre bu merkeze göre zaman noktaları belirlenir.

Ong, insanların gerçek zamanı ifade edebilmek amacıyla saat ve takvim ile bölümlendirmeye çalışmalarını ve bununla da zamana hâkim oldukları düşüncelerine kapıldıklarını belirtir. Fakat gerçek zaman takvim ya da saat yüzeyinde bölümlenemeyecek kadar sınırsızdır (2010: 95).

Sürekli bir akış içerisinde olan gerçek zamanı insanoğlu yaşantısında yaşadığı şeyleri ifade edebilmek ve iletişimde kolaylık sağlaması amacıyla çeşitli bölümlenmelere ayırmıştır. Smith'in bahsettiği gibi uzay gibi sonsuz olan gerçek zaman, doğrusal olarak bizlere düz bir zaman çizgisi sunar. Bu zaman çizgisinin sağında kalan yer

---

² Fiil zamanıyla ilgili ayrıntılı bilgi **fiil zamanı** başlıklı bölümde ele alınacaktır.

gelecek zamanı solunda kalan yer ise geçmiş zamanı gösterir. Geçmişte yaşanan geçip gittiği için geri dönülemez, gelecekte henüz gerçekleşmemiş ihtimallerden oluşur. Gerçek zaman bir ayrılamaz bir bütünlük gösterir. İnsanlar gerçek zamandaki olay ya da durumlara yaşanmış, yaşanmakta ve yaşanacak şeklinde zaman ekleri ile fiil zamanına işaretlerler. Dolayısıyla gerçek zaman ile fiil zamanı farklılık gösterebilmektedir.

1.1.2. Fiil Zamanı

Başı, ortası ve sonu belli olmayan gerçek zamanın zaman çizgisi üzerinde işaretlenmesi *fiil zamanı* olarak ifade edilir. Gerçek zaman içerisinde yaşanan olay ya da durumları ifade edebilmek için zaman çizgisi üzerinde işaretlemeler yapmamız gerekir. Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman, zaman çizgisi üzerinde işaretlenirken çoğunlukla konuşma anı esas alınır. Konuşma anının yanında farklı zamansal noktalarda yer alır. Bu zamansal noktalar mutlak zamanların zaman çizgisi üzerinde gösteriminde yardımcı olurlar.

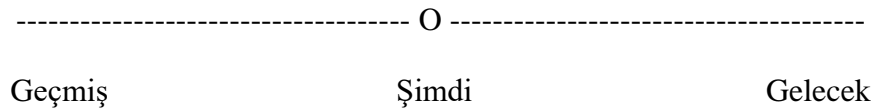
Varlık ve nesneden bağımsız bir şekilde süregiden gerçek zamanı daha iyi kavrayabilmek amacıyla fiil zamanı ilkçağ döneminden beri Yunan felsefecileri tarafından ele alınmıştır. Hem felsefe alanında hem dilbilim alanında ele alınan zaman kavramı birbirini tamamlayacak şekilde oluşmuştur. Felsefe alanında ele alınan zaman, hayatı daha iyi anlama ve anlamlandırmaya yönelikken dilbilim alanında ise gerçek zaman, fiil zamanı olarak sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve birbirinden farklılıkları ele alınmıştır. Gerçek zamana yerleşen fiil zamanı konuşmada belirtilen olayın konuşma anına bağlanması olarak ifade edilir. Birbirleriyle olan ilişkilerinde geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olmak üzere üç temel bölümlere esas alınır. Bu bölümlere göre konuşma anından önce gerçekleşen olay ya da durumlar için geçmiş zaman kullanılır: *Okudu*. Konuşma anıyla aynı anda gerçekleşen olay ya da durumlar için şimdiki zaman kullanılır: *Okuyor*. Konuşma anından sonra gerçekleşen olay ya da durumlar için ise gelecek zaman kullanılır: *Okuyacak*. Dil bilgisinin araçlarını kullanan fiil zamanı gerçek zamana göre daha belirlidir (Benzer, 2012: 12-13). İlkçağ döneminden beri farklı disiplinler içerisinde yer alan zaman kavramı ilgili alanlar içerisinde bölmelere ayrılmış ve birbirini tamamlayıcı bir şekilde günümüze kadar gelmiştir.

Gerçekleştirilen eylemi daha iyi ifade edebilmek ve gerçekleştiği zamanı gösterebilmek için zamanda bölümlenmelere gidilmiştir. Konuşmacı zaman işaretleyicilerini seçerek konuşma anında meydana gelen olayı zaman çizgisi üzerine konumlandırır.

Fiil zamanını alt sınıflara ayırarak açıklamaya çalışan ilk dilbilimci Jespersen'dir. Jespersen (1924), süregiden gerçek zamanı konuşma zamanını esas alarak düz bir çizgi üzerinde geçmiş ve gelecek zaman olarak bölümler. Konuşma zamanı esas alınarak zamanı öncesine ve sonrasına yerleştirir. Gerçek zaman yediye bölünmüştür ve bu bölümlenen zamanın parçaları geçmiş ve geleceği kapsayacak şekilde 21 fiil zamanının oluşmasına sebep olmuştur (Benzer, 2012: 15). Buna göre fiile eklenen -DI, -mİş, -(I)yor, -mAktA, -mAdA, -AcAk ve -Ar/Ir ekleri süregiden gerçek zamanda meydana gelen olay ya da durumları zaman çizgisi üzerinde işaretleyerek fiil zamanını verir. Fiil zamanı ekler yardımıyla *basit* (-mİş), *birleşik* (-mİştI) ve *katmerli* (-mİş olacak) yapılarıyla beraber oluşmuştur (Benzer, 2012: 23). Esas görevi zaman bildirme olan bu ekler geçmiş zaman (-mİş ve -DI), şimdiki zaman (-Iyor, mAktA, -mAdA), gelecek zaman (-AcAk) ve geniş zaman (-Ar/Ir) olarak adlandırılır.

Comrie, Reichenbach'in fiil zamanına benzer zaman sınıflandırmasını ele alır. Düz bir çizgi olarak varsaydığı zamanın sol kısmı geçmiş zamanı, sağ kısmı da gelecek zamanı temsil ettiğini söyler. Bu düz çizgi üzerinde şimdiki zaman "0" noktası ile gösterilmektedir. Bu gösterme, bir dizi olağan dil ifadesini zamanla şematik olarak görmeyi sağlar. Örneğin, geçmişte meydana gelen bir olayın şematik olarak 0'ın soluna yerleştiğini, bir olay diğerinden daha sonra meydana geldiğinde ilk olayın sağına şematik olarak işaretlendiğini zaman çizgisi üzerinde ele alır (1985: 2):

Şekil 2: Zamanın gösterimi

Zamanın dildeki kodlanmış biçimi olan fiil zamanı nokta ya da noktaların tamamından meydana gelmektedir. Olaylar fiil zamanı içerisinde bir anda gerçekleşiyorsa tek bir noktada yer alır, süreç içerisinde gerçekleşiyorsa noktaların tamamında yer alır. Fiil zamanında yapılan üçlü bölümlenme bazı dillerde (Yidin dili gibi) geçmiş ve geçmiş-dışı olarak ayrılırken bazı dillerde de (Yeni Gine yerlileri ve

Dani dili gibi) gelecek ve gelecek-dışılık olarak ayrıma gider. Bazı dillerde ise zamansal ifadeler “belirteç”ler ile gösterilir. Bundan dolayı yapılan üçlü bölümlenme evrensel değildir. Türk dilinde fiil zamanı gösterimi geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman üzerine temellendirilmiştir (Demirgüneş, 2008: 53-54). Yaman’a göre de gerçekleşen eylem ve hareket fiil zamanını ifade eden sonsuz çizgi üzerindeki noktalar tamamında gerçekleşir (2018: 25). Comrie, gerçek zamanı daha iyi anlamlandırmak için zamanı noktalardan meydana gelen düz bir çizgi üzerine konumlandırmıştır. Buna göre oluşan hareketleri düz çizgi üzerinde geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman noktasına göre yerleştirebiliriz fakat bu ayrım bazı dillerde farklılaşmaktadır. Aynı görüşe sahip olan Demirgüneş ve Yaman’a göre noktaların birleşmesi zamanın tamamını ifade eder. Tamamında meydana gelen ve zaman çizgisi üzerinde gerçekleşen olaylar konuşucu tarafından belirlenerek ifade edilir.

Comrie’e göre fiil zamanı, başka bir zamana değinilen durumun zamanını genellikle konuşma anıyla ilişkilendirir ve olayları zaman çizgisi üzerinde sınırlandırır. Tüm diller üç şekilde bölümlenme yapmasa da konuşma anı esas alınarak geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman dilde bulunan en yaygın fiil zamanı ayrımıdır.³ Şimdiki zamanda tanımlanan bir vaka konuşma anıyla eşzamanlı olarak yer alır. Örn, *John şarkı söylüyor*; geçmiş zamanda tanımlanan bir vaka konuşma anının öncesinde yer alır. Örn, “John şarkı söyledi.”, “John şarkı söylüyordu.”; gelecek zamanda tanımlanan bir vaka konuşma anının sonrasında yer alır. Örn, “John şarkı söyleyecek.”, “John şarkı söyleyecektir.” Fiil zamanı, sözcenin durumuyla ilişkili zamanı gösterir. Bundan dolayı fiil zamanı gösterimsel⁴ (deictic) olarak tanımlanabilir (1976: 2).

Binnick’e göre fiil zamanı, fiil ile işaretlenen gramer kategorileri arasındadır. Fiil kategorileri, zamanla ilgili görünüş, kiplik ve durumu işaretler. Dahası bu kategorileri göstermeden zamanı işaretler. Dilbilgisel zamanda *time* ve *tenses* terimleri öne çıkar. İlki başı ve sonu belli olmayan zamanı ifade ederken, ikincisi doğrusal zaman dilimine işaret eden zamanı ifade eder. Aristo’dan beri zaman geçmiş, şimdiki ve gelecek olarak üç zaman dilimine bölünür (1991: 452). Zamanla birlikte işaretlenen diğer gramer kategorileri cümlenin durumu hakkında bilgi verir.

³ Ayrıca bk. Depraetere, Salkie (2016: 356-358).

⁴ Doğrudan bir sözcüğü yer, zaman ve kişi ile ilişkilendirilmesi *gösterimsel* (deictic) olarak adlandırılır. Örneğin, *Bu kitap* öbeğinde *bu* sözcüğü kitabı belirtir bundan dolayı gösterimseldir (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 144).

Örneğin, *Okul bitti* cümlesinde *-DI* eki görünüşü gösterir ve konuşucunun söylediği şeyden emin olması anlam alanına göre kesinlik kipliğini işaretler.

Geçmiş ve gelecek zaman konuşucunun konuşma anını merkeze aldığı zamana göre yani “şimdi”nin referansına göre belirlenir. Süregiden zaman sonu belli olmayan sayıda “şimdi”den oluşur. Konuşma anına göre öncesini ve sonrasını gösteren zamanlar *konuşma zamanı* (K) ve *olay zamanı* (O) arasındaki farktan meydana gelir (Akşehirli, 2010: 20-21). Günay (2012: 297)’a göre de, dış dünyada meydana gelen şeyleri insan zihninde anlamlı bir hale getirebilmek ve meydana gelen olayların zaman boyutundaki yerini gösterebilmek için yönelim noktasına ihtiyaç duyulur ve bu da konuşma zamanı olarak adlandırılır.

Alman filozofu Reichenbach’e göre fiil zamanı konuşma zamanına göre belirlenir ve *gösterici* (deictic) özellik taşır. Konuşma zamanından öncesi geçmiş zaman, konuşma zamanıyla eş zamanlı şimdiki zaman ve konuşma zamanından sonra gelecek zaman olmak üzere üç farklı gösterge vardır. Reichenbach’in fiil zamanı *konuşma zamanı* (speech time), *olay zamanı* (event time) ve *referans zamanı* (referans time) ayırımına dayanır. “Peter gitmişti.” cümlesinde fiil zamanı tek bir olayı değil, konuşma zamanına göre iki olayla ilgilidir. Bu zamanlar olay zamanı ve referans zamanıdır. Verilen örnekte olay zamanı Peter’in gittiği zamandır; referans zamanı bu zaman ile konuşma zamanı arasındaki zamandır. Bu cümle bağlam içerisinde kullanılmadığından dolayı referans zamanı açık değildir. Bazı noktalarda üç zamandan ikisi aynı anda gerçekleşebilir. Olay zamanı ve referans zamanı basit geçmişte eşzamanlıdır ve her ikisi de konuşma zamanından öncedir. “Charles’ı gördüm.” örneğinde olay konuşma zamanından önce fakat konuşma zamanıyla eş zamanlı bir noktaya atıfta bulunur. Reichenbach’in yaptığı fiil zamanı ayırımına göre E, *olay zamanı* (point of event); R, *referans zamanı* (point of reference); S, *konuşma zamanı* (point of speech) olarak işaretlenir (2005: 71-72). Zaman çalışmalarına önemli katkılar sağlayan Reichenbach fiil zamanını üç noktaya göre şekillendirmiştir. Reichenbach, fiil zamanı göstergesine referans zamanını da ekleyerek üç boyutlu şekilde ele almıştır. Referans zamanı, öznenin oluşturduğu kurmaca zaman noktasıdır. Verilen “Peter gitmişti.” örneğinde konuşmacının konuşma zamanı “şimdi”dir, fakat kendisini geçmişte olayın yaşandığı zaman dilimine koyar ve olaya o şekilde bakar. İçinde bulunulan zamanın dışında geçmiş ya

da gelecek zaman noktalarından birisine koyarak olaya bakmak bize referans zamanını verir.

Şekil 3: Reichenbach'in fiil zamanı gösterimi

Yapı	Yeni adı	Eski Adı
<i>E-R-S</i>	Ön geçmiş	Miş'li geçmiş
<i>E, R-S</i>	Basit geçmiş	Basit geçmiş
<i>R-E-S</i>	Art geçmiş	--
<i>R-S, E</i>		
<i>R-S-E</i>		
<i>E-S, R</i>	Ön şimdiki	Yakın geçmiş
<i>S, R, E</i>	Geniş zaman	Şimdiki zaman
<i>S, R-E</i>	Art şimdiki	Basit gelecek
<i>S-E-R</i>		
<i>S, E-R</i>	Ön gelecek	Gelecekte bitmişlik
<i>E-S-R</i>		
<i>S-R, E</i>	Basit gelecek	Basit gelecek
<i>S-R-E</i>	Art gelecek	--

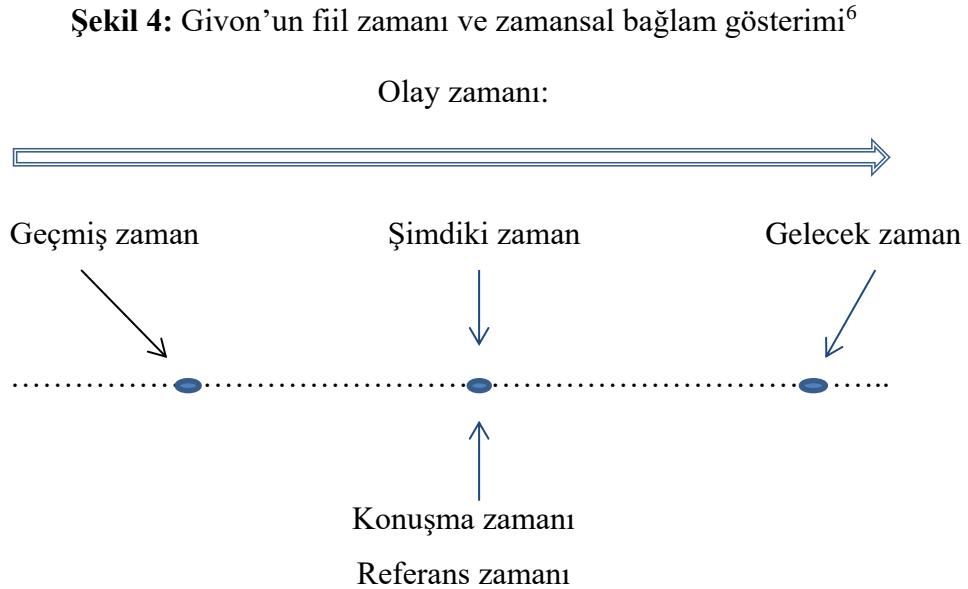
(Reichenbach, 2005: 77).

Reichenbach'ın çalışması alanda önemli bulunsa da karmaşık ve görünüş konusunu ihmal ettiğinden dolayı araştırmacılar tarafından çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır⁵.

⁵ Benzer (2012: 20), çalışmasında Reichenbach'in çalışmasının Türkçe dil bilgisi kitaplarında kullanılan üçlemenin (konuşma zamanı, olay zamanı, referans zamanı) dilde biçimler hakkında birçok

Akşehirli (2010), zaman işaretleyicilerini konuşma ve olay zamanı arasındaki dizimsel ilişkiyle Reichenbach'ın referans zamanından hareketle ele almıştır. “Şimdi”nin esas alındığı konuşma zamanı geçmiş ya da gelecekte yaşanan bir olayı ifade etmek için geçmiş ya da gelecekteki zaman noktasını esas alabilir. Bu durumda konuşma zamanı seçilen zaman noktasına göre değişir. Reichenbach'ın ortaya koyduğu referans zamanı da konuşma zamanının dışında seçilen zaman noktasıdır. “Ahmet uyandığında kardeşi gitmişti.” örneğinde konuşma zamanı konuşucunun cümleyi söylediği andır. Olay zamanı Ahmet'in kardeşinin gittiği zamandır ve üçüncü zaman olarak referans zamanı Ahmet'in uyandığı zamandır (Akşehirli, 2010: 26). Yani konuşucu konuşma zamanının dışında geçmiş ya da gelecek zaman noktasını seçerek olaylara o zaman noktasından bakar ve buna referans zamanı olarak ele alır.

Fiil zamanını Givon, doğrusal zaman boyutunda referans zamanı ve olay zamanı arasındaki ilişkinin sistematik bir şekilde kodlanması olarak tanımlar. Cümlede olayların bağlantılı olduğu işaretlenmemiş olan zamansal referans noktası konuşma zamanı olarak kabul edilir ve mutlak zaman olarak tanımlanır. Mutlak zaman dilimi konuşmacının olayı gerçekleştirdiği mevcut zaman olarak tanımlanabilir. Zamansal bağlamda mutlak zaman şu şekilde gösterilebilir:

farklı anlaşılmaya sebep olduğundan dolayı Türkçe fiil zamanlarını anlamak için faydalı olmayacağını düşünmektedir. Bu farklı anlaşılmalar şimdiki zamanın hikâyesi gibi adlandırmalara sebep olmuştur.

⁶ Bk. Ek: 1.

Zamansal bağlamda mutlak zamanının referans ve olay zamanıyla ilişkili olduğunu ifade eden Givon, geçmiş, şimdiki ve gelecek şeklinde üç temel zamanın dışında bu kategoriye alışkanlık zamanını da ekler. Onun görüşüne göre fiil zamanı kategorisi şu şekildedir:

- a) **Geçmiş zaman:** Konuşma zamanından önce gelen olay ve durumdur.
- b) **Gelecek zaman:** Konuşma zamanını takip eden olay zamanıdır.
- c) **Şimdiki zaman:** Konuşma zamanında olan olaydır.
- d) **Alışkanlık zamanı:** Her zaman ya da tekrar tekrar meydana gelen olay zamanı belirsiz olan olaydır.

(2001: 285-286).

Uğurlu (2003: 127), bir dildeki zaman sistemini zaman çizgisi üzerinde olay [O] ile konuşma [K] ilişkileriyle eş zamanlı [=] ya da art arda [/] olarak kurmak ve metin bağlamına göre zaman çizgisi üzerinde ele almak ele alınan dilin zaman dilimini [Z] belirler. Zaman çizgisi üzerinde geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman oluşur:

[K=O=Z]: “Ali şimdi uyuyor.” Konuşma zamanı ile olay zamanı aynı anda gerçekleşmiştir. Belirteç olarak kullanılan *şimdi* konuşmanın olay ile eş zamanlı olduğu belirlenmektedir.

[O=Z/K]: “Ali dün geldi.” Olay zamanı konuşma zamanından önce gerçekleşmiştir. *Dün* belirteci olayın konuşmadan önce gerçekleştiğini göstermektedir.

[K/O=Z]: “Ali yarın dönecek.” Konuşma zamanı olay zamanından önce gerçekleşmiştir. Belirteç olan *yarın* konuşmanın olaydan önce gerçekleştiğini gösterir.

Erkman-Akerson ve Ozil, konuşucunun içinde bulunduğu zamanı yani konuşma anını esas alarak kurduğu cümlelerin fiillerindeki ekler cümlenin zamanı hakkında bilgi verir. Gerçek zamanı konuşma anına göre zaman çizgisi üzerine yerleştirmek bize fiil zamanını verir. Fiilde zamanı ifade eden eklerin yanında cümlede belirteçler de yer alabilir. Bu belirteçler zamanı pekiştirerek daha net bir noktaya yerleştirir. Örneğin, “Ahmet dün İstanbul’a geldi.” cümlesinin fiilinde yer alan *-di* eki konuşma anına göre geçmişte gerçekleşen bir olayı dile getirir ve bunun yanında *dün* belirteci fiilin zamanını netleştirir. İfade edilen olayın konuşma anına göre gerçekleşme zamanı vardır (2015: 47-48). Fiile eklenen ekler bazen eylemin hangi zaman

noktasında yer aldığını net olarak bildirmeyebilir. Örneğin, “O, okula gider.” ifadesinde *-Ir* eki cümleye hem geniş zaman hem gelecek zaman anlamı katar. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak için cümlenin fiil zamanı belirteçler yardımıyla netleştirilir.

Korkmaz (2009: 570) fiilde zamanı, oluş ve kılışın iki nokta arasında zaman çizgisinin neresinde meydana geldiğini gösteren ve bildiren gramer kategorisi olarak tanımlar. Zaman anlamı taşıyan kipler dışında, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman gibi özel ekler de fiil zamanını gösterir. Aynı görüşe sahip Özel ve Atabay (1976: 98-99)’a göre de fiiller oluş, kılış ve yargı bildirenken zaman da bildirirler. Çekimli fiilde zaman temel kavramdır. Fiil zamanı eylemde meydana gelir ve başlıca zamanlar geçmiş, şimdiki, gelecek ve geniş zamandır. Çekimli eylemlere zaman anlamı taşıyan eklerin getirilmesiyle anlatılmak istenen işin, oluşun geçmişte yapıldığını, yapılmakta olduğunu ya da yapılacağını belirtmektir.

Fiil tabanına çoğunlukla sıfat fiil temelli eklenen eklerin oluş ve kılış içerisinde geçtiği zaman Banguoğlu (2007: 441-442)’na göre fiil zamanıdır. Zamanı temel zaman ve yan zaman olmak üzere iki dilime ayırır. Geçmiş, şimdiki ve gelecek temel zaman dilimini oluştururken dolaylı geçmiş ve geniş zaman yan zaman dilimini oluşturur.

Klein, Reichenbach gibi üç fiil zamanından bahseder. Reichenbach’ten farklı olarak referans zamanı yerine *konu zamanı* (topic time) kavramını kullanır ve fiil zamanını konuşma zamanı, olay zamanı ve konu zamanı olarak üç bölüme ayırır (1994: 3). Bu ayrıma göre konuşma zamanı, konuşucunun olayı ifade ettiği noktadır. Olay zamanı, konuşucunun ifade ettiği olayın dışında olayın gerçekleştiği zaman noktasıdır. Konu zamanı ise olayın gerçekleştiğini anlatabilmek için sunulan noktadır. Örneğin, “Kitabı aldığımdaya sayfaları yırtılmıştı.” cümlesinde olayın gerçekleştiğine dair *kitabı aldığımdaya* ifadesi konu zamanıdır.

Klein’in standart zaman teorisinde üç temel ilke bulunmaktadır:

1. Zamansal iki parametre vardır. Bu iki parametre konuşma zamanı ve olay zamanıdır.
2. Konuşma zamanı doğrudan verilir.

3. Zaman formları konuşma zamanı ve olay zamanı arasındaki zamansal ilişkileri (önce, eş zamanlı, sonra) en az üç belki daha da fazla ifade eder (1994: 21).

Gerçek zamanda meydana gelen vaka ve durumlar dil bilgisine dayalı fiil zamanları ile gösterilir. Fiil zamanı ile yapılan çalışmalara baktığımız zaman genel olarak Türkçede üç fiil zamanı işaretlenmektedir. Bu üç fiil zamanı doğrusal zaman çizgisi üzerinde iki nokta arasında geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olarak bölümlenmektedir. Bu zaman sınıflandırması dillere göre farklılık gösterir ve evrensellik taşımaz. Konuşma zamanına göre önce ve sonra gerçekleşen olaylar geçmiş ve gelecek zamanı oluşturur. Zaman uçsuz bucaksız sonu olmayan bir akıştır. İlkçağ döneminden beri ele alınan zaman ilk olarak felsefede yer almıştır. Felsefe alanında zaman hayatı daha iyi anlamak ve anlamlandırmak üzere ele alınmıştır. Daha sonra dilbilim alanına giren zamanda gerçek zaman ve fiil zamanı olarak ayrıma gidilmiştir. Fiil zamanı, meydana gelen fiillerin hareketinin hangi zaman noktasında gerçekleştiğini gösterir. Gerçek zamanda yaşadığımız olayları ifade edebilmek için fiil üzerine işaretlemeler yapılır. Bu işaretlemeler olayların geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanda gerçekleştiğini göstermek içindir ve ekler vasıtasıyla gösterilir. İki farklı alanda oluşan zaman birbirini tamamlayacak şekilde oluşmuştur. Fiilde gerçekleşen hareket zaman diliminde farklı zaman göstergelerine işaret eder. Bu zamansal göstergeler cümlenin durumu hakkında bilgi verir ve konuşucu ile gerçekleşen olay arasındaki zamansal ilişkiyi gösterir.

1.1.3. Türkçede Zaman

Zaman kavramı, dillere göre farklılık gösterse de her dilde zaman bulunmaktadır. Türkçede araştırmacılar zaman kavramı hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Zamanın uçsuz bucaksız bir akış olması onun hakkında farklı bakışların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Topluluklar ihtiyaçları doğrultusunda zaman sistemi üzerinde işaretlemeler yapmışlardır.

Bazı diller de zaman geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olarak üçlü sınıflandırmaya tabi tutulur. Bunun yanında kimi diller geçmiş ile geçmiş olmayan ve şimdiki ile şimdiki olmayan arasında bir zaman ayrımı yapar. *Mandarin Çincesi, Malay, Tay ve Klasik İbranice* gibi kimi diller dilbilgisel zaman kategorisine sahip olmayan dillerdir. Dilbilgisel zamanı olmayan bu diller de zaman zarflar ve dolaylı bakış

açısıyla ifade edilir (Smith, 1997: 98-99). Bu görüşe göre zaman kategorisine sahip olmayan diller mevcut olsa dahi zaman farklı biçimlerde gösterilmektedir. Zamanın dillerde farklı sınıflandırmalara ayrılması ve bu konuda bütünlük sağlanamaması bu kavramın doğrusal bir evrensellik taşımadığını gösterir.

Zamanı gösteren birimlerin zengin oluşundan dolayı Türkçede geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman temel sınıflandırmasının yanına geniş zamanda bu bölümlenmeye eklenmiştir. Türkçede zaman fiiller de yer almaktadır. Ele alınan çalışmada zaman kavramı zaman çizgisi üzerinde geniş zaman, geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman olarak dörtlü sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve ele alınmıştır.

1.1.3.1. Geçmiş Zaman

Geçmiş zaman Türkçe dil bilgisi kitaplarında *görülen geçmiş zaman*, *kesin geçmiş zaman*, *duyulan geçmiş zaman*, *öğrenilen geçmiş zaman* ve *belirli geçmiş zaman* gibi çeşitli adlarla ele alınmıştır. Bu zaman diliminde olay ya da durumlar konuşma zamanına göre geçmişte kalır. Yani konuşma zamanından önce bitmiş olaylar⁷ için kullanılır. Örneğin, “Kardeşim ödevlerini bitirdi.” cümlesinde olay konuşma zamanından önce gerçekleşmiştir. Johanson’a göre mevcut olanın kapanması (1971: 52) şeklinde tanımlanan geçmiş zaman olayların konuşma zamanına kadar gerçekleştiğini ve zaman çizgisinde konuşma zamanı öncesindeki bir noktaya konumlandığını gösterir.

Slobin ve Aksu’ya göre geçmiş zaman ifadeleri için iki sonek arasında zorunlu seçim bulunur: 1. *doğrudan deneyim* (direct experience) *-DI* ve 2. *dolaylı deneyim* (indirect experience) *-mİş* (1982: 186). Geçmiş zaman, fiilde gerçekleşen hareketi *-DI* ve *-mİş* ekleriyle işaretler. Bu işaretlemeye göre *-DI*, görülen geçmiş zaman; *-mİş*, öğrenilen geçmiş zamandır.

Türkçenin geçmiş zaman işaretleyicileri hem bitmişlik görünüşü hem geçmiş zamanı ifade eder. Yani tamamlanmış bir bütün olarak görülen geçmiş olayları gösterirler. Her iki ek bir duruma girişin tamamlandığını ve konuşma zamanında bu tamamlanan

⁷ Konuşma anından daha önce meydana gelen olayların Demirgüneş (2007: 4)’e göre gerçekleşip gerçekleşmediği pek düşünülmez. Bu olaylar geçmiş zamanda ya gerçekten olmuş ya da insanın zihninde olabileceğine ihtimal verdiği varsayıma dayalı olan olaylardır.

durumun varlığını gösterir (Göksel ve Kerslake, 2005: 285). Bu görüşe göre geçmiş zaman işaretleyicilerinde ilk olay bittikten sonra ikinci olay meydana gelir. Örneğin, “Annem gittikten sonra yemek pişirdim.” ifadesinde ilk olay (Annem gitti) ikinci olaydan (yemek pişirdim) daha önce gerçekleşmiştir. Bu anlamda geçmiş zaman konuşma zamanı noktasına göre öncelik bildirmektedir (Aydemir, 2010: 20). Johanson geçmiş zamanı önceliklik olarak adlandırmaktadır ve Johanson (1991: 104)’a göre Türkçede önceliklikten başka hiçbir zaman ilişkisi sistematik olarak ifade edilmemektedir.

Yaşanmışlık, bitmişlik ifade eden (Üstünova, 2005: 188) ve konuşma zamanından önce gelen referans zamanıyla çakışan olayları gösteren (Binnick, 1991: 455) bu zaman diliminde konuşucu eylemle ilgili olayı ya doğrudan ya da dolaylı bir şekilde öğrenir. *-DI* ve *-miş* ekleri eylemdeki bilginin doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştiğini gösterir. İki ek arasındaki fark: *-DI*’lı geçmiş zamanda konuşucunun konuşma anından önceki yaptığı hareketin gerçekleştiğini bildiği zamandır. *-miş*’li geçmiş zamanda konuşma anından önce yapılan hareketin kesin olarak bilinmeyip başka birisinden duyulduğu zamandır (Şahin, 2005: 652-653). Dolayısıyla fiile getirilen bu ekler geçmişli ifade ederken eylemin kesinliği hakkında farklılık gösterirler. Bu iki ek arasındaki ayırım konuşucunun olaylara nasıl şahit olduğunu gösterir. Geçmiş zamanı işaretleyen bu iki ek arasında zaman çizgisinde öncelik sonralık olarak bir sıralama yoktur.

1.1.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman (-DI)

Konuşma zamanından önce gerçekleşen olayları ifade eden bu ek konuşucunun fiilde ifade edilen olaylara şahit olduğunu gösterir. Aksu-Koç (1988: 18), bu ekin konuşucu tarafından bilinçli bir şekilde tecrübe edilmiş olan bir olay ya da durumu ifade etmek için kullanıldığını belirtir.

Geçmiş zamanı işaretleyen bu ek dilbilimciler tarafından farklı olarak adlandırılmıştır. Kornfilt (1997) ve Lewis (2001) *-DI* ekini bitmişlik gösteren geçmiş zaman; Underhill (1976), kesin geçmiş zaman; Göksel ve Kerslake (2005) ise bu eki hem bitmişlik görünüşü hem geçmiş zaman olarak ifade eder.

Fiil köküne *-DI* eki eklenerek oluşturulan kesin geçmiş zaman Underhill’e göre eylem geçmişte gerçekleştiğinde ve konuşucu, kendi kişisel gözlemeden, eylemin

gerçekleştiğini bildiğinde kullanılır (1976: 48). Bu görüşe göre “Mülakat iki saat önce bitti.” örneğinde konuşucu olayın gerçekleştiğinden emindir ve olaya bizzat şahitlik yapmıştır. Bunun yanında görülen geçmiş zamanı işaretleyen bu ek cümlenin anlamına göre geniş zamanı ifade edebilir: “Çocuklar kavga eder ve mahalleye polisler gelir.” (Çocuklar kavga etti ve olay yerine polisler geldi). Konuşucu bu eki geçmiş zamanda tanık olmadığı tarihi olaylar için de kullanır: “Cumhuriyet 29 Ekim 1923’te ilan edildi.”

1.1.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman (-mİş)

Temel işlevi konuşma zamanı öncesine işaret eden bu ek zaman çizgisinde *-DI* eki ile aynı sıralamaya sahiptir. Aralarında zamansal bir fark olmayan bu ekin farklı bir özelliği vardır. Görülen geçmiş zamana göre bu ekte konuşucu olaylara doğrudan şahit değildir. Fiilde yer alan bilgiye dolaylı bir şekilde ulaşılır. “Babam gelmiş.” gibi bir cümlede konuşucu babasının geldiğine şahit olmamış ve bunu başka bir kişiden öğrenmiştir.

Geçmiş zamanı işaretleyen bu ek Aksu-Koç’a göre dolaylı geçmişi gösterir. Konuşmacı tarafından dolaylı ve bilinçsiz bir şekilde tecrübe edilen ve bir tür kanıt temelinde elde edilen olaylar hakkındaki bilgileri ifade etmek için kullanılır (1988: 18). Konuşucu, başka birisinden duyduğu şeyleri kendince çıkarım yaparak ya da duyu organlarıyla algılayarak farklı kanallardan elde eder. Örneğin, gece yağmur yağdığını görmeyen birisi yerdeki su birikintisi ve toprak kokusundan yağmurun yağdığını anlayıp yağmur yağmış der. Buna göre konuşucu olayı görmediği halde çevresinde gördüklerinden çıkarım yapması bilginin dolaylı, bilgiyi edinmenin ise doğrudan olduğunu gösterir (Aslan Demir, 2016: 55). Dolayısıyla konuşucu eylemin gerçekleştiğini görmediğinden dolayı duyum ve çıkarımlara dayanarak bilgiyi edinir. Bu çıkarımı da *-mİş* ekiyle fiil üzerine işaretler.

Lewis’e göre bu ek geçmiş eylemden doğan mevcut durumu tanımlayan geçmiş bir katılımcıdır. Çalışmasında *-mİş* ve *imiş* arasında ayrıma gider. Bu ayrıma göre, *-mİş* geçmiş zamanı gösterirken *imiş*, çoğunlukla verilen bilgilerin söylentiye ve çıkarsamaya dayandığını gösterir. (2001: 122-123). Bununla birlikte geçmiş zamanı işaretleyen bu eki söylenti olarak nitelendiren Hieber, konuşmacının eyleme doğrudan şahit olmadığını vurgular ve bunu belirsiz olarak adlandırır (2007: 36).

Doğrudan olaylara tanık olmadığından dolayı konuşucu söylenenlerin doğru olup olmadığını bilmez. Rapor edilen geçmişe dair konuşucu kanıt ve ipuçlarıyla ifadenin gerçekliğini ortaya çıkarabilir (Kornfilt, 1997: 337).

Geçmiş zamanı ifade eden bu ekin zamanüstülük işaretlediğini vurgulayan Hirik (2019: 219)'e göre *-mİş*, başlangıcı ve sonu belirsiz olmasından dolayı belirli bir zaman dilimine konumlandırılmaz. “Çinlilerin sözü tatlı, ipeği çok yumuşakmış.” örneğinde kullanılan *-mİş* eki aktarım gösterir ve zamanüstülük işaretler. Verilen cümle yaygınlaşan ve doğruluğu tartışılmayan bir bilgidir.

Eylemin geçmiş zamanda yapıldığını gösteren bu ek, olay ya da durumların konuşucu tarafından sonradan farkına varıldığını gösterir. Eylemleri başka bir kişiden duymanın yanında konuşucu olmuş bir olayı başkasından duymayıp sonradan görüp fark ettiği şeyler için de bu eki kullanabilir: “Gözlerim şişmiş, kar yağmış.” cümlelerinde başkasından duyma yerine sonradan görme durumu vardır.

1.1.3.2. Şimdiki Zaman

Konuşma zamanında meydana gelen olay ya da durumlar için kullanılan bir zaman dilimidir. Bu zaman dilimine göre olaylar konuşma zamanı öncesi veya sonrasında başlayıp devamlılığını sürdürmektedir⁸. Gerçek zamanda uzun bir süreci kapsayan şimdiki zamanı Türkçede *-(I)yor*, *-mAktA* ve *-mAdA*⁹ ekleri karşılar. Bunlar arasında en yaygın olarak kullanılan ek *-(I)yor*'dur. Şimdiki zamanı karşılayan bu ekler, olayın bitmediğini yani olayın devam ettiğini ve sürerliliğini gösterir.

-mAktA ve *-mAdA* eklerine göre *-(I)yor* eki her zaman içinde bulunulan zamana işaret etmeyebilir. Konuşma zamanı dışında geçmiş, geniş ve gelecek¹⁰ zamana da atıf yapar. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek zaman arasında köprü vazifesi görür. Söz

⁸ Şimdiki zaman dilimi, çok kısadır. Konuşma zamanı noktasını yani içinde bulunulan anı gösterir. Biri geçmiş zamanda yaşanmış, bitmiş olan geçmiş zaman ve henüz yaşanmamış fakat yaşanılacak olanın zihinde tasarlandığı gelecek zaman olmak üzere iki zamanın varlığı düşünülebilir (Üstünova, 2005: 188). Şimdiki zaman diğer zaman noktalarına göre gerçekleşmesi en kesin olayları kapsar. Burada olaylar konuşma zamanına göre ya önce başlamıştır ya da konuşma zamanında gerçekleşmiştir (Demirgüneş, 2007: 4). Ayrıca bk. Aksan (2016: 183-187).

⁹ Göksel ve Kerslake (2005: 286)'e göre, Türkçenin şimdiki zaman işareti yoktur. Sözlü cümlelerde şimdiki zaman (i) genellikle ilerleyici görünüşün bir belirteci *-(I)yor*, daha az yaygın *-mAktA* ve (ii) geçmiş kopula işaretleyicisi *-(y)DI'* nin bir kombinasyonu ile gösterilir.

¹⁰ Şimdiki zaman hem gelecek zaman hem geniş zamanı gösterir. Anlamı pekiştirmek için gelecek zamanı ifade eden bu zaman diliminin geniş zamanla arasında sınır çizmek kolay değildir (Acarlar, 1969: 252).

gelimi “Geçen hafta hastaneye gidiyor ve orada baygınlık geçiriyor.” ifadesinde geçmiş zamana ait bir olay söz konusudur ve şimdiki zaman eki *-(I)yor* bu cümlede geçmiş zamanı ifade etmektedir. Akşehirli, geçmiş zamanı işaretleyen *-(I)yor* ekinin görülen ya da öğrenilen geçmiş zamanı göstermesinin zaman sıralaması açısından herhangi bir farklılık oluşturmayacağını vurgular. Her iki durumda olay konuşma zamanı öncesinde gerçekleşir (2010: 35). Geniş zaman, uzun bir zaman dilimini ifade eder. Dolayısıyla geçmişte başlayıp devam eden olaylar geniş zamanı işaretler. Şimdiki zaman, geniş zaman dilimi içinde kullanılır ve bu *-(I)yor* eki ile gösterilir: “Her sabah erken uyanıyor.” Bunun yanında *-(I)yor* işaretleyicisi konuşma zamanı itibariyle gelecek zaman noktasına da atıf yapar: “Haftaya spora başlıyorum.” ifadesinde gelecek zamana dair yapılan bir plan vardır ve fiilde yer alan hareket şimdiki zaman ekiyle işaretlenmiştir. Dolayısıyla bu örnekte şimdiki zamandan bahsedilemez. *-(I)yor* eki geçmiş zaman noktasından başlayarak konuşma zamanı sonrasında da devam eden olayları aktarır. Örneğin, “Senelerdir sana ulaşmaya çalışıyorum.” cümlesi konuşma zamanı öncesinde başlayıp hala devam eden olayı gösterir.

Zaman çizgisi üzerinde geniş bir yayılım gösteren ve şimdiki zamanı karşılayan –*mAktA*, *-mAdA* ve *-(I)yor* ekleri *odaksıllık*¹¹ (focality) açısından birbirinden farklılık gösterirler. Bu farklılığa göre, *-mAktA* ve *-mAdA* ekleri *-(I)yor*’a göre daha fazla odaklıdır. Söz gelimi, “Babam telefonla konuşmakta.” cümlesinde konuşma zamanı ile olay zamanı kesişmektedir ve yüksek odaklılık gösterir. Gerçekleşen olayda odaklılık yoksa *genel şimdiki zaman* söz konusudur. Genel şimdiki zaman odaklılık içermez ve iki kategoriye ayrılır: *Sürekli şimdiki zaman*, *alışkanlık içeren şimdiki zaman*. Sürekli şimdiki zaman, uzun bir zaman dilimine yayılım gösterir ve *-(I)r/- (A)r* ekleri ile gösterilir: “Küçüklüğünden beri yazar.” Alışkanlık içeren şimdiki zaman, her zaman yapılan olayları ifade etmek için kullanılır ve *-(I)r/- (A)r* ekleri ile gösterilir: “Her sabah limonlu su içer.” (Aydemir, 2010: 19)¹². Şimdiki zaman ekleri diğer zaman eklerine göre odaklılık gösterirler. Odaklılık gösteren bu eklerde konuşma zamanı ile olay zamanı eş zamanlı olarak gerçekleşir. Konuşmacı bu

¹¹ Odaklılık, Johanson’un görünüş kuramında yer alan önemli bir kavramdır. Görünüş ekleriyle işaretlenen bu kavram, görüntüleme alanının bağıntılı darlığı, bakış açısını çevrelemesi ve psikolojik yoğunlukla alakalı bir değişkendir. Bakış açısına göre *odaklı* ve *odaksız* olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Odaklı olanlar, *yüksek odaklı* ve *düşük odaklı* olarak derecelendirilir (Aslan Demir, 2016: 37).

¹² Ayrıca bk. Doğan (2018: 57).

noktada olaya doğru yoğunluk gösterir. Yani olayın gerçekleşmesinde tek bir ana yoğunlaşılır.

Şimdinin geleceği ve (tarihsel) geçmişi de dâhil olmak üzere çeşitli kullanımları vardır. Temel olarak, zaman içindeki mevcut noktayı içeren bir zaman aralığını ifade eder. Şimdiki zaman, hem referans zaman hem de konuşma eyleminin zamanı ile çakışan olayları ifade eder (Binnick, 1991: 455). Uzun'a göre birçok dilde farklı görevler üstlenen şimdiki zaman (2004: 152) eki *-(I)yor* cümlelere belirteç yerleştirme yoluyla sürme aktarır. Örneğin, (a) "Ali iki günden beri çalıştı." ifadesi ile (b) "Ali iki günden beri çalışıyor." cümlelerine yerleştirilen *iki günden beri* belirteci (a)'da belirteç öbeğine izin vermez fakat (b)'de belirtecin bulunması herhangi bir sorun çıkarmaz (1998: 9). Cümleye yerleştirilen *iki günden beri*, olayın başladığı andan bu yana devam eden ve bitişsiz bir zaman dilimini gösteren belirteçtir. Dolayısıyla bu belirteç cümleye süreklilik anlamı aktarır ve buna izin veren *-(I)yor* ekidir.

-mAktA ve *-mAdA* ekleriyle beraber *-(I)yor* eki planlanmış olaylardan bahsederken gelecekteki referanslarla düzenli olarak kullanılır: "Yarın Londra'ya gidiyoruz." Gelecekte planlanan olayların ifadesi için *-(I)yor*'un kullanılması, konuşucunun planladığı olayı gerçekleştireceği konusunda güçlü bir güven duygusu verir (Göksel ve Kerslake, 2005: 287).

-(I)yor ekine göre yüksek odaklılık gösteren *-mAktA*¹³ eki için Aydemir, konuşulan zaman ile anlatılan zamanın örtüştüğünü belirtir. Bu zamansal örtüşmede olaya karşı yoğunluk vardır. *-(I)yor* eki ise daha az odaklılık yanında planlama anlamı da ifade eder (2010: 35). Odaklılık kavramının temel alındığı bu zaman diliminde önemli olan olayları konuşma zamanı noktasına göre ele almaktır.

Lewis, geçmişte başlamış ve halen devam eden eylemleri gösteren bu zaman diliminin belirsiz süreçleri anlatmak için de kullanılabileceğini belirtir: "İki senedir bu evde oturuyor, Burada haziran ayından beri oturuyor." *-mAktA* ekinin konuşma zamanında meydana gelen olaylar için kullanılabileceğini ve olumsuz şeklinin

---

¹³ *-mAktA* ile *-(I)yor* eki arasında belirli bir işlev farkı yoktur. *-mAktA* eki de şimdiki zamanda gerçekleşen olayları göstermek için kullanılır. Ayrıldıkları nokta *-mAktA* ekinin gelecek zaman anlamında kullanılamamasıdır. Çünkü bu ek ile gösterilen olay başlamış durumdadır. *-(I)yor* henüz başlamamış olaylar için de kullanılabilir: Biraz sonra geliyorum. *-mAktA*, yazı dilinde şimdiki zamanı ifade eder (Ergin, 2013: 298).

'almakta değilim' şeklinde olduğunu belirtir (2001: 109,112). Geçmiş zamanda başlamış fakat bitmişlik göstermeyen bu eylemler konuşma zamanı noktasına göre zaman çizgisinde belirsizlik gösterir.

Bu zaman diliminin bazen geniş zaman olarak adlandırıldığını ifade eden Underhill (1976: 147-149)'e göre şimdiki zamanın iki önemli kullanımı vardır. İlk olarak yazılı ve sözlü dilde alışılmış ya da tekrar edilen eylemleri ifade etmek için kullanılır. Bu kullanımının yanında verilen eylemi gönüllü olarak gerçekleştirmek de için kullanılır.

Hieber (2007: 34), şimdiki zamanın fiil üzerinde belirtisiz bir şekilde bulunduğunu ya da $\emptyset$ ile işaretlendiğini söyler. Sadece iki durumda ortaya çıkmıştır: şimdiki zaman isim hali yapıları ve şimdiki ilerleyici fiiller. Şimdiki zaman "Kitap masanın üzerinde." ifadesinde olduğu gibi fiilin olmadığı cümlelerde de yer alır. Süreklilik işaretleyicisi fiilde şimdiki zamanı belirtmenin tek yolu olabilir.

Şimdiki zamanı işaretleyen *-mAktA* eki geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman yerine kullanılabilen *-(I)yor*'a göre zaman çizgisi üzerinde belirli bir yeri işaretlemektedir. Kullanıldığı cümlelerin anlamlarına daha çok nesnellik kattığından dolayı bilimsel içerikli metinlerde kullanılır. *-(I)yor* eki daha az resmi olup konuşmalarda yaygınlık gösterir. Aslında her iki ek arasında biçimsel bir fark bulunmaktadır. Hem odaklılık hem başka zamanlara atıf yapımları bakımından ele alınan bu ekler konuşma zamanında gerçekleşen eylemler için kullanılır.

1.1.3.3. Gelecek Zaman

Gelecek zaman¹⁴, olay ya da durumların konuşma zamanından sonra gerçekleşeceğini gösteren bir zaman dilimidir. Buna göre gelecek zamanda olaylar henüz gerçekleşmemiştir. Türkçede bu zamanı karşılayan ek *-AcAk*'tır. Gelecek zamanı karşılayan bu ek ile gerçekleşmemiş fakat gerçekleşmesi için ileriye dönük yapılan plan ve tasarılar ifade edilir. Konuşucu geleceğe yönelik yaptığı bu planın içerisinde niyet barındırır. Gelecek zaman işlevinin yanında emir, istek, gereklilik, tahmin etme ve gibi anlamlarla da kullanılır. Mesela *Bir daha asla yalan*

---

¹⁴Bybee; Perkins; Pagliuca (1994: 244-251) gelecek zamanı *yakın gelecek* (immediate future), *gerçeğe dayalı gelecek* (epistemic qualification of future), *belirtili ve belirtisiz gelecek* (definite and indefinite future), *beklenen gelecek* (expected future) olmak üzere dört kategoriye ayırarak ele alır.

söylemeyeceksin (Bir daha asla yalan söyleme) cümlesi gelecek zaman ekiyle işaretlenmesine rağmen emir verme anlamında kullanılmıştır.

Gelecek zamanı konumu itibariyle geçmiş zamana benzeten Uzun (2004: 152-153), gelecek zamanın gerçekleşmemiş olaylara yönelik olmasının kipsel görevler yüklenmesine sebep olduğunu vurgular. Bundan dolayı gelecek zamanın dillerde belirginleşmesi çoğu zaman zayıftır. Hint Avrupa dilinde bu zaman şimdiki zaman olarak aktarılır. Gelecek zamanın birçok dilde kipsel belirleyiciler ile gösterilmesi belirgin olmamasına dayanır. Sık sık olasılık, istek, amaçlama ve olanaklılık gibi zamansız anlatımlarla sunulan gelecek zamanı özel olarak kodlayan diller azınlık haldedir. Gelecek zaman eki, özellikle kip ve kiplik gibi sık sık zaman dışı kavramları aktarmak üzere kullanılır. Bir kip ekinin gelecek zaman için de kullanılmasıyla bunun tersi gözlenebilir.

Gelecek, epistemolojik ve ontolojik olarak bugünden ve geçmişten farklı bir konuma sahiptir. Geleceği doğrudan algılamayız. Gelecekte bahsettiğimiz zaman konuşucunun planları, niyetleri ya da sorumlulukları hakkında konuşuruz (Dahl, 1985: 103). Dolayısıyla gelecek zamana ait eylemler şimdiki ve geçmiş zaman gibi belirlilik taşımaz. Geçmişte eylemler konuşma zamanına göre yaşanmış, şimdiki zaman noktasına göre ise eş zamanlıdır. Fakat gelecek zamanda olaylar gerçekleşmediğinden dolayı konuşucu geleceğe yönelik tasarılar yapar. Bu durumda geleceğe atıfta bulunan bir cümle kipsel değer taşır.

-*AcAk* eki, bazen zorunluluk anlamına gelen kiplik anlamıyla beraber gelecek zamana da işaret eder (Csató ve Johanson, 1998: 215). Başka birisine kendi rızası dışında da olsa bir işi yaptırabilmek için gelecek zamanın kullanıldığını söyleyen Acarlar (1969: 252)'a göre bu zaman dilimi çoğunlukla emir kipine kayar.

Lewis, gelecek zamanın sadece olacak olan şeyleri değil, konuşucunun olmasını istediği şeyleri ifade etmek için de kullanıldığını belirtir: *Sigara içmekten vazgeçeceksin*. Bu cümlede konuşucu olmasını istediği şeyi emir vererek gelecek zaman ekiyle kullanır. Bunun yanında üçüncü kişiler için varsayım ve tahmin anlamı ifade eder. Lewis, gelecek zamanın -*AsI* şeklinden bahseder. Yalnızca bu şeklin üçüncü kişilerde lanet okuma anlamında kullanıldığını söyleyerek *İpe gelesi, Kara toprağa giresi* örneklerini verir (2001: 112-115).

Önceki bölümlerde şimdiki zaman ve geniş zaman ekleriyle kurulan cümlelerin anlamına bazen gelecek zaman anlamı da kattığından bahsedilmişti. Şimdiki zaman eki gelecek zaman anlamıyla kullanıldığında geleceğe yönelik planlama, kesinlik ve yakın gelecek anlamı bildirir. Geniş zaman gelecek zaman anlamıyla kullanıldığında ise fiilde yer alan harekete ihtimal bir anlam katar¹⁵.

Gelecek zamanda eylemde yer alan hareketler konuşma zamanı noktasına göre henüz gerçekleşmemiş olması kiplik kategorisini üstlenmesine sebep olur. Zaman çizgisinde geçmiş zamanda olay ya da durum gerçekleşmiş, şimdiki zamanda ise gerçekleşme noktasındadır. Yani bir olay ya olmuş ya da olmaktadır. Gelecek zamana baktığımız zaman konuşma zamanına göre ne gerçekleşmiş ne de gerçekleşmekte olan bir olay vardır. Bundan dolayı zaman çizgisinde konumlandırılacağı yer geniş zaman gibi belirsizlik gösterir. Gelecek zamanda çoğunlukla geleceğe yönelik yapılan planlamalar vardır. Bundan başka gerçekleşmesi umulan şeyler için tahmin, ihtimal anlamları ile kiplik vazifesi üstlenir.

1.1.3.4. Geniş Zaman

Türkçede geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman üçlü temel sınıflandırmasına geniş zaman dilimi de eklenmiştir. Bu zaman dilimi geçmiş zamanda başlayıp şimdiki zamanda devam eden ve gelecek zamanda meydana gelecek eylemler için kullanılır. Adından da anlaşılacağı gibi bu zaman dilimi dünü, bugünü ve yarını içerir.

Erdal'a göre genellikle sürekli görünüşü ifade eden bu zaman *-Ar, -Ir, -Ur, -yUr ve -r* gibi değişik biçimlerde kullanılmaktadır. Hem şimdiki zaman hem gelecek zaman anlamıyla kullanılır (2004: 240). Eylemdeki olayın her zaman yapıldığını ya da yapılabileceğini bildirir (Özel ve Atabay, 1976: 100). Dolayısıyla geçmiş ve gelecek zaman arasında gözlemlenen bu morfemde olaylar bitmişlik ya da bitmemişlik bildirmez. İki zaman arasında süreç bildirir.

---

¹⁵Kornfilt (1997: 340-341), geniş zaman biçiminin özellikle söz verme anlamıyla kullanıldığı zaman gelecek zaman fonksiyonuna sahip olabileceğini belirtir: "Yarın sana uğrarım." Bu kullanım da, geniş zaman konuşmacıya daha az söz verir. Gelecek zaman biçimi cümleye daha fazla söz verme anlamı ve kesinlik duygusu katar: "Yarın sana uğrayacağım." Günlük konuşma dilinde ve gayri resmi yerlerde kullanılan şimdiki zaman eki (*-Iyor*) de gelecek zaman anlamıyla kullanılabilir: "Yarın işten sonra sana geliyorum." Buna göre söz verme konusunda *-AcAk, -(I)yor* biçimine göre daha çok kesinlik bildirir.

-(I)r/-Ar eki, geniş zaman olarak adlandırılrsa da Johanson'a göre çoğunlukla bu ek olasılık ifade eden kipselliktir (1998: 45). Burada kipsellik kavramıyla kastedilen konuşucunun eyleme ihtimal, kesinlik, genellik gibi çeşitli anlamlar yüklemesidir. Örneğin, "Sınavı kazanırsın." gibi bir cümlenin içeriğinde ihtimal anlamı vardır. İhtimal ve olasılık bildiren bu cümle kazanırsın, kazanabilirsin şeklinde yorumlanır. Bundan dolayı geniş zaman, zaman işlevinin yanında kipsellikte bildirmektedir.

Türkçede geniş zaman genel şimdiki zamandır, alışılmış eylemleri ve genel olayları ifade eder, böylece evrensel bir zamana yaklaşır: "Hasan her sabah kahvaltı ed-er." Şimdiki zaman, geniş zamanda ifadenin geleceği ve geçmiş zamanların geçerliliği, bu formun alışılmış ve süreklilik görünüşünden dolayı çıkarılabilir. Oldukça karmaşık olan geniş zamanın en genel tanımı, son ekin sesli harfini ilgilendiren oldukça iyi tanımlanmış sapmalarla muhtemelen -(I)r/-Ar'dır (Kornfilt, 1997: 336). Kornfilt çalışmasında bu ekin eylemlere eklenme biçimlerini de ele almıştır. Tekrar eden eylemlerde geniş zaman kullanılır. Bu eylemler düzenli olabileceği gibi düzensiz eylemler de olabilir. Hasanın her sabah kahvaltı yapması onun düzenli ve tekrar eden eylemini gösterir. Tekrar eden bu eylem geniş zaman ekiyle gösterilir.

Türkçede geniş zaman olarak tanımlanan bu zaman dilimi dilbiliminde *aorist* olarak adlandırılmaktadır. Yavaş'a göre geniş zaman, zaman vasfından daha çok görünüş ve kipi gösterir. Bundan dolayı bunu gerçek zaman çizgisi boyunca analiz etmeye yönelik yapılan herhangi bir girişim yetersiz kalacaktır. Menges (1968), geniş zamanı *zamansız zaman* (timeless time) olarak tanımlar. Geniş zamanın herhangi bir zaman çağrışımı yoktur, sadece şimdi ve gelecek zamanda devam eden eylemleri ifade eder. "İki kere iki dört ed-er, Dünya güneşin etrafında dön-er, İnsan doğ-ar, yaş-ar, öl-ür, Ağaç yaşken eğil-ir" örneklerinde -(I)r/-(A)r işaretleyicisi geniş zamanı temsil eder. Verilen bu örnekler zamansız önermeyi ifade eder ve bu önermelerin doğruluk değeri bir zaman noktasından diğerine değişmez. Reichenbach bu önermelerde verilen anlamı "muzari" adı verilen dilsel zamanla açıklar ve bu kavrama göre Türkçe geçmiş ve gelecekteki vakaları içeren tekrarlamalara vurgu yapar. Yavaş, Reichenbach'ın zaman ve görünüş kavramlarını birbirine karıştırdığını vurgular. Yavaş'a göre geniş zaman, Türkçedeki alışılmış yönün ve genel ifadelerin işareti olarak kabul edilir (1982: 41-43). Yavaş'ın ele aldığı önermelerdeki olaylar zaman çizgisinin tamamını kapsar ve belirli bir zamansal ilişki göstermezler.

Dolayısıyla geniş zaman işaretleyici olan *-(I)r/-Ar* zaman vasfından daha çok farklı kategorileri temsil ettiğinden dolayı zaman çizgisi üzerinde konumlandırılmamıştır.

Tüm zamanları kapsayan geniş zaman¹⁶ Akşehirli'ye göre kip ve görünüş kategorisinin yanında zamanı da göstermektedir. Örnek olarak "Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkar." cümlesinde *-r* işaretleyicisi konuşma zamanı öncesinde gerçekleşen bir olayı aktarır. Burada zamansal bir ilişki söz konusudur ve olayın geçmiş zamanda gerçekleştiğini vurgular. Bu ek konuşma zamanı sonrasında kullanıldığında ihtimal, tahmin gibi anlamlar ortaya çıkarır ve bu da kip olgusunu gösterir. Örneğin, "Yarın Ahmet gelir." cümlesi geniş zamanı işaretlese de burada gerçekleşen olay konuşma zamanından sonrasına aittir. Bunun yanında Akşehirli bu ekin emir ya da istek kipini de gösterdiğini vurgular: "Ben de bir bardak çay isterim." (2010: 37-39). Ele alınan örnek cümlelerden anlaşılacağı gibi geniş zaman eki, şimdiki ve gelecek zamanı ifade eden belirleyicilerle kullanıldığında zaman eki olmanın dışına çıkarak kullanılan ortama göre söz verme, anlaşma ve niyet gibi anlamlar ortaya çıkarılabilir (Şahin, 2005: 650). Geniş zamanın temel işaretleyicisi olan *-(I)r/-Ar* konuşma zamanına göre zaman, kip, görünüş kategorilerini ortaya çıkarmaktadır.

Lewis, sınırsız anlama gelen *-(I)r/-Ar* işaretleyicisinin devam eden faaliyete işaret ettiğini ve *yaparım* (I do) ifadesinin bağlama göre alışkanlıkla *yaparım* (I habitually do) şeklinde alışkanlık anlamı taşıdığını dile getirir (2001: 117). Kornfilt, bu ekin konuşma anında olan olayları anlatmayıp genel şimdiki zamanı gösterdiğini vurgular. Dolayısıyla alışılmış eylemleri ve genel olayları ifade eder, böylece evrensel bir zamana yaklaşır (1997: 336).

Aslan Demir, geniş zaman ekinin tarihsel sürecini kısaca ele alır. Tarihsel süreç içerisinde ek¹⁷, görünüş kategorisi açısından odaklılık kaybına uğramıştır. Konuşma zamanındaki sınırlar arasını temsil eden yüksek odaklılık başka eklerle telafi edilirken, odaksızlık *-(I)r/-Ar*'a geçmiş ve gelecek anlatım tabanlarında kullanılabilme ve kiplik, potansiyellik gibi işlevleri karşılayabilme özellikleri

---

¹⁶ Acarlar (1969: 252)'a göre her zaman yapılmakta olan eylemleri belirttiğinden dolayı geniş zaman tüm zamanları kapsar. Söylenilen sözün etkisini ve kesinliğini azaltmak için geniş zamanı gelecek zaman anlamıyla kullanılır. Örneğin, *Sonra uğrayacağım* ile *Sonra uğrarım* cümlelerinde kesinlik bakımından farklılıklar vardır. Ayrıca hikâyelerde anlatılan olayların gerçekten yaşanmışlık kanısı ortaya koymak ve masallarda çekiciliği arttırmak için geniş zamana başvurulur.

¹⁷ Johanson (1971)'a göre *-Ar* biçim birimi Türkçenin bilinen en eski sınırlar arası işaretleyicisidir.

kazandırmıştır (2016: 103). Geniş zaman eki gelecek zaman anlamıyla kullanıldığı zaman kesin bir anlam bildirmeyip tahmini bir anlam bildirir. Bu da geniş zamana kiplik işlevi kazandırır.

Fiil çekimlerinde sıklıkla kullanılan *-(I)r/-Ar* eki birçok farklı fonksiyonlara sahiptir. Bu ek yapılmış, yapılmakta olan ve yapılacak olan eylemleri kapsar. Her üç zaman içerisinde yayılım göstermesinden dolayı her zamanı içine alır. Dolayısıyla zaman çizgisinde belirli bir noktada konumlanamaz. Bu da *-(I)r/-Ar* ekinin zaman çağrışımından daha çok kip ve görünüş kategorilerini işaretlediğini gösterir. Herkes tarafından kabul edilen genel-geçer kabuller, deyimler, atasözleri ve doğruluğu zamana göre değişmeyen bilgiler geniş zaman ile gösterilir.

1.2. Görünüş

1.2.1. Görünüş Kavramı

Rusçada *vid*, İngilizce ve Fransızcada *aspect*, Almandada *aspekt*, Türkçede *bakış*, *görünüm*¹⁸ ve *görünüş* gibi adlarla karşımıza çıkan görünüş kavramının tanımı ve yapılan çeşitli görüşlere geçmeden önce görünüş kavramının gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Görünüşün tarihçesi çok eski zamanlara kadar dayanır. Bu konu hakkında Młynarczyk, görünüş teriminin görünüş kavramından çok daha genç olduğunu belirtir. Görünüş terimi 1853'te ortaya çıktı ve görünüşsel ayrımlar Yunan ve Roma filozoflarınca daha tanındıktır. Örneğin, Yunanlılar bitmemişlik ve geniş zaman arasındaki farkın bitmemişlik ve şimdiki zaman arasındaki farkla aynı türden olmadığını biliyorlardı. Platon'un İyonunda (MS 530) Sokrates *Ve yarıştınız mı?* (egonizu- bitmemişlik) *Ve başarılı oldunuz mu?* (egoniso- bitmişlik) şeklinde sorular sorar. Dört yüzyıl sonra Romalı yazar Marcus Terentius Varro (MÖ 116- MÖ 27), Latince bitmemiş-tamamlanmamış bir eylem ile bitmiş-tamamlanmış eylem ayrımı yapar ve ilki bitmemişliği ikincisi ise bitmiş bir olayı ifade eder. Yaklaşık iki bin yıl geçtikten sonra 1846'da Georg Curtius, Yunanca ve Slavcanın aynı olguyu temsil ettiğini vurgular. Görünüş çalışmalarıyla ilgili ayrımlar uzun zamandır biliniyor olsa da görünüş terimi çok sonra ortaya çıktı. Görünüş, Rusçadaki *vid*¹⁹ görüşünden bir

¹⁸ Bk. Hatipoğlu (1978).

¹⁹ Rusçadaki *vid* kavramı ile onu karşılayan görünüş kavramı arasında Bacanlı'ya göre farklılıklar vardır. Bacanlı, Rusça ve Slav dillerinde görünüş ile kılınışın iç içe geçtiğini, Ön ek ve son eklerin

ödünçlemedir. Etimolojik olarak görünüşün kökü, *spektrum* yani ‘gör’, ‘bak’ ve ‘bakış’ anlamına gelir. Latince *aspectus* ‘görünüş’ ve ‘bakmak’ olan *aspicere* yani ad-+ *specere*’den gelmektedir²⁰. 14. Yüzyılın başlarında Meleity Smetriskiy'nin çalışmasında vid terimi ortaya çıkmıştır. Ancak orada bitmişlik ve bitmemişlik görünüş arasında ikili bir aykırılık anlamı yoktur. Bu tür bakış açısı ilk olarak Miklosich’te bulunmuştur (2004: 34-35). Rusça vid kelimesinden çeviri olan görünüşün kullanımı İlk çağa kadar uzanmaktadır. Görünüş kategorisinin bitmişlik ve bitmemişlik üzerine yapmış olduğu ayırım Slav dillerinde vid terimi ile ifade edilir. Buna göre vid terimi Slav dillerine ait bir kategori olma özelliği gösterir.

Doğrusal zaman çizgisi üzerinde eylemde gerçekleşen hareketi konuşucunun bakış açısına göre ele alan kavram görünüştür. Görünüş kavramı Türkçe dil bilgisi çalışmalarında zaman ya da anlam kayması başlıkları altında az bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmalarda çekimli eylemlerde yer alan ekler zamancı bakış açısıyla ele alınmıştır. Fakat bu eklerin zaman bildirmelerinin dışında başka işlevleri de vardır. Bu noktada görünüşle ilgili çalışmalarını Türkçe üzerine yaptığı bilinen Johanson²¹ çekimli eylemleri zamancı bakışının dışında görünüş-zaman (aspektotempora) temelinde ele almıştır. Tarihçesi çok eskilere dayanan görünüş kavramının sınırları tam olarak çizilememiştir. Hem Türk hem yabancı araştırmacılar tarafından farklı tanım ve sınıflandırmalarla ele alınmıştır. Çalışmada araştırmacıların görünüş kategorisi hakkındaki düşüncelerine yer verilecektir.

Türkçede *aspekt* terimini karşılaması için yaygın olarak kullanılan görünüş adlandırmasına Johanson’un teorisini temel alarak oluşturduğu çalışmasında Uğurlu karşı çıkmıştır. Uğurlu (2003: 125-126, 129)’ya göre görünüş *görün-* fiilinden türetilmiştir ve bu fiil dönüşlü çatıdadır. Görünüş kavramı dönüşlü çatıya sahip olmasından dolayı *aspekt* terimini karşılamaz ve Uğurlu bunun yerine *bakış* terimini

---

hem kılınış hem görünüşü gösterdiğini ifade eder. Slav dillerinde görünüş vid kavramı ile karşılanır ve fiiller bu çerçevede ya *bitmiş* (perfective) ya *da bitmemiş* (imperfective) olarak ayrılır. Bacanlı, vid kategorisinin Slav dillerine ait olduğunu bundan dolayı vid ile görünüş arasında kısmi farklılıkların bulunduğunu belirtir. Bu kısmi farklılığın belirmesiyle Rus dilci olan Bondarko *görünüşsellik* (aspektual’nost’) adıyla yeni bir terimi görünüş (aspect) yerine kullanmıştır. Batı geleneğine daha yakın olan Mel’çuk ve Plungyan gibi bilginler görünüşü geniş anlamlı, vid kavramını ise evrensel görünüşün özel bir türü olarak tanımlarlar (2014: 77-78). Ele alınan bu bilgilere göre vid kavramı ve görünüş kavramı arasında kısmi farklılıklar vardır. Vid kavramı Slav dillerinde bitmişlik ve bitmemişlik arasındaki ayrıma dayanır. Hem Batı geleneğinde hem Rus dilciler tarafından görünüş farklı terimlerle karşılanmıştır.

²⁰ Ayrıca bk. Binnick (1991: 136), Kortmann (1991: 11).

²¹ Johanson (1971).

kullanır. Buna göre bakış kavramının temelini olayın *başlangıç sınırı*, *bitiş sınırı* veya *sürek* bakımından ele alır. Uğurlu, aynı olaya farklı kişilerin farklı bakışlara yani başlangıç, bitiş ve sürek noktalarından birine sahip olabileceğini belirterek bakışın kılınıştan²² farklı olduğunu vurgular. Aspekt kelimesi *aspektus*<*ad-spektus*<*specto* yani ‘bakmak ve görmek’ fiilinden meydana gelmiştir. Bu kelimeye göre *çekimli fiilin ifade ettiği ‘olay’ın kendi kendine bir ‘görünme’si değil, bilakis konuşanın onu ‘nasıl gördüğü’ vardır; bir başka deyişle, işi yapan, ‘olay’ değil, ona bakan insandır.* Farklı adlandırmalara (bakış, görünüm, görünüş) sahip olan aspekt terimi Dilaçar’ın görünme tarzını gösteren fiil-isimler -ş bitimliliğini alır ve aspekt kavramı da bir görünme tarzıdır (1974: 167), savına dayanarak çalışmamızda görünüş kavramı tercih edilmiştir.

Görünüş, fiil zamanı (verbal tense) kategorisinden yoksun olan Çin-Tibet dillerinde daha da zenginlik göstermektedir. Mandarin Çincesi için yapılan araştırmalarda ise görünüşel ayrımlar fiil üzerinde bükülme ile değil, cümledeki ayrı işaretleyiciler tarafından oluşturuluyor (De Swart: 2012: 763). Diller sahip oldukları sistemlere göre zaman ve görünüş parametrelerini belirlemektedir. Bir dilin fiil zamanına sahip olmaması görünüş kategorisine de sahip olmayacağı anlamına gelmez. Bir dil zamansal olarak yokluk gösterse bile konuşucunun istemsiz bir şekilde sahip olduğu öznel anlayışı ile görünüşü ortaya çıkarır.

Erkman-Akerson ve Ozil, cümlelerde yer alan vaka ya da durumların zaman ifade etmelerinin yanında süreyle bağlantılı olarak görünüş de ifade ettiğini belirtir. Görünüş, vakaların başlamış-sürmekte, sürekli-yinelenmekte ve tamamlanmış-bitmiş gibi özelliklerini gösterir. Söz gelimi, “Ahmet dün İstanbul’a geldi.” ifadesinde Ahmet gelme eylemini geçmiş zamanda gerçekleştirmiştir ve görünüş açısından *-di* eki cümleye tamamlanmışlık-bitmişlik anlamı katar. “Ahmet İstanbul’a gidiyor.” ifadesinde eylem başlamış ve halen devam etmektedir. “Ahmet eskiden sabahları erken kalkardı.” gibi iki çekim eki alan fiillerde ise görünüş açısından geçmiş zamanda meydana gelen ve süreklilik bildiren eylemin bitmiş olduğunu gösterir (2015: 48). Buna göre eylemde yer alan hareket zaman bildirmenin yanında görünüş kategorisini de yansıtır. Birbirleriyle yakın ilgi kurmalarına rağmen aralarında farklı

---

²² Kılınıştanla ilgili ayrıntılı bilgi **kılınıştan ile görünüş arasındaki ilişki** bölümünde ele alınacaktır.

işlevler vardır. Görünüş, olayların zaman üzerinde başlangıç, süre ve bitiş noktalarını gösterir.

Konuşucunun fiil çekiminde kalıplaşmış anlamlandırmaların dışına çıkarak özel bir başkalaşım yaparak renk vermesi görünüş olarak adlandırılır. Konuşucunun verdiği anlamdan dolayı görünüş nesnel değil, öznel özellik taşır ve mastar yerine çekim şekillerinde bulunur. Aslında görünüşte konuşucunun verdiği iç anlamdan dolayı şekil-anlam ve anlam-şekil karşılığı ortaya çıkar. Bu karşılık ise fiil çekiminde beklenen anlam yerine konuşucunun başka bir anlamı ortaya çıkarmasıdır. Öte yandan fiilde gerçekleşen hareketin süresi ve gelişimi hakkında bilgi verir (Dilaçar, 1974: 161-162, 167). Eylemin anlattığı iş ve oluşun bitmişlik, bitmemişlik, başlangıç, gelişim, tekrar etme, devam etme ve sonuç olarak kendi kendine görünmesi değil konuşucunun nasıl gördüğünü belirten ulam görünüştür. Temel olarak görünüş, Slav dillerinde bitmişlik ve bitmemişlik karşılığında dayanır (Vardar, 2002: 105-106; İmer vd, 2011: 142; Kerimoğlu, 2017: 182; Eker, 2009: 341; Güven, 2008: 127). Cümlede yer alan olay ya da durumlar konuşucunun öznel bakış açısıyla içinde bulunulan duruma göre yorumlanır. Bu da görünüş kategorisinin öznel bir şekilde sunulduğunu gösterir.

Görünüş, eylemlerin *görülen geçmiş zaman* (perfective) ve *bitmemişlik* (imperfective ya da progressive) özelliklerini yansıtır. Söz gelimi, “Akşam yemeğini yedi.” ve “Akşam yemeğini yiyor.” cümlelerinde *ye-* eyleminin yansıttığı görünüş gibi (Aksan, 2017: 109-110). Verilen örneklerde *ye-* eylemi cümlenin kullanımına göre farklı anlamlar yüklenmektedir. İlk örnekte görünüş açısından akşam yemeğini yeme işinin yeni bittiği yani bitmişlik anlamı ortaya çıkmaktadır. İkinci örnekte ise görünüş açısından akşam yemeğini yeme işinin daha bitmediğini yemeği hâlâ yemekte olduğunu yani bitmemişlik gösterir.

Zaman kategorisiyle yakın ilişkisi olan fakat zaman yerine eylemde gerçekleşen iş, oluş ve durumun zaman ile etkileşimini aktarmak bize görünüş kategorisini verir. Görünüş, bitmişlik ve bitmemişlik arasındaki ayrıma dayanır. Bu ayrıma göre bitmişlik, eylemdeki hareketin tamamlanarak bitiş noktasına ulaşmasıdır. Bitmemişlik ise eylemin tamamlanma göstermeden sürüp gitmesidir. Diller bitmişlik ve bitmemişlik ayrımı yanında başlama, yinleme ve noktasallık gibi görünüş kategorilerini de gösterir (Uzun, 2004: 144-149). Uzun, çalışmasında görünüş-kip-

zaman kavramlarını şeytan üçgeni olarak tanımlar. Erkman-Akerson, çalışmasında görünüşü *biterlik* ve *bitmezlik* olarak ikiye ayırır. Olayın süreye yayılmasıyla beraber ortaya çıkan görünüş kategorisinde sürekliliği ifade eden bitmezlik türü oldukça geniş bir dilim kapsayabileceği gibi günlük yaşantımızdan olaylarda sürekliliğe işaret etmektedir. Sürekliliğe işaret eden iş, oluş ve durumların yanında anlık olaylar tamamlanarak yerini başka bir olaya bırakır. Zaman içerisinde yayılım gösteren bu olayları gösteren eklerden *-İr* ve bazen de *-yor* bitmezlik türüne; *-DI*, *-mİş* ve *-yor* ekleri de biterlik türüne gönderme yapar (2016: 239-241). Olayların süreye yayılmasıyla ilgili “Güneş doğudan doğar ve batıdan batar.” ifadesi geniş bir zaman dilimini kapsayarak sürekliliğe yani bitmezlik türüne işaret eder. Bir diğer görünüş türü olan biterlik türüne “Babam arabaya bindi, arabayı çalıştırdı, radyoyu açtı.” örneği olayların anlık oluşup sona erdiğini ve biten olayın yeni bir olayın gerçekleşmesine sebep olduğu görülür. Eylemin aldığı ekler hem zamanı hem görünüşü gösterir.

Karaağaç, görünüşü hem geniş hem dar anlamıyla ele alır. Bütün varlık ve olayların toplamı geniş anlamıyla görünüşü gösterir. Eylemin var oluşu, gerçekleştirildiği ortam ve gerçekleştirilme biçimi ise dar anlamıyla görünüşü bildirdiğini ifade ederek görünüş kategorisini *sözlüklük görünüşü* ve *söz dizimlik görünüşü* olmak üzere iki kategoriye ayırır. Söz dizimlik görünüşü de *alışkanlık görünüşü*, *amaç görünüşü*, *anlık görünüş*, *araçlılık görünüşü*, *belirsizlik görünüşü*, *bilinmezlik görünüşü*, *bitmemişlik görünüşü*, *bitmişlik görünüşü*, *çıkarm görünüşü*, *dilek görünüşü*, *edilgen görünüş*, *emir görünüşü*, *etken görünüş*, *ettirgen görünüş*, *gereklilik görünüşü*, *girişmeli görünüş*, *işteşlik görünüşü*, *küçültme görünüşü*, *nicelemeli görünüş*, *olabilirlik görünüşü*, *olumluluk görünüşü*, *olumsuzluk görünüşü*, *sıklık görünüşü*, *sınırlandırma görünüşü*, *sonuç görünüşü*, *soru görünüşü*, *süreklilik görünüşü*, *süreksizlik görünüşü*, *tezlik görünüşü*, *uyum görünüşü*, *yaklaşma görünüşü*, *yeterlilik görünüşü*, *yinelemeli görünüşü* ve *yoğunluk görünüşü* olarak alt başlıklara ayırarak inceler (2016: 650-655).

Korkmaz, görünüşü tanımlarken öznellik ve nesnellik terimleri üzerinde durarak görünüşün öznel olduğunu vurgular²³. Konuşucunun çekimli eyleme öznel bir

²³ Deniz Yılmaz (2012: 110)’a göre öznel olma özelliğine sahip olan görünüş kılınıştan kaynaklanmasına rağmen eylemi ele alış itibarıyla farklılık gösterirler. Görünüş, konuşucunun eylemi nasıl gördüğünü, eylemin sürecinin nasıl algılanarak tasvir edildiğini gösterir.

biçimde değişim yapması görünüş olarak adlandırılır. Buna göre, çekimli eylemlerde görülen ve konuşucunun verdiği özel anlam olan görünüş, dil psikolojisinin ürünüdür. Görünüşle ilgili yapılan açıklama ve değerlendirmeler üzerinden Korkmaz, görünüşü üç madde ile ele alır:

1. *Görünüş, fiillerin çekimli durumları ile ilgili bir gramer kategorisidir.*
2. *Görünüşte kip ekleri, zamanı ve işlev açısından asıl işlevleri ile değil, daha başka işlevlerle ile kullanılır.*
3. *Çekimli fiillerde şekil ve zamanı içine alan kip eklerinin kendilerinden beklenen görev dışında kullanılması, konuşanın o yapıya yüklediği özel anlamla ilgilidir. Dolayısıyla görünüşte bir öznellik vardır (2009: 576-577).*

Korkmaz, görünüş kavramını zaman kayması başlığıyla ele alır. Zaman eklerinin zaman anlamlarının dışına çıkarak farklı anlam ve zamanlara dönüşmesini görünüş olarak adlandırır: “Haydi hoşça kal, öptüm!” Bu örnekte *öptüm* kelimesi geçmiş zaman kalıbında kullanılmış olsa da burada kastedilen zaman geniş veya şimdiki zaman anlamındadır ve bu fiilde görülen zaman kayması Korkmaz’a göre görünüş ifade etmektedir. Öznellik ve nesnellik araştırmacılar tarafından görünüş ve kılış arasındaki ayrımı göstermek için kullanılmaktadır. Kullanılan cümlenin bağlamına göre konuşucu tarafından cümlenin farklı anlamlar kazanması görünüşün öznel olduğu; fiilin iç zamanı olan kılışın ise değiştirilemeyeceğinden dolayı nesnel olduğu söylenebilir.

Konuyu alış şekli bakımından farklılık gösteren Banguoğlu (2007: 411), görünüş kavramını fiilin çatısı başlığında ele almıştır. Fiil tabanı fiil çekiminden önce etkileme, etkilenme ve olumsuz davranma gibi değişik şekiller alır. Özel eklerle sağlanan bu değişik şekiller görünüş olarak adlandırılır. Banguoğlu, *yalın görünüş* (döv-mek), *olumsuz görünüş* (döv-me-mek), *edilen görünüş* (döv-ül-mek), *dönüşlü görünüş* (döv-ün-mek), *karşılıklı görünüş* (döv-üş-mek) ve *ettiren görünüşü* (döv-dür-mek) olmak üzere altı görünüşün olduğunu dile getirir. Yani Banguoğlu’na göre fiil çatısı görünüş bildirmektedir.

Görünüş kavramını zaman kayması başlığı altında ele alan Yaman, görünüşü şu şekilde tanımlamaktadır: *Dilde kendisine zaman bildirme görevi yüklenen bazı eklerin, dilin genel işleyişi içinde, asıl işlevlerinin dışında farklı bir zamanı ifade eder duruma gelmeleridir. Zaman eklerinin kendi asıl zamanlarından başka*

zamanları ifade eder duruma geçmeleri, yapay değil doğal birer gelişmedir (2018: 35). Yaman'ın bu tanımına göre Türkçede zenginlik gösteren zaman eklerinin asıl işlevlerinin dışında yüklendikleri başka işlevlerde vardır. Eklerin üstlendikleri bu işlevleri Yaman zaman kayması olarak tanımlamaktadır.

Görünüşle ilgili yapılan tanımlardan Özel ve Atabay'ın görüşü dikkat çeker. Özel ve Atabay görünüşü, konuşucunun ruhsal etkilerinin eylem kullanımına yansıdığını ve konuşucunun öznel bir şekilde eylemi yorumlaması olarak tanımlar (1976: 75). Konuşucunun eylemde gerçekleşen harekete kişisel yorumunu kattığı gramer kategorisi görünüştür. Ruhsal etki ve koşulların eylemin anlamını değiştirmesi daha çok kip ve kiplik kategorilerinin etmenleri olmasından dolayı çalışmamızda bu kategorilere öncelik verilmemiştir.

McArthur (1992: 86)'a görünüş, bir durumun zamana bakış şeklini ifade eden *süreklilik* (duration), *yineleme* (repetition), *tamamlama* (completion) gibi dil bilgisel kategorileridir. Görünüş, İngilizcede şimdiki ve geçmiş zamanı gösteren sözlü bir çekim olan fiil zamanıyla birlikte zıtlık oluşturur. Bunun yanında görünüş çoğunlukla konuşma ve yazma zamanına göre bir durumun zamanını ifade eder. İngilizcede bitmişlik görünüşü “Öğle yemeğimizi yedik.” ve bitmemişlik görünüşü “Öğle yemeği yiyoruz.” olmak üzere iki tür görünüş vardır.

Görünüş kategorisi Rusça ve Slav dillerinde eylem çekiminde *bitmişlik* ve *bitmemişlik* arasındaki ayrımı göstermek için kullanılan Rusça vid sözcüğünün karşılığıdır. Gösterici (diectic) özelliğe sahip olan zamanın tersine görünüş gösterici değildir (Lyons, 1983: 281-282). Doğrusal zaman çizgisinde olay ya da durumların bir noktadan *başlangıç-sürek-bitiş* (initium-course-finis) şeklinde doğal evrelerinden herhangi birisine sahip olarak olayların zamansal iç yapılanması yani parçalanmış ya da bir bütün şeklinde görülmesi hakkında bilgi vermesi görünüştür²⁴ (Bacanlı, 2008: 3). Eyleme eklenen ekler ile cümlenin meydana geldiği zaman dilimi hakkında bilgi edinirken görünüşü tespit etmek için sabit bir ek yoktur. Görünüşte bir olay ya da durum zamansal yerleşimden daha çok eylemin iç evresiyle ilgilidir.

Yabancı kaynaklara baktığımız zaman görünüş kategorisiyle ilgili çalışmaların çeşitlilik gösterdiğini görmekteyiz. Bu kaynaklarda görünüş farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuş olsa bile genel olarak bitmişlik ve bitmemişlik arasındaki temel ayrıma

²⁴ Ayrıca bk. Comrie (1976), Johanson (2000).

dayandığını ifade edebiliriz. İfade edildiği gibi kaynak açısından çeşitlilik gösteren bu kategoride Johanson (1971), Comrie (1976), Smith (1997) gibi araştırmacıların araştırmalarının daha çok öne çıktığını ve yaptıkları sınıflandırmaların esas alındığını söyleyebiliriz.

Smith, görünüş kategorisi üzerine yaptığı çalışmalarla öne çıkan isimlerden birisi olmuştur. Dillerde farklı şekillerde meydana gelen görünüşü daha iyi açıklayabilmek için Smith, iki bileşenli bir kuram oluşturmuştur. Bu iki bileşenli kuramı *hâl türü* (situation type) ve *bakış açısı* (viewpoint) görünüşü olmak üzere ikiye ayırır. Bu kuramı oluşturan hâl türü ve bakış açısı başlangıç, bitiş ve süreklilik gibi durumların zamansal görünüşlerini ifade eder. Smith'e göre görünüş, durumların ve onların görünümünün zamansal yapısının semantik alanıdır. Durum ve görünümü ele alırken bunların temel boyutlarını açıklar. Bir cümlenin görünüşsel anlamı bakış açısı ve hâl türü görünüşlerinin bileşenlerinden oluşan bilgilerin bir bileşimidir. Bakış açısı görünüşü cümle içerisinde açık bir şekilde bulunurken hâl türü görünüşü örtük (covert) bir şekilde yer alır. Smith'e göre görünüşsel anlam, fiil ya da fiil öbeklerinden ziyade cümle içerisinde tutulur. Bakış açısı görünüşü diğer adıyla dil bilgisine dayalı görünüş, *bitmişlik* (perfective), *bitmemişlik* (imperfective) ve *yansız* (neutral) olmak üzere üç gruba ayrılır. Hâl türü görünüşü diğer adıyla sözlüğe dayalı görünüş ise *durum* (states), *etkinlik* (activity), *tamamlanma* (accomplishment), *anlık gerçekleşim* (semelfactives) ve *başarı* (achievement) olmak üzere beş gruba ayrılır. Smith, görünüş kategorisinde bitmişlik ve bitmemişlik ayırımına yansız görünüş türünü de eklemiştir. Bitmişlik, olay ve durumları başlangıç ve bitiş noktalarını da dâhil ederek dışarıdan bir bütün olarak ele alırken bitmemişlik, olay ve durumların başlangıç ve bitiş noktalarına yönelmeden içyapıya yönelir. Esnek bir yapıya sahip olan yansız görünüş ise olay ve durumların başlangıç bitiş noktasını ya da aşamalarından birisini içerir. Sözlüğe dayalı olan durum hâl türü, durağan ve sürekli “cevabını bilmek”; etkinlik hâl türü hareketlilik, süreklilik ve bitmemişlik “parkta yürümek”; tamamlanma hâl türü süreç ve sonuçtan oluşan hareketlilik, süreklilik ve bitmişlik “okula yürümek”; anlık gerçekleşim hâl türü hareketlilik, bitmemişlik ve ani “dokunma”; başarı hâl türü ise hareketlilik, bitmişlik ve ani “yarışı kazanmak” özellikleri gösterir (1997: 1-5). Hâl türü görünüşünün bakış açısı görünüşüne göre örtük bir şekilde bulunmasından dolayı tespit ederken fiil ve fiil öbeklerinin yanında zarflar gibi farklı yönlendiricilere de ihtiyaç duyulur. Bakış açısı görünüşü fiilde

eklenen zaman ekleriyle başka bir yönlendiriciye ihtiyaç duymadan ifade edilir. Bundan dolayı bakış açısı görünüşünü tespit etmek hâl türüne göre daha kolaydır. Smith'in sınıflandırmasında durum hâl türünde herhangi bir hareketlilik söz konusu değildir. Örnek olarak verilen *bilmek* ve bunun yanında *sevmek*, *güvenmek* gibi eylemler hareketlilik ya da değişim içerisine girmeden devamlılıkları söz konusudur. Hem hareketlilik hem süreklilik özelliklerine sahip olan etkinlik hâl türünde *koşmak*, *yüzmek* eylemlerinde olduğu gibi bitmemişlik söz konusudur. Etkinlik hâl türüne benzeyen tamamlanma hâl türü farklı olarak bitiş noktasına sahiptir. Örneğin, *Araba yıkamak* ifadesinde bitiş noktasına ulaşana kadar devam eden bir süreç vardır. Sürecin devam ettiği zaman diliminde ise hareketlilik ve süreklilik söz konusudur. Anlık olarak meydana gelen anlık gerçekleşim, bitiş noktasına sahip değildir: *Öksürmek*, *patlamak*. Tamamlanma ile benzerlik gösteren başarı hâl türünde olaylar zaman dilimi üzerinde devam eden bir süreklilik göstermez. *Bulmak*, *bilmek* ifadelerinde olduğu gibi olaylar anlık olarak gerçekleşir ve bitiş noktasına ulaşır.

Şekil 5: Smith'in görünüş sınıflandırması

Görünüş kategorisini Türkçe üzerine yapan Johanson (1971) sınıflandırmasını eylemi başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemleyen sınırlar arası (intraterminal), eylemi kritik sınırı aşıldıktan sonraki safhada gözlemleyen sınır ötesi (postterminal) ve eylemin kritik sınırına ulaşıldığında gözlemleyen sınıra bakış (adterminal) olarak ele

alır²⁵. Johanson'un görünüş anlayışına göre zaman ekleri olarak tanımladığımız ekler yalnızca zaman anlamı taşımamaktadır. Bu ekler konuşucunun eylemde gerçekleşen harekete karşı bakış açılarını da ortaya koyar. Johanson ise bu bakış açılarını sınırlar arası, sınır ötesi ve süreklilik üzere üç boyutta ele alır.

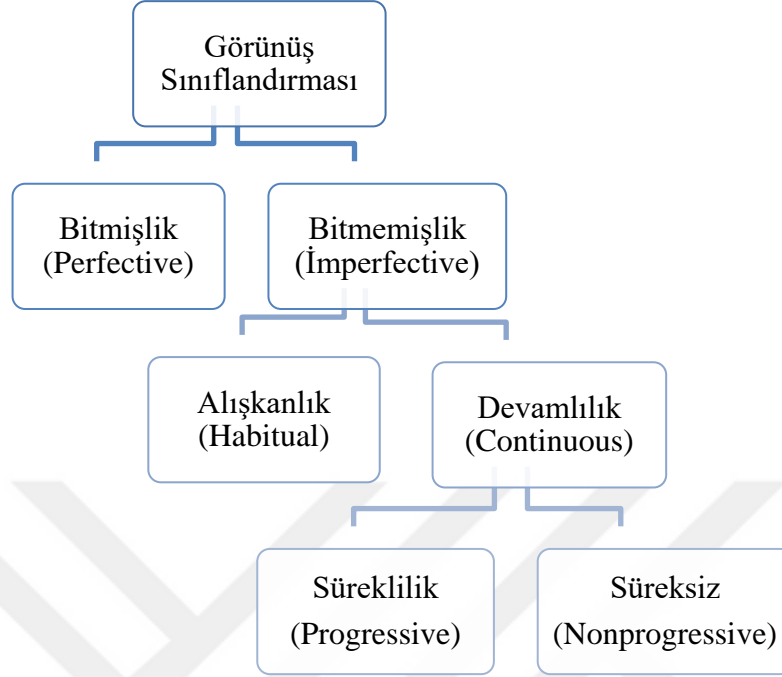
Comrie, görünüş kategorisi hakkında önemli çalışmalara sahip olan araştırmacılardan birisidir. Bununla birlikte Comrie, görünüş ve zaman kategorilerinin birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu belirterek zamanın genellikle konuşma zamanıyla başka zamanlar arasında bağlantı kurduğunu ifade eder. Comrie, görünüş kavramını bir durumun iç zamansal yapısının farklı yollarla görüntülenmesi olarak tanımlayarak *bitmişlik* (perfective) ve *bitmemişlik* (imperfective) şeklinde iki temel kategoriye ayırır. Buna göre bitmişlik görünüşünde zamansal içyapısına bakılmadan durum ve olaylara dışarıdan bir bütün olarak bakılırken bitmemişlik görünüşünde zamansal durum ve olayların içyapısına bakılır²⁶. Bitmemişlik görünüşünde hem durumun başlangıcına geriye doğru bakılabilir hem de durumun sonuna doğru bakılabilir. Comrie'ye göre bitmemişlik görünüşü *alışkanlık* (habitual) ve *devamlılık* (continuous) olarak iki kategoriye ayrılır bu kategorilerden devamlılık ise *sürekli* (progressive) ve *süreksiz* (non-progressive) olmak üzere alt kategorilere ayrılır (1976: 1-4, 25). Söz gelimi, "Adam öldü." ve "Adam ölüyordu." ifadelerine baktığımız zaman her iki cümle de geçmiş zamanı göstermektedir. İlk cümlede eylemin sona erdiğine yani bitmişliğine yönelik bir bilgi varken ikinci cümlede eylemin bitiş sınırına ulaştığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Zaman kategorisiyle açıklanamayan ikinci örnek görünüş kategorisiyle ilgilidir (Aslan Demir, 2016: 12-13).

---

²⁵ İntraterminal, postterminal, adterminal görünüş türleriyle ilgili ayrıntılı bilgi ilgili bölümde ele alınacaktır.

²⁶ Ayrıca bk. Güven (2008: 127).

Şekil 6: Comrie'nin görünüş sınıflandırması

Comrie (1976: 52), çalışmasında bitmişlik ve bitmemişlik görünüş ayrımı dışında *perfect* kategorisini de ele almıştır. Bu kategori içinde bulunan durum hakkında doğrudan bir şey söylemediğinden dolayı bitmişlik ve bitmemişlik görünüşünden oldukça farklıdır. Perfect, bir taraftan önceki durumdan kaynaklanan belirtme zamanını bir taraftan da önceki durumun zamanını ifade ederek iki zaman noktası arasında ilişki sağlar. Örneğin, *Yedim* gibi bir ifadede hem şimdiki zamanın hem de geçmiş zamanın payı vardır. Buna göre bu kavram, durumları önceki durumlarla ilişkilendirir.

Comrie'nin ele aldığı görünüş sınıflandırmasında bitmişlik görünüşünde olay ve durumlar bir bütün olarak sunulur. Konuşma zamanı noktasına göre eylemler tamamlanmışlık ve bitmişlik gösterir. Türkçede geçmiş zamanı işaretleyen *-DI* eki bitmişlik görünüşünü ifade etmek için de kullanılır. Bitmemişlik görünüşünde ise olaylar konuşma zamanı noktasına göre başlamış fakat bitiş sınırına ulaşmamıştır, yani başlangıç ve bitiş sınırları arasındadır Eylemin iç sınır noktalarına doğru yönelme vardır ve eylem bir bütün olarak sunulmaz.

Finch (2000: 85)'de görünüş kategorisi eylem ile ifade edilen hareketin süresini gösteren ve eylem betimleri için kullanılır. *Sürekli (progressive)* ve *bitmişlik (perfect/ perfective)* olmak üzere iki tür görünüş zıtlığı bulunmaktadır.

Türkçedeki biçimbirimlerin sadece görünüşsel işlevi olmayıp aynı zamanda zaman ve kiplik anlamı da ifade ettiğini söyleyen Kornfilt (1997: 348-362), geçmiş zamanı gösteren *-DI* ve *-mİş* eklerinin bitmişlik görünüşü ifade ettiğini belirtir. Söz gelimi, “Ben lokantaya vardığımda Hasan yemeğini bitirmişti.” ifadesinde *-mİş* ekinin bitmişlik görünüşünü aktarır. Türkçenin bitmemişliği işaret eden farklı bitmemişlik işaretleyicileri vardır: *Alışkanlık* (Habitual) görünüşünün, Türkçede işaretleyicisi *-(A)r*’dır ve çok uzun bir zaman dilimindeki durumu belirtir. *Süreklilik* (Continuous), (alışkanlık olmayan bitmemişlik görünüşü), genellikle ilerleyici işaretleyici olan *-(I)yor* ekiyle ifade edilir. *İlerleyici* (Progressive) görünüşün (durum bildirmeyen fiilin sürekli görünüşü) işaretleyicileri *-(I)yor* ve *-mAktA* ekleridir. *Giriş* (Ingressive) görünüşü (bir durumun başlangıcı), belirli zarflarla birlikte mastar yoluyla ifade edilebilir: “Koltuğa oturmak üzereydim.” İlerleyici ek olan *-(I)yor*’da giriş görünüşüne sahip olabilir: “Koltuğa oturuyorum.” *Variş* (Terminative) görünüşü (bir durumun sonu) ifade eden morfolojik biçim yoktur. Bu görünüş türüne *haberleri dinledikten sonra durumun ciddiyetini anladım* örneğiyle birlikte *-DiktAn* biçimiyle verir. *Tekrarlı* (Iterative), bu görünüşü ifade eden belirgin sözlü biçim yoktur. Tekrarlamanın anlamı, diğer görünüş işaretleyicileri ve belirli zarfların bir araya gelmesiyle oluşur: *Hasan (çok) öksürüyor. Anlık* (Semelfactive) görünüşü (bir durumun tek bir oluşumu), bir durumun tek bir oluşumunu ifade eden bir fiil ile ortaya çıktığında anlık gerçekleşim görünüşünü ifade eder: “Hasan öksürdü.” *Dakik* (Punctual) görünüş, sınırlı bir süre içerisinde analiz edilemediği düşünülen bir durumu ifade eder. *Sürerlik* (Durative), bu görünüşü ifade etmek için belirgin bir biçim yoktur. *Eş zamanlı* (Simultaneous), (diğer durumlarla eşzamanlılık) üretken ifadesi zarf olan *-iken* ile örneklendirir: “Hasan resimlere bakarken ben müzik dinliyordum.” Kornfilt, diğer görünüşler başlığı altında *hızlı-ani* (Rapid or sudden) eylem için *-(I)ver* yapısını, belirli bir süre devam eden ve hala devam eden *sürerlik* (Durative) eylemi için *gel-*, *kal-* ve *dur-* yapılarını verir ve *Telik* (Telic) görünüş başlığında, mantıksal bir sonuca götüren durumları telik olarak adlandırarak *Hasan bir masa yaptı* örneğini verir.

Türkçede fiile eklenen biçimbirimlerin zaman, görünüş ve kiplik anlamı ifade ettiğini belirten araştırmacılardan Göksel ve Kerslake’e göre Türkçede *-DI* ve *-mİş* ekleri bitmişlik görünüşünü, *-(I)yor*, *-mAktA*, *-(A/I)r* ekleri ise bitmemişlik görünüşünü

aktarı²⁷ (2005: 283, 288). Göksel ve Kerslake görünüş kategorisini bitmişlik ve bitmemişlik karşıtlığına dayandırmaktadır. Eylemin iç ve dış bakış açısına sahip olan görünüş işaretleyicileri ile olay/durum ayrımı arasında yakın bir etkileşim bulunmaktadır.

Crystal, görünüşü eylemlerin gramer tanımlanmasında (zaman ve kiplik ile birlikte) kullanılan ve fiil tarafından belirtilen zamansal aktivitenin süresini veya türünü işaretleme biçimine göndermede bulunan bir kategori olarak tanımlar. Bitmişlik ve bitmemişlik arasındaki görünüşsel karşıtlık, birçok Slav dilinde bulunur: Örneğin, Rusçada bitmişlik ve bitmemişlik karşıtlığı vardır. Bitmişlik genellikle bir eylemin tamamlanmasını gösterir, bitmemişlik ise tamamlamayı belirtmeden süreyi gösterir (ör. bitmişlik biçimi *procital*, “(bir şey) okudu” ve bitmemişlik biçimi *cital*, “(bir şey) okuyordu”. İngilizce fiil cümlesi genellikle görünüşsel olarak analiz edilen biçimsel bir ayrım yapar: *süreklilik* (progressive) ve *süreksiz* (non-progressive) eylem süresi arasındaki karşıtlık (2008: 38).

Fiile eklenen zaman işaretleyicileri olay ya da durumun ne zaman gerçekleştiği konusunda bilgi verir. Konuşucunun eylemin geçmişte, şimdi ya da gelecek zaman diliminde gerçekleştiğini görebilmesi zamanın gösterimsel (deictic) olduğunu gösterir. Fakat olay ya da durumların gösterildiği zaman diliminde başlangıcı, yinelenişi, bitmişliği, gelişimi ya da kapladığı süresinin boyutu hakkında bilgi verecek olan görünüş kategorisidir. Bu noktada görünüş eylemdeki hareketin içyapısı hakkında bilgi verir.

Araştırmacılar temelde bitmişlik ve bitmemişlik arasındaki ayrıma dayanan görünüş kategorisini ele alırken alt kategori bakımından farklılıklara gitmişlerdir. Alt kategori olarak farklı konu başlıklarıyla bu ayrımı ele alan araştırmacılar şunlardır:

Olay ya da durumların iç yapılanması olarak ifade edilen görünüşü Olsen (1997: 7), bu kategorinin olaylarını belirli bir zaman dilimine bağlanmadan gerçek zaman içerisinde meydana geliş şekillerini temsil etmeleri bakımından ele alır.

---

²⁷Aksan (2003: 68), Türkçede eyleme eklenen biçimbirimlerden *-Iyor(DI)* ekinin bitmemişlik görünüşünü bildirdiğini belirtir. Örneğin, “Ali eve döndüğünde kızı uyuyordu.” ifadesinde eylem geçmiş zamanda bitmemişlik görünüşü ifade eder. Eyleme eklenen *-miş(DI) / DI((y)DI)* eklerinin ise bitmişlik görünüşünü anlatmak için kullanıldığını vurgular. Örneğin, “Ali masanın üstünde bir not buldu. Notu eşi yazmıştı.” ifadesinde eylem bitiş noktasına ulaştığından dolayı bitmişlik görünüşüne sahiptir.

Şekil 7: Olsen'in görünüş sınıflandırması

Bitmişlik	Bitmemişlik
Süreksiz	Sürekli
Durgun	Hareketli
Ani	Sürekli
Tamamlanmış	Tamamlanmamış
Sonuç (sal)	Süreç
Kalıcı	Geçici
Kesintisiz	Kesintili
Bitmişlik	Bitmemişlik
Sınırlanmamış	Sınırlanmış
Dış odaklanma	İç odaklanma

(1997: 62).

Dik (1997: 223)'in yapmış olduğu sınıflandırmada bitmemişlik; *tamamlanmamış*, *sınırlanmamış*, *bölünür*, *geniş* gibi terimlerle tasvir edilebilen birleşik bir anlamsal içeriğe sahip olduğu varsayılabilir. Anlamsal içeriğe sahip olan bu terimler *devamlı* (kesintisiz bir şekilde meydana gelir), *tekrarlı* (aralıksız olarak meydana gelir), *alışkanlık* (alışkanlık etkisiyle tekrarlanır) ve *süreklilik* (SoA devam eden olarak sunulur) gibi çeşitli anlamlandırmalar alır.

Şekil 8: Dik'in görünüş sınıflandırması

Bitmişlik	Bitmemişlik
Tamamlanmış	Tamamlanmamış
Sınırlanmış	Sınırlanmamış
Kapalı	Geniş
Bölünmez	Bölünür
Dıştan Bakış	İçten Bakış

(1997: 222).

Binnick, üç çeşit görünüş ele alır ve bu görünüşlerin nasıl ayırt edileceğini şu şekilde belirtir: Aristoteles görünüş onlar için durumları ve ifadeleri fazık/aşamalı yapısal türler açısından bir bölümlerdir; kılınış (aktionsarten) durumların alt fazları ve aşamaları için olayların tasniflenmesini oluşturur. Gerçek görünüş, bir durumun ayarlandığı referans çerçeveye zamansal ilişki kurar. Görünüş, olay zamanı ve

referans zamanı ile ilgilidir. Olay zamanı ve referans zamanı örtüşüyorsa bitmemişlik; olay zamanı referans zamanından önce ise bitmişlik vardır (1991: 458). Bu noktada “Ayşe eve geliyor.” cümlesinde Ayşe'nin eve geldiği zaman, olay zamanını gösterirken konuşma zamanı ile bu zaman diliminin arasındaki zaman ise bize konuşucunun oluşturduğu kurmaca referans zamanını verir. Verilen örnekte olay zamanı ve referans zamanının örtüşmesinden dolayı bitmemişlik görünüşü bulunmaktadır. “Ayşe eve geldi.” ifadesinde ise olay zamanı konuşma zamanından önce gerçekleştiğinden dolayı bitmişlik görünüşü hâkimdir. Olayların bitiş noktasına ulaşması ile hareketlilik azalır. Buna göre Binnick'in görünüş sınıflandırmasında dikkat çeken husus ise bitmişlik görünüşünü hareketli olarak tanımlamasıdır. Bu yönüyle Olsen ile farklılık gösterir.

Şekil 9: Binnick'in görünüş sınıflandırması

Bitmişlik	Bitmemişlik
Aşamasız	Aşamalı
Anlık Gerçekleşim	Tekrarlı
Ani	Alışkanlık
Hareketli	Durağan
Geçici	Kalıcı

(1991: 154)

Bitmişlik ve bitmemişlik ayırımına baktığımız zaman araştırmacılar farklı konu başlıklarıyla görünüşü sınıflandırmışlardır. Bu ayırımı yaparken olaylar içeriden parça olarak ya da dışarıdan bir bütün olarak ele alınır. Buna göre bir bütün olarak ele alınan olaylarda bitmişlik söz konusu iken devam eden ve tamamlanma göstermeyen olaylarda bitmemişlik söz konusudur. Bu ayırma süreçsel olarak yaklaştığımız zaman bitmişlik anlık, bitmemişlik ise uzun süreli devam etmektedir. Bu ayırlardan ötürü her iki görünüş türü birbirinden farklılık gösterir. Türkçeye baktığımız zaman bitmişlik ve bitmemişlik görünüşü fiile eklenen biçimbirimler ile tespit edilmektedir.

Dünya dillerinde çeşitli türlerde ortaya çıkan görünüş, olayların zamansal içyapısıyla birlikte bu yapıların sunum şeklidir. Konuşucu görünüşü sunarken açık ya da örtük yapılarla cümleyi ele alır. Öznel bir özelliğe sahip olan görünüş ile cümlenin hâl türü ve zamansal içyapısı hakkında bilgi ediniriz. Dilbilimsel ve edimbilimsel yöntemlerle aktarılan görünüş bu yönüyle zamansallık kavramından ayrılır. Olayların

zaman çizgisinde meydana gelmesiyle ilgili olan zamansallık, *başlangıç* (beginnings), *sonuç* (endings), *devinimli* (dynamic) ve *durağan kesitler* (static periods) gibi özellikler taşımaktadır. Olayların zamansal içyapısı ile konuşucunun olaylara bir bütün olarak mı yoksa yalnızca bir kesitine mi odaklandığını anlarız (Atasoy, 2017: 2). Bu noktada görünüş ile eylemdeki hareketin hem zamansal içyapısı hem de hâl türü hakkında bilgi ediniriz. Eylemin gerçekleştiği anın zaman dilimi üzerinde işaretlendiği nokta zamansallıktır. İşaretlediği zaman noktasında eylemin nasıl bir duruma sahip olduğunu ise gösteren hal türüdür. Her ikisine başvurulması cümlenin görünüşü hakkında bilgi verir. Bu görünüşün anlamı ise konuşuculara bağlı olarak şekillenir.

Aslan Demir, fiille ilgili gramer kategorilerinden biri olan görünüşü eylemi ya başlangıç ve bitiş sınırları arasındaki noktalara odaklanarak görünür kılan ya da bir bütün olarak ele alan kategori olarak tanımlar. Kılınış ve zaman gibi fiile ilgili olan diğer gramer kategorilerinden farklıdır, fakat birbirleriyle yakından ilgilidirler. Görünüş, eylemin iç evre yapısına müdahale etmeyerek aynı eylemi farklı kişiler tarafından farklı şekillerde yansıtabilir. Bu noktada Aslan Demir, görünüş ya da bakış açısı sınıflandırmasını Johanson'un görüşlerine dayandırarak *sınıra duyarlı (terminal) bakış açısı* ve *sınıra duyarlı olmayan bakış açısı* olmak üzere iki kategoriye ayırır. Sınıra duyarlı bakış açısı işlemcileri içerisinde intraterminal bakış açısı, postterminal bakış açısı ve adterminal bakış açısı yer alır. Ele alınan bu bakış açıları eylemin başlangıç ve bitiş sınırlarına duyarlıdır. Bu bakış açılarının yanında Aslan Demir, farklılığa giderek *preterminal bakış açısı*²⁸ (sınır öncesi bakış) değerini de ele alır. Eylemin kritik sınır noktasına ulaşmayıp sınırın hemen öncesini göstermek için önerdiği sınır öncesi bakış öngörülülükten farklılık göstermektedir. Sınır öncesine yönelen bu bakışın kritik sınıra daha yakınlık göstermesi ve öngörülülüğe göre eylem öncüllerinin yoğunluğunun daha fazla görülmesi yüksek odaklı olduğunu gösterir. Aslan Demir, sınır öncesi bakışın kiplik anlamlara daha uzak olmasından dolayı öngörülülük ile karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Sınıra duyarlı olmayan bakış açısı, eylemin başlangıç ve bitiş sınır noktalarına duyarlı olmayıp eylemi bir bütün olarak ele alır. Türkçede bunlardan biri eylemin sınırlarına duyarlı olmaksızın eylemi bir bütün olarak gözetleyen ve *-DI* eki ile temsil edilen

²⁸ Ayrıca bk. Doğan ve Usta (2015: 180).

sözde bitmişlik (pseudoperfective) bakış açısıdır. Bir diğer sınıra duyarlı olmayan bakış açısı ise *(genel) öngörülülüktür* (prospective). Bu bakış açısı, eylemin gelecekle ilgili görünümünü bir bütün olarak yansıtır (2016: 11-35). Aslan Demir, Türkmencede görünüş değerini incelemiş olduğu çalışmasında çoğunlukla bitmişlik ve bitmemişlik karşıtlığına dayanan görünüş sınıflandırmasının dışına çıkarak sınıra duyarlı olma ve sınıra duyarlı olmama şeklinde ayrıma gitmiştir. Bu ayrım içerisinde yer alan sınır öncesi, sınırlar arası ve sınır ötesinde olduğu gibi eylemin bitiş sınırına ulaştığı ya da ulaşmadığı hakkında herhangi bir bilgi vermez. Söz gelimi, *kırdı kıracak* ve *uyumak üzere* örnekleri eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında bir bilgi vermez. Eylemin başlangıç sınırının hemen öncesine yönelen sınır öncesi bize gelecekle ilgili tahmin, niyet gibi anlamlar uyandıran öngörülülük ile karıştırılmamalıdır. Çünkü öngörülülük kiplik anlam alanlarına daha çok yakınlık gösterir.

Görünüş kategorisi üzerine müstakil bir çalışma ele alan Aydemir, *-Ar-/Ir, -AcAk, -mİş, -DI, -(I)yor* morfemlerini yüklemleştirici olarak tanımlayarak bu yüklemleştiricilerin zaman ve kip bildirmelerinin yanında önemli bir işlevinin de görünüş bildirmek olduğunu ifade eder. Görünüş kavramını doğrusal zaman çizgisinde işaretlenen olayların sınırları bağlamında gözlemlemeye imkân veren öznel bakış açıları olarak tanımlar. Bu anlamda kullanıldığında görünüş zaman kategorisinden ayrılır. Olaylar ya oluş sürecinde (başlangıç ve bitiş sınırları arasında) ya da bitmiş bir olay olarak bitiş sınırından sonra ki safhada görülmektedir. Aydemir'in görünüş tasnifi Johanson'un görünüş modeline dayanır ve görünüşü üç kategoriye ayırarak inceler (2010: 10, 22, 27). Aydemir, temel cümle yüklemleştiricilerinin yanında kendi başına kullanılamayan ve bağımlı cümleler oluşturan sıfat-fiil, isim-fiil ve zarf-fiil yüklemleştiricilerinin de görünüş bildirdiğini belirtmiş ve çalışmasında ele almıştır.

Görünüş kavramı yerine bakış terimini tercih eden Uğurlu'ya göre insanoğlu *sınırlar arası* (intraterminalität) ve *sınır ötesi* (postterminalität) olmak üzere iki temel bakışa sahiptir. Bu iki temel bakışın yanında Türkiye Türkçesinde *tarz bakışı* (modalperspektive) olarak adlandırılabilir olan *öngörülü bakış* (prospektiv) da vardır²⁹. Bu bakışa göre olaylar gerçekleşmemiş fakat gerçekleşmesi tahmin edilen

²⁹ Ayrıca bk. Aslan Demir (2016: 118-119), Johanson (2000: 36), Aslan (2012: 12).

ve umulan eylemlerdir (2003: 129). Olaylar bitiş sınırına ulaşmamış ve başlangıç sınır noktasını da aşmamıştır. Henüz gerçekleşmemiş olan bu bakış açısının geleceğe yönelik tahmin, niyet gibi anlamlar oluşturduğundan dolayı kiplik anlamlara daha yakın olduğu söylenebilir.

Görünüş kategorisinde konuşma zamanı esas alınarak olayların sahip olduğu bazı noktalar vardır. Bunlar *yöneliş noktası (doğrudan yöneliş noktası ve dolaylı yöneliş noktası)* ve *belirleme noktası* olarak ele alınmıştır. Uğurlu (2003: 130)'ya göre yöneliş noktası (Y) konuşma zamanıdır ve bu nokta ile olaya yönlenir. Fakat Johanson yöneliş noktasının olaya yönelen bakışla ilgili olduğundan dolayı Türkçe için uygun olmadığını ifade eder. Doğrudan yöneliş noktası şu an yapılan konuşmadır. İkinci yöneliş noktası olan dolaylı yöneliş konuşma zamanının başka bir zaman dilimine taşınmasıdır. Türkçede bu yöneliş noktasını *i-*, *ol-*, *bulun-* gibi şekiller karşılar. Konuşma zamanına göre şekillenen belirleme noktası ise bir olayın zaman çizgisinde gerçekleşmiş olabilmesi için aşılması gereken noktadır.

Türk araştırmacılarından görünüş kategorisini ele alan Benzer (2008: 109-161), tam olarak görünüşün tanımlanamadığını ifade ederek görünüşü *dilbilgisine dayalı görünüş*, *sözlüğe dayalı görünüş* ve *aşama görünüşü* olarak üç kategoriye ayırır. Dil bilgisine dayalı görünüşte Smith'in yaptığı *bitmişlik*, *bitmemişlik* ve *yansız* sınıflandırmasının dışına çıkararak *sürme* türünü eklemiştir. Sözlüğe dayalı görünüş *durum fiilleri*, *etkinlik fiilleri*, *tamamlanma fiilleri*, *başarma fiilleri*, *ani fiiller* ve *aşama-seviye durumu fiilleri* olarak alt başlıklara ayrılır. Dil bilgisine dayalı görünüş fiile eklenerek belirlenir ve gerçek zaman ile yakından ilişkili olmasından dolayı fiil zamanı ile karışır. Bu ulam içerisinde bitmişlik görünüşü, olay ve durumların konuşma zamanına kadar bittiğini ifade eder. Bitmemişlik görünüşü, olay ve durumların bitiş noktasına ulaşmadığını gösterir. Yansız görünüş, olayların başlangıç ve aşamalarından herhangi birini gösterir. Herhangi bir ek ile gösterilemeyen bu görünüş Benzer'in çalışmasının dışında kalmıştır. Türkçedeki geniş zaman ile sürme görünüşü açıklayan Benzer'e göre bitmemişliği gösteren *-(I)yor*, *-mAktA*, *-mAdA* ve *-Ar-/Ir* ekleri bazen açık bir şekilde devamlılık anlamı verir. Bu devamlılık anlamını gösterebilmek için de çalışmasına sürme görünüşünü eklemiştir. Sözlüğe dayalı görünüş yalnızca fiile bağlı olmayıp zarf ve edatlarla da bağlantılı bir görünüştür. Eylemler bitişlilik, bitişsizlik, hareketlilik ve süreklilik durumuna göre ele alınır.

Durum fiilleri, değişim ve hareket olmadan süreçte farklılık oluşturmaz: *Bilmek, sevmek*. Bitiş noktasına sahip olan etkinlik fiilleri, hem hareketlilik hem süreklilik özelliği gösterirler: *Sallanmak, kaymak*. Bir diğer bitiş noktasına sahip olan tamamlanma fiilleri hareketli fakat süreklilik göstermezler: *Bir resim yapmak*. Anlık fakat sürekli olmayan başarıma fiilleri bitiş noktasına sahiptir: *Bulma, ulaşma*. Anlık olarak meydana gelen ani fiiller başlangıç ve bitiş noktasına sahip değildirler: *Hapşırarak, hıçkırarak*. Aşama-seviye durumu fiillerinin ise bitiş noktası vardır ve süreklidirler: *Acıkmak, hasta olmak*. Son görünüş kategorisi olan aşama görünüşü ile de olay ve durumların gerçekleşme aşamaları ele alınır.

Şekil 10: Benzer'in görünüş sınıflandırması

Dil Bilgisine Dayalı Görünüş	Sözlüğe Dayalı Görünüş	Aşama Görünüşü
1. Bitmişlik 2. Bitmemişlik 3. Yansızsızlık 4. Sürme	1. Durum 2. Etkinlik 3. Tamamlama 4. Başarıma 5. Ani 6. Aşama Seviye	1. Başlangıç belirsiz, sonu belirli 2. Başlangıç belirli, sonu belirsiz 3. Başlangıç belirli, sonu belirli 4. Başlangıç belirsiz, sonu belirsiz

(2012: 225)

Bhat'ın çalışmasında görünüş, bir olayın zamanında devam eden, sona eren, başlangıç, yinelenmeli ve anlık gerçekleşim olarak meydana gelme şeklini gösterir, yani zamansal yapısı hakkında bilgi verir. Eylemin anlık ya da kalıcı olabilmesi, değişimi içermesi (aktif) ya da değişimi içermemesi (durağan), bir kez (yarı aktif) ya da birkaç kez (tekrarlamalı) meydana gelmesi, belirli bir olayda ya da alışılmış bir şekilde meydana gelmesi gibi çeşitli ayırım türleriyle bir olayın zamansal (görünüşsel) yapısını gösterir. Bununla birlikte diller, görünüş sistemlerinde bu ayırımların bir ya da daha fazlasını dil bilgiselleştirmede farklılık gösterir. Bu çeşitli görünüşsel ayırım türleri üç gruba bölünür:

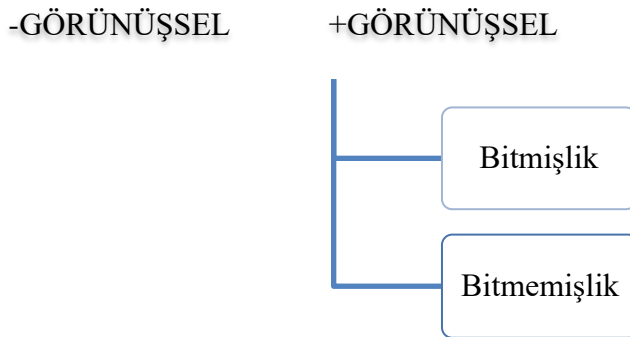
1. Bitmişlik ve bitmemişlik
2. Başlangıç, ilerleyici, son ve sonuçsallık
3. Anlık gerçekleşim, tekrarlı hareket, alışkanlık ve süreklilik.

Bu görünüşsel ayrımlardan ilk grup bir olayın içeriden görünümüne karşı dışarıdan görünümü arasındaki farkı ifade eder. İkinci grup bir olayın farklı aşamalarını birbirinden ayırır ve son olarak üçüncü grup bir olayın çeşitli niceliksel görünüşüyle ilgili ayrımları yansıtır. Fiilimsi formdaki görünüş işaretleyicilerinin konumları fiilimsi kök türüne en yakın meydana gelen bitmişlik-bitmemişlik aşamasının işaretleyicileriyle, aşamalı ve niceliksel görünüşlerin kökten uzak bir şekilde meydana gelmesinin bu üç aşamayla ilişkili olduğu ifade edilmiştir (1999: 43-45). Bhat tarafından üç gruba ayrılan bu görünüş kategorileri, olayların çeşitli aşamalarını gösterir. Bu aşamalar olayların başlangıç, devam eden, bitiş gibi farklı görünüşlerini yansıtır. Konuşmacı olayların aşamalarını eylemde yer alan işaretleyicilere göre bakış açısıyla birlikte ifade eder. Bu işaretleyiciler eylemin zamansal yapısı hakkında bilgi verirken görünüş kategorisini de yansıtır.

Görünüş kategorisi Latince *videre* (görmek) ve Yunanca *eidos* (görülen, biçim, form) ile bağlantılı olan Rusça *vid* kelimesinin etimolojik olarak eşdeğeridir. Buna göre Bache, görünüşün genel kategorisi olan görünüşselliği durumsal odaklanma olarak tanımlayarak A +GÖRÜNÜŞSEL ve A –GÖRÜNÜŞSEL olarak gruplandırır. A +GÖRÜNÜŞSEL, kesin bir durumsal odaklanmadır. A –GÖRÜNÜŞSEL ise tarafsız bir durumsal odaklanmadır. Bitmişlik ve bitmemişlik açısından ele aldığımızda bitmişlik, eyleme yönelik dışsal durumsal odaklanır ve dışarıdan bir bütün olarak görür. Bitmemişlik ise eyleme yönelik içsel durumsal odaklanarak olayları ilerleme halinde olan bir durum olarak görür (1997: 257-259).

Şekil 11: Bache'nin görünüş sınıflandırması ve bağlantılı olduğu kategoriler

II. Uyumluluk ilişkileri ve kısıtlamaları

A. Eylem ve görünüş

(6.1a) -EYLEMSEL ↓ +GÖRÜNÜŞSEL

(6.1b) -EYLEMSEL >> -GÖRÜNÜŞSEL

(6.2a) karışık ↓ bitmişlik

(6.2b) karışık >> bitmemişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

(6.3a) anlık ↓ bitmemişlik

(6.3b) anlık >> bitmişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

(6.4a) tamamlanma ↓ bitmemişlik

(6.4b) tamamlanma >> bitmişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

(6.5a) yönlendirilmiş ↓ bitmişlik

(6.2b) yönlendirilmiş >> bitmemişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

B. Zaman ve görünüş

(7.1a) şimdiki zaman ↓ bitmişlik

(7.1b) şimdiki zaman >> bitmemişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

C. Eylem ve zaman

(8.1a) anlık ↓ şimdiki zaman

(8.1b) anlık >> gelecek zaman, geçmiş zaman, -ZAMANSAL

(8.2a) tamamlanma ↓ şimdiki zaman

(8.2b) tamamlanma >> gelecek zaman, geçmiş zaman, -ZAMANSAL

III. Anlamın tanımlama-düzey değişkenliği

A. Eylem:

(9) Tanımlama düzeyi = görünüş ve zamanın fonksiyon düzeyi (aşağı bkz.)

B. Zaman:

(10) Tanımlama düzeyi, anlık olmayan/tamamlanmayan ve bitmemiş olmayan (yani -EYLEMSEL, karışık, yönlendirilmiş ya da bağımsız) (7) ve (8) tarafından yukarıdaki örneklerle sınırlandırılmıştır.

C. Görünüş:

(11) Tanımlama düzeyi, bağımsız ve şimdiki zaman olmayan (yani geçmiş, gelecek zaman ya da -ZAMANSAL) (6) ve (7) tarafından yukarıdaki örneklerle sınırlandırılmıştır.

IV. Anlamın işlev-düzey değişkenliği

A. Eylem ve görünüş:

(12.1) -EYLEMSEL ↓ +GÖRÜNÜŞSEL

$$\rightarrow -\text{GÖRÜNÜŞSEL} = x [x \uparrow +\text{GÖRÜNÜŞSEL}]$$

Daha belirli bir biçimde aşağıdakilerden biri gibi gerçekleşir:

(12.1a) -EYLEMSEL = karışık

(12.1b) -EYLEMSEL = anlık

(12.1c) -EYLEMSEL = tamamlanma

(12.1d) -EYLEMSEL = yönlendirilmiş

(12.1e) -EYLEMSEL = bağımsız

(12.2) karışık ↓ bitmişlik

$$\rightarrow \text{karışık} = x [x \uparrow \text{bitmişlik}]$$

$$x = \text{anlık} > \text{tamamlanma} > \text{bağımsız}$$

(12.3) anlık ↓ bitmemişlik

$$\rightarrow \text{anlık} = x [x \uparrow \text{bitmemişlik}]$$

$$x = \text{karışık} > \text{yönlendirilmiş} > \text{bağımsız}$$

(12.4) tamamlanma ↓ bitmemişlik

$$\rightarrow \text{tamamlanma} = x [x \uparrow \text{bitmemişlik}]$$

$$x = \text{yönlendirilmiş} > \text{karışık} > \text{bağımsız}$$

B. Zaman ve görünüş:

(13.1) şimdiki zaman ↓ bitmişlik

$$\rightarrow \text{şimdiki zaman} = x [x \uparrow \text{bitmişlik}]$$

$$x = \text{gelecek, geçmiş zaman} > -\text{ZAMANSAL}$$

C. Eylem ve zaman:

gereksiz/sistemik olarak geçersiz

(1997: 304-307)³⁰.

Görünüş sınıflandırmasını odaklanma boyutunda ele alan Bache, görünüşü + ve – şeklinde sembolleştirir. Bu semboller ise görünüş kategorisinin kesinlik açısından farklılık gösterdiğini ifade eder. Bache'nin ele aldığı sınıflandırmada görünüşün zaman ve eylemle bağlantılı bir kategori olduğu görülür.

Dahl (1985: 69), görünüş sistemini *bitmişlik* (perfective), *bitmemişlik* (imperfective), *süreklilik* (progressive), *alışkanlıklar* (habituals) ve *genelleyiciler* (generics) şeklinde sınıflandırır.

Dahl'ın görünüş yaklaşımını benimseyen Svantesson, Moğolca üzerine yapmış olduğu çalışmada görünüşü *bitmişlik* (perfect), *süreklilik* (progressive), *alışkanlık* (habitual) ve *pekiştirmeli* (intensive) olarak gruplandırır. Bu görünüş türlerine baktığımız zaman bitmişlik görünüş türünde olay ve durumlar konuşma zamanına göre daha önce meydana gelip referans zamanıyla ilişkilidir. Bitmemişlik bildiren ilerleyici görünüşte eylemler geçmiş, gelecek ya da konuşma zamanında aynı anda meydana gelerek devamlılıklarını sürdürürler. Moğolcada yaygın bir şekilde yer alan alışkanlık görünüşü aralıksız olarak gerçekleşen ya da alışkanlık haline gelen durumlar için kullanılır. Son olarak bir olayın beklenmedik bir anda ya da aniden meydana gelmesi ise pekiştirmeli görünüştür (1991: 194-199). Svantesson'un yapmış olduğu görünüş sınıflandırmasında bitmişlik ve ilerleyici görünüş türleri birbirleriyle konuşma zaman noktasına göre devam etme ya da tamamlanma açısından farklılık gösterirler. Örneğin, “Yağmur yağıyor.” ve “Yağmur yağdı.” ifadelerinin ilkinde eylem devamlılık gösterirken ikincisinde eylem cümleye bitmişlik anlamı vermektedir. Alışkanlık görünüşü cümleye bitmemişlik anlamı vermektedir. Konuşucunun sahip olduğu bir olay üzerinde devamlılık söz konusudur. Söz gelimi, “Kardeşim kahvaltıdan önce kahve içer.” ifadesinde aralıksız bir şekilde devamlılık gösteren bir alışkanlık söz konusudur. Son olarak pekiştirmeli görünüşü “Öğretmen herkesin konuştuğu bir anda aniden sınıfa girdi.” gibi bir örnekle ele aldığımızda bu türde umulmadık bir anda gerçekleşen olayın söz konusu olduğunu görmekteyiz.

---

³⁰ Bk. Ek: 2.

Rusça fiil sisteminde görünüşü ele alan Forsyth, bu fiillerin geçmiş ve şimdi, geçmiş ve gelecek şeklinde iki tür zaman biçimine sahip olduğunu belirtir. Bunun yanında Rusça, çoğunlukla konuşmada özdeş sözcüksel anlam taşıyan aynı doğrultuda iki fiil biçimine sahip olmasından dolayı İngilizce ve Fransızcadan farklılık gösterir. Bitmişlik (perfective) ve bitmemişlik (imperfective) paralel olan fiil biçimlerini oluşturur. Forsyth ele almış olduğu çalışmasında Rusça ve Slav dillerinde görünüş üzerine yapılan geleneksel tanımlara yer vermiştir. Bu tanımlara baktığımız zaman F. Miklosich devam eden eylemleri bitmemişlik, tamamlanmış olan eylemleri ise bitmişlik olarak tanımlar. Eylemin iç sınırıyla ilgili olduğunu vurgulayan V. V. Vinogradov'a göre bitmiş (perfect) bir eylem, belirli bir zaman aralığını ve başlangıç ya da bitiş noktalarını gösterebileceğini ifade eder. Eylemi süreçsel bakımdan ele alan Shakhmatov, bitmişlik görünüşüne sahip olan eylemlerin kısa süreli, bitmemişlik görünüşüne sahip olan eylemlerin ise daha uzun süreli olduğunu belirtir (1970: 1-3). Rusça fiil sisteminde görünüşü ele alan Forsyth, çalışmasında farklı araştırmacıların tanımlarına yer vermiştir. Bu tanımlardan yola çıkarak Rusçada görünüş kategorisinin bitmişlik ve bitmemişlik temel ayrımına dayandığını söyleyebiliriz. Buna göre bu iki temel ayrım eylemlerin uzunluk ve kısalık ölçütlerine göre tanımlanmaktadır. Süreçsel açıdan ele aldığımız zaman devamlılık gösteren eylemler tamamlanmış olan eylemlere göre daha uzun bir süreye yayılım gösterecektir. Dolayısıyla anlık gerçekleşen eylemler çizgisellik gösteren eylemlerle karşıtlık oluşturur.

Görünüşle ilgili yapılan tanımlara baktığımız zaman bu kategorinin gösterici özelliğe sahip olmadığını görürüz. Görünüş konusu eylemde meydana gelen olay ve durumların bitmişliği, bitmemişliği, gelişimi ve devamlılık göstermesi hakkında bilgi verir. Eylemde gerçekleşen harekete yönelik öznel bir bakış açısı vardır. Olay ve durumların zamansal olarak nasıl bir yayılıma sahip olduğunu gösterir. Zamansal boyutu hakkında bilgi verirken olayları zaman kategorisi gibi belirli bir zaman dilimine yerleştirmeyiz. Görünüşle ilgili yapılan çalışmalara baktığımız zaman araştırmalar Aristo'ya kadar dayanmaktadır. Görünüş kategorisinin yaygınlaşma ve gelişiminde etkili olan dil Rus ve Slav dilleridir. Rus ve Slav dillerinde zaman ve görünüş kategorileri için ayrı ekler kullanılmaktadır. Türkçe dil bilgisine baktığımız zaman böyle bir durumun mümkün olmadığı görülmektedir. Fiile uygun olarak seçilen ve zaman ekleri olarak tanımladığımız ekler ile zaman, görünüş ve kiplik

görevleri yerine getirilir. Bir ekin birden fazla görev üstlenme mevzusuna Uzun (1998) ele aldığı çalışmasında tek ek/tek işlev teorisiyle karşı çıkmıştır. Uzun'un söz konusu duruma karşı çıkma sebebi Türkçenin eklemeli bir dil olmasıdır. Görünüş konusu üzerine birçok sınıflandırma yapılmış ve bu sınıflandırmalar farklı bölümlenmeler ile çeşitlilik kazanmıştır. Türkçe dil bilgisine baktığımız zaman çoğunlukla görünüş konusu zaman kategorisinden soyutlanmadan birlikte ele alınmıştır. Olay ve durumların zaman çizgisi üzerinde belirli bir noktaya işaret etmeden iç yapılanmasını görünüş ele alır. Geçmişte, şimdide ya da gelecek zamanda meydana gelen olayların anlık, süremsel ve devamlı olarak gerçekleştiğini bize verecek olan görünüş kategorisidir. Cümlelerin görünüşsel özelliklerini belirlemede ise cümlelerin sahip olduğu diğer bileşenleri yardımcı olacaktır.

1.2.2. Fiil Zamanı ile Görünüş Arasındaki İlişki

Gerçek zaman içerisinde meydana gelen olay ve durumların gerçekleşme zamanı ve süreyle nasıl bir bağlantı içerisinde olduklarını göstermek için fiil zamanı ve görünüş kategorilerine ihtiyaç duyulur. Her iki kategori de gerçek zamana bağlı olarak gerçekleşirler fakat gerçek zaman ile olan bağlantıları açısından farklılık gösterirler. Fiil zamanı gerçek zamanda gerçekleşmiş, gerçekleşmekte ya da gerçekleşecek olan olay ve durumların zaman çizgisi üzerinde zaman dilimini bize verirken görünüş kategorisi bunların gerçek zaman üzerindeki yayılımını gösterir.

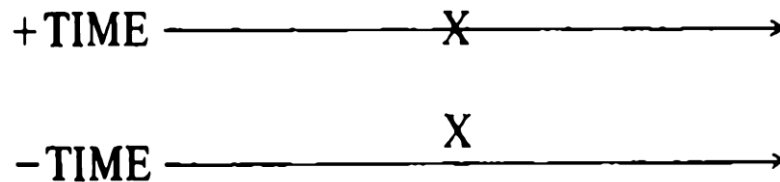
Görünüş ve zaman arasındaki ayrımı ele alan Aksu Koç'a göre gösterimsel bir kategori olan fiil zamanı zamanda yerin dil bilgisel ifadesi olup konuşma zamanına göre olay ve durumların zamanının gösterilmesini ve hal türünün zamana yerleştirilmesini ifade eder. Diğer taraftan görünüş, gösterimsel değildir ve hal türünün iç zamansal yapısı ile kurulmuş referans noktasıyla olan ilişkisini gösterir³¹ (1988: 174 ve Demirgüneş, 2017: 130). Söz konusu durumu Schmiedtová'da benzer bir şekilde ele alır: Görünüş, fiil zamanı gibi ilişkisel değildir; daha ziyade fiil tarafından tanımlanan durumun iç zamansal yapısını belirler ve konuşma zamanıyla ilgilidir. Çoğunlukla, sınırlandırılmış bir bütün olarak görünen bir durum bitmişliği ve durumun zamansal sınırlandırmasının iç görünüşü bitmemişliği ifade eder ve alanyazında görünüş fiil zamanı ile birlikte ele alınmıştır. Birlikte gelişim gösteren

³¹ Ayrıca bk. Esmer (2011: 24), Ortaköylüoğlu (2015: 225).

bu kavramlar birbirinden ayrılamayan ve ayrı olarak değerlendirilemeyen kavramlardır (2004: 25 ve Demirgüneş, 2008: 54). Birbirinden ayrılamayan bu kavramları İbe Akcan önceliklik³² durumuna göre ele alır ve zamana göre görünüş kategorisinin daha ön sırada belirleyici bir şekilde yer aldığını belirtir (2005: 9). Bu kategorilerin birbirinden ayrılıp ayrılmaması konusunda Aydemir, zaman çizgisinde bir olayın konuşma zamanı noktası ile oluşan gösterim merkezinin esas alınmasıyla zamanın meydana geldiğini ve bu belirlenen zaman ile olayın öznel bakış açısına göre gözlemlenmesini de görünüş olarak nitelendirir. Yani Aydemir'in zaman çizgisinde ele aldığı bu tanımlara göre görünüş ve zaman bağlantılı olarak iç içe geçmiş fakat kesin çizgilerle birbirinden ayrılan kategorilerdir (2010: 109-110). Bu bilgiler doğrultusunda görünüş ve fiil zamanı gerçek zaman üzerine kuruludur ve her ikisi de zamansal durumları bize gösterirler. Dolayısıyla bu kategoriler birbirleriyle yakından ilişkili olup farklılık göstermektedirler. Bu farklılığa rağmen bu kategoriler birbirlerini tamamlar ve birlikte gelişim gösterirler.

Görünüş kategorisine geleneksel olarak farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Thelin, görünüşü geleneksel terimler olarak nitelendirerek bitmişlik ve bitmemişlik şeklinde ikiye ayırmıştır. Thelin'e göre görünüş ve zaman arasında yakın anlamsal bir bağlantı vardır. Zaman eksenine göre olayları niteliksel olarak tanımlayan zamansal ilişkiler görünüş olarak tanımlanır. Zaman eksenini boyunca olayların sırasını tanımlayan zamansal ilişkiler ise zaman olarak adlandırılır. Görünüş ve zaman Thelin'e göre $\pm$ TIME ile ifade edilir. Bu işaret olayların zaman eksenini (+ TIME) ile ya da zaman eksenini dışında (- TIME) ilişkili olup olmadığını gösterir. Görünüş ve zaman arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade eder:

Şekil 12: Thelin'in görünüş ve zaman ayrımı

(1978: 29-30).

³² Zaman kategorisi zamansallığının yanında görünüş ve kip gibi kategorileri de yansıtır. Bu kavramların önceliklik sonrakilik durumu bağlama ve kategorinin sahip olduğu özelliklere göre belirlenir. Bunlardan birisi anlamsal olarak daha ağır basabilir (Bacanlı, 2008: 3).

Theilin, görünüş ve zaman arasındaki bağlantıyı niceliksel ve niteliksel kavramlarıyla oluşturmuştur. Bu bağlantıya göre doğrusal zaman çizgisinde olay ve durumların yerini gösterecek olan zaman kavramıdır. Yine aynı zaman çizgisinde olayların başlangıç, süreç ve bitiş gibi niteliksel durumlarını gösterecek olan ise görünüş kavramıdır. Bu kategorilerin zaman ekseninin dışında ya da içinde meydana gelip gelmediğini göstermek için $\pm$ TIME ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeye göre ayırt edilen olaylar zamansal duruma bağlılık gösterirler.

Fiilden hareketle ortaya konan görünüş ve zaman arasındaki bağlantıyı iç içe olarak geçmiş olarak ifade eden Binnick (1991: 140), zamanın doğada şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman olmak üzere üç şekilde sınırlı olduğunu belirtir ancak dilin biçimlerinde ifade edilen dil bilgisel zaman eylemin boyut ve anlamını yakından tanımlayan yardımcı koşullar ile ifade edilir. Eylemin koşullarını ifade eden bu biçimler ise görünüş olarak adlandırılır. Bununla birlikte fiil bize hareketin hem zamanını hem de nasıl geliştiği gösterir.

“O okuyordu.” (He was reading) ve “O okudu.” (He read) örneklerini vererek görünüş ve zaman arasındaki farkı ortaya koyan Comrie, bu cümlelerin zaman olarak geçmiş zamanı işaretlediğini ama aralarındaki farkın görünüşsel olduğunu vurgular.³³ Görünüşsel olarak ise bitmişlik ve bitmemişlik ayırımına dayanmaktadır. Comrie’ye göre hem görünüş hem fiil zamanı gerçek zamanla ilgili olmalarına rağmen farklı şekillerde gerçek zamanla ilgilenirler. Fiil zamanı gösterimsel bir kategoridir, yani zaman içindeki durumlar genellikle şimdiki zaman referans alınarak gösterilir. Görünüş ise olayın zamanını başka bir zaman noktasıyla ilişkilendirmeyip bir durumun iç zamansal yapısıyla ilgilidir (1976: 5).

Comrie’de olduğu gibi görünüşü biterlik ve bitmezlik şeklinde iki gruba ayıran Erkman Akerson görünüşün zaman kategorisi ile yakından ilişkili olduğunu fakat işlev olarak farklı olduğunu belirtir. Olayları doğrusal zaman çizgisinde belli bir zaman noktasını esas alarak yerleştirme işi zaman kategorisine aittir. Görünüş bu işlevden ayrı olarak olayların yayılım boyutlarını süre bazında değerlendirir:

³³ Doğan ve Usta (2015: 179-180), Comrie’de olduğu gibi görünüş ve zamanın farklılığını örnekler vererek ele alırlar: *Arda uyuyor* ile *Arda uyuyordu* ifadelerinin her ikisinde de eylem başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenir ancak zaman açısından farklılık gösterirler. Zaman olarak geçmiş zamanı işaretleyen *Ağacı kesecekti* ile *Ağacı kesmişti* ifadelerinde ise görünüşsel farklılık bulunmaktadır. İlk ifadedeki eylem de öngörülme bakış hâkim iken ikinci cümlede sınır sonrası bakış hâkimdir yani eylem kritik sınırı aşmıştır. Ayrıca bk. Aslan (2012: 14).

	Geçmiş	Şimdi	Gelecek
Bitmezlik	[-İrdİ]; [-yordu]	[-İr]; [-yor]	[-EcEk]
Biterlik	[-mİş]; [-Dİ]; [-mİştİ]; [-Diydİ]	[-yor]	[-mİş] olacak, [-EcEk]

(2016: 241).

Erkman Akerson yapmış olduğu sınıflandırmada eylemdeki hareketin görünüş ve zamanını bu biçimbirimlere göre yerleştirir. Fiil zamanını çizgi üzerinde konumlandığı zaman yönelim noktası olarak şimdiki zamanı yani konuşma zamanını esas alırız. Zamanı şimdi olarak aldığımızda sağında gelecek zaman solunda geçmiş zaman yer alır. Bir dildeki görünüş kategorisini ortaya koyabilmek için zamansal değerleri de ifade etmek gerekir. Buna göre geniş ve şimdiki zaman ekleri bitmezlik görünüşü ifade ederken geçmiş zaman ekleri biterlik görünüşünü ifade eder. Erkman Akerson'un tablosunda ise şimdiki zaman *-yor* eki hem biterlik hem bitmezlik görünüş kategorileri içerisinde yer almaktadır. Gelecek zaman *-AcAk* eki henüz gerçekleşmemiş (bitmemişlik) olan öngörülü olayları ifade etmek için kullanılır. Bu tabloda ise hem biterlik hem bitmezlik görünüş kategorileri içerisinde yer almaktadır.

Fiil zamanı ile görünüş kategorilerini Avrupa dillerinde ele alan Dahl (2000: 17) bu kategorileri şu şekilde özetlemiştir:

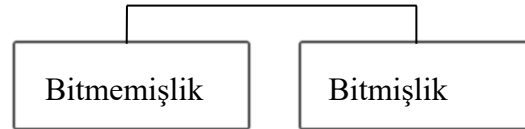
Tür 0

Kategori yok

(ortak)

Tür 1

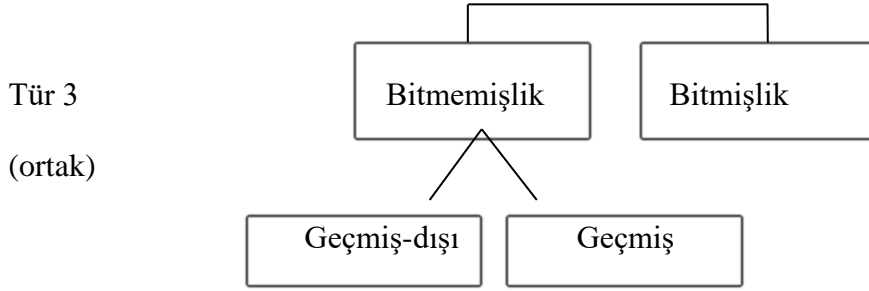
(ortak)

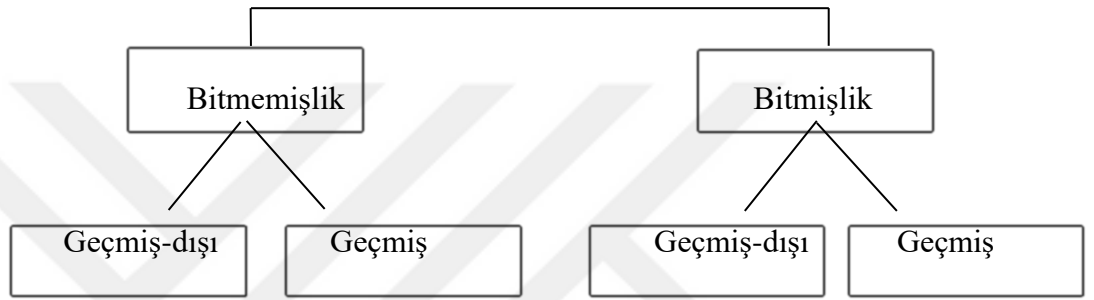
Tür 2

(ortak)

Tür 4
(ortak)

Türkçe zaman sistemi görüldüğü üzere oldukça basit, dört zamandan (basit/tamamlanmış geçmiş, şimdi, gelecek ve alışkanlık/söylenti/belirsiz) ve bir görünüş (ilerici) kategorisinden oluşur. Bu zamanların ve görünüşlerin her biri fiil üzerinde kendine özgü bir morfem alır (Hieber, 2007: 34). Türkçede çoğu zaman ekleri aynı zamanda görünüşsel işlevlere de sahiptir. Bazıları aynı zamanda kip belirteçleri olarak da işlev görür. Türkçede gerçek bir evrensel zaman yoktur (Kornfilt, 1997: 336). Kornfilt zamanı geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olmak üzere üçe ayırır.

Görünüş ve zaman kategorileri konuşucu ile dinleyicinin gerçekleşmiş, gerçekleşmekte ya da gerçekleşecek olan olay ve durumları daha net bir şekilde kavrayabilme ihtiyaçları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılamada her iki kategoriden yalnızca birinin bulunması yetersizdir. Bundan dolayı görünüş ve zaman birbirinden ayrılmazlar. Zaman kategorisini karşılamada zaman eklerini kullanırken görünüş kategorisini yalnızca bu eklerden yola çıkarak açıklamak güçtür. Çünkü görünüşü karşılaması için sabit ek bulunmamaktadır. Dolayısıyla görünüşü tespit ederken cümlenin tamamını göz önünde bulundurmak gerekir. Birbirini tamamlayan

bu kategoriler ile konuşucu ve dinleyici arasında sağlıklı bir iletişim kurulması mümkün olur (Benzer, 2012: 40-41).

Dillerde görünüş ve zaman kavramlarını karşılayan biçimbirimleri ele alan Özsoy ve diğerlerine göre görünüşselliği biçimbilimsel olarak ele alan dillerin³⁴ her bir görünüş kavramını karşılayan bir ekin olduğunu ifade eder. Bunun yanında Türkçenin de içerisinde olduğu kimi dillerde ise hem görünüş hem zaman kategorilerini karşılayan biçimbirimler kullanılır (2011: 101). Özsoy vd.'nin görüşüne göre geçmiş zaman ekleri bitmişlik görünüşünü karşılarken şimdiki zaman ve geniş zaman ekleri bitmemişlik görünüşünü karşılar. Söz gelimi, *Ayşe telefonla konuştu* ifadesinde *-DI* eki hem geçmiş zamanı hem de bitmişlik görünüşünü karşılar.

Klein'e göre zaman, deneyimlerimizin ve bilişimizin temel kategorisidir. Bildiğimiz tüm doğal diller zamansallığı ifade etmek için zengin bir gösteri dağarcığı geliştirmiştir. Klein, *bitimli* (finite) ve *bitimsiz* (non-finite) kavramlarını ele alır. Her bitimli fiil zorunlu zamansal bilgiye sahip olarak zaman, görünüş ya da her ikisini içerir. Geleneksel olarak bitimli ve bitimsiz zaman arasındaki ilişki görünüş olarak değerlendirilir. Hem zaman hem görünüş önceliklik, sonrakilik ve eş zamanlılığı ifade etmek için cümlede yer alır (1994: 2). Klein'in üçüncü bir zaman noktası olarak ortaya attığı konu zamanı kavramı da Akşehirli'ye göre birincil ve ikincil olayların zamana yayılışı arasındaki ilişkiye dayalı olmasından dolayı görünüş kategorisi ile yakından ilişkili olduğunu belirtir (2010: 30). Klein'in çalışmasında önemli olan ise *kalıcılık* (permanent) özelliğidir. Örneğin, "Yazdığı roman Türkçeydi." cümlesi görünüş açısından bitmişlik bildirse dahi romanın Türkçe olma durumunda herhangi bir değişiklik olmayacaktır. Klein'in ele aldığı konu zamanından sonra da eylemin devam etmesi bize kalıcılık ilkesini gösterir.

Fiil zamanı, bir durumu başka bir zamana ilişkilendiren ve zamansallık gösteren gösterimsel bir kategoridir. Diğer taraftan görünüş, bir durumu başka bir zamana ilişkilendirmekten ziyade bir durumun iç zamansal yapısını farklı şekillerde görmeyi nitelendirir. Örneğin, "Yemek yiyor." ve "Yemek yiyordu." ifadeleri arasındaki fark zamandır. Geçmiş ve şimdinin karşıtlığı konuşma zamanına göre ikisi arasındaki farkı ortaya koyar. "Ekmek yedi." ve "Ekmek yiyordu." ifadeleri arasındaki fark ise görünüşsellikten kaynaklanmaktadır. Bu ifadelerin arasındaki fark konuşucu

---

³⁴ Comrie (1976: 88).

tarafından yeme eyleminin nasıl görüldüğü ile ilgilidir. İlk ifadede konuşucu durumu bütünüyle (dış görünüş) görürken, ikinci ifadede durumu aşamalı (iç görünüş) olarak görür (Andersen, 1996: 530; 1995: 743). Yemek eyleminin *yedi* ve *yiyordu* biçimlerinin her ikisi de geçmiş zaman dilimine aittir. Zamansal olarak herhangi bir karşıtlık ilişkisi göstermezler. Bu eylemler arasında karşıtlık oluşturan şey eylemin zamanında ziyade görüntülenmesindeki farklılıktır. Konuşucu *yedi* eylemini başı, ortası ve sonu itibarıyla bir bütün olarak görür, *yiyordu* eyleminde ise bir bütünlükten ziyade aşamalı bir durum söz konusudur.

Salaberry and Shirai (2002: 2), görünüş ve fiil zamanını dolaylı ve açık bir biçimde fiil üzerinde kodlanmış zamansallıkla ilgili anlamsal kavramlar olarak ele alır. Gerçek zaman içerisinde yer alan fiil zamanı, konuşma zamanına göre ele alınan gösterimsel bir kategoridir. Görünüş, konuşmacının bazı olay, eylem ve sürecinin zamansal alanını farklı bakış açılarıyla ifade edebilmesidir. Buna ilaveten görünüş, dolaylı anlatılmış yapılar ya da sözlü biçimler aracılığıyla biçim bilgisi ya da doğrudan/dolaysız değişken ve eklerin etkileşimleriyle fiilin asıl sözlük anlamı vasıtasıyla sözcüksel olarak ifade edilebilir.

Görünüş ve zamanı arasında herhangi bir hiyerarşik sıralama yapmadan aralarındaki ilişkiyi Aslan Demir, üç temel sıralamadan yola çıkarak ele almıştır. Bu sıralamaya göre ilk olarak görünüş kategorisi zamansal katmanlarda meydana gelir. Söz gelimi, *gelmiş* örneğinde sınırlar arası bakış hâlde, *gelmişti* örneğinde ise sınırlar arası geçmiş zamandır. Dolayısıyla görünüş ve zaman kategorileri birbiriyle işbirliği içerisinde. Görünüş ve zaman arasındaki ikinci boyut, konuşucunun eyleme yönelttiği bakış zamansal özelliğe sahip olan bakış noktası ile gerçekleşir. Zaman noktası olarak çoğunlukla konuşma zamanı esas alınır. Görünüş ve zaman arasındaki son boyut ise bu kategorilerin aynı biçimbirim üzerinde birbirlerine yer vermeleridir (2016: 35-36). Ele alınan bu üç temel sıralamaya göre görünüş ve zaman karşıtlık ilişkisi içerisinde bulunarak zamansallık üzerinde kombinasyon gösterirler. Bu doğrultuda her ikisi de eylemde birbirine yer vermektedir. Söz gelimi, Türkçede -*(I)yor* biçimbirimi şimdiki zamanı göstermek için kullanılır ve aynı zamanda sınırlar arası görünüşe de işaret eder.

Zamanla ilişkili olduğunu belirttiğimiz görünüş farklı olarak olayların zamansal açıdan nasıl bir yayılım gösterdiğini ele alır. Akşehirli, bu yayılımın iki şekilde

meydana geldiğini ifade eder. Örneklerle ele aldığımız zaman “Dünya Güneş’in çevresinde döner.” ifadesi zamansal olarak çok geniş bir zaman dilimini kapsar ve ifadede genelgeçer, süregiden, yinelenen bir olay söz konusudur. Örnekte görüldüğü üzere yalnızca genelgeçer ifadelerde bu süreklilik görülmez. Gündelik hayatımızda “Ayşe sabahları erken kalkar.” ifadesinde olduğu gibi bir dönem yinelenen olaylar da süreklilik ifade eder. İşte olayların zamana geniş bir şekilde yayılımını gösteren bu görünüş kategorisi bitmezlik olarak tanımlanır. Bunun yanında zamana bu kadar geniş yayılım göstermeyen olaylar da vardır. Örneğin, “Ayşe kapıyı itti, odaya girdi.” cümlesinde olaylar anlık olarak gerçekleşir ve başka bir olayın oluşmasına yol açar. Zamana anlık olarak yayılım gösteren görünüş kategorisi ise biterlik olarak tanımlanır (2010: 23). Konuşmacı ilk örnekte olayı zihninde canlandırdığı zaman olayın ne başlangıcı ne bitişi canlanır. Burada olayın geniş bir zamanda sürekliliği söz konusudur. Bitmezlik görünüşü için verilen ikinci örnekte Ayşe’nin gündelik yaşantısında sahip olduğu bir alışkanlık vardır ve bu alışkanlığın yinelenme özelliği görülmektedir. Biterlik görünüşünde olayların biri biter biri başlar. Biterlik ve bitmezlik görünüşleri görüldüğü üzere olayların zaman boyutuyla olan ilişkisini temel alır. Zaman ise bu olayları konuşma zamanına göre bir yere konumlandırır. Baktığımız zaman biterlik ve bitmezlik süreklilik ve anlık olmaları bakımından zamana yayılımları açısından farklılık gösterirler.

Zaman ve görünüş karşılaştırması yapan Lyons’a göre dünya dilleri arasında görünüş kategorisi zaman kategorisine nazaran daha yaygın bir şekilde bulunur. Diller arasındaki karşılaştırmada zaman kategorisine sahip olmayan diller bulunmasına rağmen görünüş kategorisine sahip olmayan diller daha azdır. Dillerinde her iki kategorinin de bulunduğu çocuklar başka bir dili öğrenirken ilk olarak görünüş kategorisini öğrenmektedirler (1977: 705). Buna rağmen baktığımız zaman görünüş kategorisi zaman kategorisi kadar belirgin bir şekilde dil bilgisinde yer almamıştır. Kimi araştırmacılar bu kategoriyi zamanla eş değer tutarken kimisi farklı konu başlıkları altında ele almıştır.

Zamanla bağlantılı olan görünüş, hem durumların zamanda nasıl geliştiğini hem de konuşmacıların belirli bir zamanda durumları nasıl gördüklerini ele almasından dolayı zaman kategorisi ile karıştırılmıştır. Birbiriyle etkileşim içerisine girip aynı biçimbirimlerle ifade edilebilen her iki kavramın gerçek zaman içermesine rağmen

Olsen bunların anlamsal olarak ayrılması gerektiğini önerir. Görünüş ve fiil zamanı kategorileri gösterimsel özelliğe sahip olup olmamaları bakımından birbirinden ayrılırlar. Bu doğrultuda her iki kategori de bütünleyici bir bakış açısıyla gerçek zamanla ilişkilidir. Fiil zamanı, durumların gösterimsel zamanda önce, eş zamanlı ya da sonra gerçekleşebilen gönderim zamanında bulunup bulunmadığını gösterir. Dolayısıyla geçmiş, şimdiki veya gelecek zamanın seçimi, bu merkezle ilgili olarak durumun gönderim zamanının bulunduğu yere bağlıdır. Görünüş, durumun geçici olarak bulunduğu yerden durumların iç zamanlarına bakar. Bitmişlik ya da bitmemişlik görünüşünün seçilmesi konuşucunun durumu süregiden ya da tamamlanmış bir şekilde görmesine bağlıdır (1997: 5-7). Herhangi bir durumu ele aldığımızda onu zamansal bir noktaya sabitlemekten ziyade iç zamanlamasında nasıl bir gerçekleşim gösterdiğini ifade etmek aslında görünüşün zamandan ayrıldığını gösterir. Temelde bu kategorileri gösterimsel olup olmama yönünde ayırmamızın sebebi de budur. Bu farklılığın yanında ortak noktaları gerçek zaman ile oluşum göstermeleridir.

Çoğunlukla birbiriyle karıştırılan görünüş ve zaman kategorileri ya aynı kategori içerisinde işlenir ya farklı başlıklar altında ele alınır ya da hiç ele alınmaz. Türkçe dil bilgisinde araştırmacılar görünüşü fiil zamanı içerisinde ele alırlar. Araştırmacıların yapmış olduğu tanımlamalar görünüş ve fiil zamanının birbiriyle yakından ilişkili, ancak tamamen birbirinden ayrılan eylem kategorileridir. Fiil zamanı olayları gerçek zamanda bir yere konumlandır ve bu konumlandırmayı yaparken konuşma ya da anlatı zamanı temel alınır. Dolayısıyla zamanda gösterimsellik söz konusudur. Görünüş olayların gerçek zamana nasıl yerleştiği bize gösterir. Olayların yerleşim şeklini gösterirken zamandan farklı olarak herhangi bir zaman noktasını esas almaz. Bundan dolayı gösterimsel değil eylemin iç yapılanmasıyla alakalı bir ulamdır. Bu kategorilerin birbirleriyle aynı ulam içerisinde alınma sebebi ise her ikisinin de gerçek zamanla ilişkili olarak gerçekleşmeleridir. Gerçek zamanda eylemdeki hareketin hangi zaman noktasında meydana geldiğini ifade ederken zaman kategorisini kullanırsanız görünüş ise bize olayın nasıl meydana geldiğini gösterir. Söz gelimi, ne geçmişte ne de gelecekte olmayıp şimdiki zamanda gerçekleşmiş bir olayı anlatmamız bize şimdiki zamanı gösterirken olayın süregiden, yinelenen ya da anlık oluşup oluşmadığını gösterecek olan ise görünüştür.

1.2.3. Kılınış ile Görünüş Arasındaki İlişki

Alanyazında çokça birbirine karıştırılan bu kategorilerden kılınış, görünüş kategorisinin bileşenlerinden birisi olarak yer almaktadır. Alanyazında çoğu zaman bu karışıklıktan dolayı kılınış ve görünüş birbirilerinin yerine kullanılmıştır. Kılınış, sözcüklerin sözlükte yer alan anlamlarına yöneliktir. Almancada *Aktionsart* terimi ile karşılanan kılınış, fiil kök ve gövdelerinde olay ve durumların zamansal olarak başlama, bitirme ve süreç şeklinde durumunu belirtmesidir. Kılınışın görünüş ile karıştırılmasında en büyük etkenlerden birisi kılınışın sözlüğe dayalı, görünüş kategorisi içerisinde ele alınmasıdır. Kimi araştırmacılar (Vendler, 1957; Smith, 1997) kılınışı sözlüğe dayalı görünüş kategorisi içerisinde ele alırken kimi araştırmacılar (Benzer, 2008) bu kategorinin alt başlıklarından birisi olan aşama görünüşü içerisinde ele almıştır.

Farklı başlıklar altında ele alınan kılınış birçok çalışmaya konu olmuştur. Türkiye’de kılınış kategorisini ilk ele alan araştırmacı Dilâçar’dır.³⁵ Türkiye Türkçesinde bu kategori üzerine son yıllarda Karadoğan (2009) ve Bacanlı (2014)’nin çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu başlık altında kılınış ile görünüş kategorileri arasındaki ayırım ele alınarak araştırmacıların görüş ve sınıflandırmalarına yer verilecektir.

Młynarczyk, Greč’in *eylem durumları* hakkında sahip olduğu genel anlayışın kılınış kavramının ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtir. Greč’in sahip olduğu bu genel anlayış Almancada *aktionsart* olarak bilinen görünüş kavramının Germen dillerine kılınış olarak tercüme edilmesini sağlamıştır. Günümüzde yapılan zaman, görünüş ve kılınış arasındaki ayırım, görünüş yanında kılınışı kullanıp aralarında ikili ayrıma giden Sigurd Agrell’in çalışmalarından gelmektedir. Hem Slav hem Germen dillerinde kılınış ile görünüş arasındaki ayırım 1930’lu yılların başlarında kabul edilmiştir. Başından beri sorunlu olan kılınış ve görünüş arasındaki ayrıma araştırmacılar hem semantik hem de morfolojik ölçütler önermişlerdir. Porzing (1927), Hermann (1927) ve Jacobson (1926, 1933) gibi araştırmacılar bu ayrıma yönelik önemli katkılar sağlamışlardır. Kılınış ile görünüşü birbirinden ayırmak için kullanılan en önemli ölçütlerden birisi öznellik ve nesnellik ayırımıdır. Porzing, çalışmasında bu iki kategorinin fiil anlamının iki farklı boyuta sahip olduğunu vurgular. Bir eylem veya oluşumun görüntülediği bakış açısı görünüştür; kılınış ise

---

³⁵ Bk. Dilâçar (1971-1974).

eylem veya oluşumun gerçekleşme şeklidir. Kılınış ve görünüş çalışmalarının gelişimini sağlayacak olan çalışmalardan ilki Agrell'in yaptığı fiil zamanlarını görünüş/kılınıştan ayırmasıdır. Yapılan ikinci değişiklik ise Agrell'in kılınıştan görünüşü ayırmış olmasıdır (2004: 35-37). Kılınış ile görünüş arasındaki ayrımın kabul edilmesi beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Hem semantik hem morfolojik olarak önerilen ölçütler zamanla alanda araştırmacılar tarafından kabul görmesine sebep olmuştur. Fiil zamanı ile görünüş arasındaki ayrıma dikkat çeken Agrell sonrasında kılınış ile görünüş arasında da ayrımın olduğunu çalışmasında ele almış ve bu konuda diğer araştırmacılarında önünü açmıştır. Temelde ise her iki kategorinin farkını ortaya koyan öznellik ve nesnellik ölçütüdür.

Dilbiliminde kılınış kelimesi *içkin anlam* (inherent meaning), *içkin görünüş* (inherent aspect), *sözlüksel görünüş* (lexical aspect), *durum görünüşü* (situation aspect) ve *eylem tarzı* (modes of action) gibi farklı adlandırmalar ile kullanılmıştır (Bacanlı, 2014: 28). Karadoğan (2009: 6-7)'a göre ise eylemdeki hareketin meydana gelme süresince sahip olduğu belli nokta ya da noktalar vardır. Sınır ve sürekliliklerine göre fiilden fiile farklılık gösterirler. Bu noktada kılınışı Karadoğan fiilin iç zamansal yapılanması olarak tarif eder.

Gramatikal bir kategori olan görünüşün tam tersine semantik özellik gösteren ve sözlüksel anlamsal bir kategori olan kılınış, eylemin aşamalarıyla birlikte iç zamansal yapılanmasını ele alarak eylemi belirli açılardan belirler. Bu yapılanma doğrultusunda eylemlerin kimisi son noktaya sahipken kimisi değildir. Baktığımız zaman kimi eylemler birdenbire, anlık olarak meydana gelirken kimisi uzun bir sürece sahiptir. *Silkelemek*, *ufalamak* gibi ifadelerde görüldüğü üzere kimi eylemler belirli aralıklarla tekrarlanarak oluşurlar. Eylemlerdeki başlama, akış ve bitiş gibi kılınış evrelerini görünür hale getiren görünüş kategorisidir (Aslan Demir, 2016: 25 ve Aydemir, 2010: 22). Kılınışı görünür hale getirmesiyle görünüşün kılınış üzerinde etkili olduğunu görürüz. Her iki kategori de birbirinden farklılık gösterse de işbirliği içerisinde olduklarından dolayı her ikisi de birbirine ihtiyaç duyar.

Johanson (1971), *Acaba fiil kök veya gövdelerinde zaman kavramı var mı?* sorusundan yola çıkmış ve Türkçede kılınış kategorisi üzerine en kapsamlı çalışmayı yapmıştır. Johanson (2000: 63), çalışmasında fiilleri ilk olarak *sınır vurgulayanlar* [+SV] ve *sınır vurgulamayanlar* [-SV] olmak üzere iki kategoriye ayırır. Daha sonra

sınır vurgulayanlar fiil grubunu kritik sınır noktasının bulunduğu yere göre sınıflandırır. Buna göre kılınış sınıflandırmasını *ön sınırı vurgulayanlar*, *son sınırı vurgulayanlar* ve *sınır vurgulamayanlar* olarak üç gruba ayırır. Uğurlu (2003: 127-128), bu gruplardan herhangi birisine giren fiillerin uzun süreçte, anlık, tekrarlanma ya da tek bir seferde meydana gelebileceklerini ifade eder:

- a) **Ön sınırı vurgulayanlar [+ÖS]:** Bu fiil grubunun gelişimi birbiriyle bağlantılı olan iki harekete bağlıdır. Bu iki hareketin gerçekleşebilmesi için ön sınırın yani başlangıç sınırının geçilmiş olması gerekir. Aşılan ön sınırın ardından süreklilik gelmektedir. Söz gelimi, *yat-*, *uyu-*, *otur-* gibi eylemlerde ön sınır aşıldıktan sonra ardından gelen süreklilik vardır. *Git-* eyleminde olduğu gibi bazı hareketlerin ön sınır süresi çok az olmasından dolayı süreklilikten ayırmak zordur. Johanson (1971: 218; 1999a: 173), *Saat 1 'de x-di ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu, x-di, demek ki şimdi x-iyor, x-di ve hâlâ x-iyor* ifadelerinde *x* yerine ön sınır vurgulayan eylemlerin kullanılabilmesini belirtir. Johanson, Türkçede yer alan eylemlerin İngilizce ve Rusça dilleri ile karşılaştırıldığında iki aşamaya sahip olmaları bakımından zengin olduğunu ifade eder.
- b) **Son sınırı vurgulayanlar [+SS]:** Bu fiil grubunda hareketin gerçekleşebilmesi için bitiş sınırına ulaşılmış olması gerekir. Söz gelimi, *öl-*, *bul-*, *bitir-* eylemleri gelişim göstererek son sınıra ulaşırlar. Kimi eylemler son sınıra uzun bir süreç sonucunda değil de ani bir şekilde ulaşmaktadır: *patla-*. Ön sınırı vurgulayan fiil grubunda olduğu gibi *x-di mi? Evet, x-di ve hâlâ x-iyor* ifadesinde *x* yerine son sınırı vurgulayan eylem kullanılamaz.
- c) **Sınır vurgulamayanlar [-SV]:** Bu fiil grubunda ön sınır ve son sınır vurgulayanlarda olduğu gibi herhangi bir sınırı aşmak ya da bitiş sınırına ulaşmak gerekmez: *iç-*, *yaz-*, *ye-*. *X-di mi? Evet, x-d i ve hâlâ x-iyor* ifadesinde *x* yerine sınır vurgulamayan bir eylem kullanılabilir.

Johanson'un kılınış sınıflandırmasında fiiller kritik sınır noktasına göre birbirinden ayrılır. Fiillerin aşmış olması gerektiği bir sınır noktası bulunmaktadır. Bu sınır noktasına erişen fiiller sınır vurgulayanlar fiil grubunda yer alır. Buna göre kimi fiiller başlangıç noktasında kritik sınıra ulaşırken kimi fiiller bitiş noktasında kritik sınıra ulaşırlar. Kritik sınırı başlangıç noktasında olan fiiller ön sınırı

vurgulayanlarda yer alır. Örneğin, *otur-* fiilinde ilk aşama oturma eylemine kalkışmadır. Oturma eylemi gerçekleştikten sonra oturmaya devam edilir yani süreklilik vardır. Kritik sınırı bitiş noktasında olan fiiller ise son sınır vurgulayan fiil grubundadır. Burada kritik sınırdan sonra ilkinde olduğu gibi olay tamamlanıp devamlılık göstermez. Söz gelimi, *ulaş-* fiilinde kritik son sınırdan sonra devamlılık gösteren bir hareket yoktur. Sınır vurgulamayan fiil grubunda diğerlerinde olduğu gibi herhangi bir kritik sınır bulunmamaktadır. Örneğin, *çiz-* fiilinde aşılması gereken herhangi bir başlangıç ya da bitiş sınır noktası yoktur. Burada sürüp giden bir hareket vardır.

Görünüş çalışmasını Türkçe üzerinde ele alan Johanson'un fiil sınıflandırması önemli bir yere sahiptir. Demir ve Yılmaz (2003: 190), anlamsal bir kategori olarak tanımladıkları kılınışın eylemin içeriği ve zamanıyla ilgili olduğunu belirtir. Johanson'un görüşü doğrultusunda Türkçede *otur-*, *uyu-* gibi eylemlerde olduğu gibi bir oluş başlangıç ve bitiş sınırına sahip olur ya da hiçbir bitiş sınırına sahip olmaz. Dolayısıyla *otur-* ve *uyu-* gibi eylemlerde hareketin gerçekleşmiş sayılması için geçilmesi gereken başlangıç sınırına ve herhangi bir sınır noktası bulunmayan iki evreye sahiptir. Herhangi bir sınıra sahip olmayan *oku-* eylemi için "Okudum, demek ki şimdi okuyorum." denilemezken "Okudum ve hâlâ okuyorum." ifadesi denilebilir. Yapım eki ile eylemlerin anlamlarında meydana gelen bu özellik değiştirilebilir. Başlangıç sınıra sahip olan *yat-* eylemi *yatır-* şeklinde yapım eki almasıyla son sınıra sahip olur. Kılınış açısından önemli yere sahip olan eylemlerin birincil anlamlarındaki bu özellikler bağlama göre değiştirilebilir. Son sınıra sahip olan *öl-* eylemi "Yorgunluktan öldüm ve hâlâ ölüyorum." ya da "*Sinekler öldü ve hâlâ ölüyor.*" cümlesinde herhangi bir sınır vurgulamaz. Buna ilaveten yardımcı fiillerde eklendikleri fiillerin anlamında değişiklik meydana getirmeleri şartıyla kılınış belirtirler: *Bakıp dur-* (sürekli bakmak), *şışa kal-* (beklenmedik bir olay karşısında şaşırarak).

Doğan ve Usta (2005: 178), ön sınır vurgulayan ve sınır vurgulamayan fiil gruplarında hareketteki süreği *homojen* ve *heterojen* yönüyle ayırır. Sınır vurgulamayanların herhangi bir kritik sınırının bulunmaması ve homojen bir yapıya sahip olmaları bakımından ayrıldığını vurgular. Fakat *otur-* fiilinde olduğu gibi hem bu pozisyonuna geçip hem de bu pozisyonda kalma birbirinden ayrı iki görünüm

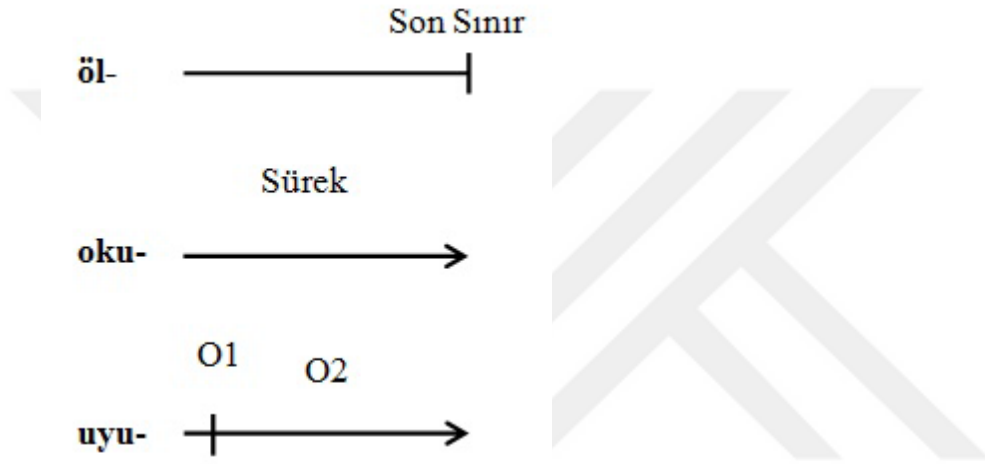
gösterir. Bunun yanında ön sınır vurgulayanlar heterojen yapıya sahip olmaları bakımından da süreklilik açısından farklılık gösterirler. Görünüşü ise fiilde oluşan hareketin safhalarına müdahalede bulunmadan onu görünür duruma getirmesi olarak tanımlar.

Uğurlu (2003: 128), ele alınan bu fiil gruplarının değişikliğe uğrayarak kılınışlarını değiştirebileceklerini vurgular. Bu değişiklik türlerinden birisi olan *sınırlama*, sınır vurgulamayan *ye-* eylemini *iki elmayı ye-* şeklinde ifade ettiğinde son sınırı vurgulayanlar grubuna girer. *Tekrarlama*, diğer değişiklik türlerinden birisidir. Bitiş sınırına sahip olan ve son sınırı vurgulayanlar grubu içerisinde yer alan *öl-* eylemi *sinekler öl-* şeklinde tekrarlamaya uğradığında sınır vurgulamayanların grubuna girmiş olur. Bir diğer kılınışta değişikliğe sebep olan tür *farksızlaştırma*dır. Ön sınır aşıldıktan sonra sürekliliği gösteren *yat-* eylemi ön sınır vurgulayanlar sınıfındayken *yerde yat-* şeklinde değişikliğe uğradığında artık sınır vurgulamayanlar grubunda yer alacaktır.

Aksan (2003: 73-74)'a göre Johanson (1971, 2000)'un oluşturmuş olduğu kılınış sınıflandırması durumların başlangıç, süreklilik ve bitiş gibi içsel aşama yapılarını esas alarak *devinim öbeklerini* sınıflandırır. Özellikle burada vurgulanmak istenilen şey, yalın ve somut özelliğe sahip olan basit anlamın tekrardan sınıflama yöntemiyle aşama yapılarında değişikliğin meydana gelebileceği *dönüşümlü* ve *dönüşümsüz* devinim öbeklerinin sınıflandırılmasıdır.

Kılınış, fiilin kök ve gövdesindeki hareketin farklı biçimlerde gerçek dünyadaki belirli sınır noktalarıyla alakalıdır. Bu hareketin fiil tabanı üzerinde gerçekleşme biçimi ile fiilin kılınış türü ortaya koyulur. Johanson'un kılınış sınıflandırmasından hareketle sınıflandırmasını oluşturan Karadoğan, Türkçe fiillerde son sınır vurgulayanlar, ön sınır vurgulayanlar ve sınır vurgulamayanlar olmak üzere üç tür kılınışın bulunduğunu ifade eder. Bu kılınış sınıflandırması Batı dillerinde (sonlu-sonsuz "telic-atelic") iki farklı türde görülmektedir. Aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere son sınır vurgulayanlarda olayın gerçekleşmesi için kritik nokta olan son sınırın aşılması gerekir. Bu kılınış türü *anlık* ve *anlık olmayan* şekilde ikiye ayrılır. İlki anlık olarak meydana gelirken diğeri bir süreç sonucunda gerçekleşir. Ön sınır vurgulayanlarda fiillerin kritik noktası başlangıçtır. Bu kılınış türünde diğerlerinden farklı olarak biri *sonlu ve dinamik*, diğeri *sonsuz ve durağan* olmak

üzere iki olay vardır. Bu iki olay farklı fiillerle ifade edilmez. Tek bir fiil ile bir olaya başlanır ve olay devam eder. Söz gelimi, *uyu-* eylemine girerken devamında gelen uykuda olma durumu iki olayı karşılar. Sınır vurgulamayan fiillerde diğerlerinde olduğu gibi herhangi bir kritik nokta yoktur. Bu kılınış türünde yer alan fiiller için önemli olan süreçtir. Gerçekleşme biçimi sonsuz olan fiiller bu tür içerisinde ele alınır. Söz gelimi, *oku-* eylemini gerçek dünyada gerçekleşmiş olarak kabul edebilmemiz için okuma eylemine başlamamız yeterlidir (Karadoğan ve Hirik, 2015: 48-52 ve Karadoğan, 2009).

Fiilin gerçek dünyada zaman çizgisi üzerinde gerçekleşmesi sınır noktalarına bağlıdır. Bu noktalar ile fiillerin kılınış türü ortaya koyulur. Gerçekleşmesi bir sınıra bağlı olan fiillerin kimisinin sınırı başta kimisinininki sonda olur. Bunların dışında sınıra bağlı olmayıp sürecin öne çıktığı fiiller de vardır. Fiilin başlangıç ve son sınır noktası arasında kalan süreç fiildeki hareket için gerçekleşme yeridir. Bu sınır noktalarına göre kılınış sınıflandırması Batı dillerinde ve Türkçede farklılık göstermektedir.

Türkçe dil bilgisi kitaplarında kılınış ve görünüş kategorilerine yeterince yer verilmediğini ifade eden Dilâçar bu terimleri Almanca *aktionsart* ve *aspekt*'in Türkçe karşılıkları olarak ele almıştır. Bu kategorileri sayı, çatı, kişi, kip ve zamanın yanında çoğunlukla şekle bağlı olan fakat yalnızca şekle bağlı olmayan iki fiil ulamı olarak nitelendirir. Bu iki terim dillerde farklı isimlerle işlenmiştir. Kılınış, Almandada *eylem türü* (art der handlung, aktionsart), *zaman ilişkisi* (zeitverhältnis), *zaman türü* (zeitart), *süreç türü* (verlaufsart), *zaman aşamaları* (zeitstufe), *fiil*

derecesi (verbalgrad, verbalstadium); Fransızcada *süreç aşamaları* (ordre de procès); İngilizcede *eylem tarzı* (manner of action) gibi türlü terimlerle ele alınmıştır. Kılınış değerinde kullanılan görünüş ise *başlama görünüşü* (aspect initial), *bitirme görünüşü* (aspect final), *orta görünüşü* (aspect medial), *kısmî görünüş* (aspect partiel), *sıfır görünüş* (aspect nul-süresizlik), *girişim görünüşü* (aspect inceptif), *tamamlanma görünüşü* (aspect de l'accompli), *tamamlanmama görünüşü* (aspect de l'inaccompli); Rusçada *görünüşler zinciri* (vidovietsepi), *ikiz görünüşlü fiil* (dvuhvidovoy glagol), *belirlenmiş-tamamlanmamış görünüş* (opredelënno-nesoversenniy vid), *belirlenmemiş-tamamlanmamış görünüş* (neopredelënno-nesoversenniy vid) gibi terimlerle ele alınmıştır. Farklı isimlerle birlikte ele alınan bu terimlerin yanında konuyla ilgili olarak Dilâçar, kılınış ile görünüş arasındaki farkı öznellik ve nesnellik boyutunda açıklar. Kılınışta konuşucunun dinleyici ile öznel bir ilgisi yoktur, nesnellik gösterir. Fiil mastarının ifade ettiği anlama dayalı olarak başlama, bitirme, süre, yineleme vb. gibi süreçleri ifade eder. Öznel bir bakış açısına sahip olan görünüş ise çekimli fiillerde bulunan bir iç anlamdır (1974: 159-161). İki fiil ulamı olarak kılınış ve görünüş dillere göre farklı terimlerle adlandırılmıştır. Çekimli fiil ve fiilin mastarında bulunan bu kategorilerde konuşucun olaya bakışı ve olayın sürecinin nasıl bir gelişim gösterdiği yer alır. Olayların iç anlamına konuşucunun yönelttiği öznel bir bakış hâkimdir. *Başla-* ve *bitir-* fiillerinde kılınış olarak birbirlerinden farklılık gösterirler. İlk fiilin iç anlamında başlangıç aşamasında olduğu yani başlama kılınışına sahip olduğunu görürüz. İkinci fiilin ise iç anlamı kılınış olarak bitirme niteliğine sahiptir.

Młynarczyk, kılınış ile görünüş arasındaki ayrımın sebeplerinden biri olan öznellik ve nesnellik ayrımının yanında başka anlambilimsel karşıtlıkların da bulunduğunu ifade eder. Olay ve durumların meydana geliş biçimini açıklayan kılınış sözlük kategorisi olarak düşünülür. Bu yönüyle kılınış, fiilin sözlüksel anlamını değiştirdiği varsayımı ile görünüşten ayrılır. Fiil zamanı ve görünüş arasındaki yakın ilişkinin tersine kılınışın fiil zamanıyla ilgili olmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan Slav zamansal sisteminin bir parçası olarak işlem gören görünüş, Slav fiilinin zorunlu ve ikili gramer kategorilerinden biri olarak kabul edilir. Kılınış ve görünüşün temel ölçütleri şu şekildedir:

Şekil 13: Młynarczyk'ın kılınış ile görünüş arasındaki ayrımı

Görünüş	Kılınış
Öznel	Nesnel
Bakış açısı	Durumların niteliği
Dil bilgisel	Sözlüksel
Zamansal	Zaman dışı
Zorunlu	Seçmeli
İkili	İkili olmayan

Młynarczyk, çalışmasında iki kategori arasındaki bu karşıtlıkların yanında dil bilgisel ve sözlüksel tartışmayı da ele alır. Ele aldığı tartışmanın *çekimsel-bükümlü* (inflectional) ya da *türevsel-yapım eki* (derivational) biçim bilgisine ait olup olmadığını sorgular. Bybee (1985)'nin de belirttiği gibi çekimsel-bükümlü ya da türevsel-yapım eki arasındaki fark, bir biçimbirimin anlamsal içeriğinin miktarındaki aşamalı olma durumudur. Hermann (1927), Jacobson (1971b), Maslov (1962), Forsyth (1970) ve Comrie (1976) gibi araştırmacılar kılınış ile görünüş arasındaki karşıtlığı öznellik-nesnellik ölçütüyle ele alırlar. Konuşucunun bakış açısını özgürce seçerek bir olayı görüntülemesinden dolayı görünüş öznel olarak tanımlanır. Kılınış ise gerçek dünyanın varlığı olarak sayılan olayın niteliklerini yansıtmamasından dolayı nesnel olarak tanımlanır. Fakat kılınış ile görünüş arasındaki ayrımın ölçütü olarak öznellik ve nesnellik karşıtlığı yeterli değildir³⁶ (2004: 56-58). Aralarında yakın ilişki bulunan görünüş ve fiil zamanı kategorilerinin her ikisi de gerçek zamana bağlı olarak gerçekleşirler. Dolayısıyla görünüşün ölçütlerinden birisi zamansallıktır. Bu yönüyle kılınıştan ayrılır. Araştırmacılar da kılınışın zamanla bağlantılı olmadığını ifade ederler. Eylemin anlamında farklılık oluşturması kılınışın görünüşten farklı bir kategori olduğunu gösterir.

Kılınışın hâl türü, görünüşün ise bakış açısı görünüşü olarak isimlendirilmesi üzerinde duran Bhat (1999: 45), bu iki kategoriyi birbirinden ayırır. Bhat'ın görüşüne

³⁶ Öznellik ve nesnellik konusunda Aslan Demir (2016: 23-24), konuşucunun öznel bakış açısına bağlı olan görünüşün aynı olayı tercihi doğrultusunda ya sınırları arasında ya da sınır sonrasında konumlandırabileceğini belirtir. Fakat bu yönüyle görünüşün öznel, kılınışın ise nesnel bir ölçüt olma görüşü tamamen genelgeçer değildir. Sınırlar bağlamında ele aldığımızda görünüş sınırsız bir çevreye sahip değildir. Nihayetinde bu kategoriyi işaretleyen gramatikal biçimbirimler belirlidir. Konuşucu gerekli duruma göre bu biçimbirimlerden birisini seçerek eylemin kılınış aşamasını belirler.

göre görünüş, başlangıç (giriş), devamlı (sürekli) ya da bitimli (dış çıkışlı), belirli ya da alışkanlık, tamamlanmış ya da tamamlanmamış gibi olayları çeşitli yollarla sınırlandırarak görüntüler. Kılınış (“eylem çeşitleri” anlamına gelen Almanca bir kelime) ise bitmiş (sonuçsal) ve bitmemiş olaylar, anlık ve sürekli olaylar, süreç ve durum gibi farklı olay ve durumları belirler. Bhat, iki kategori arasında gösterimsel olma ve gösterimsel olmama şeklinde ayrıma gider. Görünüşün bakış açısı görünüşü, kılınışın ise hâl türü görünüşü olarak isimlendirildiği bu kategoriler genel olarak sözlüksel (türevsel) ve dil bilgisel (çekimsel) şeklinde karşıtlık ilişkisi kurar.

Eylemde meydana gelen olay ve durumların konuşma zamanı esas alınarak ifade edilmesi bize zaman kategorisini veriyordu. Buna göre zaman, görünüş ve kılınış gibi eyleme bağlantılı olan kategorilerin konuşma zamanına bağlı ya da bağımsız olması yönüyle birbirinden farklılık gösterirler. Bu noktada Aksan (2003: 68), konuşma zamanından bağımsız bir şekilde eylemdeki hareketin konuşucu tarafından farklı şekillerde görüntülenmesini görünüş olarak tanımlar. Eylemin sahip olduğu iç zaman yapılanması ve bu yapılanmanın belirteçler, tümleçler ve görünüş ekleri tarafından değişiklik geçirmesini ise kılınış olarak tanımlar.

Filler arasında süreç, durum, eğilim, oluşum, etkinlik ve başarı gibi ayrımlar yapılmıştır. Yapılan bu ayrımlar Vendler’e göre yalnızca geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kullanımlarıyla yapılamaz. Bu zaman noktalarından farklı olarak fiilin sahip olduğu fiil zamanı vardır ve zaman dışında bu durumlar fiilin kılınışıyla da ilgilidir. Aristo’ya kadar uzanan bu sınıflandırmayı Vendler *etkinlik* (activities), *tamamlama* (accomplishments), *başarı* (achievements) ve *durum* (states) olmak üzere dört gruba ayırır (1967: 97, 106; 1957: 145-150):

Etkinlik: *A, t zamanında koşuyordu, t zaman anının A’nın koştığı zaman diliminde olduğu anlamına gelir. Bu fiil grubundaki eylemler bitiş noktasına sahip değildir. Koşmak, bir şeyi itelemek gibi eylemler bu grup içerisinde yer alır. Etkinlik eylemlerinin ne kadar süreceği belirsizdir. Bu eylemleri ne zaman yapmayı bırakırsak bırakalım eylem yapılmış olarak sayılır. Diğer taraftan bir mil koşmak ya da bir daire çizmek ifadelerinde ulaşılması gereken bir son nokta vardır. Eğer bu son noktaya ulaşılmazsa eylemin gerçekleştiği kabul edilmez.*

Tamamlama: *A, t’de bir daire çiziyordu, t anının A’nın o daireyi çizdiği zaman diliminde olduğu anlamına gelir. Bu fiil grubu bitiş noktasına sahip olup eylemler bu*

noktaya ulaşmadan önce bir süreç geçirirler. *Bir resim boyamak, bir sandalye yapmak, bir ev inşa etmek, bir roman yazmak veya okumak, bir vaaz vermek, bir ders vermek ya da derse katılmak, satranç oyunu oynamak, hastalıktan kurtulmak ve hazırlanmak* tamamlanma fiil grubuna girer.

Başarı: *A, t1 ve t2 arasında bir yarış kazandı, A'nın yarışı kazandığı anın t1 ve t2 arasında olduğu anlamına gelir. Başarı fiil grubunda eylemler bir anda gerçekleşir. Yarışı kazanmak, zirveye ulaşmak, bir şeyi bulmak doğmak, ölmek, sınırı geçmek, bir şeyi başlatmak ya da durdurmak bir nesneyi kaybetmek ya da bulmak ve tespit etmek* gibi süre ifade etmeyen, bir anda meydana gelen eylemler başarı fiil grubuna girer.

Durum: *A, t1'den t2'ye birisini sevdi, A'nın t1 ve t2 arasında herhangi bir zaman diliminde o kişiyi sevdiği anlamına gelir. Bir şeye sahip olmak, arzulamak ya da istemek, sevmek, sevmemek, nefret etmek, yönetmek ya da birine ya da bir şeye hükmetmek* ve elbette *olayları bilmek* ya da *ona inanmak* gibi eylemler bir süreye bağlı olarak gerçekleşirler.

Fiiller arasında ayırım yaparak fiil sınıflandırmasını oluşturan Vendler'in sınıflandırması alanyazında önemli bir yere sahip olup birçok araştırmaya kaynak olmuştur. Kılınış üzerine sınıflandırma yapan araştırmacılar Vendler'in fiil sınıflandırmasına başvurur. Bu sınıflandırmayı esas alan araştırmacılar ya değişikliğe gitmişler ya da eklemeler yapmışlardır. Vendler'in sınıflandırması fiil odaklıdır. Fiilde yer alan temel zamanlardan ayrı olarak sahip olduğu bir zaman yapılanması vardır. Tamamlama ve etkinlik fiil gruplarında devamlılık ifade eden bir anlam vardır. Başarı fiil grubunda devam eden bir süreçten ziyade anlık olarak gerçekleşme gösterir. Durum fiil grubunda verilen *sevmek* örneğinde olduğu gibi hangi zaman aralığında olduğu net değildir. Ne anlık ne de devam eden süreç vardır, zaman belirsizdir.

Smith (1997: 23-32), *hâl türleri* (situation types) olarak tanımladığı kılınış sınıflandırmasında Vendler'in sınıflandırmasını esas almış ve farklı olarak *anlık gerçekleşim* (semelfactives) kategorisini eklemiştir. Smith, kılınış sınıflandırmasını *durum* (statives), *etkinlik* (activities), *tamamlama* (accomplishments), *anlık gerçekleşim* (semelfactives) ve *başarı* (achievements) şeklinde beş kategoriye ayırmıştır. Durum hâl türü, bir an ya da süre içinde sabit olan durumlardır: “Çiftliğe sahip olmak, uzun olmak.” Etkinlikler, fiziksel veya zihinsel etkinliği içeren bir

sürece sahiptirler. Etkinlik hâl türü zamanda homojen bir şekilde devam eder ve sürecin herhangi bir kısmı tümüyle aynı türdendir. Söz gelimi, “John parkta yürüdü.” ifadesinde yürüyüşün birkaç dakika zaman aralığı alınmış olsa dahi yürüyüş örnek olarak kabul edilecektir. Tamamlama hâl türü, bir sonuç ve durum değişikliğinden meydana gelir. Değişiklik, sürecin tamamlanmasıdır. Söz gelimi, “Bir köprü inşa etmek, Bir bardak su içmek” örneklerindeki gibi tamamlama sürecin doğal son uç noktasına doğru ilerleyen aşamalara sahiptir. Vendler’in sınıflandırmasından üzerine ayrı olarak dâhil edilen anlık gerçekleşim, hiçbir sonucu olmayan aşamalı olaylardır. Zamansal olarak hareketli, bitmemiş ve anlık niteliklere sahiptir. “Hıçkırarak, hapşırarak ve kapıyı çalmak” bu kategoriye örnektir. Başarı hâl türü ise durum değişikliğine sebep olan anlık olaylardır: “Zirveye ulaşmak, Ayşe teyzeyi tanımak.” Anlık gerçekleşim de olduğu gibi zamansal özelliklere sahiptir. Başlangıç ya da sonu olayla ilişkilendirilir, fakat bunlar olayın bir parçası olarak kabul edilmez.

Eylemleri *inherent meaning* (içkin anlam) veya *inherent aspectual meaning* (içkin görünüşsel anlam) olarak tanımlayan Comrie, kılınış kategorisini sözlüğe dayalı görünüş içerisinde ele almıştır. Bu doğrultuda kılınış kategorisini *anlık-sürerlik* (punctual-durative), *bitmişlik-bitmemişlik* (telic-atelic) ve *durağan-hareketli durum* (state-dynamic situation) olmak üzere sınıflandırır. Anlık-sürerlik fiil kategorisinde sürekliliğin zıttı anlıktır. Bu da zaman içerisinde kalıcılık göstermeyip anlık olarak meydana gelen bir durumun niteliğidir. Burada en önemli şey, anlık durumların herhangi bir süreye sahip olmamalarıdır. Bu yüzden anlık durumlar içsel bir yapıya sahip değildir. İngilizcedeki *to cough* (öksürmek) fiili anlık durumlara sıklıkla verilen bir örnektir. Comrie, bitmişlik ve bitmemişlik grubunun aralarındaki farkı ortaya koyabilmek açısından “John, şarkı söylüyor.” ve “John, bir sandalye yapıyor.” örneklerini semantik görünüşsel özellikleriyle ele alır. Şarkı söylemek ve bir sandalye yapmak John’un gücüne ve sandalyeyi yapma hızına göre değişiklik gösterir. Aynı zamanda belirli bir süre devam ettiği için sürekliliği ifade eder. İçyapı bakımından bu iki durum arasında önemli bir fark vardır. John’un sandalyeyi yapma örneğinde sandalyenin tamamlandığı yani hazır duruma geleceği bir nokta vardır. Aynı şey John’un şarkı söylediği örnek için geçerli değildir. Çünkü John herhangi bir noktada şarkı söylemeyi durdurabilir ya da şarkı söylemeye tekrar devam edip süresiz bir şekilde uzatılabilir. Durağan ve hareketli durum kategorisi arasındaki ayrım sezgisel bir şekilde akla uygun olarak görünen bir şeydir. Durağan durumların

değişim içerebilme ya da içermemelerine karşın hareketli durumlar zorunlu olarak değişim içerirler. Durağan bir durumu değiştirecek bir şey olmadığı sürece *ayakta durmak* ve *bilmek* örneklerinde olduğu gibi durağanlık devam eder. Aynı şey hareketli durum için de geçerlidir: *koşmak*. Comrie, her iki durum arasındaki karşıtlığı süreç ve olay kavramlarıyla açıklar. Süreç, hareketli bir durumun içyapısını ifade eder, olay ise hareketli durumu bir bütün olarak ifade eder. Her ikisi de hareketli durumları temsil eder (1976: 41-51). Anlık-sürerlik grubu için verilen öksürmek örneğinde art arda öksürük meydana gelmiş olsa bile kalıcılık gösteren bir durum yoktur. Bitmişlik ve bitmemişlik kategorilerinde eylemler semantik görünüşsel özelliklerine göre farklılık gösterirler. Ele alınan her iki örnekte de süreklige işaret eden biçimbirim kullanılmış olsa dahi içyapı bakımından birbirinden ayrılırlar. Bir sandalye yapma örneğinde varılacak olan bir son nokta vardır. İlk örnekte ise son noktaya varılmamış olsa dahi John'un şarkıyı söylediği doğru olarak kabul edilecektir. Sonuçta şarkı söyleme eylemi uzatılıp kısaltılabilir. Yani herhangi bir uç noktaya sahip değildir. Bu doğrultuda bir sandalye yapmak bize bitmişlik durumunu gösterirken şarkı söylemek bitmemişlik durumunu gösterir. Durağan ve hareketli durumların ayrılmasında değişimin yaşanması önemlidir. Koşmak eyleminde bir diğerini gerektiren hareketlilik söz konusudur, fakat ayakta durmak eyleminde yeni bir hareketin oluşumuna sebep olmayacak durağan bir durum vardır.

Binnick (1991: 457), zamanlarda fiillerin bitmişlik ve bitmemişlik görünüşü için zorunlu bir biçimde işaretlendiğini vurgular. Görünüşsel ayrımlar açık bir şekilde işaretlenmemiş olsa da, Batı Avrupa dillerinde önemli bir yere sahiptir. Bilhassa Germen dilleri gibi Slav dili olmayan diller karışıklıkla birlikte görünüşü adlandırmada en az üç bağımsız olgusu bulunur. *Eylem türleri-kılınış* (aktionsarten) kavramı Streitberg'den (19.yy) beri görünüş kavramının kabaca eş anlamlısı olmuştur. Bununla birlikte, kılınış kavramı Almancadaki *avlamak* (jagen) ve *yakalamak* (erjagen) sözcüklerinin arasındaki ayrım gibi sözlüksel bir kategori iken görünüş, aynı fiil için geçerli olan dil bilgisel kategoridir. Kılınış ve görünüş kategorilerinin her ikisi de işaretlenmemiş üçüncü bir kategori olan Aristocu görünüş (çoğunlukla Vendler'in kategorileri olarak isimlendirilir) ile karıştırılmıştır.

Eylemde dile getirilen olay ve durumları konuşucunun nasıl gördüğünü ifade eden kategori görünüş olarak tanımlanır. Huber, bu tanımlamasıyla birlikte Almanca dil

bilgisi betimlemelerinde görünüş ve biçimsel zamanın³⁷ yanında kılınış kategorisinin de olduğunu ifade ederek bu kategorinin eylemlerin semantik boyutuna yönelik olduğunu vurgular. Türkçe de fiilde çatı başlığıyla ele alınan bazı anlamlar Almancada kılınış olarak karşılık bulur. Eylemin gösterdiği başlama, son bulma, yineleme, karşılıklı yapıma, küçük küçük hareketlerle yapıma, sürme, bir anda olma gibi anlamlar bize kılınışı verir. Bu yönüyle de kılınış ve görünüş iç içe girer. Eylemdeki bir olayın semantik özelliğini ele almak kılınışı, bu olayın konuşucu tarafından nasıl bir görünüme sahip olduğunu ifade etmekte görünüş kategorisini gösterir (2013: 61-63).

Görünüş ile kılınış kategorilerinin çalışmalarda bir arada verilmesinin sebebi yakın bir etkileşimden dolayı birbirlerini gerektirmeleridir. Kılınış kategorisine göre görünüş, bir oluşun daha net görüntüsünü ortaya koyar. Araştırmacılar bazı benzetmelerden yola çıkarak görünüş ile kılınış arasındaki içsel bağlantıyı ortaya koymaya çalışmışlardır. Aslan Demir (2016: 13, 28), eylemin iç evre sınırlarını görünür hâle getiren görünüşün eylemin kılınışıyla da ilgili bir durum olduğunu dile getirerek görünüşün kılınış kategorisi üzerinde işlem yaptığını belirtir. Aslan Demir, bu iki kategori arasındaki içsel bağlantıyı hammadde-işlemci ilişkisi ile açıklayarak belli olan hammaddelerin belli işlemlerden geçerek görünür/somut bir ürün hâline geldiğini ifade eder. İşlemciler ile etkileşime giren hammaddeler verimde artışa ya da azalışa neden olabilir. Smith ise görünüş ile kılınış arasındaki içsel bağlantıyı kamera lensi benzetmesiyle açıklamıştır. Ona göre görünüşsel bakış açıları alıcı gibi bir objenin görünür olmasını sağlayan bir kameranın lensi gibi işlev görür. Fotoğraf çekerken herhangi bir nesneyi kullanılabilir hâle getirmek için kamera lensinin kullanılması gibi bakış açısı da konuşulan durumu görünür hâle getirmek için gereklidir (1997: 61). Bu iki kategori için araştırmacıların verdiği benzetmelere ilave olarak bizde boyama işlemi tamamlanmış bir evi örnek olarak verebiliriz. Cümlelerin nasıl bir görünüme sahip olduğunu ifade edebilmemiz için son hâline ulaşmamız gerekir. Son hâline ulaşana kadar ihtiyaç duyduğu birleşenleri bir araya toplar. Bunun gibi bir evin boyama işlemini tamamlayabilmemiz içinde fırça, boya vb. gibi

---

³⁷ Huber (2013: 259), biçimsel zamanı farklı bir şekilde konumlandırarak gerçek zamandan ayırır. Gündelik yaşantımızda herhangi bir olay ile karşılaştığımızda bu olayın gerçekleşme zamanını bilmek isteriz. Çoğu dil zamanı eylemler vasıtasıyla iletirken aslında zaman belirteç ve adlarla birlikte de ifade edilir. Söz gelimi, Türkçe dil bilgisinde *Yarın gelim* ifadesinin yerine *Yarın geleceğim* ifadesini kullanırız. Ele alınan cümlede zaman yarın ifadesi ile belirtilmiştir. Bu zaman bilgisi yerine çekimli eylemlerde zaman anlamı gösteren biçimbirimler biçimsel zaman olarak tanımlanır.

çeşitli malzemelere yani birleşenlere ihtiyaç duyulur. Bu birleşenler evin son görünümüne ulaşabilmemiz için gerekli olan unsurlardır. Boyama işleminin son evresinde artık görünüş kategorisi devreye girer. Bu doğrultuda boyama işleminde olduğu gibi cümle içinde gerekli olan özne, nesne gibi birleşenlerin bir araya gelmesiyle cümlenin görünüşü ortaya koyulabilir. Kılınışta hâl türü, zarflar ve nesne gibi görünüşün birleşenlerinden birisidir. Görünüş ile kılınış arasındaki bu yakınlık sürekli karışıklığa sebep olabilmektedir. Aslan Demir ve Smith'in de ifade ettiği gibi bir durumu, nesneyi görünür hale getirebilmek için birleşenlere ihtiyaç duyulur.

Görünüş ile kılınış arasındaki ilişkiyi ele alan Aksan, görünüşü konuşucunun eyleme öznel bakışıyla birlikte yeni bir anlam katması olarak tanımlar. Söz gelimi, “Gidip çarşıdan meyve alacağım; getirip yıkayacağım; önünüze koyacağım; siz de yiyeceksiniz; yağma mı var?” gibi bir metinde alacağım, yıkayacağım, koyacağım, yiyeceksiniz eylemleri gelecek zamanı yansıtıyor gibi dursa da aslında bu eylemler olumsuz anlama sahip olup gelecek zamanı yansıtmazlar. Koymayacağım, yemeyeceksiniz... olumsuz eylemleri konuşucunun işi yapmayı kabul etmediğini gösteren bir görünüşü ifade eder. Aksan, kılınış ile görünüş kategorilerinin birbirleri ile karıştırıldığını belirtir. Eylemde yer alan işin, hareketin yansıttıkları zaman bakımından farklılık göstermesi kılınıştır. Eylemler kılınış sınıflarına göre Türkiye Türkçesinde *başlama*, *süreklilik*, *bitme* ve *sona erme* şeklinde sınıflandırılır. Bu sınıflandırmaya göre *başlamak*, *canlanmak* gibi eylemler başlamayı; *direnmek*, *alışmak* gibi eylemler süreklilik; *ölmek*, *kazanmak* gibi eylemler de bitme anlamı taşırlar. (1980: 104-105). Aksan'ın ele aldığı örnek cümledeki eylemlerde işaretlenen biçimbirimler yansıtılmaya çalışılan zamanın dışında öznel bir bakış açısıyla kullanılmıştır. Bu bakış açısı bize görünüşü verir ve bu yönüyle kılınıştan farklılık gösterir. Kılınışta ise durum daha da farklılaşmaktadır. Anlamla ilgili olan kılınış eylemin kademelerini gösterir.

Benzer (2012: 88), dil bilgisine dayalı görünüş ve sözlüğe dayalı görünüş türüne ek olarak çalışmasına aşama görünüşü (kılınış düşüncesi) de eklemiştir. Kılınış, kök ile gövdeyle beraber bunlara eklenen eklerin görünüş değeri hakkında bilgi verir. Aşama görünüşü olay ve durumların meydana gelme aşamalarını yani başlangıç ve bitiş noktalarını gösterir.

Kılınış ve görünüş arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman her ikisi de yerli ve yabancı kaynaklarda farklı tanımlamalarla birlikte farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Görünüş ve fiil zamanı arasındaki ilişkide olduğu gibi kılınış ve görünüşte çoğunlukla birbirinin yerine kullanılacak şekilde karıştırılmıştır. Leksikal bir kategori olan kılınış, görünüşün birleşenlerinden birisi olup gramerleşmemiştir. Fiilin mastarında bulunan kılınış eylemin sürecini, gerçekleşme biçimini gösterir. Farklı olarak görünüş, çekimlenmiş eylemde yer alır ve eylemdeki hareketi konuşucunun öznel bakış açısına göre ifade etmesidir. Buna göre görünüş konuşucunun bakış açısına göre ifade edilir. Görüldüğü üzere kılınış ile görünüş kategorilerini birbirinden ayırmak için çoğunlukla öznellik ve nesnellik ölçüt olarak kullanılmıştır. Fakat bu ölçüt aralarındaki farkı belirlemek için yeterli değildir. Konuşucunun bakış açısına bağlı olan görünüşün sınırları sonsuz bir alan değildir. Gramerleşmiş bir yapıya sahip olan görünüşü göstermek için kullanılan biçimbirimler ifade edilen bu sonsuz alan için sınırlı niteliktedir. Görünüş kılınışa göre eylemdeki zamanı daha net bir şekilde görünür hâle getirir. Dolayısıyla kılınış kategorisini de görünür hâle getirir. Kılınış, eylemin iç zamansal yapılanmasını yani başlangıç, akış ve bitiş şeklinde gerçekleşme biçimini ele alırken görünüş, eylem sınırları arası ya da sınır sonrasında konuşucunun bakışını yansıtmaktadır. Gerçek zaman üzerine yayılım gösteren eylemleri ele aldığımızda bunlardan kimisi anlık kimisi uzun kimisi de kısa süreli olarak gerçekleşme gösterirler.

1.2.4. Johanson'un Görünüş Kuramı

Görünüş konusunu Türkçe üzerinde ayrıntılı bir şekilde ele alan Johanson (1971, 2000), fiillere eklenen eklerin zaman işlevlerinin yanında görünüşsel işlevlerinin de olduğunu ortaya koymuştur. Johanson, görünüşle ilgili öne çıkan *Aspekt im Türkischen* (Türkçede Görünüş, 1971) adlı çalışmasında eklerin zamansal ve görünüşsel özelliklerini ele almıştır. Buna göre görünüş kategorisi fiil zamanı ve kılınış kategorileri ile etkileşim içerisindedir. Geleneksel olarak ele alınan dil bilgisi kitaplarında görünüş konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır. Bununla birlikte Johanson (1990: 196), zaman kavramı ile uygunluk göstermeyen tanımların *anlam kayması* altında ele alınmasını doğru olarak kabul etmemektedir. Johanson, Türkçede karışık bir yapıya sahip olan fiil çekiminin araştırmacılar tarafından zamansallık

kavramı altında ele alınmasını yabancı dillerde hâkim olan zamancı bakıştan kaynaklandığını vurgular. Bu sebepten dolayı da Johanson eklerin birden fazla işleve sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Johanson (2000: 30), Türkçedeki eylemleri yalnızca zamansallık işlevinin dışında ilk kez görünüş-zaman temelinde ele almıştır. Eylemleri hem görüş hem de zaman işlevlerine sahip olmasından dolayı *görünüŧ-zaman* (aspektotempora) kavramıyla ayrı bir başlık altında inceler. Bu kavram görünüş, kılınıŧ ve zamansallığı içerisinde barındıran dilbilimsel kavramların çok boyutlu bir alanı olarak düşünölmüŧtür. Sözdizimsel, sözlüksel anlambilim edimbilimin etkileŧimi sonucu ortaya çıkan karışık bir görüngüdür.

Bakış açısı boyutunda diller arasında karşılaştırma yapan Johanson, belirli temel kategorilerin görünüşsel-eylemsel-zamansal alan içerisinde birbirleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu ele alır. Johanson'a göre görünüş, eylemde yer alan olaylara yönelik konuşucunun farklı bakış açısını yöneltmesidir. Eylemdeki bu farklı bakış açıları *başlangıç sınırı* (terminus initialis), *süreç* (cursus) ve *bitiş sınırı* (terminus finalis) olmak üzere üç temel aşamadan meydana gelir (2000: 27, 29). Eylemin iç ve dış sınır noktalarına yönelik üç tür bakış açısı vardır: *Sınırlar arası bakış* (intraterminality), olayların başlangıç ve bitiş sınırları arasına yöneliktir; *sınır sonrası bakış* (postterminality), olayları ilgili sınır aşıldıktan sonra safhada gözlemler; *sınıra bakış* (adterminality), olayların ilgili sınıra ulaştığı noktadır. Sınırlar arası bakış *ilerleyici* (progressives), *şimdiki zaman* (presents) ve *bitmemişlik* (imperfects) gibi kavramları içerirken sınır sonrası bakış, *sonuçsallık* (resultatives), *bitmişlik* (perfects) ve *durum* (statives) gibi öğeleri içerir (1999a: 172). Johanson (2000: 32)'un üçlü sınıflandırması dillerde ŧu şekilde karşıtlık oluşturur:

Sınırlar arası olma- sınırlar arası olmama

Sınır sonrası olma- sınır sonrası olmama

Sınıra bakış olma- sınıra bakış olmama

Johanson, üç bakış açısının yanında geleceğe yönelik beklenti, tahmin etme, niyet etme ve amaçlama gibi daha çok kiplik anlam alanlarına daha yakın olan *öngörü bakış* (prospectivity) açısından da bahseder. Bu bakış açısına göre olaylar henüz gerçekleşmemiştir (2000: 36). Johanson'un görünüş kuramının Comrie'nin görünüş

sınıflandırması ile benzerlik gösterdiğini ifade eden Demirgüneş (2007: 34), sınırlar arası, sınır sonrası ve sınıra bakış kategorilerinin belirtili üye oldukları zaman artı [+intra], [+post], [+ad]; belirtisiz üye olduklarında ise eksi [-intra], [-post], [-ad] değerler aldığını ifade eder. Germen, Burgarca, Türk ve Fino-Ugoric gibi Avrupa dilleri sınırlar arası ve sınır sonrası bakış açılarına sahipken sınıra bakış yalnızca Rusça ve Çek dili gibi Slav dillerinde yer almaktadır.

Johanson'un görünüş sınıflandırmasındaki kategorilere gösterimsel bir nokta olan birincil ve ikincil *yönelim noktasından* (Y) (orientation point) bakılır. *Belirleme noktası* (L) (localization point) eyleme yönelik olan sınır öncesi ya da sınır sonrası bakıştır. Birincil yönelim noktası, şuan içinde bulunduğumuz şimdiki dünyadır yani konuşma zamanıdır. İkincil yönelim noktası ise belirleme noktasıdır (2000: 34). Söz gelimi, “Çocuk uyuyor.” ifadesi ile konuşucu birincil yönelim noktasına yani konuşma zamanına yönelir. Burada *uyumak* eylemi zaman çizgisine sınırlar arası bir bakışla eş zamanlı olarak yerleşir.

Görünüş işaretleyicilerinin yoğunluğunu ortaya koymak için Johanson, *odaklılık* (focality) kavramını ortaya koymuştur. Bu işaretleyiciler ile birlikte odaklılık değeri açısından odaklı ve odaksız olmak üzere ikiye ayrılır. Odaklılar ise kendi arasında yüksek odaklı ve düşük odaklı olmak üzere gruplandırılır. Sınırlar arası bakışı gösteren *-mAktA*, *-(I)yor* ve *-(I/A)r* ekleri odaklılık boyutunda değerlendirildiğinde sınırlar arası özelliklerini kaybetmeden eylemsel yoğunluklarını yüksek ve düşük seviyede gösterebilirler. Odaklılık bakımından bu ekler yüksekten düşüğe doğru bir sıralamaya sahiptir (2016: 121). Johanson'un ortaya attığı odaklılık konuşma zaman noktasına görece yakınlık ve uzaklık bildirmesidir. Sınırlar arası bakışı işaretleyen ekler yüksek odaklılık derecesine sahiptir. Şimdiki zamanı işaretleyen eklerden *-mAktA* en yüksek odaklılığa sahiptir. Söz gelimi, “Kitap okumakta.” ifadesinde yer alan eylem konuşma zamanında devam etmektedir Buna göre konuşma zamanı yani şimdiki zamana uzak olan ve geniş zaman olarak tanımlanan *-(I/A)r* eki düşük odaklılık derecesine sahiptir. “Kitap okuyor.” cümlesinde eylem *-mAktA* ekine göre konuşma zamanından uzaklaşarak geniş bir zamanda yayılım gösterir. Yani bu eylem bize hem şu anda hem de her zaman uyduğunu anlatır.

Johanson, görünüş kategorisini daha iyi anlamlandırmak için ortaya koyduğu olay, konuşma anı, yöneliş noktası ve belirleme noktası, sınır gibi kimi kavram ve terimler bulunmaktadır:

- a) **Olay:** Çekimli fiil ile gerçek hayatta meydana gelen oluş, kılış, hareket, olgu ve durumu ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Aydemir, 2010: 12). Johanson, ele aldığı çalışmalarında bu kavram için *ereignis* (eventum) terimini kullanmaktadır. Buna göre her olayın bir *başlangıç sınırı* (terminus initialis), *bitiş sınırı* (terminus finalis) ve *süreci* (cursus) olduğunu ifade eder. (1971: 46). Karadoğan'a göre olay, mutlaka bir durum değişikliği bildirir ve dil kullanıcısının önemseyerek algıladığı bazı hareketleri fiil tabanıyla birlikte dile taşıması bize olayı verir (2009: 1). Bu doğrultuda fiilde yer alan hareketi konuşucunun dil dışı dünyadan ayırt etmesiyle beraber gerçek dünyaya taşınması olay olarak tanımlanabilir.
- b) **Konuşma Anı:** Birincil yönelim noktası olarak esas alınan ve konuşucunun da içinde bulunduğu zaman noktasıdır. Gösterim merkezi (deictic centre) olarak tanımlanan kavram ile mutlak zaman belirlenebilir. Konuşma zamanıyla örtüşen zaman dilimi şimdiki zaman, öncesi geçmiş zaman ve sonrası ise gelecek zaman dilimini gösterir (Aydemir, 2010: 13).
- c) **Yöneliş Noktası:** Johanson'un doğrudan ve dolaylı yöneliş noktasını Karadoğan *atıf zamanı* olarak kullanır ve bu kavram konuşunun olaya baktığı zamandır (2009: 2). Atıf zamanı üçlü ayrıma gidilen fiil zamanı unsurlarından birisidir. Olaya yönelik konuşucunun bakışı bize yöneliş noktasını gösterir.
- d) **Belirleme Noktası:** Johanson'un *lokalisierungspunkt* olarak tanımladığı bu kavram olayın gerçekleşmiş sayılabilmesi için zaman çizgisinde aşması gerektiği noktadır (1971: 234). Aydemir ise bir olayın gerçekleşmiş olarak kabul edilmesinde önemli olan şeyin fiilin içerik ve kılışsal işlevi olduğunu belirtir. Bu noktada başlangıç sınırlı ve süreçli eylemlerin gerçekleşme noktaları birbirinden farklılık gösterir. Söz gelimi, *Ali iki saat sandalyede oturdu* ifadesinde olayın gerçekleşmesi için belirlilik gösteren şey *otur-* eyleminin bitiş sınırına ulaşmasıdır. *Ali sandalyeye oturdu* ifadesinin gerçekleşmiş olarak kabul edilmesinde belirleyicilik gösteren şey ise *otur-* eyleminin başlangıç sınırındır ve bu sınıra ulaşılmasıyla birlikte olay

gerçekleşmiş olarak kabul edilir (2010: 14). Karadoğan, bir olayın gerçekleşmesinde herhangi bir sınırın aşılması ya da ulaşılması gerektiğini savunmaz. Ona göre süre bir olayın gerçekleşmesinde önemli noktadır. Örneğin, *bul-* ve *otur-* eylemlerinde önemli olan ön sınır ve son sınırdır *oku-* gibi eylemlerde olayın gerçekleşmesinde süre önemlidir (2009: 4-5).

- e) **Sınır:** Bu kavram, fiilde yer alan hareketin gerçekleşmesinde önemli kabul edilen nokta ya da noktalar. Bu sınır noktaları kimi fiillerde başlangıçta bulunurken kimi fiillerde sonda bulunmaktadır (Karadoğan, 2009: 4). Görüldüğü üzere her olayın gerçekleşme sınırı farklılık göstermektedir. Fiiller için biçimlendirilen bu sınırlara ulaşılmaması eylemin gerçekleşmiş olarak kabul edilmemesine neden olur.

Görünüş kategorisini daha iyi anlamlandırmak için Johanson'un ortaya koyduğu bu kavramları dikkate almak gerekir. Johanson'un ifade ettiği gibi görünüşü kendi sınırları bağlamında ele almak gerekir. Konuşucu bu sınırlar içerisinde eyleme yönelik kendi öznel bakış açısını yöneltir. Bu çalışmada Johanson'un Türkçe için geliştirdiği sınırlar arası bakış (intraterminal), sınır sonrası bakış (postterminal) ve sınıra bakış (adterminal) olmak üzere üç farklı görünüş perspektifi esas alınmıştır.

1.2.4.1. Sınırlar Arası Bakış (Intraterminality)

Johanson'un üçlü sınıflandırmasında Avrupa dillerinde *sınırlar arası olma* (+INTRA) ve *sınırlar arası olmama* (-INTRA) en yaygın görünüş karşıtlığı olarak karşımıza çıkar. Bu görünüş kategorisi olayları başlangıç sınırından sonra ve bitiş sınırından önce gözlemler. Yani olaylar başlangıç ve bitiş sınırları arasında gerçekleşir. Sınırlar arası bakış açısında olaylara yönelik içten bir bakış olduğu için eyleme baştan ve sondan bakılamaz, yani bir bütünlük göstermez. Bütünlük göstermeyen bu kategori eylemin bitiş sınırına ulaşıp ulaşmadığı hakkında bilgi vermez. Bununla birlikte sınırlar arasında olmama tam tersine olaylara içten bir bakışla bakmaz, daha çok dıştan bir bakışla bakar. Ortak olarak her ikisi de olayın kendisiyle ilgilidir. (1971: 101; 2000: 76-77). “O günden beri bize gelmiyor, artık daha profesyonel çalışıyorlar.” ifadelerinde olduğu gibi eylemin başlangıç ve bitiş sınırı kimi zarf ve söz öbekleri ile hissettirilir (Aslan Demir, 2016: 85). Olayların başlangıç sınırından sonra ve bitiş sınırından önceki bir noktada ele alınması bakışın

aralıkta olduğunu gösterir. Olayların gerçekleşmesi için kabul edilen kritik sınır burada süreç safhasındadır.

Sınırlar arası bakış, genellikle şimdiki zaman ve şimdiki zaman hikâyesi olarak adlandırılan öğeleri içerir. Şimdiki zaman ve şimdiki zaman hikâyesi gibi sınırlar arası bakış öğelerle, başlangıç sınırından sonra ve bitiş sınırından önce görülmektedir (Johanson, 1998a: 43; 1999a: 172). Türkçede şimdiki zamanı işaretleyen *-(I)yor*, *-mAktA* ve *-mAdA* ekleri ile şimdiki zaman hikâyesi *-(I)yordu* sınırlar arası bakış açısıyla yakın bir ilişki içerisindedir. Şimdiki zaman fiil zamanı unsurlarından konuşma zamanına işaret eder. Konuşma zamanı eylemdeki hareketin ne gerçekleşmiş ne de gerçekleşecek olduğunu gösterir. Eylemdeki hareket burada gerçekleşmekte noktasındadır. Sınırlar arası bakışta olayları süreç safhasında gözlemlediği için şimdiki zaman ile yakın bir ilişki gösterir. Aynı şekilde geniş zamanı işaretleyen *-Ar/-Ir* eki de sınırlar arası bakışa işaret eder. Söz gelimi, “Kardeşim ders çalışıyordu.” ifadesinde olay geçmiş zamanda sınırlar arasılık bildirmektedir. Burada olay henüz tamamlanmamış fakat başlangıç sınırı aşılmıştır.

Sınırlar arası bakışı işaretleyen biçimbirimler Johanson’un görünüşü daha iyi anlamlandırmak için ortaya koyduğu odaklılık parametresi açısından farklılık gösterirler. Johanson (2000: 85-87), odaklanma derecelerinin olayların zamansal geçerliğini yansıttığını ifade eder. *Dar*, *genişletilmiş* ve *açık* şeklinde üç çeşit görüş alanı birbirinden farklılık gösterir. Odaklılık üç dereceye sahiptir: *yüksek odaklılık* (high focality), *düşük odaklılık* (low focality) ve *odak dışılık* (nonfocality). Aslan Demir (2016: 85), farklı odaklılık derecelerine sahip olan işaretleyicilerin görüş alanlarının darlığı, genişliği ve açıklığı hakkında her birinin farklı genişlikte görme alanına sahip olduğunu belirtir. Görüş alanının daralmasıyla eylemsel yoğunlukta artış gözlenir. Konuşma zamanında meydana gelen tek seferlik bir eylem görüş alanı dar olduğu zaman görüntülenir. Tam zıttı bir şekilde görüş alanı genişletilmiş olduğunda eylem tek ya da çok zamanlı olursa olsun devam eder. Açık görüş alanında ise eylem temelde vardır, fakat gerçekleşmesi mecburi değildir: “Güneş doğudan doğar.”

1.2.4.2. Sınır Sonrası Bakış (Postterminality)

Sınır sonrası bakış (+POST), konuşma zaman noktasına göre esas alındığında eylemdeki hareket sonda bulunan kritik sınır noktasını aşmış hâldedir. Kritik sınırın aşılması öncelik ilişkisiyle birlikte geçmiş zamana işaret eder. Johanson (1998a: 44), bu görünüş türünün geçmiş zaman ekleriyle gerçekleştiğini ve ilgili sınırın eylemsel içeriğe göre değiştiğini ifade eder.

Sınır sonrası bakış kavramı için Karakoç (2007: 348), *art sınırlılık* kavramını kullanırken Uğurlu (2003: 129), çalışmalarında *sınır ötesi bakış* kavramını kullanmıştır. Sınır sonrası olma ve sınır sonrası olmama ilgili sınırın aşılp aşılmamasında karşıtlık oluşturur. Aşama yapısına bağlı olarak başlangıç ve bitiş sınırından sonra farklı yönelim noktalarından gözlemlenen olayları tanımlamak için bu görünüş türü kullanılır. Eylemler sahip oldukları kılınış işlevine göre kritik sınır noktasının hangi aşamasında buldukları ortaya koyulur. Kılınışsal olarak ön sınırı vurgulayanlar ve sınır vurgulamayanlar başlangıç sınırını, son sınırı vurgulayanlar ise bitiş sınırını oluşturur. Bu bakış türü dikkati ilgili sınırın ötesine geçen bir duruma odaklar. Sınır sonrası eylemin bitmiş ve sonuçsal olma durumundan kaynaklanır (Johanson, 2000: 102-103). *Otur-*, *yat-*, *uyu-* vb. eylemler kılınış özellikleri açısından ön sınırı vurgularlar. İki evreden oluşan bu eylemlerin ilk evresi dinamik, bir sonraki evresi durağandır. Örneğin, *otur-* ifadesinde başlangıç olarak oturma pozisyonuna geçilir sonrasında durağan bir şekilde bu pozisyonda kalmaya devam edilir. *Oturmuş*, *yatmış*, *uyumuş* vb. eylemlerde başlangıç sınır aşıldıktan sonra dinamiklik kaybolup yerine durağanlık hâkim olur. Dolayısıyla ikinci evre devam edebilir, yani eylemin bitmiş olması gerekmez. Son sınırı vurgulayan *öl-*, *boğul-*, *bozul-*, vb. eylemler son sınır noktasını geçerek tamamlanır³⁸ (Aslan Demir, 2016: 47). Bu noktada sınır sonrası bakışta eylemin kılınışsal özelliği olayları tanımlamak için önemlidir. Geçmiş zaman biçimbirimleri ile işaretlenen sınır sonrası bakışta eylemdeki hareket kritik sınırı aşarak tamamlanır. Görüldüğü üzere ön sınırı vurgulayan eylemlerde dinamiklik sonrası devam eden bir durağanlık vardır, yani tam gerçekleşen bir

---

³⁸ Ön sınır vurgulayanlar, son sınır vurgulayanlar ve sınır vurgulamayanlarda eylemdeki hareket geçmiş zamandadır. Son sınırı vurgulayan *Ali gelmiş* ifadesinde Ali'nin gelme olayı benim dikkat ettiğim zaman noktasından önce gerçekleşmiştir ve bu zaman noktasından sonra Ali artık gelemez. *Ali uyumuş* ifadesinde ön sınırı vurgulayan *uyu-* eyleminde başlangıç sınırı geçmek yeterlidir. Yani Ali benim dikkat ettiğim zaman noktasından önce uyumuş ve uyumaya hâlâ devam etmektedir (Uğurlu, 2003: 129).

geçmiş zaman yoktur. Buna karşılık son sınır vurgulayanlarda eylem kritik sınırı da aşarak tamamlanma gösterir.

Johanson, (1999b: 247), dolaylamalı bir bakışla ele alınan sınır sonrası dolaylama ile yakından ilişki içerisindedir. Artzamanlılık gösteren geçmiş bir olayın dile getirilmesi şimdiki zaman görünümündeki sınır sonrası (mesela bitimli) bildirme üyesinin bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Geçmiş olaylar, hissi etkiler, söylentiler dolaylamalı olarak karşımıza çıkar. Bu görünüş türünde eylemdeki hareketin gerçekleştiğine yönelik bilgi kesinlik gösterir. Dolaylı görünüş olayların gerçekleşmesi konusunda belirsizlik oluşturur. Bu da sınır sonrası bakışın kiplik kullanılışları arasındaki anlamsal bağ olarak karşımıza çıkar.

Görünüş sınıflandırmasını Türkçe üzerinde ele alan Johanson sınır sonrası bakışı -*mİş* ve -*mİştİ* gibi geçmiş zamanı işaretleyen biçimbirimlerle yansıtıldığını ifade eder: “Baksana, adamın saçları ağarmış”, “Yapraklar dökülmüştü.” Fiile eklenen bu yüklemleştirciler aynı zamanda zarf fiil aracılığıyla da sınır sonrası bakışı ifade eder: “Ankara’ya gelmişken Anıtkabir’e de gidelim mi?” örneğinde olduğu gibi -*mİşken* zarf fiili belirgin bir şekilde sınır sonrası bakışı bildirir (Aydemir, 2013: 19). Türkçe dil bilgisinde öğrenilen geçmiş zaman olarak tanımlanan -*mİş* eki sınır sonrası yansıtmaktadır. Şimdiki zaman görünümünde olan bu perspektif olayların geçmişte gerçekleştiğini ve konuşma zamanına yani şimdiye göre etkisini devam ettirmektedir. Bundan dolayı da dolaylama ile sıkı sıkıya bir bağlantı içerisindedir. Dolaylama yoluyla olaylar başka bir kişi tarafından duyularak aktarılır. Kritik son sınır noktasını geçen eylemler kılınışsal özelliklerine göre farklılık gösterirler. Bu farklılıklarının yanında onların geçmiş zamanda gerçekleşmeleri ortak yönlerini gösterir. Psikolojik yoğunluk olarak tanımlanan odaklılık parametresi sınırlar arası bakışta olduğu gibi burada da yüksek, düşük ve odak dışılık şeklinde derecelendirilir.

1.2.4.3. Sınıra Bakış (Adterminality)

Sınıra bakış, olayları ne sınırlar arasında ne de sınır sonrasında inceler. Bu bakış açısı, bu kritik sınırların dışında olayları bir bütün olarak ele alır. Yani eylemdeki hareket sınır sonrasında olduğu gibi geçmiş zamanda olup şimdiki zaman görünümünde değildir. Burada olaylar tamamen gerçekleşmiştir.

Bu bakış açısında olayların kritik sınır noktaları ve süreçleri bir tarafa bırakılır. Olayın tümünün vurgulandığı sınıra bakış Türkçede *-DI* ekiyle işaretlenmektedir: “Ben de oradaydım, adam köpeği öldüresiye dövdü.” Bu temel cümle yüklemleştircisinden ayrı olarak *-InçA*, *-Ip* gibi zarf fiil ekleri de sınıra bakışı yansıtırlar: “Yağmur başlayınca ava gitmekten vazgeçtik”, “Mektup yazıp yapması gerekenleri bildirdi.” (Aydemir, 2013: 19-20). Bacanlı, Doğan ve Usta bu bakış açısının Kuzey, Doğu ve Batı Güney gibi Slav dillerine özgü olduğunu ifade ederek Türkçede herhangi bir ek ile işaretlenmediğini belirtirler. Söz gelimi, Rusça *napisal* yazdım anlamına gelen kelime yalnızca bu eylemin tamamen sona erdiğini değil ayrıca kritik olan yazmış olma sınırına erişildiğini gösterir (2010: 73; 2015: 179).

II. BÖLÜM

NEHCÜ'L-FERÂDÎS'TE GÖRÜNÜŞ

2.1. Nehcü'l-Ferâdîs

2.1.1. Nehcü'l- Ferâdîs'te Görünüş İşaretleyicileri

2.1.1.1. Sınırlar Arası Bakış Bildiren Yapılar

2.1.1.1.1. -r/-Ar/-Ur/-yUr

Zaman işlevinin yanında görünüş işlevine de sahip olan bu ek olayların süreç safhasında gözlemlenmesine imkân sağlar. Konuşma zamanına göre eylemdeki hareketin belirli bir zaman noktasına atıfta bulunmaz. Olayların yaşanmış, yaşanmakta olan ve yaşanacak olan üç durumunu kapsar. Zamansal olarak oldukça geniş bir dilimi kapsayan bu ekte diğer zaman eklerinde olduğu gibi belirlilik yoktur.

Aydemir (2010: 29), ekin görünüşsel açıdan eklendiği fiile süreklilik anlamı kattığını ifade ederek bu ekin intraterminal bakış açısına sahip olduğunu vurgular. Burada hareket başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenir. Nehcü'l- Ferâdîs'te -(I)r/ -Ar ekiyle kullanılan ifadelerin görünüş değerleri aşağıda gösterilmiştir:

*Şayh İmâm İshâq Kilâbâzî aytur rahmhi Ta'rîf atlıg kitabında: Peygâmbar 'as serringe hêç kimerse muţtali 'bolmadı, meger ol miqdâr kim meşelâ bir meşk toluğ suw bolsa taqı ol meşknîng ağzı bağlıg bolsa, hêç kimerse ol meşk içinde suwnı körmese, velîkin taşındaqı üvüşlüküni körerler taqı **bilürler** kim bu meşk içinde suw bar tēp. (4: 9) 'Şeyh İmam İshak Kilâbâzî Ta'arruf adlı kitabında şöyle anlatır: Hz. Peygamberin sırlarını hiç kimse öğrenemedi, ancak şu kadarını öğrenebildi. Söz gelişi bir tulum dolusu su olsa, tulumun da ağzı bağlı olsa, hiç kimse o tulumun içindeki suyu görmese bile yine de dışındaki ıslaklığı görür ve: "Tulumun içinde su var." diyebilir.'*

*Haq te 'âlâ birle maŋga bir vaqt bar turur kim ol vaqt içinde hêç muqarreb ferîşte sığmas hem Mürsel peygâmbar taqı **sığmas**. (4: 15) 'Cenabıhakla benim aramda öyle bir vakit vardır ki, o sırada hiçbir büyük melek ve gönderilmiş hiçbir peygamber bulunmaz.'*

*Haqîqatta Taŋrı te 'âlâ Peygâmbar 'as'qa şenâ aytur taqı qılınmış qıladaçı zelletlerini yarlıqar taqı Haq te 'âlâ Peygâmbar 'as'dın **rûzî bolur**. Yana*

ferişteler taqı Tanrı te'ālādın Peygāmbār 'asnung qılmış qılđacı zelletlerini yarlıqatı tileyürler taqı Peygāmbār 'as'qa yārī bërürler. (5: 2) 'Kuşkusuz, yüce Tanrı Hz. Peygambere övgüde bulunur, onun yaptığı ve yapacağı günahları bağışlar ve Cenabıhak Hz. Peygamberden razı olur. Aynı şekilde melekler de yüce Tanrı'dan Hz. Peygamberin yaptığı ve yapacağı günahların bağışlanmasını dilerler, Hz. Peygambere yardım ederler.'

Yā Hadīca, könglüm halvat olturmaq tileyür. (8: 8) 'Ey Hatice! İçim yalnız kalmak istiyor.'

Qorqar boldum, taqı halvat hoşluqıdın kèçü bilmezmen. (8: 12) 'Korktum, fakat yalnız kalmanın güzelliğinden de vazgeçemiyorum.'

Anıng üçün kim seniñ edğü 'ādatlarıñ bar: yaq yawuqı seversen, yalğan sözlemessen, kişilerniñ emgekini kötürürsen taqı qonuqları ağırlarsen, miskīnlerke yārī bërürsen. (9: 10) 'Çünkü senin iyi adetlerin var: Eşi dostu seversin, yalan söylemezsın. İnsanların sıkıntılarını giderir, konukları ağırlar ve güçsüzlere yardım edersin.'

Qulaqımqa āvāz kelür: Yā Muḥammed, yā Muḥammed! tēyü. (10: 6) 'Ey Muhammed, Ey Muhammed! diye kulağıma bir ses gelir.'

Ol taht üze Cebrā'il olturmuş, yüzi kün tēq qumıyur. (10: 7) 'Tahtın üzerine Cebrail oturmuş, yüzü ise güneş gibi parlamaktadır.'

Baqarlar, bir müñgüşde Peygāmbār 'as namāz qılır. (13: 1) 'Bir köşede Hz. Peygamberin namaz kıldıklarını görürler.'

Muḥammed qarğışı halqqa elbette tegmedin qalmas. (15: 17) 'Muhammed'in bedduası kesinlikle insanlara gelir.'

Qaçan kim za'ıfa kimerse cüftlenmek birle dīnī hişārqa kirür, ḥarāmdın ma'şiyatdın saqlanur. Qaçan kim āzāda furqat tüşer bolsa, ma'şiyat ḥavfi bolur. (16: 1) 'Kadın, evlenmekle dinini kaleye hapsedmiş olur; haramdan, günahattan korunur. Serbest kalıp ayrılırsa günaha düşme korkusu olur.'

Yā Abā Leheb, bu kün seni inġen qadğuluğ körer-men. (17: 7) 'Ey Ebu Leheb! Bugün seni çok üzüntülü görüyorum.'

Arab tilinge hammālatu'l-hatab otun yā tiken keltürgenke ayturlar. (18: 12) 'Arapçada, odun yahut diken taşıyan kişiye hammālete'l-hatab derler.'

Qayu mu'min ve muvaḥḥid garībluqda öler bolsa, Haq tut ol qulğa şehīdler sevābı ruzī qılır taqı gūr 'azābıdın saqlayur. (19: 15) 'Hangi mümin ve Allah'ı bir bilen biri garip durumda ölürse Cenabıhak o kula şehitler sevabı verir ve onu kabir azabından korur.'

Qorqar-men kim munuḡ qatında üküş ḥalāyıq yıǵıp bizlerke zaḥmat tegürgeyler. (20: 5) 'Onun çevresinde pek çok kişinin toplanıp bize sıkıntı çıkaracaklarından korkarım.'

Qoylar birle baru bilmedin munda yatur. (23: 5) 'Öteki koyunlarla birlikte gidemediğinden burada yatıyor.'

Yā Umm-i Mu'īd, destūr bérür-mü-sen anı sağmaqqā? tedi erse, Umm-i Mu'īd: İḡgen destūr bérür-men. (23: 6) 'Ey Ümmü Muid! Sağmağa izin veriyor musun?' deyince o da: Hemen izin veriyorum.'

Munuḡ tēg mu'ciza peygābarlardın özgede bolmaz. (24: 2) 'Bunun gibi bir mucize peygamberlerden başkasında bulunmaz.'

Söz sözlese, açuq ayra sözleyür, bulğaşuq sözlemes. (24: 6) 'Konuşsa tane tane konuşur; hızlı hızlı, karışık konuşmaz.'

Közi aşıqqa üküşrek baqar, yerke baqar; bir az taqı başını qaldurur, kökke baqar. (24: 7) 'Gözü daha çok aşağı, yere bakar; bazen başını kaldırıp göğe bakar.'

Men Haq te'ālāqa münācāt qılır-men. (26: 11) 'Ben Cenabıhakk'a dua ve niyaz ediyorum.'

Peygābar 'as öz elgi birle ol bey 'et bergeḡning elgini tutar. (26: 13) 'Hz. Peygamber kendi eliyle, bağlılık bildiren kimsenin elini tutar.'

Erenlerdin bey'et alsam, eliglerini tutup bey'et alur-men, velīkin siz za'īfalarınḡ eliglerini tutmaq bolmaz. (27: 10) 'Erkeklerin bağlılıklarını kabul edersem onların ellerini tutarak bağlılıklarını kabul ediyorum, fakat siz hanımların ellerini tutmam olmaz.'

Mekkedin hicret qılıp kelgenlerke muhācir tēnür, taqı Medīne halqları kim Mekkedin kelgenlerke yārī bērdiler, qarşu aldılar, luṭf u kerem qıldılar, anlarğa enşārī tēnür. (28: 4) ‘Mekke 'den göçüp gelenlere muhacir, Mekke'den gelenlere yardım eden, onları iyilik ve yardımla karşılayan Medinelilere de ensār denir.’

Bizīng Fārs ēlinde ḥandaq bolur. Ėl tegresinde uluḡ, tēriḡ ariq qazarlar kim çerig tört yandın kirmesün tēp aydı. (28: 16) ‘Bizim Fars ilinde hendek olur. Şehir çevresinde düşman askeri dört bir yandan girmesin, diye büyük, derin hendek kazarlar.’

Ol cuhūdlar ḥatunlarıdın bir ḥatun şaḥābalarđın biringe: Peyḡāambar 'as qoy etidin qayu yerni sewer? tēdi erse, ol kimerse: Peyḡāambar 'as qoy etidin qol etini taqı yaḡrın etini sewer tēdi. (34: 8) ‘Yahudi kadınlardan biri, sahabelerden birine: "Hz. Peygamber koyun etinin neresini sever?" diye sordu. O da: “Koyunun kol ve kürek kemiğindeki eti sever.” dedi.’

Taqı bu sözni küwenü aymas-men, velikin Haq te'ālānıḡ luṭfi keremi meniḡ üze mundaḡ turur tēp anıḡ luṭfını izhār qılıp sizlerke bildürmek üçün aytur-men. (37: 7) ‘Bu sözü övünerek söylemiyorum, ancak Cenabıhakk'ın bana iyilik ve bağışı böyledir deyip onu size belirtmek için söylüyorum.’

Bir kün Peyḡāambar 'as yārān ve şaḥābalarqa: Bu kēçe tüş kördüm men kim yārānlar birle Ka'baqa ṭavāf qılır-men, taqı Ka'beke kirür-men, taqı Ka'beniḡ kilīdini alur-men, taqı ef'āl-i hecni tamām qılmışdın [soḡ] başımnı yulur-men tēdi. (37: 17) ‘Bir gün Hz. Peygamber dostlarına, sahabelere: "Bir gece düş gördüm, dostlarla Kâbe'yi tavaf edip Kâbe'ye giriyor ve Kâbe'nin anahtarını alıyorum, hacla ilgili görevleri bitirdikten sonra saçımı kestiriyorum.’

Mekkede bir ēw bar, Ka'be atlıḡ. Ol ēwni İbrāhīm peyḡāambar 'as qoparmış tēp ayturlar. Taqı her yılda nē kim 'Arab bar, cümlesī kelip ol ēwke ziyārat qılurlar, ṭavāf qılurlar, taqı tēweler, qoylar, sığırlar qurbān qılurlar, anda turḡan derviş miskīnlerke bēürler. (42: 6) ‘Mekke'de Kâbe adlı bir ev var. O binayı 'İbrahim Peygamber yapmış.' diyorlar. Her yıl ne kadar Arap varsa, gidip o evi ziyaret ederek tavaf yapıyor; develer, koyunlar ve sığırlar kurban edip orada oturan yoksullara veriyor.’

Qaçan kim Ebrehe Ka'beke yawuq kelmekke qaşd qıldı erse, ol Maḥmūd atlıg fīli çökti, hēç turmas. Qaçan kim Yemen tərəfingə qoparsalar, qopar, yügrür, velikin Ka'be tərəfingə qaşd qılsalar, çöker, hēç qopmas. (43: 14) 'Ebrehe Kâbe'ye yaxlaşmaya niyetlenince Mahmud adlı fil çöktü, hiç kalkmadı. Yemen yönüne kaldırırlarsa kalkıp yürür, fakat Kâbe yönüne niyet ederlerse çöker ve kalkmazdı.'

*Abū Ḥanīfe mezhebinde yunmuş suw kim bir yerke yığılur, aṅgar müsta'mel tēnür; ol suw necis turur, anıṅ üçün kim Peyğāmbār 'as aydı: Qayu mu'min ve muvahḥid bir namāz vaqtında āabdest qılsa, taqı farīza namāz qılsa, taqı bir vaqt namāzqa tegi tegme bir a'zaları-dın nə yazuq kelse, ol ābdest qılmuşta ol ābdest suwı ol a'zādın kelgen yazuqı **kēterür**.* (45: 12) 'Hanefi mezhebine göre, bir yerde biriken abdest suyuna kullanılmış su, pis su denir; o su pistir. Çünkü Hz. Peygamber: Hangi mümin ve Allah'ı bir bilen biri, namaz vaktinde abdest alıp farz namazı kılar ve öteki namaz vaktine kadar her bir organından ortaya bir günah çıkarsa, abdest aldığı zaman abdest suyu, onun organından gelen günahı giderir.'

*Men tanuqluq bērür-men kim Muḥammed Tanḡrı te'ālānıṅ ḥaq resūlı turur. Taqı ne işke buyrulmuş bolsa, ol iş taqı ḥaq turur, taqı Peyğāmbār 'as Ḥaq te'ālānıṅ fermānıṅa **ḥilāf qılmaz**.* (46: 15) 'Ben Muhammed'in yüce Tanrı'nın gerçek elçisi olduğuna tanıklık yaparım. Onun emredildiği iş de doğrudur, ayrıca Hz. Peygamber, Cenabıhakk'ın emrine aykırı davranmaz.'

Mālik atlıg şahāba rivāyat qılır 'Alī razhu'nunḡ qız qarındaşı Umm-i Ḥānīdin. (53: 15) 'Malik adlı sahabe Hz. Ali'nin kız kardeşi Ümmü Hani'den aktarmaktadır.'

*Eger yerde yürimekke qaşd qılsam, bir adımı munda basar taqı bir adımı köz uçı yeterde basar ve eger üstün barmaqqa qaşd qılsam, quş tēg havāda **uçar**.* (54: 3) 'Yerde yürümeye niyetlensem bir adımını buraya basar, bir adımını da gözün ulaşabildiği uzak yere basar; gökte gitmeye niyet etsem kuş gibi havada uçar.'

*Taqı Ādam peyğāmbār 'as saḡ yanıṅa baqar taqı şādīmān bolur, küler; taqı sol yanıṅa baqar, qadḡuluḡ **bezmān bolup yıḡlar**. Men aydım: Yā Cebre'īl, bu ne aḥvāl turur kim Ādam peyğāmbār qılır? tēdim erse, Cebre'il 'as aytur:*

*Ādam peygāmbarnıŋ sağ yanındaqı enbiyālar taqı evliyālar taqı eğgü qullar ervāhı turur. Anlarqa baqar, köŋgli hoş bolur taqı küler; sol yanındaqı kâfirlar taqı zālimlar taqı müşrikler ervāhı turur, anlarqa **qadğurur taqı yığlar tedi.** (54: 13) ‘Ādem Hz. Peygamber sağ yanına bakıp mutlu oluyor. Sol yanına da bakıyor, fakat üzölüp ağlıyor. Ey Cebrail! Ādem Peygamberin yaptığı bu ne durumdur? deyince Cebrail: “Ādem Peygamberin sağ yanındakiler, peygamberlerin, evliyaların ve iyi kullarının ruhlarıdır. Onlara bakıp gönlü ferahlıyor ve gülüyor; sol yanındakiler ise kâfirler, zalimler ve müşriklerin ruhlarıdır; onlara bakıp üzölüyor.” dedi.’*

*Alında bir arıq **aqar.** Qaçan kim bu ala tonluğlar bu arıqğa kirseler taqı ol suwqa çomsalar, tonları **aq bolur.** (56: 1) ‘Karşısında bir dere akmakta. Suya girdikleri zaman ala giyimlilerin elbiseleri beyazlaşıyor.’*

*Beytü'l-Ma'mūrqa kirsēŋ taqı ziyārat qılsāŋ kim her gün bu Beytü'l-Ma'mūrqa yetmiş mīŋ ferīşte ziyārat qılurlar. Bir kün ziyārat qılğan ekinç kün **qılmas.** (57: 13) ‘Beytülmamur'u her gün yetmiş bin melek ziyaret eder. Bir gün ziyaret eden melek ikinci bir gün ziyaret etmez.’*

*Tanuqluq bēür-miz kim Taŋrı bir u bar turur, andın öŋin taŋrı yoq turur, taqı **tanuqluq bēür-miz** kim Muĥammed anıŋ qulı turur taqı resūlı turur. (59: 9) ‘Biz, Allah'ın var ve bir olduğuna, ondan başka Tanrı'nın bulunmadığına, Muhammed'in de onun kulu ve elçisi olduğuna tanıklık yaparız.’*

*Qayu bir mu'min ve muvaĥhid bir eğgölükke qaşd qılsa, ol eğgölükni qılmazdın aşnu ferīşterke buyrur-men kim bu qulum dīvānında bir **sevāb bitinğiz tēp;** ve eger ol eğgölükni qulum qılır bolsa, ferīşterke buyrur-men kim bu qulum dīvānında on **sevāb bitinğiz tēp;** ve eger qulum bir yawuz işke qaşd qılsa, dīvānında hēç neerse bitimeŋ tēp aytur-men; ve eger ol yawuz işni qılır bolsa, bir yaman iş qıldı tēp bitinğ fermānlayur-men; ve eger i'tiqād birle tevbe qılsa, cümle qılınmış yazuqlarını **yarlıqayur-men.** (60: 17) ‘Hangi mümin ve Allah'ı bir bilen biri bir iyiliğe niyetlenirse, iyiliği işlemeden önce meleklerle, o kulumun defterine bir sevap yazmalarını buyururum. Kulum eğer kötü bir işe niyetlenirse, onun defterine hiçbir şey yazmayın, buyururum.*

Eğer kötü işi yaparsa tek kötü iş yaptı, diye yazmalarını buyururum; inanarak tövbe ettiğinde ise bütün günahlarını bağışlarım.’

Ne kim emgek küçeylik bar erse, cümlesini qılmaq kerek, andın song uçmaḡqa kirse [bolur]. (61: 17) ‘Ne kadar zorluk varsa hepsini yapmak gerek, ancak bunlardan sonra cennete girilir.’

Körer Haq te'ālā qullarıḡa tena"um qılmış kim hēç köz körmüşü yoq, taqı hēç qulaq eşitmişü yoq taqı hēç köngülke tüşmişü yoq. (62: 4) ‘Cebrâil bakar ve Cenabıhakk'ın kullarına, gözün hiç görmediḡi, kulaḡın hiç işitmediḡi, hiç akla hayale gelmeyen nimetler hazırladıḡını görür.’

*Yana bir qavmnı körer-men kim ferîşteler ol kişilerniḡ etlerini keserler taqı özlerine loqma qılı **yêt[r]ürler**. Bular yemeseler, üküş 'uqubatlar qılurlar, yigrenü yigrenü öz etlerini **yèyürler**.* (68: 2) ‘Bir topluluḡu daha gördüm. Melekler onların etlerini kesiyorlar ve lokma yapıp kendilerine yediriyorlar. Yemezlerse çok cezalar veriyorlar; onun için iḡrene iḡrene kendi etlerini yiyorlar.’

*Taqı bir za'îfanı körer-men, êkki elgi baḡlıḡ taqı êkki adaqı baḡlıḡ, yılanlar taqı çayanlar **soqar**.* (69: 1) ‘İki eli ve ayaḡı baḡlı durumda bir kadın daha gördüm, yılanlar ve çayanlar sokmaktadır.’

*Peyḡāambar 'as aydı: Ey Bār Huḡāyā, sen va'de qılıp turur-sen kim mu'minlerke nuşrat bergey-men tēp, ol va'deḡni saḡa şefî' **qılur-men**.* (75: 1) ‘Hz. Peygamber: "Ey Allah'ım! 'Müminlere yardım edeceḡim.' diye söz vermiştin, o vaadini sana şefaatchi yapıyorum.’

*Yana Abū Sa'īd Hudrī razhu keldi taqı aytur: Yā Resūlallāh, enşārīlar ayturlar: Peyḡāambar 'as öz qabīlasını buldı, bizke ḡacatı qalmadı; bizim qılıcımızdın qan tamar taqı bu ḡanīmatlardın biz maḡrūm turur-biz tēp **ayturlar tēdi**.* (76: 16) ‘Ebu Said Hudri gelip: "Ey Allah'ın elçisi! Ensariler: 'Hz. Peygamber kendi kabilesini buldu, artık bize ihtiyacı kalmadı. Bizim kılıcımızdan kan damlıyor, fakat bu ganimetlerden bizi mahrum bırakıyor.' şeklinde konuşuyorlar." dedi.’

*Yana tanuqluq bërür-men kim Meryem oḡlı 'İsānı öz qudratı birle atasız taqı anasız yarattı. Taqı sēni ol Tanḡrınıḡ dīni üze **ünder-men** kim bir u bar*

turur, taqı aᅇgar şerik ortaq yoq turur taqı vezir reva ermez. (79: 16) 'Ben, anasız babasız Meryem oğlu İsa'yı da yine onun kendi gücüyle yarattığına tanıklık yaparım. Seni; var ve bir olan, kendine ortak olmayan, yardımcıya ihtiyaç duymayan o yüce Tanrı 'nın dinine çağırıyorum.'

Tanuqluq berür-men, Tanrı te'ālā bir u bar turur, taqı sen anıᅇ haq resuli turur-sen. (80: 16) 'Yüce Tanrı'nın var ve bir olduğuna, senin de onun gerçek bir elçisi olduğuna tanıklık yaparım.'

Peygamber 'as řahrāda turęan 'Arab qabilalarına elçiler ıda berdi kim: Cümle keliᅇler taqı musulmān boluᅇlar! Ve eger musulmān bolmasaᅇiz, bizke boy berip yıllık māl berinᅇler! Ve er mundağ qılmasaᅇiz, ağır çerig ıda berür-men. Cümlelerinᅇizni řarāb qıurlar, řatunlarınᅇizni, oğul qızlarınᅇizni bulun qıurlar, mällarinᅇizni, yıldı qaraᅇizni cümlesini alurlar, şanimat qıurlar tēp tōrt yanęa elçiler ıda berdi. (83: 13) 'Hz. Peygamber çölde oturan Arap kabilelerine: "Hepiniz gelin Müslüman olun. Eğer olmazsanız bize boyun eęip yıllık mal verin. Eğer bunu da yapmazsanız büyük bir ordu gönderirim. Onlar hepinizi perişan eder; hanımlarınızı, oğullarınızı, kızlarınızı esir alırlar; ganimet diye hayvanlarınızı, mallarınızı alırlar." diye dört bir yana elçiler gönderdi.'

*Arığlıq pāklik saᅇa turur, ey Bār Huᅇāyā, va-biᅇamdika taqı seninᅇ arığ řifātlerinᅇ birle saᅇa ᅇamd u řenā qılır-men, taqı tanuqluq berür-men. Kim hēç taᅇrı yoq meger sen bir u bar Tanrıdın öᅇin, vaᅇdaka, lā şarika laka yalęuzluq saᅇa revā turur, taqı saᅇa ortaq revā ermez, yazuqumnu sēdin yarlıqatu **tiler-men** taqı seninᅇ ᅇazratinga qaytur-men. (84: 13) 'Ey Allah'ım! Temiz olma sana aittir. Senin temiz sıfatlarınla sana ᅇamd eder, seni överim. Senden başka hiçbir Tanrı'nın bulunmadığına, yalnızca senin var ve bir olduğuna, hiçbir şeyin sana ortak olmadığına da tanıklık ederim. Senin huzuruna dönüp senden günahımın bağışlanmasını istiyorum.'*

*Taqı eger men Rebbümdin öᅇin kimerseni dōst tutsa erdim, Abū Bekrni dōst tutęay erdim, anıᅇ için kim köᅇlüm ᅇaq te'ālānıᅇ maᅇabbatı köᅇlümke **sığmaz.** (92: 13) 'Eđer ben Tanrı'dan başka bir kimseyi yine dost edinmiş olsaydım, Ebu Bekir'i dost edinirdim. Ama gönlüm Cenabıᅇakk'ın aşkı ile doludur, başka kimsenin sevgisi gönlüme sığmaz.'*

*Ḥaq te'ālādın, qaçan men dünyādın naql qılsam, üküş kimerse bolğay ki benim ornumda oturup ḥalīfalıq qılmaq tilese taqı benim mihrābında imāmatlıq qılmaq tilese taqı minberimke minip va'z u naşīhat **qılmaq tiler.*** (93: 6) ‘Bana Cenabıhak'tan buyruk gelip dünyadan göçecek olursam, pek çok kimse benim yerime geçip halifelik, mihrabıma geçip imamlık yapmak, minberime çıkıp vaaz ve öğüt vermek ister.’

*Zeyd ibnü Şābit rażhu öre qoptı taqı aydı: Ey ḥalāyıqlar, cümle **bilür-siz** kim Peyğāambar 'as Abū Bekrni özgelerdin artuq tutar erdi.* (94: 17) ‘Zeyd ibni Sabit ayağa kalktı ve dedi: Ey insanlar! Hepiniz Hz. Peygamberin Ebu Bekir'i herkesten daha çok sevdiğini biliyorsunuz.’

*Ol kimerse kim bahīllıq qılsa, Tanğrı te'ālānıñ rahmatındın taqı sevābıdın mustağnī bolsa taqı fāriğ bolsa, taqı Ḥaq te'ālānıñ uçmaḥlarına taqı eđgü sevāblarına yalğandursa, qodğay-miz anı ol yawuz ma'şiyatları birle hēç eğgüliklerge tevfiq bërmegey-miz, taqı ol Umayya 'bnü Ḥalafnuñ mālı aña hēç fāyida **qılmaz,** qaçan kim ol tamuğqa tüşse, helāk bolsa.* (99: 1) ‘Kim cimrilik eder, yüce Tanrı'nın rahmetini ve sevabım umursamazsa; onun cennetini ve sevaplarını yalanlarsa, biz de onu kendi günahları ile baş başa bırakır, hayırlı amellerde kolaylık vermeyiz. Cehennem ateşine düştüğü zaman onun (Ümeyye ibni Halef) malı kendine hiç fayda vermez.’

*Taqı Cebre'il 'as bir sâ'at içinde yēti qat kökdin taqı Sidretü'l-Müntehādın Peyğāambarqa **kelür taqı barur.*** (100: 4) ‘Cebrâil bir saat içinde gökten, Sidretülmüntehâ'dan Hz. Peygambere gelip tekrar geri döner.’

*Bir kün Peyğāambar 'as qatında erdim. Peyğāambar 'as elgi birle neerse kēterür erdi taqı aytur erdi kim: Mēndin kētgil! tēp, taqı qatında hēç kimerseni körmez erdim. Men aydım: Yā Resülallāh, qatıñızda hēç kimerse **körmez-men.*** (100: 15) ‘Bir gün Hz. Peygamberin yanındaydım. Hz. Peygamber eli ile bir şeyi uzaklaştırıyor ve benden uzaklaş, diyordu, fakat ben ise yanında hiç kimseyi göremiyordum.’

*Tüşümde körür-men Peyğāambar 'as'nu aq ton keğmiş, yūzi nūr qumıyur. Eger yüzinge baqayın tēsem, közüm **qamaşur.*** (103: 5) ‘Hz. Peygamberi düşümde gördüm, bembeyaz giysi giymiş ve yüzü nur gibi parlamakta. Yüzüne bakmak istesem gözüm kamaşıyor.’

Abū Bekrning meşeli ferīştelerdin Mīkā'ilğa oḥşayur. Mīkā'il hemīşe Haq te'ālāning rızāsı birle, 'afv birle, taqı rızqı birle nāzil bolur. Taqı peygāmbarlardın İbrāhīm peygāmbarqa oḥşayur. (116: 10) ‘Hz. Peygamber: ‘Ebu Bekir’in durumu Mikâil'e benziyor. Mikâil sürekli Cenabıhakk'ın hoşnutluğu, onun bağıışı ve rızkı ile iner. Peygamberlerden de İbrahim Peygambere benziyor.’

Fāṭıma razhā tegirmen ögümeğdin armış taqı tegirmen qatında uyquğa barmış taqı tegirmen Haq tut qudratı birle çewrülür. (161: 16) ‘Hz. Fatıma değirmen öğütmekten yorulmuş ve değirmenin yanında uykuya dalmış, fakat Cenabıhakk'ın kudreti ile değirmen kendi kendine dönmeye devam ediyor.’

Qaçan kim Peygāmbar 'as ğazatdın qayıttı kâfirlarnı aqıp bulun qılıp keldi erse, Fāṭıma razhā aydı: Yā Resūlallāh, men inġen emgenür-men. (162: 3) ‘Hz. Peygamber savaşların birinden kâfirleri bozguna uğratıp esir alıp gelince Hz. Fatıma: Ey Allah'ın elçisi! Çok zorlanıyorum.’

Sıġınur-men Tanġrı te'ālāning tükel atları birle endürülmiş kitābları birle qamuğ şeytāndın taqı zahmat tegürġen aġuluġ cānvarlardın taqı yawuzluq tegürġen közdin. (169: 11) ‘Bütün şeytanlardan, acı veren zehirli hayvanlardan, kötülük saçan gözden, indirilmiş olan bütün hak kitaplar ile Yüce Tanrı'nın adlarına sığınırım.’

*Ol ma'nīdir ötrü kim ādemī ta'āmını toya yēse, teni aġır bolur, köngli qatıġ bolur, zīreklili andın zāyil bolur, uyqusı üküş bolur, 'ibādat ve tā'at qılmaqğa teni sust **bolur.*** (200: 2) ‘Bir adam doyasıya yemek yerse onun vücudunda ağırlık olur, kalbi katılaşıır, o kişiden keskin zekâ gider, uykusu çoğalır, ibadet yapma konusunda bedeninde gevşeklik olur.’

*Eger kimersening neçeme üküş ma'şiyatı bolsa, taqı āḥir vaqtında imān birle çıqsa, ol kimerse tamuġda ebedī qalmaz, 'aqibat **çıqar.** Velīkin küfür birle çıqar bolsa, ebedī tamuġda **qalur.*** (238: 4) ‘Bir kimsenin ne kadar çok günahı da olsa fakat ömrünün sonunda imanla ölse o kimse cehennemde ebedi olarak kalmaz, kesinlikle çıkar. Ancak imansız olarak ölürse ebedi olarak cehennemde kalır.’

Ol k ee q z  t şinde k rer: Qiy mat bolmuş. 'Araş t  alqının  ba'zıları utma qa barurlar ba'zıları tamu qa barurlar. (253: 3) 'O gece kadı d ş nde g r r: Kıyamet olmuş. Arasat halkının bir kısmı cennete, bir kısmı da cehenneme gider.'

 bni ' mer ra hu riv yat qılır Peyg mbardın, [Peyg mbar] 'as anda   abar b r  yarlıqar kim:  dem  içinde  kki fi'l bar kim  aq te' l  ol  kki fi'lni sewer taqı  kki fi'l bar kim  aq tut ol  kki fi'lni yigren r. (255: 9) ' bni  mer Peygamberden anlatır: "Hz. Peygamber Şu Şekilde haber verip buyurur:  nsanda iki t r davranıő vardır, o ikisini Cenabıhak sever; yine iki davranıő vardır, o ikisinden de tiksindir.'

Taqı Peyg mbar 'as  abar b r  yarlıqar:  dem o lunun  ed u 'amelleringe  aq tut biringe on sav b b r r. Eger ihl sı ziy da bolsa, y ti y z sav b ber r. (261: 2) 'Hz. Peygamber haber verip buyurur: "Cenabıhak insanın iyi ameline bire on karşılık verir. E er ihlası fazlaysa yedi y z sevap verir.'

 br h m-i Nah'  aytur ra mhi: T ş mde Peyg mbar 'as'ni k rd m taqı su' l qıldım: Y  Res lall hi, 'ilmdin ne kim eőitsem, unturmen. (267: 5) ' brahim-i Nahi der: D ş mde Hz. Peygamberi g rd m ve: Ey Allah'ın elçisi!  limle ilgili duydu um her Şeyi unutuyorum.'

Peyg mbar 'as anda   abar b r  yarlıqadı kim qayu mu'min ve muva hid kim Mekkenin  yolunda barur erken y  taqı kel r erken vef tı bolsa,  aq tut ol qulnı elbette yarlıqar, h  Çek ve Ő bhe yoq. (271: 9) 'Hz. Peygamber Şu Şekilde haber verip buyurdu: Mekke yolunda giderken veya gelirken vefat eden m min ve Allah' ı bir bilen bir kişiyi, Cenabıhak kesinlikle affeder.'

 bni 'Abb s ra hu riv yat qılır Peyg mbardın. Peyg mbar 'as  abar b r  yarlıqar:  aq tut her k n bu Ka'be  zesinde y z yigirmi ra mat  nd r r. Altmış ra matını Ka'beke tav f qil anlar a r z  qılır. Taqı qırq ra matını Mescid l- ar mda nam z qil anlar a r z  qılır. Taqı yigirmi ra matını Ka'be cam lin a baqıp oltur anlar a r z  qılır. (275: 6) ' bni Abbas, Hz. Peygamberin haber verip Ő yle buyurdu unu bildirmektedir: Cenabıhak K be'nin  zerine her g n y z yirmi rahmet indirir. Altmış rahmetini tavaf yapanlara, kırk rahmetini Mescidi haram'da namaz kılanlara, yirmi rahmetini de K be'nin y z ne bakıp oturanlara nasip eder.'

*Eger ta'āmunġ ħalāl bolsa, hēç du'ānġ Ħaq te'ālā ħazratında **merdūd bolmas, maqbūl bolur.** (295: 8) 'Yediġin helal olursa Cenabihak katında duan hiç reddedilmez, kabul olur.'*

*Hārūne'r-Reşīd vezīrleringe aydı: **Ħātırım andaġ tiler** kim bu kün şahrāqa çiqsaq taqı bir bāġiça içinde oturup teferrüc ve tenezzüh qılsaq. (311: 5) 'Harun Reşid vezirlerine: Gönlüm bugün araziye çıkıp bir bahçede gezinip hava almayı istiyor.'*

*Fariza namāzların sonġ du'ā mustacāb bolır. Taqı tūnnūnġ āħırında du'a **mustacāb bolur.** (315: 6) 'Dua, farz namazlardan sonra ve gecenin sonlarında daha çok kabul olur.'*

*Yana Peyġāambar 'as aydı: Dūnyāda kim kim zūlm birle öldürülür bolsa, ol mazlūmnunġ qanının bir ülüş Ādam peyġāambar 'as oġlı Qābīl üze **bitilür.** (338: 1) 'Hz. Peygamber yine buyurdu: Dünyada kim bir zulüm ile öldürülecek olursa o mazlumun kanından bir kısmı Ādem Peygamberin oġlu Kabil'in üzerine yazılır.'*

*İblīs aydı: Qaçan kim ādam oġlı tātını taqı 'ibādatını üküş körüp yazuqlarını unıtıp önġinlerdin artuq körüp, hoş körse, ol vaqta men ġalib bolur-men taqı anı men öz taşarrufumqa **kigrür-men.** (351: 1) 'İnsanoġlu kendi ibadetini ve kulluġunu başkalarinkinden daha çok görür, kendini başkalarından daha büyük tutarsa o zaman ben galip gelir; onu hâkimiyetim altına alırım.'*

*Cābir razhu aydı: Peyġāambar 'as ħazratınġa bir kimerse Yemendin kelip su'āl qıldı taqı aydı: Yā Resūlallāhi, bizim elde tarıġdın neerse qılurlar taqı anı **içerler.** (363: 16) 'Cābir anlatıyor: Yemen'den bir kimse gelip Hz. Peygamberin huzurunda: Ey Allah'ın elçisi! Bizim memlekette buġdaydan, zahireden bir şey yapıp içiyorlar.'*

*Taqı qaçan kim mu'min qul ħamrını içmek için elginge alur bolsa, Ħaq te'ālā ol quldın rahmatını yıġar, hēç anġar **rahmat qılmaz.** (364: 6) 'Bir mümin içmek için eline içkiyi alsın Cenabihak o kulundan rahmetini keser, ona hiç merhamet etmez.'*

Amal ibnü Şeybe aytur: Şafâ Merve arasında sa'y qılır erdim. Baqar-men, bir kimerse qatırğa minmiş, ileyinde qullar taqı hâdimlar yögrü yöriyürler, musulmânları süre zahmat tegrü, tekebbür birle yöriyürler. (375: 1) 'Amal ibni Şeybe anlatıyor: Safâ ve Merve arasında say yapıyordum. Birde baktım; bir kişi katıra binmiş. Önünde kullar, hizmetçiler koşarak gidiyor, Müslümanları sıkıştırıp eziyet veriyorlar ve kibirlenerek yürüyorlar.'

Peygâmbar 'as habar bérü yarlıqar: Ey ümmetim, qorquñg yalğan sözlemekdin. Haqıqatta yalğan sözlemek âdemîni yawuz işke tegürür taqı yawuz iş âdemîni tamuğqa tegürür. (382: 1) 'Hz. Peygamber haber verip buyuruyor: Ey ümmetim! Yalan söylemekten korkun. Yalan söylemek gerçekte insanı kötü işe, kötü iş de insanı cehenneme götürür.'

İmâm Gazâlî rahmhi aytur Ehyâ'u'l-'ulûm atlıg kitâb içinde: Bir er zâhidlik birle meşhûr bolğanlardın gıybat kelür, riyâ birle özlerini halq ara pârşalıq birle zıkr qılurlar taqı önginlerni örtüglüg gıybat qılır. (388: 7) 'İmam Gazâlî İhyâü'l-Ulûm adlı kitabında anlatmaktadır: Zahitlik ile meşhur olmuş kişilerden biri de gıybet yapabilir. Bunlar gösteriş ile halk arasında kendilerini sofuluk ve dindarlıkla anarlar, fakat üstü örtülü olarak da başkalarını gıybet ederler.'

Yâ Resûlallâhi, bizler bu isigde munça emgek tartıp oğul kızdın adırılıp candın keçip tenimizni kâfirlarınñ qılıçına qarşu qodup turur-miz, taqı anlar Medîne içinde köligede ehli evlâdı birle âsâyiş qılıp oltururlar. (409: 13) 'Ey Allah'ın elçisi! Bizler şu sıcakta bunca emek çekip, oğul kızdan ayrılıp, kelle koltukta vücudumuzu kâfirlerin kılıçlarına karşı koyup duruyoruz, fakat onlar ise Medine'de, gölgede çoluğuyla çocuğuyla huzur içinde oturuyorlar.'

Benû İsrâ'îl içinde bir 'âbid bar erdi. Ol 'âbidke bir kimerse kelip habar bérdi kim: Falân yerde bir daraht var, ol darahtqa bir türlüg qavmlar secde qılurlar taqı anğa ta'zîm qılurlar, tęp habar bérdi. (410: 16) 'İsrailoğullarında çok ibadet yapan biri vardı. O abide bir kimse gelip: "Falan yerde bir ağaç var. Çeşitli kavimler ağaca secde yapıp onu kutsallaştırıyor." diye haber verdi.'

*Abdullāh bin 'Ömer aytur: Men bardım ol enşārī ewinge taqı anğar aydım kim: Ey enşārī, üç kün boldı kim Muştafā saŋga uçmağ birle **bişārat bërür**.* (414: 6) ‘Abdullah bin Ömer anlatıyor: "O ensarinin evine gittim ve dedim ki: Ey ensari! Üç günden beri Hz. Muhammed Mustafa seni cennetle müjdeliyor.’

*Āqılning hemīşe nefsi alçaq bolur taqı 'amal qılır; taqı ahmaqning hemīşe nefsi öz havāsıŋga uyğan bolur taqı ne neerse kim nefsi tileyür bolsa, ol nefsinı men qılmaz, ol nefs tilekini bërür. Haq te'ālādın üküş şavāblar **umīd tutar**.* (424: 7) ‘İbadet yapsa bile akıllının gönlü sürekli engin olur; ahireti için çalışır. Ahmağın nefsi ise sürekli kendi arzularına uyar. Nefsi ne isterse kendini bundan alıkoyamaz, nefsinin istediğini verir, Cenabı Hak'tan çok sevap umar.’

*Kim halq arasında 'ādat bu turur: Kim kim bir neerseni hāşil qilmaqğa umīd tutar bolsa, elbette talab qılır; taqı bir neersedin qorqar bolsa, elbette ol neersedin **qaçar**.* (428: 1) ‘Kim bir şeyi elde etmeyi dilerse elbette onu ister, peşine düşer; yine bir şeyden de korkarsa elbette ondan kaçar.’

*İbnü 'Ömerke aydılar kim: Bir qul bar, Hırāda qoymathıq qılır. Hēç Haqdın hālī bolmaz şahrāda bēş namāznı qılır vaqtında taqı ağızdın tesbīh ve tehlīlni **kētermez**.* (431: 13) ‘İbni Ömer'e: “Bir kul var, Hıra'da çobanlık yapmakta. Hiçbir zaman Cenabıhakk'ı unutmaz, beş vakit namazını arazide kılar, vakti gelince tespih ve tehlilini ağızından düşürmez.” dediler.’

*Enes bin Mālik rahmhi rivāyat qılır Peyğāambarıdın kim Peyğāambar 'as habar bërü yarlıqar: Ādam oğlı qarıyur, abuşqa bolur taqı ekki neerse ādam oğlı birle hēç **qarımaz**.* (434: 6) ‘Enes bin Malik Peygamberin şöyle haber verip buyurduğunu aktarmaktadır: İnsanoğlu büyür, yaşlanır, fakat iki şey insanla birlikte yaşlanmaz.’

*Enes bin Mālik razhu rivāyat qılır Peyğāambarıdın, Peyğāambar 'as habar bërü yarlıqar: Hēç ew yoq kim meger melekü'l-mevt her kün ol ewniüŋ qapugında turuqur. Qaçan kim bir kimerseni bulsa, anıŋ rızqı tükenmiş bolsa taqı eceli yetmiş bolsa, ol kimerse üze ölüm qadğusını **kemişür**.* (443: 7) ‘Enes bin Mâlik Hz. Peygamberin şu şekilde buyurduğunu bizzat kendisinden aktarmaktadır: Her gün, kapısında ölüm meleğinin durmadığı hiçbir ev

yoktur. Rızkını tükemiş ve eceli gelmiş bir kimseyi bulduğu anda, o kimsenin üzerine ölüm kaygısı serper.’

2.1.1.1.2. -(I)rdI/ -ArdI

Türkçe dil bilgisi kitaplarında geniş zaman eki ile görülen geçmiş zaman ekinin birleşimiyle oluşup *geniş zamanın hikâyesi* şeklinde tanımlanan bu ek, konuşma zamanı öncesinde gerçekleşmekte olan olayları gösterir.

Johanson (1971: 111), -(I)rdI/ -ArdI ekinin görünüşsel açıdan intraterminal bakış açısına sahip olduğunu ifade eder. Sürekliliğin hâkim olduğu bu bakış açısında olaylar başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenir.

Ol yandın 'Oşmānqa razhu saḥāba Zū'n-Nūrreyn tēr erdiler, ya'nī Peygāmbār 'as'nuṅ ēkki nūr-i dīdesinge cūft boldı tēp. (6: 5) ‘Bu yüzden sahabeler: “Hz. Peygamberin gözünün iki nuruna eş oldu.” diye Hz. Osman'a Zünnureyn derlerdi.’

Yā Resūlallāh, hemīşe ta'ām bışursaḡ, tenāvül qılır erdiṅgiz taḡı bāḡı qalḡan ta'āmnı sizinḡ mübārek elḡiṅgiz tegdi tēp teberrük qılıp yeyür erdük. (26: 9) ‘Ey Allah'ın elçisi! Her zaman yemek pişirdiğimizde yerdiniz ve geriye kalan yemekleri de sizin mübarek eliniz değdi diye bereket bilip biz yerdik.’

Peygāmbār 'as uluḡ atası 'Abdu'l-Muṭṭalib qatında turur erdi. (5: 15) ‘Hz. Peygamber, dedesi Abdülmuttalip'in yanında kalıyordu.’

Ammı erdi taḡı kāfirlar andın qorqup Peygāmbārqa üküş zaḡmat tegürmes erdiler. (6: 16) ‘Amcasıydı ve kâfirler ondan korkup Hz. Peygambere çok eziyet etmezlerdi.’

Ol tüşlerniḡ yoruḡı tēḡ açuḡ rāst kelür erdi, hēç ḡatā qılmaz erdi. (8: 5) ‘Düşleri, tam yorumu gibi açık ve gerçek çıkardı, hiç yanlışlık yapmazdı.’

Ol ümmetler şabr qılır erdiler, dīnleridin qaytmaz erdiler. Taḡı ba'zılarını tēmür tarḡaq birle etlerini tarar erdiler süṅüklerine tegi, taḡı anlar dīnleridin qaytmaz erdiler. (12: 7) ‘Onlar sabrederler, dinlerinden dönmezlerdi. Hatta tarakla bazılarının kemiklerine kadar etlerini tararlar; onlar yine dinlerinden dönmezlerdi.’

Andın [söng] elgini köterdi taqı üç qata: Ey Bār Hudāyā, sen bu kâfirları helāk qılğıl! tedi erse, kâfirlar qorqtılar, qaçtılar anıñ için kim Peyğambar 'as'nunğ qarğısı elbette kelmedin qalmaz tıp bilür erdiler. (13: 11) ‘Ondan sonra elini kaldırıp ve üç kere: “Ey Allah'ım! Bu kâfirları kahreyle.” deyince kâfirlar korkup qaçtılar, çünkü Hz. Peygamberin bedduası kesinlikle gelir diye bilirlardı.’

Haq te'ālā Peyğambarqa nuşrat bérđi, anlar şahrāda şışıp yatur erdiler. (13: 13) ‘Cenabıhak zafer nasip eyledi ve onların hepsi çölde şışmış yatıyorlardı.’

Taŋrı te'ālā rahmat qılsun atam Nūh peyğambarqa! Her künde qavmı anı on qata urur erdiler. Bēhüş bolur erdi, hēç qarğamas erdi. (14: 1) ‘Yüce Tanrı rahmet etsin; kavmi, atam Nuh Peygamberi günde onar kere döverdi. Kendinden geçer, fakat hiç beddua etmezdi.’

Ey Bār Hudāyā, qavmum mēni bilmezler. Eger mēni peyğambar tıp bilse erdiler, mundağ cefā qılmağay erdiler. Sen munlarını köndürgil! tıp du'ā qılur erdi. (14: 3) ‘Ey Allah'ım! Kavmim beni bilmiyor. Eğer beni peygamber olarak bilselerdi böyle eziyet etmezlerdi. Sen bunları doğru yola ilet diye dua ederdi.’

Neçe kim Peyğambar 'as'qa kâfirlar zaħmat u meşaqat tegürseler, hēç iltifāt qılmas erdi. (16: 15) ‘Hz. Peygambere ne kadar eziyet edip acı verdilerse de artık hiç önemsemezdi.’

Arab 'ādātı ol erdi, qaçan kimerse çerig nāğāh kelgenini körse, mundağ çaqırur erdiler. (17: 14) ‘Arap âdetine göre, bir kimse ansızın düşman askeri görünce bu şekilde bağırdı.’

Umm-i Habibeke razhā bu Umm-i Cemil 'amma bolur erdi. Ol yöndin hemşe kirür erdi, taqı Peyğambar 'as'nunğ aħvālın (Umm-i) Habibeke sorar erdi, taqı barıp kâfirlarqa gammāzlıq qılıp habar bérür erdi. (18: 14) ‘Ümmü Habibe'ye Ümmü Cemil hala olurdu. O yüzden Hz. Peygamberin durumundan Ümmü Habibe'ye sorar, kovuculuk yapıp kâfirlere haber götürürdü.’

Qaçan kim bir meşveret qılmaq kerek bolsa, ol ewde yığlur erdiler. (19: 17) ‘Danışmalarda bulunmaları gerektiğinde o evde toplanırdılar.’

Cümle Medīneniṅ uluḡları taqı mün'imleri ārzū qılır erdiler: Bolḡay-mu kim Peyḡāmbār 'as'nuṅ tēwesi biziṅ qapuḡda çökkey-mü? Tēp hēç çökmez erdi. (25: 11) ‘Medine'nin bütün önde gelenleri ve zenginleri Hz. Peygamberin devesi acaba bizim kapıda çöker mi? diye beklerdiler, fakat o hiç çökmezdi.’

Cümle şahābalar bu ḡandaqı qazar erdi. (29: 4) ‘Bütün sahabeler hendek kazıyordu.’

Neçeme quvvatlıḡ erenler balta birle ursalar, hēç eṣer qılmaz erdi. (30: 12) ‘Ne kadar güçlü kişi balyozla vurduysa taşı hiç etkilemiyordu.’

Neçeme kim bu küweçdin aṣ çıkarurlar taqı bu tandürdin etmek çıkarur erdiler, hēç bu küweçniṅ aṣı eksilmez erdi taqı bu tandürnuṅ etmekleri eksilmez erdi. (30: 12) ‘Güveçten ne kadar yemek alsalar ve tandırdan ne kadar ekmek çıkarsalar, güvecin aşı ve tandırın ekmeḡi hiç eksilmezdi.’

Bir kimerse Ḥuzeyfeke: Yā Abā 'Abdallāh, Peyḡāmbār birle sizler neteg mu'āmilat qılır erdiṅiz? Ḥuzeyfe: Peyḡāmbār ḡımatında qatıḡlanur erdük. Nē işke buyursa, qılır erdük, hēç taqsīr qılmaz erdük tēp aydı erse, bu sorḡan kimerse: Vallāh, eger men Peyḡāmbār 'as qatında bolsa erdim, Peyḡāmbārnu yadaḡ yürütmekke qoymaḡay erdim, boynumḡa kötrüp yürütgey erdim. (32: 3) ‘Bir kişi Huzeyfe'ye: “Ey Eba Abdullah! Siz Peygambere nasıl davranırdınız?” diye sordu. Huzeyfe: “Hz. Peygamberin hizmetinde çok zorlanırdık. Ne işi buyurursa yapardık, hiç eksik bırakmazdık.” deyince soran kişi: Allah'a yemin ederim ki, eḡer ben Hz. Peygamberin yanında bulunsaydım, hiç onu yaya yürümeye bırakmazdım, sırtıma alıp götürürdüm.’

Ol vaqıtta kim aḡuluḡ etni çeynep biraqtım erdi, andın bērü birer vaqtlarda birer zahmat bērür erdi maṅa. Ęmdi andaḡ sēzer-men kim bu sökellikimde ol aḡunuṅ zehri tamarlarımı kesgey tēp, velīkin ṣabur qılmaq kerek. Peyḡāmbārlarqa belā qat qat bolur ṣevāblar qat qat bolmaq üçün. (35: 11) ‘O aḡılı eti çiḡneyip bıraktıḡımdan beri zaman zaman bana acı verirdi. Şimdi öyle sanıyorum ki, şu hastalığımda o zehir damarlarımı tıkayacak, ancak sabretmek gerek. Sevaplarının kat kat olması için peygamberlere belalar da kat kat olur.’

*Umm-i Beşer atlıg qarı za'îfa bar erdi, hemîşe Peygâmbar 'as zahmatı bolsa, ol za'îfanı üntedür erdi; ol za'îfa kelip Peygâmbar 'as a'zâlarını **basar erdi, sıqar erdi.** (35: 8) ‘Ümmü Beşer adlı yaşlı bir kadın vardı, Hz. Peygamberin bir ıstırabı olsa hep bu kadını çağırır, o da gelip Hz. Peygamberin masaj yapıp bedenini sıvazlardı.’*

*Yâ Rebbî, ol vaqtın kim uçmağda erdim, hemîşe hâtırım tilemişde 'Arşqa **tavâf qılır erdim.** (38: 17) ‘Ya Rabbi! Cennetteyken ne zaman canım isterse arşı tavaf ederdim.’*

*İbrâhîm 'as binâ qılır erdi, İsmâ'îl peygâmbar 'as taş sunar erdi, Cebre'il 'as taqı öngin altı ferîşte **yârî bërür erdiler.** (39: 16) ‘İsmail Peygamber taş sunuyor, İbrahim Peygamber yapı yapıyor, Cebrail ve altı melek de yardım ediyordu.’*

*Ol fîl üze taht urup anı Ebrehe **müner erdi.** (43: 3) ‘Ebrehe, üzerine taht kurup bu file binerdi.’*

*Peygâmbar 'as hıdmatında andağ baqıp tururlar, eger Peygâmbar 'as tüfkürse, ayalarını tutarlar, tüfkürükünü yerke kemişmezler; qayu biriniñ ayasınga tüşse, yüzinge sürterler. Ve eger yunar bolsa, ol yungan suwını biri biridin qunuşup alurlar, taqı içerler taqı yüzleringe sürterler, teberrük qılır erdiler. Ve eger sözler bolsa, cümlesi tek tururlar, hêç söz **qatmaz erdiler.** (45: 9) ‘Peygamberin hizmetinde öyle bakıp dururlar ki, Hz. Peygamber ne işe buyursa, canla başla o işi yapmaktadırlar. Hz. Peygamber eğer abdest alacak olsa, kullandığı suyu birbirlerinden kapışıp alırlar; yüzlerine sürerler ve uğur sayarlardı. Konuşacak olsa hepsi susar ve hiç konuşmasını bölmezlerdi.’*

*Qatında çerig inğen üküş erdi, muhâcir ve enşâr tört miñ er, tamâm silâhlîg erenler, Peygâmbarqa yawuq **yürüyür erdiler.** (51: 8) ‘Ensar ve muhacirden, hepsi silahlı dört bin kişi Hz. Peygambere yakın yürüyordu.’*

*Arab 'âdatı ol erdi kim qayu bir kimerseniñ erkek oğlı turmasa, nâreside erken vefâtı bolsa, anğar ebter tęp **aytur erdiler.** (63: 15) ‘Arap âdetine göre, bir kimsenin erkek çocuğu yaşamaz ve küçük yaşta ölürse ona ebter derlerdi.’*

Ey enşārilar, sizler könglümke andağ sewüglüg turur-siz kim cümle halāyıq bir yolğa kirseler, men ol halāyıqni qoğup enşārılar yolınga kirgey-men. Sizler cümle musulmān yolını bilmez erdingiz. (77: 10) ‘Ey ensar! Siz benim gönlüme o kadar sevimlisiniz ki, bütün insanlar bir yöne gitse ben o yolu bırakıp ensarın gittiği yola girerim. Sizler İslam yolunu bilmiyordunuz.’

Peygāmbar 'as ol yüzükni sol elgining kiçig barmaqınga qatar erdi taqı qaşını iç yanqa qoyar erdi. (78: 17) ‘Hz. Peygamber yüzüğü sol elinin küçük parmağına takardı ve kaşını içe çevirirdi.’

Žağātır cümle baṭrıqlarınġ uluğı, qāzisi erdi. Herqul taqı ne kim Rūm şehrinde bar, cümle anıġ sözindin çıqmaz erdiler. (81: 12) ‘Mugâtır, bütün patriklerin ulusu idi. Herkül dâhil, Bizans'ta bulunan herkes onun sözünden çıkmazdı.’

Erte keldiler erse, Peygāmbar 'as anlarğa aydı: Kesrīning sarāyı ileginde bir uluğ ṭāq bar erdi. Ol ṭāq asrasında taht qılıp ol taht üzesinde Kesrī oturup erdi. (83: 2) ‘Sabahleyin onlar gelince Hz. Peygamber buyurdu: Kisrâ'nın sarayının ön kısmında büyük bir kubbe vardı. O kubbenin altında büyük taht yaptırmış, o tahtta Kisrâ otururdu.’

Fāṭıma razhā aytur erdi: Ey peygāmbar atam, ey Tanġrınınġ dōstı atam, Tanġrınınġ ödründi qulı atam, ey uçmaḡ birle bişārat bērilmiş atam, ey ummatınġa şefqatlıġ, mihrubān atam! tēp yıġlar erdi. (91: 11) ‘Hz. Fâtıma: “Ey Peygamber babam! Ey Tanrı'nın dostu babam! Tanrı'nın seçkin kulu babam! Ey cennetle müjdelenmiş babam! Ey ümmetine şefkatli, merhametli babam!” diye ağlıyordu.’

Fāṭıma: Çerigke suwsalıq tegmişte barmaqlarınġın çeşmeler çıqıp cümle çerigni qandurġan Peygāmbar tēp yıġlar erdi. Taqı aytur erdi kim: Kāfirlar taş birle mübārek tişini sindurmuşda şahābalar aydılar: Yā Resūlallāh, bu kāfirlarqa qarġağıl, helāk bolsun tēmişlerinde kāfirlarqa qarġamadın eđġü du'ā qılġan Peygāmbar tēp yıġlar erdi. Ey alçaq Peygāmbar, ey halīm Peygāmbar! tēp yıġlasa, şahābalar bodasındın ađrılġan tēwe tēg ingreşür erdiler. (92: 3) ‘Hz. Fâtıma: askere susuzluk geldiği zaman parmaklarından çeşmeler çıkıp bütün askeri suya kandıran Peygamber!" diye ağlıyordu. Kâfirler mübarek dişlerini taşla kırdığı zaman, sahabelerin: “Ey Allah'ın

elçisi! Bu kâfirlere beddua et!" dediklerinde, kâfirlere beddua etmeyip "hayır dua eden Peygamber!" diye ağlıyordu. "Ey alçak gönüllü Peygamber! Ey yumuşak huylu Peygamber! Ey şefkatli Peygamber!" deyip ağladıklarında sahabeler küçük yavrusundan ayrılan bir deve gibi inliyordu.'

*Halâyıq birle inġen eđġü mu'âmilat qılır erdi, uluġlarqa ġürmet qılır erdi, tullarqa, öksüzlerke beytül mâldın hêġ taqşır qılmadın **bêrür erdi.** (95: 15) 'O, halka çok iyi davranır, büyüklere saygı gösterir, dullara, öksüzlere hiç noksansız, hazineden verirdi.'*

*Peyġambar 'as aydı: Yâ Abû Bekr, sen tamuġ otındın âzâd-sen tedi. Andın sonġ şahâbalar Abû Bekrke 'Atîġ tÿyü **ündeyür erdiler.** (99: 11) 'Hz. Peygamber: "Ey Ebu Bekir! Sen cehennem ateşinden kurtuldun." buyurdu. Bundan sonra sahabeler Ebu Bekir'i: "Atik/ kurtulmuş" diye çağırırlardı.'*

*Hemîşe 'âdatı ol erdi kim oramqa çıkar erdi, dirresini êlginge qoyar erdi, bâzârda, oramlarda yöriyür erdi, nâmeşrû' işler körer bolsa, emr-i ma'rûf qılır erdi taqı nehy-i münker qılır erdi. Medîne içinde dervişlerni, miskînlerni sorar erdi, tul ġatunlarını sorar erdi, yetîmlerke terbiyet **qılır erdi.** (107: 9) 'Sürekli sokaġa çıkardı, kırbacı eline koyardı, çarşıda pazarda yürürdü, uygunsuz işler görünce iyiliġi emreder ve kötülükten alıkoyardı. Medine'deki yoksulları, zavallıları sorardı, dul kadınları sorardı, yetimlerle ilgilenirdi.'*

*Bir kün 'Ömer razhu Medîne oramında **yöriyür erdi.** Bir nâresîde oġlan bir mahallede **yıġlayur erdi.** (109: 4) 'Ömer bir gün Medine sokaklarında yürüyordu. Bir mahallede küçük bir çocuk ağlıyordu.'*

*Ömer razhu aydı: Ol vaqta İslâm za'if erdi, Peyġambar 'as sizke ġürmet qılır erdi, bolġay-mu kim munlar îmân ve islâm keltürseler, munlarġa köre önġin ġalâyıqlar taqı islâm keltürse tep tama'ı bar erdi. Ve eger munlar islâm keltürmeseler, islâm keltürgenlerke zaġmat ve meşaqat qılmasalar tÿp sizlerni **aġırlar erdi.** (111: 12) 'Ömer şöyle dedi: "O zamanlarda İslam dini zayıftı. Hz. Peygamber: "Bunlar imana gelip İslam'a girerler de acaba bunlara bakıp başka insanlar da İslam'a girer mi?" umudunda olduġu için size deġer verirdi. Bunlar Müslüman olmazlarsa, Müslüman olanlara acı vermesinler, zorluk çıkarmasınlar, diye size deġer verirdi.'*

Zübeyr razhu Peygāmbār 'as'nu yelpir erdi, mübārek yüzidin çıbınlarını kēterür erdi. (121: 12) ‘Zübeyr Hz. Peygamberi yelpazeliyor, mübarek yüzünden sivrisinekleri kovalıyordu.’

Peygāmbār 'as aydı: Fātıma mēndin bir pāra turur. Kim kim 'ayālım Fātımanı öwkeke keldürse, mēni öwkeke keldürmiş tēg bolğay, tēdi erse, cümle hatunlar Fātımanı ağırlayur erdiler. (159: 1) ‘Hz. Peygamber: 'Fatıma benden bir parçadır. Kim kızım Fatıma'yı kızdırırsa beni kızdırmış olacaktır!' buyurunca bütün hanımlar Fatıma'ya saygı gösterirlerdi.’

Alī razhu aytur: Hemīşe könglümde keçer erdi kim Peygāmbār 'as 'ayāh Fātımanı [maᅅga] cüftlendürse tēp, velīkin bu sözni aymaqqa uftanur erdim. (158: 7) ‘Hz. Ali şöyle anlatır: Hz. Peygamber, kızı Fatıma'yı benimle evlendirse, diye hep gönlümden geçirdi. Ancak bu sözü söylemeye utanırdım.’

İmām Aᅅmed ᅀanbel raᅅmhi Peygāmbār 'as'nuᅅ ᅅadīşleridin üç yüz miᅅ ᅅadīş yāᅅ tutar erdi. (202: 14) ‘İmam Ahmed bin Hanbel Hz. Peygamberin üç yüz bin hadisini ezberinde tutardı.’

Qaçan kim İmām Mālik raᅅmhi Peygāmbār 'as'nuᅅ ᅅadīşini rivāyat qılmaq tilese erdi, arıᅅ ābdast qılur erdi taᅅı meᅅāsinini tarar erdi taᅅı körkliᅅ tonlarını keᅅer erdi taᅅı öziᅅe ᅅoş yıᅅıᅅlar sürter erdi. (208: 1) ‘İmām-ı Mālik, ne zaman Hz. Peygamberin hadisini nakletmek istese tertemiz abdest alır, sakalını tarar, güzel elbiselerini giyer ve hoş kokular sürünürdü.’

Rüzgār içinde bir ᅅōca bar erdi. Mālı, tawarı üküş erdi. Taᅅı ᅅēç oᅅlu, qızı yoq erdi. Hemīşe qaᅅᅅuluᅅ bolur erdi kim munça ni'met ᅀaᅅ te'ālā maᅅga bērdi; men öler bolsam, mālım cümlesi zāyi' bolğay, tēp qaᅅᅅurur erdi. (234: 6) ‘Geçmişte ileri gelen biri vardı. Malı, hayvanı çok; fakat hiç oᅅlu kızı yoktu. Yüce Allah bana bunca zenginlik verdi; malımın hepsi yok olacak, diye sürekli kaygılanırdı.’

Taᅅı olturur bolsa andaᅅ olturur erdi kim ka'annahu bir esīr turur kāfir ēlginde kim uşbu sā'at çıkarup öltürgeyler tēp andaᅅ qaᅅᅅu, ᅅaşrat birle olturur erdi. (237: 15). ‘Eᅅer otursa kāfir elinde olup her an öldürüleceᅅim, diye kaygıyla bekleyen bir esir gibi otururdu.’

Rebī' bin Ḥaytim raḏhu yigirmi yıl İbni Mes'ūdqa ḥıdmat qıldı taqı özidin 'ilm öğrendi. Qaçan kim yöriyür bolsa erdi, hēç başını qaldurmas erdi, adaqınğa baqa yöriyür erdi. (238: 11) ‘Rebi bin Haytim, ibni Mesud'a yirmi yıl hizmet etti ve ondan ilim öğrendi. Başını hiç kaldırmaz, ayağına bakarak yürürdü.’

Emīre'l-mu'minīn 'Alī raḏhu qaçan kim mu'azzin ezānını eşitür bolsa erdi, yüzi müteğayyir bolur erdi, taqı titreyü başlayur erdi. (244: 1) ‘Müminlerin emiri Ali ne zaman müezzin sesini işitse yüzü değişir ve titremeye başlardı.’

Ḥüseyin raḏhu'nunġ oġlı bar erdi 'Alī atlıġ. Qaçan kim namāzğa yöner bolsa erdi, yüzi sargarur erdi, rengi tağayyur bolur erdi. (244: 6) ‘Müminlerin emiri Ali ne zaman müezzin sesini işitse yüzü değişir ve titremeye başlardı.’

Bir Şeyḫ bar erdi, İbni 'İmrān tēp aytur erdiler: Anıġ sufrasında fuqarā ve mesākkīn taqı musāfirler āsāyiş qılur erdiler. (252: 8) ‘İbni İmran adlı bir şeyh vardı. Sofrasında yoksullar, kimsesizler ve misafirler hazır bulunurdu.’

Peyġāambar 'as şahābalarġa ziyāda mucāhida buyurmas erdi. (262: 12) ‘Hz. Peygamber sahabelere aşırı nefis terbiyesi emretmezdi.’

Taqı yılan şūratı cümle cānvarlar şūratıdın laṭīfraq erdi. Tört adaqı tēwe adaqları meġizlig erdi. Taqı uçtmaḫ qapuġını saqlayur erdi. (281: 9) ‘Yılanın görünümü bütün canlılardan daha güzel idi. Dört ayağı deve ayağına benziyor, cennet kapısını koruyordu.’

Ādam peyġāmbarnıġ teni qarardı. Uçtmaḫda tana'um birle öğrenmiş erdi, yalguz şahrāda müteḫayyir bolup açlıq birle, qadġu birle, ḥasrat birle, yıġlamaq birle keçer erdi. (282: 15) ‘Âdem Peygamberin teni karardı. Cennette nimet içinde yaşamayı öğrenmişti. Artık günleri yalnız bir şekilde, dağlarda, çöllerde şaşkınlık içinde açlıkla, kaygıyla, özlemle ve ağlamakla geçiyordu.’

Zeliḫā erte kēçe Yūsufnuġ başını yuvar erdi taqı saçını tarar erdi, tonını keydürür erdi. (360: 14) ‘Zeliha gece gündüz Yusuf'un başını yıkar, saçını tarar, elbisesini giydirirdi.’

Qutayfir andaġ saqınur erdi kim bu Zeliḫānı Yūsufnu sewmek artuq terbiyetler oġulluġı cihetidin tēp saqınur erdi. (360: 15) ‘Kutayfir, Zeliha'nın Yusuf'u sevmesini, evlatlık yönüyle ve aşırı ilgi olarak düşünüyordu.’

*Bolmasa Yūsuf peygāmbar Zeliḥā qatında olturdi, velīkin Zeliḥā yüzinge baqmaz erdi, yerke **baqar erdi.*** (361: 13) ‘Yusuf Peygamber bu durumda Zeliha'nın yanına oturdu, ancak onun yüzüne bakmıyor, yere bakıyordu.’

*Benū İsrā'īl içinde bir 'ābid bar erdi. Qayda yörise, Haq te'ālā fermāni birle üzesinde bir bulut **yöriyür erdi.** Ol 'ābidke hēç künnüñg ḥarāratı **tegmez erdi.*** (373: 10) ‘İsrailoğulları içinde çok ibadet eden biri vardı. Nereye gitse Cenabıhakk'ın emriyle üzerinde bir bulut yürür, güneşin sıcaklığı onu hiç etkilemezdi.’

*Peygāmbardın 'azīzrek kimerse yoq erdi taqı Peygāmbar 'as öñginde şahābalar örü qopup turmaz erdiler, anıñg üçün kim Peygāmbar 'as ol işni qatıg **yigrenür erdi.*** (374: 7) ‘Peygamberden daha saygıdeğer biri yoktu. Hz. Peygamberin önünde bile sahabeler ayakta durup dikilmezlerdi. Çünkü Hz. Peygamber bu davranıştan çok öğrenirdi.’

*Āyişe razhā aytur: Peygāmbar 'as qaçan kim gāzātqa çiaqr bolsa erdi, ḥatunlaridin birini ihtiyār qılıp çıqarmaz erdi kim köñgülleri ḥasta bolmasun tēp, velīkin cümle ḥatunlarını bir yerke cem' qılır erdi taqı qur'a **kemişür erdi.*** (415: 5) ‘Hz. Ayşe anlatır: Hz. Peygamber ne zaman savaşa çıksa, gönülleri kırılmasın diye hanımlarından birini seçmez, fakat bir araya toplar, aralarında kura çekerdi.’

*Qaçan kim Peygāmbar 'as'qa vahy kelür bolsa erdi, ḥālī müteğayyir bolur erdi; alnındın burçaq meñgizlig 'araq kelür erdi. Bir zamān Cebre'ılden vahynı eşitmişte hēç kimerse birle **söz qatmaz erdi.** Qaçan kim Peygāmbar 'as öz ḥālınğa kelse erdi, andın soñg Kelāmu'llāhni **oqıyur erdi.*** (418: 15) ‘Hz. Peygambere vahiy gelince durumu değişir, alnında burçak gibi ter görülür, Cebra'il'den vahyi işitince hiç kimseyle konuşmazdı. Hz. Peygamber ne zaman kendine gelirse o zaman Allah'ın kelamını okurdu.’

2.1.1.1.3. -A/-U- turur

Zamansal olarak temel işlevi şimdiki zaman olan bu ek konuşma zamanına göre olayın bitiş sınır noktasına ulaşılmadığını gösterir. Görünüşsel açıdan konuşma

zamanı ile bahsedilen olayın meydana gelme süreçleri eş zamanlı olmasından dolayı odaklılık söz konusudur (Aydemir, 2010: 31).

*Ey Qurayş qabīlası, bu Muhammed işi künden kün ziyāda **bolu turur.*** (20: 4)
'Ey Kureyş kabilesi! Bu Muhammed'in durumu günden güne kötüleşiyor.'

*Ey yigit, sizni babam Şu'ayb peygāmbar **ündeyü turur.*** (114: 15) 'Ey yiğit! Sizi babam Şuayp Peygamber çağırıyor.'

*Peygāmbar 'as aydı: kördi kim Zübeyr hıdmat **qulu turur.*** (121: 13) 'Hz. Peygamber uyandı. Baktı ki, Zübeyr hizmet ediyor.'

*Qurayş hatunları kirdiler taqı aydılar: Yā Fāṭıma, sēni munça uluğ şahābalarñıñ oğlanları mun'im kimerseler **arzülüğ turur erdiler.** Bolğaymu kim Peygāmbar 'asnıñ 'ayālı bizke kelse, anıñ berekātı bizke tegse, tēp ümīd **birle turur erdiler.** Peygāmbar sēni dervīş kimerseke bērdi, tēp mañga ta'yīb qılurlar.* (161: 10) 'Kureyş kadınları geldiler ve: "Ey Fatıma! Seni bu kadar büyük sahabelerin oğlanları, zengin kimseler istiyordu. Acaba Hz. Peygamberin kızı bize gelir, onun bereketleri bize de bulaşır mı? diye ümitle bekliyorlardı. Hz. Peygamber seni yoksul bir kişiye verdi. diye beni ayıplıyorlar.'

*Baqtım, bir kimerse barur taqı artında üküş **halāyıq baru tururlar.*** (201: 9)
'Baktım, bir kişi ve ardında da pek çok kişi gidiyor.'

*Maymūn atlıg kimerse 'İrāq ēliniñ uluğı erdi. Bir kün mescidke keldi. Baqar camā'at **halqı mesciddin çıqa turur.*** (243: 11) 'Meymun adlı kişi Irak'ın büyüğü idi. Bir gün camiye geldi. Bakar ki cemaat camiden çıkıyor.'

*Bu qul hōcağa aydı kim: Ey hōca, bu hatun sizni öltürmekke **fursat isteyü turur.** Zīnhār bu hatundın yahşı saqlanıñ, tēdi.* (384: 3) 'Köle sahibine: "Efendim! Hanımınız sizi öldürmek için fırsat kolluyor. Kendinizi bu kadından aman ha iyi koruyun." dedi.'

*Peygāmbar 'as aydı: Tamuğ içinde bir ögür **halāyıqñı körer-men.** Ferīşteler otdın sındu birle ol **halāyıqlarñıñ tillerini keserler.** Ol tiller büter. Yana keserler, yana büter. Neçe kesseler, ança büte turur, munlar taqı **kese tururlar.*** (67: 12) 'Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Cehennemde bir grup insan gördüm. Melekler ateşten makas ile onların dillerini keserler, fakat

dilleri yeniden biter; keserler, onlar yine biter. Ne kadar kesseler o kadar biterler, bunlar da bir taraftan keserler.’

2.1.1.2. Sınır Sonrası Bakış Bildiren Yapılar

2.1.1.2.1. -(i)p turur

Konuşma zamanı öncesinde gerçekleşen olaya konuşucunun şahit olmadığı başkasından duyup öğrendiği geçmiş zaman ekidir. Aydemir (2010: 40), görünüşsel olarak bu ek bir olayın kritik sınırının aşılmasından sonraki evrede gözlemlendiğini ve bunun postterminal olarak tanımlandığını ifade eder.

Tevrīt, taqı İncīl, taqı Zebūr taqı Furqān içinde Haq te'ālā ol kimerseke hōr qılğan 'azābını āmāda qılıp turur. (12: 2) ‘Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an'da Cenabıhakk, o kimseyi perişan eden azabını hazırlamıştır.’

Bir sarāy kördüm kümüşdin, ileğinde būstānlar bar, yıdığı hoş yıdılg arıqları bar, aqar arıqları. Bu sarāy qapugında bir kimerse olturup turur. (65: 5) ‘Orada önünde bahçesi, misk kokulu ve akan ırmakları olan bir saray gördüm. Bu sarayın kapısında bir kimse oturmuştur.’

Ey 'Ataba, yūziūng müteğayyir boldı, titreyü başlading tēdiler erse: Men Muhammedni āzārlap turur-men, ol taqı maṅga qarğap turur. (16: 10) ‘Ey Atebe! Yüzün değişti; titremeye başladın dediklerinde o da: Muhammed'i rahatsız etmişim, o yüzden o da bana lanet etmişti.’

Cüftüm Abū Mu'īd taqı qoylarını otağqa ēletip turur. (23: 3) ‘Eşim Ebu Muid de koyunları olatmaya götürmüştür.’

Baqar-men, Haq te'ālāning çerigi sawuq yēl ol kāfirlarını perīşān qılmış haymalarını yıqmış, otlarını söndürmüş, atları bir yanqa barmış, tēweleri bir yanqa barmış, sergerdān ve mütehayyir bolup tururlar. (32: 16) ‘Baktım ki, Cenabıhakk'ın askeri olan şiddetli soğuk kâfirleri perişan eylemiş, çadırlarını yıkmış, ateşlerini söndürmüştü, atları bir yana, develeri bir yana gitmekte, sersemleyip kalmış.’

Ey Bār Hudāyā, bu ewūngni duşmanlar yaqmaqqa kelip tururlar. (43: 12) ‘Tanrı'm! Evini düşmanlar yakmaya gelmişler.’

Mekke'din 'Urva atlıg kimerse keldi aydı: *Yā Muḥammed, bu Mekkeniḡ uluḡları ittifāq qılıp tururlar kim bu yıl saḡga icāzat bērmesler Ka'beke ziyārat qılmaqqa tēdi.* (45: 5) 'Mekke'den Urve adlı biri geldi. "Ey Muhammed! Mekke'nin önde gelenleri, bu yıl size Kābe'yi ziyaret etmeye izin vermeme konusunda sözleşmişler." dedi.'

Ömer razhu aydı: *Ey za'īfa, cūftūḡ bar-mu? Ol za'īfa aydı: Cūftūm vefātı bolup turur. Bu nāresīdeler yetīm qalıp tururlar.'* (108: 2) 'Ömer: Ey kadın! Eşin var mı? diye sordu. O kadın: 'Eşim ölmüştür. Bu körpeler yetim kalmıştırlar.'

Yā rāhib, men munda bir çeşme bilür-men. Ol çeşme suwıdın altı peygāmbār içip turur, Benū İsrā'il peygāmbārlarıdın. (150: 3) 'Ey rahip! Burada ben bir çeşme biliyorum. İsrailoğullarından altı peygamber o çeşmeden su içmiş.'

Yā 'Abdurrahman, bilgil, āḡāh bolḡıl kim, Ḥaq tut uçmaḡ tēwelerini öz qudratı birle kızıl altundın yaratıp turur taqı aḡ aqlarını 'anbardın yaratıp turur taqı tüklerini za'farāndın yaratıp turur taqı ēkki közini kızıl yāqūtdın yaratıp turur taqı boynını yaşıl zeberceddin yaratıp turur taqı ēkki örgüçini kâfurdın yaratıp turur. (163: 9) 'Hz. Peygamber: Ey Abdurrahman! Bil ki, Cenabıhak cennet develerini kendi kudreti ile kızıl altından, ayaklarını amberden, tüylerini zaferandan, iki gözünü kızıl yakuttan, boynunu yeşil zebercetten iki hörgücünü kâfurdan yaratmıştır.'

Ḥaq tut qulları üze zekātı farīza qılıp turur. (251: 2) 'Cenabıhak kulları üzerine zekâtı farz kılmıştır.'

İblīs aydı: Ḥatunuḡ inḡen açmış. Ḥalāyıqlar neerse bērmemişler. Èkki etmek için yaman iş qılır erken tutup saçını kesip turur[lar]. (333: 10) 'İblis: Hanımın çok açmış, insanlar bir şey vermemiş. İki ekmeğin için kötü bir iş yaparken tutup saçını kesmişler.'

Taqı benim āvāzım qatıḡ turur taqı qatıḡ sözlemek 'ādat qılıp turur-men. (372: 12) 'Benim sesim gürdür ve yüksek sesle konuşmayı adet edinmişim.'

2.1.1.2.2. -miş

Taranan Nehcü'l-Ferâdîs'te olay ve durumların kritik sınır noktalarının aşıldıktan sonra gözlemlenmesine imkân sağlayan sınır sonrası morfolojik yapılara temsili bazı örnekler şunlardır:

*Velîkin mübârek tişini sındurmaq nefske zaḥmat tegürmek turur, ol cihatdın şabur qıldı, şevâb üçün qarğamadı tēp **aymışlar**.* (14: 4) ‘Ancak mübarek dişini kırmak, onun bizzat kendine eziyettir o yüzden sabretti, sevap için lanet etmedi diye cevap vermişler.’

*Erte qoptılar, baqtılar kim! Ataba **pāra pāra bolmuş**.* (16: 14) ‘Sabahleyin kalkıp baktılar ki, Atebe paramparça olmuş.’

*Abū Sufyān çıqtı, taqı Peyğāambar 'as qatıngā bardı taqı aydı: Şulḥnı bir tāza qılaling! Bizim kişiler birle sizinḡ yārānlar edebsüzlük qılmışlar, şulḥnı 'ehdni **buzmuşlar** tēdi.* (48: 16) ‘Ebu Süfyan çıkıp Hz. Peygamberin huzuruna vardı ve: “Barış anlaşmasını bir kez daha yenileyelim. Bizim adamlarla sizin dostlarınız terbiyesizlik yapmışlar, barış anlaşmasını bozmuşlar.” dedi.’

*Körer-men, Ḥaq tut mu'min qulları üçün andağ maqāmlar **āmāda qılmış** kim hēç ādamīniḡ közi körmişi yoq, taqı qulaqı eşitmişi yoq, taqı ādamīniḡ hem könglinge tüşmişi yoq.* (64: 17) ‘Baktım, Cenabıhak mümin kulları için hiçbir insan gözünün görmediği, kulağın duymadığı ve insanın aklına gelmediği şekilde makamlar hazırlamış.’

*Bir kün 'Osmān razhu quduḡ yaqasında quduḡqa baqıp tururda elgindeki yüzükni quduḡqa **tüşürmiş**.* (79: 5) ‘Bir gün Osman kuyunun kenarında kuyuya bakarken parmağındaki yüzüğü kuyuya düşürmüş.’

*Çıqtılar taqı aydılar kim: Peyğāambar 'as ölmedin turur, zīnhār u zīnhār Peyğāambarı öldi tēmeḡ! tēdiler erse, Abū Bekr razhu bir qaç şahābalar birle kirdiler taqı Peyğāambar 'as'nunḡ mübârek yüzini açtılar. Kördiler kim mübârek cānı a'lā 'illiyinke **aşmış**.* (93: 12) ‘Ömer'in dışarı çıkıp: “Hz. Peygamber ölmemiştir! Kesinlikle, Peygamber öldü, demeyin.” dediği anda Ebu Bekir birkaç sahabeyle birlikte içeri girdi ve Hz. Peygamberin mübarek yüzlerini açtı. Gördüler ki, mübarek canlan cennetin en yüksek makamına ulaşmış.’

Oyğandım, baqar-men, yüzüm taqı meḥāsinim ezilmiş köziim yaşıdın. (104: 6) ‘Uyandım, bir de baktım, yüzüm ve sakalım gözümün yaşından ıslanmış.’

Qapuğ açtılar, kirdiler erse emirü'l-mu'minīn 'Osmān şehīd bolmuş, muşhafı üzesinde qan saçılmış. (137: 4) ‘Kapıyı açtılar; girdiklerinde ise müminlerin emiri şehit olmuş, mushafının üzerine kan saçılmış.’

Qaçan kim kırq kün tamām boldı erse, ṭabīb keldi. Baqar ḥatun yüzi sarığ bolmuş, teni aruq bolmuş, hēç teninde et qalmamış. (234: 17) ‘Kırk gün bitince hekim geldi. Bakar ki, hanımın yüzü sararmış; zayıflamış, vücudunda hiç et kalmamış.’

Kimerse qanā'at qılsa taqı nefsinı qahr qılsa, ḥarāmdın taqı şübhedin saqlanur ermiş. (301: 17) ‘Bir kimse elindekiyle yetinmesini bilip nefsinı yok ederse kuşkulu olandan ve haramdan korunabilirmiş.’

Şahābalarda biri bir kēçe virdini tamām qılu bimedın ḡaflat ḡālib bolup uyquğa barmış. (316: 15) ‘Sahabelerden biri, bir gece ağırlık bastığı için duasını, zikrini bitirmeden uyuyakalmış.’

Men qayıttım taqı olturğanım yerde ol zufārī monçuqlarımnu ṭalab qıldım taqı buldım. Yana men kecābağa kelgimçe çerig köçmişler taqı ol ḥādimler kim benim kecābamnu tēweke yükler erdiler, mēni kecāba içinde turur tēp saqınmışlar taqı barmışlar. (415: 11) ‘Döndüm ve oturduğum yerde o boncuklarımı arayıp buldum. Tekrar oturma kafesinin yanına dönünceye kadar askerler hareket etmiş. Oturma kafesini deveye yükleyen hizmetçiler, beni onun içinde sanmışlar ve çekip gitmişler.’

Yūsuf peygāmbar qarındaşları Yūsufnu satmışdın songḡ böri yēdi, tēp ataları Ya'qūb peygāmbarqa yalğan sözlemişler. (418: 8) ‘Yusuf Peygamberin kardeşleri Yusuf'u sattıktan sonra 'Kurt yedi.' diye babalarına yalan söylemişlerdi.’

2.1.1.2.3. -(ı)p turur+dI

Türkçe dil bilgisi kitaplarında öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi olarak tanımlanan bu ekte fiildeki hareket konuşma zamanına göre tamamlanmış durumdadır. Aydemir (2010: 55), bu ekin kritik sınır sonrası aşılın olay bitimine delil amacıyla kimi izler

bıraktığını dile getirir. Söz gelimi, “Eve geldiğimde siz uyumuştunuz.” ifadesinde *uyu-* (uykuya dal-) kritik sınırdır. Bu kritik sınırın aşılmasıyla olay gerçekleşmiş sayılır.

Taqı Peyğāmbār 'as'nuṅ atası 'Abdullāh, Peyğāmbār tuğmazdın aşnu vefāt bolup turur erdi. Velīkin uluğ atası 'Abdul'l-Muṭṭalib bar erdi. (5: 12) ‘Babası Abdullah, Hz. Peygamberin doğumundan önce vefat etmişti. Ancak büyük babası Abdülmuttalip hayattaydı.’

Taqı 'Ataba atlıg oğlinga Peyğāmbār 'as'nuṅ Ruqayya atlıg 'ayālin cüftlendirüp turur erdi. (15: 14) ‘Ebu Lehep, oğlu Atebe 'yi Hz. Peygamberin kızı Rukıyye ile evlendirmişti.’

Peyğāmbār 'as'ni körmedin şahābalar qatında imān keltürüp turur erdiler. (25: 8) ‘Hz. Peygamberi henüz görmemiş iken, sahabelerin yanında iman etmişlerdi.’

Mekke kāfırları cuhūdlar birle Medīneniṅ tört yanında uruşmaq için qonup turur erdiler. (31: 17) ‘Mekke kâfirleri ile Yahudiler savaşmak için Medine'nin dört bir yanını kuşatmışlardı.’

Şan'ā atlıg el bar erdi Yemen vilāyatında. Ol elke Ebrehe atlıg kişini bēg qılıp turur erdi. (42: 5) ‘Yemen'de Sana adlı bir şehir vardı. O şehre Ebrehe'yi Bey atamıştı.’

İdrīs 'as cevāb qaytardı taqı aydı: Hoş keldiṅ qarındaşım Muḥammed! Bizke va'de qılıp turur erdiler kim bu kēce Muḥammed Resūlullāhnu körgeysiz tēp tēdi. (55: 13) ‘İdris Peygamber selamı aldı ve: “Hoş geldin kardeşim Muhammed! Bu gece Allah'ın elçisi Muhammed'i göreceksiniz, diye söylemişlerdi.” dedi.’

Peyğāmbār 'as'nuṅ mescidinge mescidniṅ yaqın qoṅğsılları birer qapuğ mescidke açıp turur erdiler. (92: 16) ‘Hz. Peygamberin mescidine yakın komşular, mescide bazı kapılar açmışlardı.’

Yana avval cum'a boldı erse, oğlı 'Abdullāh aydı: Ey babam, bu cum'ada iraqdın yaqındın üküş şahābalar kelgey, taqı tonuṅız yoğun şūfdın turur, taqı eski turur, taqı üküş yamağları bar. Tizinde edimdin yamağ qılıp turur erdi taqı êkki êgninde hem edimdin yamağ qılıp turur erdi. (106: 14). ‘İlk

cuma olunca oğlu Abdullah: Baba! Bu cumada uzaktan yakından pek çok sahabe gelecek. Elbiseniz saf yünden ve eski; epey de yaması var. Dizinde ve iki omzunda deriden yama yapmıştı.’

Ömer razhu Mu'avīyeke Dimiŝqniġ begligini bērip turur erdi. (128: 14) ‘Ömer Muaviye'yi Şam valiliġine göndermişti.’

Eftār qılmaq için ta'ām çıqardı taqı ol abdāl önginde qoğtı erse, ol abdāl tenāvul qılmadı. Bu zāhid su'āl qıldı kim: Bu ta'āmdın niŝe tenāvul qılmadıngız? tēp su'āl qıldı erse, ol abdāl aydı: Haq tut bizlerke 'ilm-i yaqın ruzi qılıp turur taqı melekūt 'alamı cümlesi bizlerke kiŝf bolup turur. (296: 8) ‘Âbid iftar etmek, yemek için bir ŝey çıkarıp derviŝin önüne koyunca derviŝ ondan yemedi. Âbid: “Niçin yemiyorsunuz?” diye sorunca abid: Cenabıhak bize ilmiyakın nasip etmiştir. Bu yüzden melekler âlemi bize keŝf etmiştir.’

Muġıra aytur razhu: Tünle ança tāt qıldı Peyġambar 'as kim mubārek ağaqları ŝiŝti erse, ŝahābalar aydılar: Yā Resūlallāhi, Haq tut sizing keçmiş yazuqlarıngızni taqı kelgü yazuqlarıngızni yarlıqap turur. (316: 13) ‘Muġire anlatır: Hz. Peygamber geceleyin o kadar namaz kıldı ki, mübarek ayakları ŝiŝti ve sahabeler: Ey Allah'ın elçisi! Cenabıhak geçmiş ve gelecek günahlarımızı baġıŝlamıştır.’

Taqı Ayyüb peyġambarqa Haq te'ālā üküş māl ve ni'met bērip turur erdi. (329: 10) ‘Cenabıhak Eyüp Peygambere çok mal ve zenginlik vermişti.’

Süleymān ibnü Yasār rahmhiġgen ŝāhb-cemāl yigit erdi öziġniġ zamānasında anġar muqābil kimerse cemāl içinde yoq erdi. Taqı özi ġngen pārsā erdi. Özinge bir hatun 'aŝıq bolup turur erdi. (353: 1) ‘Süleyman ibni Yesar yakıŝıklı bir delikanlı idi. Zamanında, güzellikte kendi gibi biri yoktu, çok dindar biriydi. Kadının biri kendine tutulmuştu.’

Yana ġybat qılmaqđın saqlanmaq kerek, anıġ için kim ġybat qılmaq uluġ yazuqlardıġ turur taqı Haq tut ġybat qılmaqđın qullarını yıġıp turur. (385: 4) ‘ġybetten de kurtulmak gerekir. ġybet etmek büyük günahlardan olduġu için Cenabıhak kullarına ġybet etmeyi yasaklamıştır.’

İsā peyġambar 'as bir kün havārīları birle barur erken bir ŝeherke tegdiler kim ol ŝeherniġ ġalqı cümlesi ölüp tururlar erdi. Hēç tirig kimerse yoq,

cümləsinin *süngükleri açarıp ba'zıları çürüp turur erdiler.* (395: 7) ‘Bir gün İsa Peygamber, arkadaşları ilə giderlən bir şəhərə vardılar. Bütün şəhər həkli ölmüştü. Canlı bir kimse yoxtu. Kəmikləri ağarmış, bəzıları çürümüştü.’

Bu yigitke Haq tut murāqiba maqāmını ruzi qılıp turur. (429: 17) ‘Bu gence Cənabıhak murakəbə məkāmını nasip etmişdir.’

2.1.1.2.4. -mişdi

Taranan Nehcü'l-Ferâdis'te olay ve durumların konuşma zamanından önce gerçəkleşip çoktan tamamlandığını gösteren sınır sonrası morfolojik yapılara təmsili bəzi örnəkler şunlardır:

Hisāb 'ilmi bilgen 'ulemālar andağ aydılar kim 'İsa peygāmbər 'asdın altı yüz yigirmi yıl keçmiş erdi kim Muḥammed Resūlullāh dünyāke keldi. (5: 11) ‘Hesaptan anlayan bilginlər, Allah'ın Resulü Muhammed'in dünyaya geldiğinde, İsa Hz. Peygamberin üzerinden altı yüz yirmi yıl geçtiğini söylemişlerdir.’

Kāfirlərni Haq yolına ündegeyin, bolğay kim musulmān bolğaylar, tamuğ otidin qurtulğaylar tēp ewdin çıqmış erdi. (11: 11) ‘Kâfirleri doğru yola çağırayım; belki Müslüman olup da cəhennem atəşindən kurtulurlar diye evindən çıkmıştı.’

Peygāmbər 'as Mekkədin çıqmışta Abū Bekr razhu'qa meşveret qılmış erdi neteg barmaq kerek Medīneke tēp. (24: 9) ‘Hz. Peygamber Məkkə'dən çıkarkən Ebu Bekir'e “Medinə'ye nasıl gitmeli?” diye danışmıştı.’

Andağ hacālat müstevli boldı üzəmke kim 'ömrüm içində andağ hacālat bolmuşım yoq erdi. (30: 2) ‘Utancım beni o kadar kapladı ki, hayatımda hiç öyle utangaçlık duymamıştım.’

Ol nürqa nəzar qılmış erdim. Yana Peygāmbər 'as əkinç qata tekbir qılıp urmuş erdi. (31: 7) ‘O anda o işığa bəkmıştım. Hz. Peygamber tekbir alıp ikinci kez yine vürmüşü.’

Yana bir kün kāfirlər: Yā Muḥammed, bu ḥurmā yığaçı yerindən qonğrulup kelsün taqı sanğa selām bərsün temiş erdi. Peygāmbər 'as taqı ol darahtnı

ündemiş erdi. (36: 13) ‘Bir başka gün bir kâfir: “Ey Muhammed! Bu hurma ağacı yerinden doğrulup gelsin, sana selam versin.” demişti. Hz. Peygamber de o ağacı çağırmişti.’

Beytü'l-Ma'mûr êw êrdi, qızıl yâqûtdın erdi, Haq te'âlâ yaratmış erdi öz qudratı birle uştmahniŋ qızıl yâqûtıdın. (38: 14) ‘Beytülmamur kızıl yakuttan bir evdi. Cenabıhak kendi kudretiyle onu cennetin kızıl yakutundan yaratmıştı.’

Qaçan kim cümle azâsı suw[ı]nı quduğğa tökmüş erdi, ol quduğ suwı taştı taqı quduğ ağızıdın aşmış erdi. (45: 3) ‘Bütün abdest organlarının suyunu kuyuya akıtmıştı; o kuyunun suyu ağızından taşmıştı.’

Mekke kâfırları meni öltürmekke qaşd qılmış erdiler. Mekkedin tünle Abū Bekr birle qaçıp çıqtuq emgek ve meşaqat birle taqı hõrluq birle. (50: 16) ‘Mekke kâfırları beni öldürmeyi amaçlamışlardı. Geceleyin Ebu Bekir ile birlikte, bin bir acı ve zorlukla, perişan bir şekilde Mekke'den çıkıp kaçmıştık.’

İbnü Mülcem 'al ağıdın tüştü taqı ol hatun qatıŋa kirdi taqı ol hatun özünü ârâsta qılmış erdi taqı qaravaşıŋa aymış erdi kim İbnü Mülcem êwke kirse taqı meni tamâm körse, kerek kim perdeni ıda bërseŋ, temiş erdi. (152: 15) ‘İbni Mülcem atından indi ve kadının yanına girdi. Kadın, süslenmişti ve cariyesine: “İbni Mülcem eve girip beni tam olarak görünce perdeyi kapat.” demişti.’

Hüseyn razhu taqı şehîd bolmazdın oza şehâdatınıŋ eşeri Peyğambar 'as'qa ma'lûm bolmuş erdi. (179: 5) ‘Hüseyn daha şehit edilmeden önce onun şehit edileceği Hz. Peygamber tarafından öğrenilmişti.’

Haq tut aydı: Yâ Mūsā, bu qulum kõnğlinde hêç hasedi yoq erdi, künilemeki yoq erdi. Taqı atası anasıŋa edğü hıdmat qılmış erdi. (289: 13) ‘Cenabıhak: Ey Musa! Bu kulumun gönlünde hiç hasetlik, kıskançlık yoktu. Ayrıca ana ve babasına iyi hizmette bulunmuştu.’

Tufayl aydı: Ey qarındaşım, bu êligleriŋni nişe örtüp turur-sen? tēp su'âl qıldı erse, ol aydı: Ey qarındaşım, barmaqlarım cümlesi kesük turur ma'yûh turur. Men aydım: üişe ma'yûh boldı? tēdim erse, ol aydı: Dünyâda maŋga

sökellik **tegmiş erdi**. (327: 13) “Ellerini niçin böyle örtüp duruyorsun?” diye yine sordu. O da: “Kardeşim! Parmaklarımın hepsi kesik, özürlü.” dedi. “Niçin kusurludur?” diye sorunca şöyle dedi: Dünyada bana hastalık gelmişti.’

*Harūnne'r-Reşīdning ħazīnadārı bar erdi Rebi' atlıg, bir kimerseke **tanuq bolmuş erdi***. (377: 13) ‘Harun Reşid' in Rebi adlı hazinecisi, bir kimseye tanık olmuştu.’

2.1.1.3. Sınıra Bakış Bildiren Yapılar

2.1.1.3.1. -dI

Olayı bir bütün olarak yansıtan bu ek konuşma zamanına göre fiildeki hareketin tamamlandığını gösterir. Konuşma zamanıyla birlikte süreklilik gösteren bir olay yoktur. Aydemir (2010: 38), ekin başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenmediğini vurgular. Burada olay doğrudan gözlemlenir.

Tanğrı tut İsmā'ıl peygāmbar 'as oğlanlarǎdın Kināna atlıg qabīlasıdın Qurayş qabīlasını öğürdi. Yana Qurayş kabīlasıdın Hāşim atlıg kişiniñ oğlanlarını öğürdi. Yana Hāşim atlıg kişiniñ oğlanlarǎdın meni öğürdi, çıqardı. Bu ma'nīdin ötrü Peygāmbar 'as'qa Muştafā at berildi. (4: 3) ‘Yüce Tanrı, İsmail Peygamberin oğullarından olan Kinâne'nin kabilesini, Kinâne'den de Kureyş kabilesini seçti. Yine Kureyş kabilesinden Hâşim adlı kişinin oğullarını, Hâşim'in oğullarından da beni seçti, ayırdı. Bundan ötürü Hz. Peygambere Mustafa adı verildi.’

Muhammed Resūlullāhni taqı envāri taqı esrārınıñ miqdārına hēç kimerse muṭṭali 'bolu bilmedi, meger ol miqdār bildiler kim Peygāmbarımız 'as mazhar-i envār-ı ilāhī turur taqı menba'-i esrār-i rebbānī turur. (4: 11) ‘İşte, Allah'ın elçisi Muhammed'in de nurlarının ve sırlarının ölçüsünü hiç kimse tam olarak öğrenemedi, yalnızca Peygamberimizin ilahi nurlara erişmiş biri olduğunu ve ilahi sırların kaynağı olduğunu bildiler.’

Yana bilgil, āgāh bolğil: Peygāmbar 'as rebī'ü'l-avval ayınıñ on êkinç duşenbe kün tuğdı. (5: 10) ‘Yine şunu da bil ki, Hz. Peygamber Rebiülevvel ayının on ikinci, yani Pazartesi günü doğdu.’

Peygāmbār 'as'nı 'Abdu'l-Muṭṭalib Ḥalīme atlıg dāyaqa emdürmek üçün bērdi. (5: 13) ‘Dedesi, Hz. Peygamberi emzirmesi için Halime adlı sütanneye verdi.’

Taqı Peygāmbār 'as altı yaşqa yetmiş erdi kim anası Emīne vefāt boldı. Qaçan kim sekkiz yaşqa tegdi erse, 'Abdu'l-Muṭṭalib sökel boldı taqı Peygāmbārın oğlu Abū Ṭālibqa tapşurdu taqı vefat boldı. (5: 14) ‘Hz. Peygamber altı yaşına gelince annesi Âmine vefat etti. Sekiz yaşına geldiğinde Abdülmuttalip hastalanıp Hz. Peygamberi oğlu Ebu Talip'e teslim etti ve vefat etti.’

Ḥadīca ḥātun razhā Peygāmbārın sekkiz oğlan tuğurdu: törti erkek taqı törti qız erdi. (6: 1) ‘Hz. Hatice Hz. Peygamberden sekiz çocuk doğurdu; dördü erkek, dördü kız idi.’

Zeynebni Peygāmbār 'as Abū'l-'Āş atlıg kişike cüftlendürdi. Ol Zeyneb Peygāmbār 'as'dın oza vefāt boldı. Taqı Ruqayyanı 'Osmānqa cüftlendürdi. Ol taqı Peygāmbār 'as'dın oza vefāt boldı erse, Umm-i Külsümni 'Osmānqa cüftlendürdi. (6: 3) ‘Hz. Peygamber Zeynep'i Ebu'l-As ile evlendirdi. Zeynep, Hz. Peygamberden önce vefat etti. Vefat edince, Hz. Peygamber Ümmü Gülsüm'ü de Osmanla evlendirdi.’

Recep ayınıṅ yetinç kün cum'a tüninde erdi kim Ḥirā tağında gār içinde erdi kim Cebre'il 'as zāhir boldı. Yana şenbe tünı hem zāhir boldı taqı yekşenbe tünı hem zāhir boldı. (6: 8) ‘Recep ayının yedinci gecesi, yani Cuma gecesi Hıra dağında mağarada iken Cebrail görüldü. Cumartesi ve pazar geceleri yine görüldü.’

Duşenbe tünı erdi kim Haq te'ālā fermānı birle Cebre'il 'as risālatnı peygāmbārılıqnı tapşurdu, Peygāmbār 'as taqı qabūl qıldı. (6: 10) ‘Cenabıhakk'ın emriyle Cebrail pazar gecesi peygamberliği teslim etti, Hz. Peygamber de kabul etti.’

Taqı ol tün erdi kim Kesrī melikniṅ ayvānı teprendi taqı on tört küngüresi yıqıldı; taqı dünyāda ne kim müğlar yandurğan otlar bar erdi, cümlesi ol tün söndi taqı Sāva atlıg élning deryası ol tün qurıdı. (6: 11) ‘O gece İran hükümdarının sarayı sallanıp on dört kubbesi yıkıldı; dünyada ateşe

tapanların ne kadar yaktıkları ateş varsa hepsi söndü; Sava ülkesinin gölü de kurudu.’

Cum'a kün Peygāmbār 'as ḥalāyīqlarqa ḥabar bērdi kim Ḥaq te'ālā maṅga peygāmbārлық ruzī qıldı tēp (6: 13) ‘Hz. Peygamber cuma günü: “Cenabıhak bana peygamberlik nasip etti.” diye herkese duyurdu.’

Peygāmbār 'as Abū Tālibning vefātına inḡen qađgūrdu. Munça terbiyet qılıp imān keltürmedin āḥiratqa barḡanına üküş qađgūrdu. (6: 17) ‘Hz. Peygamber Ebu Talip'in ölümüne çok üzüldü. Kendisiyle bunca ilgilenip iman etmeden ölecek olmasına çok üzüldü.’

Qaçan kim Abū Tālibning āḥir vaqtı boldı erse, Peygāmbār 'as bardı 'iyādatqa. (7: 1) ‘Hz. Peygamber, Ebu Talip'in son zamanında, hasta ziyareti için yanına vardı.’

Peygāmbār 'as aydı: Ey 'ammum, maṅga terbiyetinḡiz inḡen üküş boldı; ėmdi tiler-men kim kelime-i şehādat aysaṅız, qıyāmat kün bizke şefā'at qılmaq revā bolsa tēdi erse, Abū Cehl baqtı. (7: 3) ‘Hz. Peygamber: "Amcacığım! Bana çok yardımınız oldu; şimdi bir şehadet kelimesini getirmenizi istiyorum, kıyamet günü bize şefaaf etme izni verilecek." deyince Ebu Cehil baktı.’

Yana Abū Tālib vefātının üç kün qalmış erdi kim Ḥadīca anamız razhā vefātının sonḡ Peygāmbār 'as toquz ḡatun aldı. Peygāmbār 'as dünyādın naqıl qılmişta toquz ḡatun qaldı. (7: 7) ‘Hz. Peygamber, Ebu Talip'in ölümünden üç gün sonra vefat eden Hz. Hatice annemizin ardından dokuz hanım aldı. Hz. Peygamber dünya âleminde göçtüğünde geride dokuz hanımı kaldı.’

Taqı ėki quması bar erdi. Biri Māriyye atlıḡ, andın İbrāhīm atlıḡ oḡul boldı taqı nāresīde ḡālında vefātı boldı. Taqı biri Reyḡān erdi, andın oḡul qız bol[ma]dı. Nē kim oḡul qız boldı, cümle Ḥadīca ḡatundın boldı razhā. Öḡin ḡatunlardın bolmadı. (7: 11) ‘İki kuması vardı. Birinin adı Mariye idi, ondan İbrahim adlı oḡlu oldu ve henüz küçükken vefat etti. Diğərinin adı Reyhan idi, ondan oḡlu kızı olmadı. Bütün oḡlu ve kızı Hz. Hatice'den idi, diğə hanımlarından hiç çocuḡu olmadı.’

Peygāmbār 'as yigirmi toquz gāzāt qıldı. Toquz gāzāta özi taqı kâfir birle uruştu, yigirmi gāzāta şahābalar uruştu, özi uruşmadı. Taqı qırq yaşında vahiy keldi. Vahiy kelmişdin song Mekkede on üç yıl turdı, andın song Medīneke bardı, Medīnede on yıl turdı. Altmış üç yaşında erdi kim Peygāmbār 'as dünyādın naqıl qıldı. On sekiz kün sökel boldı. Rebī'ü'l-avval ayınıñ on birinç kün yekşenbe kün erdi kim āhīratqa ulandı. (7: 13) ‘Hz. Peygamber yirmi dokuz savaşı yaptı. Dokuzunda kendisi kâfirlerle bizzat savaştı; yirmi savaşıta ise sahabeler savaştı, fakat kendi savaşmadı. Kırk yaşında vahiy geldi. Vahiy geldikten sonra Mekke'de on üç yıl kaldı, ondan sonra Medine'ye göç etti, on yıl Medine'de kaldı. Altmış üç yaşında iken dünyadan göç etti. On sekiz gün hasta kaldı. Rebiyülevvel ayının on birinci, yani pazar günü ahirete kavuştu.’

Peygāmbār 'as peygāmbarlıq kelmezdin oza rāst tüşler körü başladı. (8: 4) ‘Hz. Peygamber, peygamberlik gelmeden önce isabetli, doğru düşler görmeye başladı.’

Peygāmbār 'as ol azıqı alıp bardı taqı ol gār içinde bir qaç kün halvat qıldı. Ol azıq tükendi. (8: 9) ‘Hz. Peygamber de azığı alıp gitti ve birkaç gün o mağarada kaldı. Sonra azığı tükendi.’

Yā Hadīca, kökdin heybetlig āvāz üküş kelür boldı. Hadīca razhā aydı: Yā Muḥammed, hēç qorqmağıl! Bu işniñ songı ḥayr bolğay, Ḥaq te'ālā seni zāyi' qılmağay tēdi erse, azıq alıp Hīrā tağıniñ gārı içinde olturdi. (8: 11) ‘Ey Hatice! Gökten çok korkunç bir ses geldi. Hz. Hatice: “Ey Muhammed! Hiç korkma. Bu işin sonu hayır olacak, Cenabıhak seni mahrum bırakmayacaktır.” deyince Hz. Muhammed azığı alıp Hirâ dağındaki mağarada oturdu.’

Bir kün ol gār içinde olturur erken bir kimerse peydā boldı taqı Peygāmbār 'as qatınga keldi. Aydı: Yā Muḥammed, oqığıl! tēdi erse, Peygāmbār 'as aytur: Men oqığan ermesmen tēdim erse, mēni tuttu taqı qatıg qıstı, andağ kim tāqatım qalmadı. (8: 14) ‘Bir gün mağarada otururken bir kimse ortaya çıktı, Hz. Peygamberin yanına geldi. Ey Muhammed! Oku! dedi. Hz. Peygamber: Ben: 'Okumayı bilen biri değilim' deyince, beni tuttu ve gücüm kalmayınca kadar epeyce sıktı.’

*Yana ıda bèrdi taqı aydı: Yâ Muḥammed, oqıgıl! Men aydım: Oqığan ermesmen tédim erse, ékinç qata mèni tuttu taqı andağ qıstı kim hêç yarağım qalmadı. Yana boşadı, yana aydı: Yâ Muḥammed, oqıgıl tédi erse, men aydım: Vallāhi, men oqığan ermesmen tédim erse, maṅga aydı: Aytgıl: Bu yerke tegrü oqıdı erse, men taqı **oqudım**. (8: 16) ‘Yine geldi: ‘Ey Muhammed, Oku!’ dedi. Ben, ‘Okumasını bilmem.’ deyince, beni ikinci kere tuttu ve o kadar çok sıktı ki, hiç dermanım kalmadı. Salıverdi ve tekrar: ‘Ey Muhammed, Oku!’ dedi. Ben ise: ‘Allah'a yemin ederim ki, ben okumasını bilmem!’ dedim. Bana: ‘Aynısını söyle!’ deyip okuyunca ben de okudum.’*

*Yâ Muḥammed, taqı seninġ Perverdigārınġ andağ kerīm Tanġrı turur kim ādam oġlanlarınġa ḥatnı qalam birle **öğretti**. Ādam oġlanlarınġa bilmegenlerini **bildürdi**. (9: 5) ‘Ey Muhammed! Senin Rabbin öyle kerimdir ki kalemle insanlara yazı yazmayı öğretti. İnsanlara bilmediklerini öğretti.’*

*Yâ Ḥadīca, mèni tonga çulġanġ taqı yatqurunġ kim ḥālüm müteġayyir boldı tédim erse, mèni çulġap **yaturdılar**. (9: 8) ‘Ey Hatice, Beni sar sarmala, yatır ve üstümü ört durumum başkalaştı deyince beni sarıp sarmalayıp yatırdılar.’*

*Hêç sanġa Tanġrı te'ālā yamanlıqnı bërmegey tēp öġütledi erse, Peyġāmbar 'as köngli **hoş boldı**. (9: 12) ‘Yüce Tanrı sana hiç kötülük vermeyecek diye tavsiyede bulununca Hz. Peygamberin gönlü rahatladı.’*

*Andın sonġ bir qaç eyyām keçti, Varqa 'bnü Nevfel taqı dünyādın **köçti**. (10: 5) ‘Bunun üzerinden birkaç gün geçti ve Varka İbni Nevfel vefat etti.’*

*Peyġāmbar 'as derḥāl qoptı taqı ḥalāyığa Ḥaq te'ālānıġ fermānını tegürü başladı, kâfirlarnı tamuġ otındın qorquta **başladı**. (10: 17) ‘Hz. Peygamber derhal yerinden kalktı ve insanlara Cenabıhakk'ın emrini ulaştırmaya ve kâfirlere cehennem ateşinden korkutmaya başladı.’*

*Hêç Cebre'il kelmedi erse, Peyġāmbar 'as inġen qađġuluġ boldı, şavqı Ḥaq te'ālānıġ selāmınġa taqı kelāmınġa ziyāda **boldı**. (11: 1) ‘Artık Cebrail gelmeyince Hz. Peygamber çok üzüldü, Cenabıhakk'ın selamına ve kelamına olan isteġi çok arttı.’*

*Yâ Muḥammed, bişārat bolsun sanġa, Ḥaq te'ālā luṡfını taqı keremini seninġ ḥaqqınġa **tamām qıldı**. Hêç peyġāmbarlar ḥaqqınġa ol miqdār luṡf u kerem*

qılmadı kim seniñg haqqınga qıldı. (11: 4) ‘Ey Muhammed! Sana müjdeler olsun! Cenabıhak, senin hakkındaki iyiliğini ve bağışını tamamladı. O, hiçbir peygamber hakkında bu kadar iyilik ve bağışta bulunmadı senin hakkında bulundu.’

Taqı seniñg ummatıngı cümle peygāmbarlar ummatıdın artuq qıldı taqı yer yüzini seniñg ummatınga mescid qıldı. (11: 9) ‘Bundan başka senin ümmetini, bütün peygamberlerin ümmetlerinden sayıca daha çok yaptı ve yeryüzünü onlara mescit eyledi.’

Qayu yerde namāz kılsalar, Haq tut qabūl qilğay tēdi erse, Peygāmbar 'as hātırı hoş boldı. (11: 10) ‘Nerede namaz kılsalar Cenabıhak kabul edecektir deyince o anda Hz. Peygamberin gönlü ferahladı.’

Andın [song] Cebre'il 'as adaqını yerke urdı erse, yerdin çeşme peydā boldı. Ol çeşmedin yundı taqı ekki rek'at namāz qıldı, taqı aydı: Yā Muḥammed, men yunmuşım tēg yunğıl taqı men namāz qılmışım tēg namāz qilğıl tēdi erse, Peygāmbar 'as taqı Cebre'il yunmuşı teğ yundı taqı Cebre'il 'as namāz qılmışı tēg namāz qıldı. Bir yılqa tegi ekkişer rek'at namāz qıldı. Bir yıldın song beş namāz farīza qılındı. (11: 11) ‘Bundan sonra Cebrail ayağını yere vurunca yerden su çıktı. O sudan abdest aldı, iki rekât namaz kıldı ve: “Ey Muhammed! Benim aldığım gibi abdest al, kıldığım gibi namaz kıl.” deyince Hz. Peygamber de Cebrail’in aldığı gibi abdest aldı, kıldığı gibi namaz kıldı. Bir yıl kadar süreyle günde iki vakit, bir yıldan sonra beş vakit namaz farz kılındı.’

Peygāmbar 'as Ka'be köligesinde tüşep oturup turur erdi kim keldim. Selām qıldım erse, Peygāmbar 'as taqı cevāb yarlıqadı. (12: 3) ‘Hz. Peygamber Kâbe’nin gölgesinde çömelmiş oturup dururken geldim. Selam verince Hz. Peygamber de selamımı aldı.’

Bir kün Peygāmbar 'as ewdin çıqtı. Bir kâfir qarşu eldi ol kâfirni hoş söz birle, açuq yüz birle Haq yolına ündeyü başladı erse, ol kâfir Peygāmbar 'as' qa üküş sökti, köp cefālar qıldı taqı mübārek başınga topraq saçtı. Peygāmbar 'as'nunğ hātırı bezmān boldı. Ol kâfirqa hēç neerse tēmedi, şabr qıldı, qayra tōndi taqı ewke kirdi. (12: 10) ‘Bir gün Hz. Peygamber evden çıktı. Bir kâfirle karşılaştı, tatlı söz ve güler yüzle onu Hak yoluna çağırmaya

başlayınca o kâfir, Hz. Peygambere pek çok kötü sözler söyleyip canını sıktı ve mübarek başına toprak saçtı. Hz. Peygamberin gönlü kırıldı. Kâfire hiçbir şey demeyip sabretti, tekrar döndü ve eve girdi.’

*Abū Cehl 'al yārānları birle Mescidü'l-Ḥarāmqa **kirdiler.*** (13: 1) ‘Ebu Cehil arkadaşlarıyla birlikte Mescidülharâm'a girdiler.’

*Peygāmbār 'as secdeke bardı. Ol mel'ün tēweniᅇ necāsatlıᅇ būkenlerini, baᅇarsuqlarını, cümlesini Peygāmbār 'as üzesiᅇge **kemişti.*** (13: 4) ‘Hz. Peygamber secdeye vardı. O uğursuz kişi devenin pislik dolu bağırsaklarının hepsini Hz. Peygamberin üzerine döktü.’

*Bu ᅇālnı kördi erse, bu kâfirlerqa sökti, taᅇı Peygāmbār 'as'nunᅇ mübārek arqasındın ol necāsatları bıraᅇtı erse, Peygāmbār 'as secdedin baş **qaldurdi.*** (13: 9) ‘Bu durumu görünce kâfirlere kötü sözler söyledi ve pislikleri Hz. Peygamberin üzerinden giderdi, Hz. Peygamber de başını secdeden kaldırdı.’

*Uᅇud toᅇuşında İslām çerigine hezīmet tüştü, kâfirler **ᅇalaba qıldılar.*** (13: 15) ‘Uhud savaşında İslam askeri dağıldı, kâfirler üstün geldi.’

*Peygāmbār 'as'ı 'Ataba atlıᅇ kâfir taᅇ birle urdı taᅇı mübārek tişini **sındurdi.*** *Peygāmbār 'as yanın yıqıldı, mübārek yüzi taᅇ zaᅇmıdın **yarıldı.*** (13: 15) ‘Atebe adlı bir kâfir, bir taşla Hz. Peygambere vurdu ve mübarek dişini kırdı. Hz. Peygamber yan tarafına yıkıldı ve mübarek yüzü taşla yarıldı.’

*Velīkin cefāları iᅇgen ᅇaddın keᅇti erse, anda **qarᅇadı.*** *Ėmdi men taᅇı andaᅇ du'ā qılayın, sizler āmīn tēᅇiz! tēp ᅇaᅇābalarqa buyurdi taᅇı aydı: Ey Bār ᅇudāyā, qavmumnu sen köndürᅇil kim munlar mēni bilmedin bu cefālar qılurlar tēdi.* (14: 13) ‘Ancak zulümleri haddi çok aşınca lanet etti. Şimdi ben de öyle dua yapayım, siz de: Âmin, deyiniz diyerek sahabelere emir verdi ve: Ey Allah'ım! Beni yeterince tanımadan zulüm yapan kavmimi sen doğru yola ilet dedi.’

*Kâfirler ᅇaᅇ te'ālāqa 'ibādat qılmaᅇdın māni' boldılar erse, **taᅇammül qılu bilmedi, qarᅇadı.*** (14: 7) ‘Kâfirler Cenabıhakk'a ibadet etmekten alıkoyunca dayanamadı ve lanet etti.’

*Peygāmbār 'as'nunġ 'ammaṣı bar erdi, atasınınġ qız qarındaṣı, 'Ātike atlıġ. Ol keldi, taqı Abū Leheb, bu uyamız oġlı Muḥammedke Mekke ḥalqı artuq zaḥmat tegrü **başladılar.*** (14: 9) ‘Hz. Peygamberin babasının bir kız kardeşi, Atike adlı bir halası vardı. Gelip Ebu Leheb'in yanına girdi ve: Ey kardeşim Ebu Leheb! Kardeşimizin oġlu Muhammed'e Mekke halkı çok eziyet etmeye başladı.’

*Abū Ṭālib saqlamıṣ tēg sen taqı saqlasañġ, ne bolġay? tēp derḥōst qıldı erse, Abū Leheb taqı qabūl qıldı taqı Muḥammedni qatınġa **keltürdi.*** (14: 12) ‘Ebu Talip'in onu koruyup kolladıġı gibi, sen de koruyup kollasana deyince Ebu Leheb kabul etti ve Hz. Muhammed'i yanına getirdi.’

*Eger qatılur bolsalar, ol kiṣilerke mundaġ qılġay-men, andaġ qılġay-men tēp tehdīd u tefzī' qıldı erse, bu sözni Abū Cehl 'al eşitti taqı Qurayṣīlarnı **yıġıp yıġıp keldi.*** (14: 14) ‘Eğer eziyet eden olursa, şöyle yaparım, böyle yaparım diye korkutup gözdaġı verince bu sözü Ebu Cehil işitti ve Kureyşlileri topladı.’

*Yā Abā Leheb, eşittük kim Muḥammed dīninge kirmiş-sen, atañġ 'Abdu'l-Muṭṭalib dīnidin yüz ewürmiş-sen tēdi erse, Abū Leheb aydı: Men Muḥammed dīninge kirmedim, atam 'Abdu'l-Muṭṭalib dīnidin yüz ewürmedim, velīkin kördüm, bu uyam oġlı Muḥammedke ḥalāyıq üküṣ zaḥmat tegrü başladılar erse, yaq yawuqluq ḥaqqını saqlap qatınġa **keltürdüm** ḥalāyıqlar artuq zaḥmat tegürmesünler tēp.* (14: 15) ‘Ey Ebu Leheb! Duyduk ki, baban Abdülmuttalip'in dinini bırakıp Muhammed'in dinine girmişsin deyince Ebu Leheb: Ben Muhammed'in dinine girmedim, babam Abdülmuttalib'in dininden de vazgeçmedim, yalnızca kardeşimin oġlu Muhammed'e insanların eziyet etmeye başladıklarını gördüm. Akrabalık haklarını gözetip, başkaları daha fazla eziyet etmesinler, diye yanıma getirdim.’

*Bir kün Abū Cehl 'al yārānları birle **meşveret qıldı.*** (15: 2) ‘Bir gün Ebu Cehil arkadaşları ile birlikte danıṣtı.’

*Bu kündin soñġ men sañġa yārī bērmes-sen tēp Peygāmbār 'as'nı qatından **kēterdi.*** (15: 13) ‘Bugünden sonra sana yardım etmeyeceğim deyip Hz. Peygamberi yanından uzaklaştırdı.’

Ey Bār Hudāyā, itlerinġdin bir itni musallt qılġıl, bu mel'ünni helāk qılsun tēdi erse, atası eşitti. (15: 16) ‘Ey Allah'ım! Köpeklerinden birini bela et ki, bu uğursuzu kahretsin deyince babası bunu duydu.’

Bir qaç eyyāmdın soġ qāfile ittifāq qıldılar Mekkedın Şāmqa barmaqqa ticārat üçün. (16: 3) ‘Birkaç gün sonra Mekke'den Şam'a gitmek için bir kabile hazırlandı.’

Bu 'Ataba taqı atası Abū Lehebke: Maġa taqı icāzat bērsenġiz, men Şāmqa barsam, ticārat qılsam tēp aydı erse, atası Abū Leheb: Bargıl, velīkin zīnhār u zīnhār yolda qatıġ saqlanġıl kim Muġammed saġa qarġap turur, anıġ qarġışı yetmesün tēp üküş vaşıyyatlar qıldı. (16: 3) ‘Atebe, babası Ebu Leheb'e: “Bana da izin verseniz, Şam'a gidip ticaret yapsam.” deyince Ebu Leheb: “Git, fakat sakın ha! Yolda kendini iyi koru, Çünkü Muhammed sana beddua etmişti; sana onun bedduası gelmesin!” diye epeyce öğüt verdi.’

Bu kārவānlar ol taġ tüpinde qondılar erse, zāhid şavma'asındın tüşti taqı munlar qatınġa keldi. Munlar taqı anı aġırladılar. (16: 7) ‘Bunların kervanı o daġın dibinde konaklayınca, zahit manastırdan çıktı ve inip bunların yanına geldi. Ona saygı gösterdiler.’

Eger bu kēçe sizler mēni saqlamasanġız, men helāk bolur-men tēdi erse, ol keçe 'Atabanıġ tört yanınġa yüklerini yıġdılar taqı qılıç birle ol yükler üzesinge oyaġ olturdılar. (16: 11) ‘Eğer siz beni bu gece korumazsanız ben geberirim deyince, o gece Atebe'nin dört yanına yükleri yıġdılar ve yüklerin üzerine kılıçlı olarak oturdular.’

Bir arslanqa fermānladı: Bargıl, 'Atabanı helāk qılġıl tēp. Ol arslan keldi, ġalqlarnı yığlayu 'Atabanı buldı taqı pāra pāra qıldı. (16: 13) ‘Bir aslana: “Git, Atebe'yi öldür.” diye emretti. Aslan geldi, insanları koklayarak Atebe'yi buldu ve paramparça etti.’

Uş qarındaşıġ 'Abbās ġmān keltürdi taqı bir qarındaşıġ ġamza taqı ġmān keltürdi. (17: 4) ‘İşte bir kardeşin Abbas, bir kardeşin de Hamza iman etti.’

Üküş peşimān nedāmat yeġey-sen, eger ġmānsız dünyādın çıqsanġ tēdi erse, Abū Leheb tek qaldı taqı qayıttı, ewinge keldi qađġu birle. (17: 5) ‘Dünyadan

eğer imansız gidecek olursan çok pişman olacaksın deyince Ebu Leheb sustu ve üzülerek evine geldi.’

*Abā Leheb: Qayıttım ol rāydın, tēdi erse, Umm-i Cemīl **tayandı.*** (17: 10) ‘Ebu Leheb: "O görüşten vazgeçtim." deyince Ümmü Cemil yatıştı.’

*Qaçan kim Mekke hālqı mundağ āvāz eşittiler erse, cümle qorqup ürküp **yıǵlışu keldiler.*** (17: 15) ‘Mekke halkı böyle bir sesi duyunca hepsi korkarak toplanmaya başladılar.’

*Bu söz üçün [-mü] munça hālāyıqını bu yerke yıǵdıng? tēp ēkki ēlginge taş alıp attı erse, Cebre’il ‘as bu sūranı **ēndürdi.*** (18: 5) ‘Bu laf için mi bunca insanı buraya topladın? deyip iki eline taş alıp atınca Cebrail şu sureyi getirdi.’

*Umm-i Cemīl bardı taqı tikenni arkasınga yükledi taqı boynınga hurma qapıdın esilmiş yipni **kemişti.** Cebre’il ‘as ol yip birle boğazını boğdı taqı ol Umm-i Cemīl anda **helāk boldı.** Ertesi Abū Leheb isteyü **bardı.*** (18: 9) ‘Ümmü Cemil bir gece gitti, dikenini sırtına yükledi ve hurma kabından gerilmiş ipi boynuna attı. Cebrail o iple onun boğazını boğdu ve geberip gitti. Ertesi gün Ebu Leheb aramaya gitti.’

*Muhammed tuǵmıšta maᅇga hābar bērdiler kim qarındaşıng hātunı Emīne hātun duşenbe kün Muhammed atlıǵ oǵul keltürdi tēp. Men gāyat sewündüm, bir qaravaşnı **āzād qıldım.** Ol sebebdin ‘azābum duşenbe kün kēter tēp aydı.* (19: 11) ‘Muhammed doğduğu zaman bana, kardeşinin hanımı Âmine pazartesi günü Muhammed adlı bir oğul doğurdu, diye haber verdiler. Ben de epey sevinip o gün bir köle serbest bıraktım. O yüzden pazartesi günü azabım gider dedi.’

*Bu arada İblīs ‘al özini bir abuşqa şūratınga oǵşatıp bular arasına kirdi. Bular: Ey abuşqa, sen kim bolur-sen? tēdiler. İblīs: Men şayh Necdī men, Necd ēllig abuşqa men. Sizlerni **eşittim** kim bir meşveretleri bar tēp, men taqı anlar arasında bolayın, sözlerini tinǵlep anǵlaǵayın tēp keldim tēdi erse, Abū Cehlke **hoş keldi.*** (20: 1) ‘Bu arada İblis, kendini yaşlı birine benzetip bunların arasına girdi. “İhtiyar! Sen kimsin?” diye sordular. Ben Necdli bir bey, Necd ilinden bir yaşlıyım, sizin bir danışma toplantınız olduğunu

duydum. Ben de onlar arasında olayım sözlerini dinleyip anlayayım, diye geldim deyince Ebu Cehil'in hoşuna gitti.'

Ol kēce Peygāmbār 'as taqı Abū Bekr razhu ēkegü çıqtılar taqı yūridiler erteke tegi. (21: 4) 'O gece Hz. Peygamber ve Ebu Bekir, birlikte yola çıktılar ve sabaha kadar yürüdüler.'

Peygāmbār: 'as baqar, bir aqlıg kimerse kōrūndi. Qaçan kim ol aqlıg yawuq keldi erse, bildiler kim bizke kelür tēp. Peygāmbār: Yā Rebbī, anı tutgıl! tēmiş erdi, aqlıng tōrt ağaqı yerke kōmūldi. Ol kimerse: Yā Muḥammed, mēni qoğgıl, men rüçü' qılayın, saṅga zaḥmat tegürmeyin tēdi. Peygāmbār: Yā Rebbī, eger rāst aysa, sen ıda bērgil! tēmiş erdi, aqlıng ağaqları yerdin çıqtı taqı ol kimerse qayıttı. (21: 13) 'Hz. Peygamber baktı ve atlı bir kimse gördü. Atlı yakına gelince kendilerine geldiğini düşündüler. Hz. Peygamber: "Ya Rabbi! Onu tut." der demez atının dört ayağı yere gömüldü. O kimse: "Ey Muhammed! Beni bırak, geri döneyim, sana zarar vermeyeyim." dedi. Hz. Peygamber: "Ya Rabbi! Eğer doğru söylüyorsa salıver." der demez atın ayakları yerden çıktı ve o kimse geri döndü.'

Kāfırlar Peygāmbār 'as'nunġ izini izleyü isteyü keldiler ġār ađzıngā tegi. (22: 11) 'Kâfirler Hz. Peygamberin izini süre süre, araya araya mağaranın ağzına kadar geldiler.'

Haq te'ālā fermānı birle örümçük ġār ađzıngā ēwini toqudı. (22: 12) 'Bir örümcek, Cenabıhakk'ın emriyle mağaranın ağzına yuva ördü.'

Andın sonġ Peygāmbār 'as Abū Bekr birle ol ġārda üç kün turdılar. Üç kündin sonġ çıqıp Medīne taraflıngā 'azm qıldılar. Azıqları tükendi. (22: 16) 'Hz. Peygamber Ebu Bekir ile birlikte üç gün bu mağarada kaldı. Üç gün sonra çıkıp Medine tarafına yöneldiler. Azıkları tükendi.'

Umm-i Mu'īd bir kersān keltürdi. Peygāmbār 'as mübārek elgi birle sağdı, ança kim ol kersān toldı. Peygāmbār 'as ēkki elgi birle ol kersānnı kötürdi taqı Umm-i Mu'īdke içürdi. Ança içti kim qandı. Andın sonġ Abū Bekrke içürdi. Andın sonġ özi içti. Yana Peygāmbār 'as ēkkinçi qata sağdı. Taqı ol kersānnı tolturdu, taqı Umm-i Mu'īd ēwinde qoydı taqı köçtiler, bardılar. (23: 10) 'Ümmü Muid bir kap getirdi. Hz. Peygamber kap doluncaya kadar

mübarek eliyle sağdı. Hz. Peygamber o kabı götürdü ve iki eliyle Ümmü Muid'e içirdi. Kanıncaya kadar içti. Ondan sonra Ebu Bekir'e içirdi. Sonra da kendileri içti. Hz. Peygamber ikinci kez yine sağdı. Kabı doldurdular ve Ümmü Muid'in evine bırakarak ayrılıp gittiler.'

*Men eşittim kim Mekkede bir peygāmbār **çıqtı** tēp, Muḥammed atlıg.* (23: 17) 'Mekke'de Muhammed adlı bir peygamber çıktı.'

*Abū Bekr raḫhu birle Peygāmbār 'as bir tēweke mündiler, ol ékkisi taqı bir tēweke **mündiler**.* (24: 14) 'Ebu Bekir ile Hz. Peygamber bir deveye, ikisi de öteki deveye bindiler.'

*Medīnede üküş şahābalar **bar erdi**, ba'zısı Medīnelig, ba'zısı taqı Mekkelig.* (24: 16) 'Medine' de kimi Mekkeli, kimi Medineli pek çok sahabe vardı.'

*Eyyüb-i Enşārī qapuğında çökti erse, Peygāmbār 'as taqı tēwedın tüştı taqı mescidke kirdi. Cümle şahābalar taqı **kirdiler** cum'a namāzı qılmaq üçün.* (25: 13) 'Eyyübü Ensari'nin kapısına kadar gidip orada çökünce Hz. Peygamber deveden indi ve mescide girdi. Bütün sahabe de cuma namazı kılmak için girdi.'

*Peygāmbār 'as minberke aşıp huḫba oqudı taqı minberdin tüşüp imāmatlıq qıldı, cümle şahābalar **ıqtidā qıldılar**.* (25: 14) 'Hz. Peygamber minbere çıkıp hutbe okudu ve inip imamlık yaptı, bütün sahabeler ona uydular.'

*Namāzdın çıqıp Peygāmbār 'as Eyyüb-i Enşārī éwinge kirdi erse, Eyyüb-i Enşārī **şād boldı, sewüندی**.* (25: 15) 'Namazdan çıkıp Hz. Peygamber Eyyübü Ensari 'nin evine girince Eyyübü Ensari sevindi, mutlu oldu.'

*Men altı yaşar erdim kim anam bir çanaq içinge etmek toğradı, taqı ol etmek üzerengine sağ yağ kemişti, taqı bir pāra süt kemişti, taqı çanaq üzerengine neerse **örtti**.* (25: 17) 'Ben altı yaşında idim annem bir çanağa ekmek doğradı, üzerine tereyağı ve biraz süt döktü. Daha sonra da çanağın üstüne bir şey örttü.'

*Andın song Medīne içinde ne kim mu'min bar, cümlesi Peygāmbār 'as'qa kelip, selām qılıp bey'et **bërdiler**.* (26: 12) 'Medine'de ne kadar mümin ve Müslüman varsa hepsi Hz. Peygambere gelip selam verip bağlılıklarını sundular.'

*Peygāmbār 'as ileginge bir qadaḥ birle suw qoydı, taqı mübārek elgini ol suw içinde **qattı**. (27: 8) ‘Hz. Peygamber, önlerine bir kap su koydu ve mübarek elini o suyun içine soktu.’*

*İnġen şavāb turur tédiler erse, Peygāmbār 'as buyurdı, cümle şahāba Medīneniġ tegresinde ḥandaq qaza **başladılar**. Mediīne içinde açlıq erdi. Çergke isti'dād qılmaq, yana bu ḥandaq qazmaq şahābalarğa **ağır keldi**. (29: 2) ‘Çok uygun deyince Hz. Peygamber emretti ve bütün sahabeler Medine'nin çevresinde hendek kazmaya başladı. Medine'de açlık vardı. Askeri hazırlık, ayrıca hendek kazmak sahabelere ağır geldi.’*

*Uluġ taş **çıqtı**. Bardılar, Peygāmbārğa aydılar erse, Peygāmbār 'as elginge balta aldı taqı üç qata Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm tēdi taqı urmuş erdi, bu uluġ taş **pāra pāra boldı**. (29: 4) ‘Büyük bir taş çıktı. Gelip durumu Hz. Peygambere iletiler, Hz. Peygamber eline bir balyoz aldı ve üç kere *bismillahirrahmanirrahim* deyip taşa vurdu, koca taş paramparça oldu.’*

***Baqtım**, Peygāmbār 'as mübārek qarınıġa taş bağlamış açlıq sebebidin. Bu aḥvālını kördüm erse, köñglüm ḥasta ve bezmān boldı. (29: 8) ‘Hz. Peygamberin açlıktan dolayı kamına taş bağladığını gördüm. Bu durumu görünce içim sızladı.’*

*Aḥşamqa tegi Medīne içindeki dervīş cümlesi keldiler taqı **yédiler**. Aḥşam bolmuşta kēdin taqı küweçte bir ança ta'ām **qaldı**. (30: 16) ‘Medine'deki yoksulların hepsi akşama kadar gelip yedi. Akşam olduktan sonra da güveçte bir o kadar daha yemek kaldı.’*

*Cābirniġ ta'āmını tenāvül qıldıuq taqı ḥandaq qazımaqqa barduq, benim ülüşümke teggen yerde taqı bir uluġ taş **bèlgürdi**. (31: 1) ‘Cabir'in yemeğini yiyip hendek kazmaya vardığımızda benim payıma düşen yerde büyük bir taş belirdi.’*

*Balta taqı ötmedi erse, barduq, Peygāmbār 'as'qa ḥabar bērdük erse, Peygāmbār 'as keldi taqı mübārek elginge bir uluġ balta aldı, taqı Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm tēdi taqı tekbr aydı erse, cümle şahābalar taqı **tekbir aydılar**. (31: 2) ‘Balyoz da fayda etmeyince gidip durumu Hz. Peygambere ilettik. Hz. Peygamber geldi ve uğurlu eline büyük bir balyoz*

aldı ve bismillahirrahmanirrahim deyip tekbir getirince bütün sahabeler de tekbir getirdiler.’

*Andın sonḡ kāfirlar cuhūdlar birle kelip Medīneninḡ tōrt yanında qondılar taqı musulmānlar birle üç kün **uruştılar**. Tōrtinç kün qatıḡ uruştılar, andaḡ kim Peyḡāambar 'as ēkindük namāzı taqı aḡşam namāzı **qılu bilmedi**. (31: 13)*

‘Kâfirler Yahudilerle birlikte gelip Medine'nin dört bir yanına konakladılar ve Müslümanlar ile üç gün savaştılar. Dördüncü gün o kadar çok savaştılar ki, Hz. Peygamber ikinci ve akşam namazını kılamadı.’

*Ḥuzeyfe razhu Kūfe élinge kirdi. Peyḡāambarın sonḡ Kūfe ḡalqı cümlesi Ḥuzeyfeni **aḡırladılar** Peyḡāambar 'as'qa şöḡbat qıldı tēp. (32: 1)* ‘Huzeyfe Kūfe'ye girdi. Kūfe halkının hepsi Hz. Peygamber ile sohbet etti diye Huzeyfe'ye çok saygı gösterdi.’

*Qaçan kim keldim, Peyḡāambar 'as'qa ḡabar bērdim erse, Peyḡāambar 'as sewündi, Ḥaq te'ālaqa ḡamd u senā qıldı taqı cümle ḡalāyıqqa icāzat bērdi, ēwleringe **qayıttılar**. (33: 5)* ‘Gelip Hz. Peygambere durumu bildirince çok sevindi, Cenabıhakk'a şükretti ve herkese izin verdi, herkes de evine döndü.’

*Yā Muḡammed, bilgil, āḡāḡ bolḡıl, bu nevbet kim keldim, o i'tiqad birle keldim erdi kim seni helāk qılsam taqı yārānlarıḡnı perīşan qılsam, velīkin **kōrdüm** kim Medīne tegresinde ḡandaq qılmış-sen. (33: 7)* ‘Ey Muhammed! Şunu iyi bil ki bu sefer seni öldürüp, yandaşlarını perişan etme düşüncesiyle geldim, ancak Medine'nin çevresine hendek kazdığını gördüm.’

*Yana qaçan kim kāfirlar Mekkeke qayıttılar, taqı cuhūdlar taqı öz yerleringe qayıttılar, şaḡābalar taqı ēwleringe qayıttılar, Peyḡāambar 'as taqı 'Āyişe razhā ēwinge kirdi, taqı ḡısl qıldı, taqı başını yuvdı, taqı özinge 'ūd tütüzdi taqı çıqtı, öḡlek namāzını **qıldı erdi**. (33: 16)* ‘Kâfirler Mekke'ye, Yahudiler kendi yurtlarına, sahabeler de evlerine döndü. Hz. Peygamber Hz. Ayşe'nin evine girdi, boy abdesti aldı, güzel koku süründü ve dışarı çıktı, öğle namazını kıldı.’

*Ol cuhūdlar ḡatunlarıḡın bir ḡatun Peyḡāambar 'as Medīneke kelmişdin sonḡ bir qoynu **sōḡüldi**. (34: 8)* ‘Yahudi kadınlardan biri, Hz. Peygamber Medine'ye geldikten sonra bir koyunu kebab yaptı.’

*Beşîr atlıg şahāba bir loqmanı yuttu bu hābarnı bilginçe taqı nēçeme kim qatıglandı **qaytaru bilmedi**. Ol sâ'at içinde baqtılar, Beşîrning yüzi qap-qara boldı taqı ol kēçe vefātu boldı. (35: 1) ‘Beşir adlı sahabe, ne yazık ki bir lokmasını yuttu bu durumu öğrenince ne kadar zorladıysa da geri çıkaramadı. Hemen o anda Beşir' in yüzünün kapkara olduğunu gördüler, nitekim o gece Beşir vefat etti.’*

*Ay êkki pāra boldı, biri bir yanqa bardı taqı biri bir yanqa bardı, yana êkkisi biri biringe **qawuştular**. (35: 17) ‘Ay iki parça oldu; biri bir yana, biri de bir yana gitti, sonra her ikisi birbirine kavuştular.’*

*Men **kördüm** Hirā tağını, êkki pāra ay arasında qaldı, yana êkkisi qawuştılar. Qaçan kim bu ahvālını kâfirlar kördiler erse: Bu Muhammed ne uluğ cādū turur, qatıg sâhir turur tēp **aydılar**. (36: 1) ‘Hirâ dağının iki ay parçası arasında kalıp tekrar birleştiğini gördüm. Kâfirler bu durumu görünce: 'Bu Muhammed ne büyük, ne müthiş bir sihirbaz!' diye söylediler.’*

*Bu kâfirlar munuñg tēg üküş mu'cizalar kördiler, taqı **îmān keltürmediler**. Peygāambarqa cādū tēdiler. (36: 9) ‘Kâfirler bunun gibi pek çok mucize gördüler, fakat iman etmediler. Hz. Peygambere büyücü dediler.’*

*Ol daraht yerindin qoñgrulup keldi taqı Peygāambar 'as'qa tevažu' birle **selām qıldı**. (36: 14) ‘Ağaç yerinden doğrulup geldi ve alçak gönüllülükle Hz. Peygambere selam verdi.’*

*Yana şahābalar üküş boldı erse, Peygāambar 'as'qa minbar qılu berdiler va'z qılmaq için. Qaçan kim Peygāambar 'as ol minbarqa aştı erse, mübārek arqası[nı] tayağan öredin ingremek āvāzı çıqtı. Cümle şahābalar **eşittiler**. (36: 15) ‘Sahabeler çoğalınca Hz. Peygambere vaaz vermesi için bir minber yaptılar. Hz. Peygamber vaaz vermek için o minbere çıkınca mübarek sırtını dayadığı direktten bir inilti duyuldu. Bütün sahabeler bunu işitti.’*

*Peygāambar 'as toqsan tēwe **nişān qıldı** Ka'bede qurbān qılmaq için. (38: 4) ‘Kurban yapmak için Hz. Peygamber doksan deve belirledi.’*

*Ādam peygāambar 'as Hindūstāndın qırq qata Beytü'l-Ma'mūrqa **ziyārat qıldı**. Qaçan kim Haq tut Nūh peygāambar 'as'nunğ qavmını helāk qıldı tūfān birle, ol Beytü'l-Ma'mürni yetmiş ferīşteler kötürdiler, yetinç qat kökde **qoydılar**.*

(39: 3) ‘Âdem Peygamber kırk kere Beytülmamuru ziyarete geldi. Cenabıhak tufan ile Nuh Peygamberin kavmini yok ettiğinde, yetmiş melek Beytülmamuru alıp yedinci kat göğe koydular.’

Qaçan kim Peygāmbār 'as tonını suçlup, mübārek başını açıp, ihrām kedip lebbeyke Allāhümme tēdi erse, cümle şahābalar taqı ihrām keddiler, taqı telbiye aydılar taqı Ka'beke 'azm qıldılar. (40: 9) ‘Hz. Peygamber elbiselerini çıkarıp, mübarek başını açıp, ihram giyip Lebbeyk Allahümme deyince, bütün sahabeler de ihram giyip, telbiye getirdiler ve Kâbe’ye yöneldiler.’

*Qaçan kim Ka'beke yawuq yettiler erse, Mekke kâfirlarınğa, Qurayşılarga habar tegdi kim Muḥammed qalınġ çerig birle keldi tēp. Hālid ibnü'l-Velīd ol vaqta imān keldürmemiş erdi, ol taqı 'İkrime kim Abū Cehl oġlı turur, ol taqı Süheyl atlıġ kimerse, bu üçegü çerig **başlap çıqtılar.*** (40: 11) ‘Kâbe’ye yaklaştıklarında Mekke kâfirlerine, Kureyşlilere “Muhammed kalabalık bir askerle geldi.” diye haber ulaştı. O sırada henüz iman etmemiş olan Halid ibnü'l-Velid, Ebu Cehil'in oġlu İkrime ve Süheyl adlı biri, bu üçü askerin başına geçip karşıladılar.’

*Ödlek vaqtı boldı. Peygāmbār 'as Bilālqa buyurdu kim bāng-i namāz oqıġıl tēp. Qaçan kim Bilāl bāng-i namāz oqıdı erse, Peygāmbār 'as imāmatlıq qıldı, cümle şahābalar **ıqtidā qıldılar.*** (41: 3) ‘Öġle vakti oldu. Hz. Peygamber Bilal'e: “Namaz ezanı oku!” buyurdu. Bilal ezan okuyunca Hz. Peygamber imamlık yaptı, bütün sahabeler ona uydu.’

*Andın sonġ Peygāmbār 'as ertesi köçti taqı Hudeybiyye atlıġ yerke tegdi erse, tēwesi çökti, herġiz qopmaz. Neçeme kim şahābalar qatıġlandılar erse, hēç **qopmadı.** Peygāmbār 'as: Ey yārānlar, bu tēweninġ 'adatı mundaġ ermez erdi, velīkin Ebrehening fīlini çökürgen Tanġrı te'ālā munı çökürdi; barmaqqa icāzat yoq turur tēdi. Taqı özi tēwedin tüşti taqı fermānladı şahābalarqa: Sizler taqı bu yerde qonuġlar! tēp. Cümle şahābalar ol **Hudeybiyyede qondular.*** (41: 14) ‘Hz. Peygamber oradan ayrıldı, ertesi günü Hudeybiye 'ye ulaşınca, devesi çöktü ve bir türlü kalkmadı. Sahabe ne kadar uğraşırsa kesinlikle kalkmadı. Hz. Peygamber: “Ey sahabelerim! Bu devenin âdeti böyle değildi, fakat Ebrehe'nin filini çöktüren yüce Tanrı bunu

çöktürdü; gitmeye izin yok.” dedi. Deveden indi ve sahabelere: “Burada konaklayın.” diye emir verdi ve bütün sahabe Hudeybiye' de konakladı.’

*Mekkedîn bâzîrgâ bardî ticârat ma'nîsi üze, taqı ol Qulays qatında qondılar. Taqı qaytmışda Kinâna qabîlasındın bir kimerse Qulaysqa kirdi taqı anıñ içinde **necâsat qıldı**. Taqı çıqtılar, köçtiler. Erte baqtılar kim Qulays içi necis bolmış. Bu sözni Ebreheke aydılar erse, Ebrehe inġen **ġazablandı**. (42: 13)* ‘Ticaret amacıyla bir kabile vardı, Kulays'ın yakınında konakladı. Dönerken Kinane kabilesinden biri Kulays' a girdi ve onun içine pisledi. Yola çıkıp gittiler. Ertesi gün, Kulays'ın içinin pislendiğini gördüler. Bu durumu Ebrehe'ye söylediklerinde Ebrehe çok kızdı.’

*Yana bir nevbet 'Arab keldi ticârat tarîqı üze. Qulays qatında qondılar, ot yandurdılar, taqı köçtiler. Yel otı Qulaysqa **tegürdi**. Ol uluġ 'imârat cümlesi **helâk boldı**. Bu sözni Ebrehe eşitti erse, ġazabı ziyâda boldı, Necâşî melikke aydı taqı andın çerig tiledi Mekkeke qaşd qılmaq üçün, Ka'beni veyrân qılmaq üçün. Ol taqı çerig bërdi. (42: 16)* ‘Ticaret amacı ile yine bir Arap kafilesi daha geldi. Kulays'ın yanında kondular, ateş yakıp gittiler. Rüzgâr da ateşi Kulays'a ulaştırdı. O büyük yapının hepsi yanıp kül oldu. Ebrehe bu haberi işitince çok öfkeleni, durumu Necâşî'ye bildirdi. Mekke'ye gitmek ve Kâbe'yi yıkmak için ondan asker istedi, o da verdi.’

*Ol çerig içinde minġ fîl **bar erdi**. Ol fîllerde uluġraq fîl **bar erdi**, Maġmûd athġ. (43: 2)* ‘Askerin içinde bin tane fil vardı. İçlerinde Mahmud adlı en büyük bir fil vardı.’

*Qaçan kim Mekkeke yawudılar erse, Mekkening uluġı 'Abdu'l-Muṭṭalib erdi. Anıñ tewelêri bar erdi. Şahrâda çerig keldi taqı êkki yüz tewesini aldılar erse, teweçisi yâ şabâ-hâh tēyü Mekkeke keldi erse, Mekke ħalqı **qorqtılar**. (43: 3)* ‘Mekke'ye yaklaştıklarında, Mekke'nin önderi Abdülmuttalip'in develeri vardı. Asker gelip onun Mekke dışındaki iki yüz devesini alınca devecisi 'Ya sabâhâh!' deyip Mekke'ye gelince Mekke halkı çok korktu.’

*Yâ Muġammed, bilmedinġ-mü kim Rebbünġ Aşġâb-i Fîlke ne iş qıldı? Körmedinġ-mü, yâ Muġammed, Rebbünġ anlarnıñ keydlerini ħîlelerini **bâḡil qıldı**. Taqı yâ Muġammed, Rebbünġ **ıddı** ol Aşġâb-i Fîl üze cemâ'at quşlar, atar erdi ol kâfirlarnı bu quşlar qatıġ taşlar birle nişân atları bitimiş*

taşlardan. *Qıldı Tanğrı te'ālā ol kâfırlarını urulmuş êkinning uşaq yapraqı tég halāk qıldı.* (44: 10) ‘Ey Muhammed! Rabbinin fil ordusunu ne yaptığını görmedin mi? Rabbin onların hilelerini boşa çıkardı. Rabbin fil ordusunun üzerine Ebabil kuşlarını gönderdi. Bu kuşlar, isimleri üzerlerine yazılmış olan sert taşları (ilgili) kâfirin üzerine atardı. Yüce Tanrı, kâfirleri biçilmiş buğdayın parçalanmış yaprakları gibi mahvetti.’

Qaçan kim Peyğāmbār 'as yārānlarqa qonuñg tég fermānladı erse, cümle şahāba qondılar. Ol yerde suw az erdi, anı içtiler. Taqı havā isig erdi, suwsadılar, taqı Peyğāmbār 'as'qa keldiler taqı aydılar: Yā Resūlallāh, havā isig turur. Bizler taqı suwsaduq, cānvarlar taqı suwsadılar tēdi[ler] erse, Peyğāmbār 'as suw tiledi erse, keldürdiler. Yana Peyğāmbār 'as ol suw birle yundı, ābdest qıldı. (44: 15) ‘Hz. Peygamber sahabelerine: “İnin!” diye buyurunca bütün sahabe konakladı. Orada su azdı, içtiler. Hava da sıcaktı susadılar, Hz. Peygambere gelip: Ey Allah'ın elçisi! Hava sıcak. Biz de susadık, hayvanlar da susadılar deyince Hz. Peygamber su istedi, getirdiler ve o suyla abdest aldı.’

Peyğāmbār 'as aydı: Bizler uruşmaq üçün kelmedük, Ka'beke ziyārat üçün keldük. Eger bizke icāzat bērmeseler, uruşur-biz tēdi erse, 'Urva neerse tēmedi. (45: 7) ‘Hz. Peygamber: “Biz savaşmak için gelmedik, Kâbe’yi ziyaret etmek için geldik. Eğer izin vermezlerse savaşırız.” buyurunca Urve bir şey demedi.’

Men kim Fārs êliniñ meliki Kesrī melikni kördüm, taqı Yemen meliki Necāşī melikni kördüm, taqı Rūm meliki Herqul melikni kördüm, men munuñg teg qavm kim melikinge muṭī' bolğaylar taqı melikdin cānlarını dirīğ tutmağaylar, hēç körmедim. (46: 3) ‘Ben İran hükümdarı Kısra'yı, Yemen hükümdarı Necaşi 'yi ve Bizans imparatoru Herkül 'ü gördüm, fakat bunun gibi hükümdarlarına bağlı, hükümdarlarından canlarını esirgemeyen bir kavim görmedim.’

Süheyl aydı: Yā Muḥammed, bu yıl Mekkeke kirmekke icāzat yoq, kelür yıl icāzat bēreling, ol şart birle kim aramızda on yılqa tegi uruş bolmasun, şulh bolsun tēdi erse, Peyğāmbār 'as taqı rāzī boldı. (46: 8) ‘Süheyl: “Ey Muhammed! Bu yıl Mekke'ye girmeye izin yok, barış olması ve on yıl

süreyle aramızda savaş olmaması şartıyla gelecek yıl girmeye izin verelim.” deyince Hz. Peygamber de kabul etti.’

*Peygāmbār 'as yārānlarqa aydı: Taŋrı te'ālā rahmat qılsun ol qulğa kim başını yulıtsa, taqı qurbānını boğuzlasa, taqı tonlarını keğsetaqı Medīneke qayıtsa tēdi erse, cümle şahāba başlarını yulıdılar, ba'zılar taqı Peygāmbār 'as destūri birle saçlarınınġ uçını kestiler, taqı tēwelerini qurbān qıldılar, taqı tonlarını **keğdiler**. Taqı bu Hudeybiyyede yigirmi kün turmuşdın soŋ Medīneke **qayıttılar**. (47: 14) ‘Hz. Peygamber sahabelere: Saçını yülütüp kurbanını kesen, elbiselerini giyip Medine'ye dönen kuluna yüce Tanrı merhamet eylesin deyince bütün sahabe de saçını yülüdü ve bir kısmı Hz. Peygamberin izni ile saçlarının uçlarını kesip develerini kurban kestiler ve elbiselerini giydiler. Hudeybiye'de yirmi iki gün kaldıktan sonra Medine'ye döndüler.’*

*Ėkinç yıl bayaqı tēg isti'dād qıldılar, taqı Ka'beke tavāf qıldılar, bildurġı hecning qazāsı tēp **niyyet qıldılar**. (47: 17) ‘İkinci yıl önceki gibi hazırlık yaptılar, Kābe'de tavaf ettiler, geçen yılın haccının kazasıdır diye niyet ettiler.’*

*Andın soŋ Peygāmbār 'as Mekke qırıġınga keldi erse, andın soŋ **habar bildiler**. İsti'dād qılmaqa fırsatları **bolmadı**. (50: 2) ‘Hz. Peygamber Mekke'ye yaklaşınca haber gönderdi. Hazırlık yapmaya fırsat bulamadılar.’*

*Andın soŋ Peygāmbār 'as bu 'azamathġ çerig birle Mekkeke kirdi, taqı Ke'beke bardı taqı Ka'beniŋ kilīdini **aldı**. (51: 12) ‘Hz. Peygamber bu büyük orduyla Mekke'ye girdi, Kābe'ye vardı ve Kābe'nin anahtarını aldı.’*

*Taqı bir rivāyatda kelür Peygāmbār 'as'dın: Peygāmbār 'Alī birle ekeġü Ka'beke keldiler. Peygāmbār aydı: Yā 'Alī, adaqıŋ üzengüke qođġıl tēp aydı, taqı bargıl, bu qapuġnı açġıl! tēp **köŋlinge keçti**. Peygāmbār aydı: Yā 'Alī tüşġil, sen mendin küçlügrek sen tēp aydı erse, 'Alī **tüşti**. Peygāmbār bir adaqını qoğdı erdi kim 'Alīniŋ burnındın qan keldi. 'Alī aydı: **Tevbe qıldım tēp aydı**. (51: 13) ‘Hz. Peygamber bir söylentiye göre Hz. Ali ile birlikte Kābe'ye geldi ve: “Ey Ali! Ayaġını üzengiye bas, çık bu kapıyı aç.” buyurdu. Hz. Ali'nin içinden: “Ben Peygamberden daha güçlüyüm.” diye geçti. Hz. Peygamber: “Ali! Aşaġı in. Sen benden daha güçlüsün.” deyince, Ali indi.*

Hız. Peyğamber bir ayağını basarken Hız. Ali'nin burnundan kan geldi. Hız. Ali: "Tövbe ettim." dedi.'

Taqı Ka'beni açtırdı. Ka'be içinde butlar bar erdi, cümlesini çıkardı, taqı Ka'bede dört rek'at namāz qıldı. (51: 17) 'Kâbe'yi açtırdı. Kâbe'nin içinde putlar vardı; hepsini çıkarttı, dört rekât namaz kıldı.'

Peyğāmbār 'asqa mi'rāc tüninde Cebre'îl 'as Burāq keldürdi, yügen urulmuş, eyer urulmuş. Qaçan kim Peyğāmbār 'as Burāqqa münmek tiledi erse, Burāq çalıqlıq qıldı. Cebre'îl aydı: Ey Burāq, Muğammedke-mü çalıqlıq qılır-sen? Hēç kimerse münmedi sañga Muğammedin 'azîzrek Haq te'ālā qatında, Muğammedin hürmetligrek tēdi erse, Burāq tölendi taqı teri aqa başladı. (53: 11) 'Cebrail Hız. Peyğambere Miraç gecesi, gem ve eyer vurulmuş Burak'ı getirdi. Hız. Peyğamber binmek isteyince Burak huysuzluk etti. Cebrail: "Ey Burak! Muhammed'e mi huysuzluk yapıyorsun? Cenabıhak katında Muhammed'den daha büyük ve daha saygı değer biri sana binmedi." deyince Burak sakinleşti ve utancından teri akmaya başladı.'

Qaçan kim ilk qat kökke kirdük erse, baqar-men, bir şahş turur. Cebre'il 'as aydı: Yā Muğammed, bu atañg Ādam peyğāmbār turur, muñga selām qılğıl! tēdi erse, men taqı selām qıldım. Ādam peyğāmbār taqı cevāb yarlıqadı, aydı: Hoşluq bolsun edğü oğulqa, peyğāmbār oğulqa! Andın song baqar-men, Ādam peyğāmbārniñ sağ yanında neerseler körer-men. (54: 10) 'Birince kat göğe girince bir kişiyi gördüm. Cebrail: "Ey Muhammed! Bu, atan Ādem Peyğamberdir, buna selam ver." deyince ben de selam verdim. Ādem Peyğamber selamı aldı ve: "İyilik; oğula, peyğamber oğlun üzerine olsun." dedi. Daha sonra baktım ve Ādem Peyğamberin sağ yanında birilerini gördüm.'

Andın song aştuq, ekinç qat kök qapugınga yettük. Cebre'il 'as ekinç qat kök qapugını saqlağan ferıştelerke aydı, ol taqı cevāb bērdi. (54: 16) 'Sonra çıktık, ikinci kat göğün kapısına vardık. Cebrail ikinci kat gök kapısını bekleyen meleklerle seslendi, onlar da karşılık verdiler.'

Andın song aştuq. Taqı törtinç qat kök qapugınga tegdük erse, ol qapug saplağan ferışte bayaqı tēg su'āl qıldı, Cebre'îl bayaqı tēg cevāb bērdi. (55:

10) ‘Bundan sonra yükseldik. Dördüncü kat göğün kapısına gelince o kapıyı bekleyen melek önceki gibi sorunca Cebrail de aynı cevabı verdi.’

*Ol aq tonluğlar anlar tururlar kim ĩmānlarını zulum birle qarıştırmadılar, pāk tirildiler, taqı dñnyādın ma'siyatqa bulaşmadılar arığ çıqtılar. Taqı ala tonluğlar ol kimerseler tururlar kim ĩmānlarını zulum birle qarıştırdılar taqı tã'atlarını ma'siyat birle qarıştırdılar, velĳkin dñnyādın tevbe birle **çıqtılar**.* (56: 3) ‘O ak giyimliler, imanlarını zulümle karıştırmayıp temiz yaşadılar, dünyada günaha bulaşmadılar ve temiz olarak çıktılar. Ala giyimliler, imanlarını zulümle ve ibadetlerini günahla karıştırdılar, fakat dünyadan tövbe ile ayrıldılar.’

*Ol qapuğ saqlağan ferĳşte cümle ferĳşelerke nidā qıldı kim: Keliñler, Muħammed Resūlullāh cemālı birle müşerref boluñlar! tēdi erse, cümle ferĳşeler cem' boldılar, taqı yetinç köknüñg qapuğını açtılar taqı cümle ferĳşeler mañga berekāt birle **du'ā qıldılar**. Körer-men, bir adım ornı hālĳ ermez.* (57: 3) ‘Kapıyı bekleyen melek bütün meleklerle: “Gelin, buraya gelin! Allah'ın elçisi Muhammed ile müşerref olun!” deyince bütün melekler toplanıp yedinci göğün kapısını açtı ve bütün melekler bereketle bana dua ettiler. Bir adımlık bile boş bir yer bulunmadığını gördüm.’

*Qaçan kim Sidretü'l-Müntehāqa tegdim erse, ferĳşeler mañga istiqbāl qılu qarşu keldiler taqı **selām qıldılar**. Üç qadağ keltürdiler: Biriniñ içinde ħamr bar erdi, taqı birinde 'asel bar erdi taqı biriniñ içinde süt bar erdi. Bu üç qadağnı mañga qarşu tuttılar erse, men süt qadağ[ı]nı aldım taqı içtim.* (58: 7) ‘Sidretülmüntehâ’ya vardığımda melekler beni karşılamaya geldiler ve selam verdiler. Üç kadeh getirdiler: Birinin içinde şarap, birinde bal ve birinde de süt vardı. Üç kadehi bana karşı tuttuklarında süt kadehini aldım ve içtim.’

*Peyğāambar 'as'nı Ħaq te'ālā ağırladı taqı tiledi kim kök 'ālamınga teferrüc qılsa, ötrü kök 'ālamınga aşurdi, ferĳşelerini **körgüzledi**.* (59: 11) ‘Cenabıhak Hz. Peygambere değer verdi ve onun gök âleminde gezinti yapmasını diledi o yüzden gök âlemine yükseltip onu meleklerine gösterdi.’

*Peyğāambar 'as andağ yarlıqar kim Ħaq tut qaçan kim uçtmağnı öz qudratı birle yarattı taqı cümle envā'-i ni'am birle bezedi, taqı Cebre'-ilke **ħi᳚āb keldi**.*

(62: 2) ‘Cenabıhak kudretiyle cenneti yarattı ve her tür nimetle süsledi. Cebrail'e: “Cennete bak, gez ve gör.” diye hitap etti.’

Yana Cebre'ilke hiṭāb keldi: Yā Cebre'il, bargıl taqı uçtmaḥ tapa nazār qılğıl tēdi erse, baqar, dōrt yanında ağır işler, üküş emgekler, telim tā'at ve 'ibādat birle qapsanmış kördi erse, aydı: Yā Rebbi, 'izzetiṅ birle ant yād qılur-men, ḥaqīqat qorqtum kim hēç kimerse uçtmaḥqa kirmegey tēp. (62: 8) ‘Cebrail'e yine: “Ey Cebrail! Git ve cennete bak.” diye emir geldi, bakıp dört yanında ağır işler, çok emekler, pek çok ibadet ve kulluk göreviyle kuşatılmış görünce: 'Ya Rabbi! Senin şanına yemin ediyorum, hiç kimse cennete giremeyecek diye korktum.’ dedi.’

Ḥaq te'ālā tamuṅnuṅ tōrt yanını nefş arzūları birle, ten tilekleri birle, ḥamr içmek, zinā qılmaq birle, ribā yemek, zulm qılmaq, tena'um qılmaq kim nefske ḥoş kelür, munuṅ tēg neerseler birle qapsadı. (62: 14) ‘Cenabıhak daha sonra cehennem dōrt bir yanını, nefsin ve beden istekleri ile içki içmek, zina yapmak, faiz yemek, zulüm yapmak ve bolluk içinde yaşamak gibi nefse hoş gelen şeyler ile kuşattı.’

Qaçan kim Ḥaq te'ālādın Peygāmbār 'as'qa beş namāz farīza boldı erse, Cebre'il keldi taqı aydı: Ya Muḥammed, Ḥaq te'ālādın fermān keldi kim dōstum Muḥammedni eletgil taqı mu'minler üçün āmāda qılmış uçtmaḥqa nazār qılsun tēdi. (63: 1) ‘Hz. Peygambere Cenabıhak'tan beş vakit namaz farz olunca Cebrail gelip: "Ey Muhammed! Cenabıhak'tan: 'Dostum Muhammed'i götür, müminler için hazırladığım cenneti görsün, diye emir geldi.’ dedi.’

Ḥadīcadın razhā 'Abdullāh atlıḡ oḡul boldı taqı nāresīdelik ḥālında vefāt boldı. 'Aş atlıḡ kimerse Peygāmbār 'as'qa keldi, ta'ziyat tegürdi. (63: 12) ‘Hz. Muhammed'in Hz. Hatice' den Abdullah adlı oḡlu oldu ve henüz küçük yaşta iken vefat etti. As adlı kişi Hz. Peygambere gelip baş sağlığı diledi.’

Peygāmbār 'as' qa Cebre'il taqı Mīkā'il aydılar: Yā Muḥammed, dōstnuṅ sarāyınḡa müşāhide taqı teferrüc qıldıṅ, emdi Ḥaq te'ālā duşmanlarınuṅ sarāylarıṅa taqı nazār qılğıl! tēdiler erse, üçegü barduq. Körer-men tamuṅni inḡen uluḡ, heybetlig. (67: 2) ‘Cebrail ve Mikail, Hz. Peygambere: "Ey Muhammed! Dostun sarayını gezip gözlemde bulundun, şimdi de

Cenabıhakk'ın düşmanlarının saraylarına bak." deyince üçümüz birlikte gittik. Cehennemi çok büyük, çok heybetli gördüm.'

*Ḥaq te'ālā ferīştelerke buyurdi kim bu tamuġnı yandurunġ tēp. Mīng yıl tamuġqa ot yandurdılar, tamuġ kızardı; mīng yıl [taqı] yandurdılar, tamuġ aqardı; yana mīng yıl ot yandurdılar, tamuġ **qarardı**. (67: 7) 'Cenabıhak meleklere: "Bu cehennem yakın." diye buyurdu. Bin yıl cehennemde ateş yaktılar, cehennem kızardı; bin yıl daha yaktılar, ağardı; bin yıl daha yaktılar ve cehennem karardı.'*

*Qaçan kim Peyġāambar 'as Mekkeni açtı erse, Tāyif élinge **habar tegdi** kim Muḥammed çerig birle keldi taqı Mekkeni aldı tēp. Havāzīn qabīlası uluġları taqı Şaqīf qabīlasınınġ uluġları yıġıldılar, taqı **meşveret qıldılar**. (70: 1) 'Hz. Peygamber Mekke'yi alınca, Tâif'e: "Muhammed orduyla gelip Mekke'yi aldı?" diye haber geldi. Havâzin ve Sakif kabilesinin uluları toplanıp danıştılar.'*

*Peyġāambar 'as taqı cümle şahābalarqa **i'lām qıldı**. Cümle şahāba ve yārānlar isti'dād qıldılar taqı **aflandılar**. Peyġāambar 'as yarıq yaşıq **keçdi**. Taqı Düldül atlıġ qaçıru bar erdi. Muqavqıs melik hediyyeten ıda bērip turur erdi anı **müندی** taqı çeriglerke **nazar qıldı**. (71: 12) 'Hz. Peygamber bütün sahabelere duyurdu. Bütün sahabeler hazırlandı ve atlara bindi. Hz. Peygamber zırh ve miğfer giydi. Hükümdar Mukavkıs'ın hediye olarak gönderdiği Düldül adlı katırına bindi ve askerlere baktı.'*

*Taqı Mekkeniġ kāfirlaridin, eşrārlaridin Peyġāambar 'as birle çıktılar, velīkin Peyġāambarqa yārī için çıqmadılar, velīkin: Baqalınġ, bu êkki çerigdin qayu biri ġalaba qılġay tēp nezzāra qılmaq için **çıqtılar**. (72: 7) 'Mekke'nin kâfirlerinden, kötülerinden bir kısmı Hz. Peygamber ile birlikte sefere çıktılar, ancak bunlar Hz. Peygambere yardım etmek için değil, iki ordudan acaba hangisi üstün gelecek, diye seyretmek için çıktılar.'*

*Ḥaqdın fermān keldi: Yā Mūsā, 'aşānġnı deryāġa urgıl! Қақан Mūsā peyġāambar Ḥaq te'ālā emri birle deryāqa urmuş erdi, suw Ḥaq fermānı birle açıldı taqı yollar **peydā boldı**. Mūsā peyġāambar 'as yārānları deryādın keçtiler. Fir'avn taqı çerigi birle deryāqa kirdiler. Қақан kim deryāqa tamām kirdiler erdi, Ḥaq te'ālā fermānı birle deryā burunġı tēg boldı, Fir'avn taqı*

çerigi cümlesi **ğarq boldılar**. *Haq te'ālā Mūsā peygāmbarnı qavmı birle qutğardı, nuşrat bērdi.* (74: 8) ‘Cenabıhakk'tan: 'Ey Musa! Sopanı denize vur.' diye emir geldi. Musa Peygamber Cenabıhakk'ın emriyle denize vurur vurmaz Hakk'ın emriyle deniz yarıldı ve yollar ortaya çıktı. Musa Peygamberin arkadaşları denizden geçti. Ordusuyla birlikte Firavun da denize girdi. Hepsi denize girince, deniz, Cenabıhakk'ın emriyle önceki gibi oluverdi, Firavun ve ordusu boğulup gitti. Cenabıhakk yardım etti ve kavmi ile birlikte Musa Peygamberi kurtardı.’

Qaçan kim kâfirlarınıḡ ba'zısı öldi, ba'zısı taqı Tāyifqa qaçtılar, ba'zısını tuttılar, yulqı qaralarını, mällarını tawarlarını, oḡul qızlarını qaçaru bilmediler. *Peygāmbar 'as şahābalarqa buyurdi, cümlesini cem' qıldılar taqı hisāb qıldılar: altı miḡ erenleri ḡatunları birle, oḡul qızları birle, taqı on beş miḡ tēwe erdi, qoylarqa taqı mällarqa hisāb yoq erdi. Bu neerselerni ba'zı şahābalarqa emānet qoydılar taqı ba'zı şahāba birle Tāyifqa bardılar, taqı Tāyifqa bir ay içinde kirdiler, tört yanında bāḡlarını ḡarāb qıldılar.* *Bolmasa Mālik atlıḡ begleri keldi, musulmān boldı taqı Şaqif qabīlası taqı musulmān boldılar.* (76: 1) ‘Kâfirlerin bir kısmının öldürüldüğü, bir kısmının Tâif'e kaçtığı; bazılarının da hayvan sürülerini, mallarını, oğullarını ve kızlarını kaçıramadılar. Hz. Peygamber sahabelere buyurdu ve onların hepsini toplayıp hesapladılar: Erkekleri, kadınları, oğulları ve kızları ile birlikte altı bin kişi, on beş bin deve vardı, koyunların ve malların haddi hesabı yoktu. Bunları bazı sahabelere emanet bıraktılar ve Tâif'e gittiler, bir ay süreyle Tâif'i kuşattılar, dört bir yanından bağlarını tahrip ettiler. Başka çare kalmayınca Malik adlı bey gelip Müslüman oldu, Sakif kabilesi de aynı şekilde Müslüman oldu.’

Peygāmbar 'as qaçan kim bu mezkūr ęllerni Haq te'ālāniḡ nuşratı birle açtı erse, tiledi kim eṡrāf'ālamdaḡı meliklerke, pādşāhlarqa elçi ıda bērse, taqı ol elçi birle bitigler ıda bērse, taqı ol bitigler içinde öziniḡ peygāmbarlıḡını beyān qılsa taqı ol meliklerni İslāmqa da'vat qılsa. (78: 11) ‘Hz. Peygamber, adlan anılan bölgeleri Cenabıhakk'ın yardımıyla alınca, çevre ülkelerdeki hükümdarlara, padişahlara elçiler ve onlarla birlikte mektuplar göndermek,

mektuplarda da kendinin peygamberliğini açıklayıp onları İslam'a çağırarak istedi.'

*Taqı Ca'ferni ve taqı qatındaqı yārānlarını ağırladı, hil'atlar bērdi, taqı özi Peygāmbār 'as'qa altmış ḥabeşī qul taqı üküş nefīs tonlar, hediyyeler ıda bērdi, taqı bitig bitip ıda **bērdi**.* (80: 13) 'Necaşi, Cafer ile yanındaki arkadaşlarını ağırladı, onlara kaftanlar verdi, Hz. Peygambere altmış zenci köle, çok güzel giysiler, armağanlar gönderdi ve yazıp bir mektup gönderdi.'

*Peygāmbār 'as Rūm meliki Herqul atlıg melikke Diḥye atlıg şahābanı ıda bērdi taqı Necāşīqa yetmiş bitig **bitidi**. Qaçan kim bu bitig Herqul melikke tegdi erse, cümle baṭriqlarını, tersālar uluqlarını **yıgdi**.* (81: 4) 'Hz. Peygamber Herkül adlı Bizans İmparatoruna Diḥye adlı sahabeyi gönderdi ve Necaşi'ye gönderdiği mektubu yazdı. Bu mektup imparator Herkül'e ulaştığı zaman, bütün patrikleri, Hristiyan ulularını topladı.'

*Qaçan Diḥyeni ol Žağātırqa elettiler taqı aydılar kim: Mekkedini bitig keldi Herqul melikke, ol bitigni sizke ıda bērdi tēdi erse, Žağātır ol bitigke baqtı, taqı ol bitig içindeki sözlerni oqudı taqı Diḥyeke **sordı** kim: Bu Aḥmedniñ şıfatlarını maṅga aytı bērgil! tēp Diḥye taqı Peygāmbār 'as şıfatlarını tamām beyān qıldı erse, Žağātır turdı, taqı ewke kirdi, taqı tonlarını çıkardı, taqı aq tonlarını keydi, taqı elinge 'aşā aldı taqı **çıqtı**.* (81: 14) 'Diḥye'yi Mugâtır'a iletip: "İmparator Herkül'e Mekke'den mektup geldi. O mektubu size gönderdi." deyince Mugâtır o mektuba baktı, mektuptaki yazıyı okudu ve Diḥye'ye: "Bu Ahmet'in özelliklerini bana söyle." dedi. Diḥye de Hz. Peygamberin özelliklerinin hepsini söyleyince Mugâtır kalktı ve eve girip elbiselerini çıkardı, beyaz elbiselerini giyip eline baston alarak dışarı çıktı.'

*Bir qaç eyyāmdın soṅ Kesrīdin elçi keldi Peygāmbārqa Bābūya atlıg. Qaçan kim Peygāmbār 'as ḥıdmatına kirdiler erse, Peygāmbār 'as baqar, bıyıqların kesmedin turular taqı saqallarını yulup tururlar. Peygāmbār 'as munlarını kördi, taqı **yigrendi**.* (82: 12) 'Birkaç gün sonra Kisrâ'dan Hz. Peygambere Bābūya adlı bir elçi geldi. Hz. Peygamberin yanına girince Hz. Peygamber, onların sakallarını kesip bıyıklarını kesmemiş olduklarını gördü. Hz. Peygamber bunları görüp çok iğrendi.'

*Arafa kün cümle hâcîlar 'Arafât tağında vuqûf qılmıŷında Peyğāmbār 'as minberke mündi, taqı Tanğrı tut'qa üküŷ ħamd u ŷenā qıldı, taqı ħalāyıqqa va'z u naŷîhat qıldı, taqı üküŷ vaŷıyyatlar **qıldı**.* (85: 5) ‘Bundan sonra bütün hacılar arefe günü Arafat dağında vakfede durduğı zaman Hz. Peygamber minbere çıktı, Cenabıhakk'a çokça hamdetti, ona övgüde bulundu, bütün insanlara vaaz ve öğüt verdi, pek çok vasiyetlerde bulundu.’

*Cümle ħatunlarídın **destür tiledi** kim 'Āyiŷe ewinde otursam tēp. Cümlesi destür bērdiler erse, Peyğāmbār 'as qoptı, taqı bir qoltuğındın 'Abbās tuttu taqı bir qoltuğındın 'Alī tuttu rażhumā, taqı Peyğāmbār 'as'ni tayayu Āyiŷe ewinge **keldürdiler**. Qaçan kim 'Āyiŷe ewinge kirdi taqı bēhūŷ boldı taqı zamāndın ŷoñg **'aqlınga keldi**.* (85: 16) ‘Ayşe'nin evinde kalması için bütün hanımlarından izin istedi. Onlar da izin verince Hz. Peygamber kalktı, bir koltuğundan Hz. Abbas, bir koltuğundan da Hz. Ali tutup Hz. Peygambere destek olarak Hz. Ayşe'nin evine getirdiler. Ayşe'nin evine girince kendinden geçti, bir zaman sonra da aklı başına geldi.’

*Peyğāmbār 'as za'ıf āvāzı birle Ĥaq te'ālāqa ħamd u ŷenā qıldı, keçgen ŷaĥābalarqa du'ā qıldı, qalğanlarqa taqı **du'ā qıldı**.* (86: 10) ‘Hz. Peygamber zayıf sesi ile Cenabıhakk'a hamd etti, ona övgüde bulundu; geçmiş sahabelere de geride kalmıŷ sahabelere de dualar etti.’

*Qaçan Peyğāmbār 'as tenini açtı erse, 'Ukāŷe rażhu qamçını bıraqtı taqı Peyğāmbār 'as'nuñg mübārek teninge yüzini, közini, elğini **sürtti**.* (87: 14) ‘Hz. Peygamber tenini açınca Ukkāŷe kamçıyı bıraktı ve Hz. Peygamberin mübarek bedenine yüzünü, gözünü, elini sürttü.’

*Qaçan kim rebī'ü'l-avval ayınıñ on birinç kün yekŷenbe kün erdi kim Peyğāmbār 'as'nuñg igi inğen qatıg boldı erse, Peyğāmbār 'aleyhi 's-selām aydı: Mēni olturguzunğ! tēdi. Peyğāmbār 'as'ni **olturguzdılar**. 'Āyiŷe rażhā'nunğ köksi üze başını qoddı taqı aydı kim: Bu kün dünyādın ŷoñg künüm turur, āĥiratdın avval künüm turur tēdi erse, cümle ħalāyıqlar **yığlaŷu baŷladılar**.* (88: 2) ‘Hz. Peygamberin hastalığı Rebiyülevvel ayının on birinci günü, Pazar günü artırınca: “Beni oturtun.” diye buyurdu. Hz. Peygamberi oturtular. Hz. Ayşe'nin göğsüne başını koydu ve: "Bugün dünyadan son, ahiretten ilk günümüdür." buyurunca herkes ağlamaya baŷladı.’

Peygāmbār 'as şahābalarqa aydı: Maᅇga buyruq andağ boldı kim cümle qapuğlarıñıznu bağlasaᅇiz taqı cümleᅇiz namāzqa mescid qapuğıdın kirsēᅇiz. Abū Bekr qapuğını bağlamasun. Tilese, öz qapuğdın mescidke kirsün yā taqı tilese, mescid qapuğdın kirsün tēdi. (93: 1) ‘Hz. Peygamber sahabelere: “Bana hepinizin kapılarını kapatmanız ve mescit kapısından girmeniz buyruldu. Ebu Bekir’in kapısı kapatılmasın. O, mescide ister kendi kapısından, isterse mescidin genel kapısından girsın.” buyurdu.’

Qaçan kim Peygāmbār 'as dünyādın naql qıldı erse, ‘Ömer taqı ‘Osmān [taqı ‘Alī] rażhumā kirdi[ler] Peygāmbār 'as qatıᅇa taqı baqtılar. (93: 9) ‘Hz. Peygamber dünyadan göç edince Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali girdiler ve baktılar.’

Peygāmbār 'as'nu yuvdılar taqı kefen sardılar, taqı namāz qıldılar taqı āᅇirat yeringe qoydılar. Andın soᅇğ Şaqıqa atlığ ēw bar erdi, hemışe şahābalar meşveret qılsalar, ol ēwde yığlur erdiler cümle şahābalar anda yığıldılar. (94: 8) ‘Hz. Peygamberi yıkayıp kefenlediler, namazını kıldılar ve ahiret yerine koydular. Bundan sonra, sahabelerin toplanıp her zaman danışmada buldukları Şakıka denilen evde toplandılar.’

Abū Bekr rażhu taqı Peygāmbār 'as'nuᅇᅇ minberinge aştı taqı Tanrı te’ālāqa üküş ᅇamd u senā aydı, Peygāmbār 'as'qa durūd aydı taqı Medıne ᅇalqını üküş öᅇdi. (94: 13) ‘Ebu Bekir de Hz. Peygamberin minberine çıkıp yüce Tanrı’ya çok hamd edip övgüde bulundu, Hz. Peygambere selam bildirdi, Medinelileri çok övdü.’

Ömer rażhu turdı taqı aydı: Ey ᅇalāyıqlar, Peygāmbār 'as dünyādın bardı erse, ᅇaq te’ālānıᅇ Kelāmı aramızda bar, sizlerke aymaq ᅇācat yoq, cümlemüzdin özi artuq turur, ᅇalāyıqqa sezā turur tēdi taqı bey’et bērdi erse, cümle ᅇalāyıqlar [taqı bey’et bērdiler]. (95: 8) ‘Ömer kalktı ve: "Ey insanlar! Hz. Peygamber dünyadan göçtü ise aramızda Cenabıhakk’ın Kur’an’ı var, sizin konuşmanıza gerek yok. Kendisi hepimizden faziletlidir, halifelıᅇe uygundur." deyip baᅇlılıᅇını bildirince herkes de baᅇlılıᅇını bildirdi.’

Ol kün kim Peygāmbār 'as şahābalarqa buyurdı: Kimnüᅇᅇ ne miqdārqa quvvatı yetse, ᅇerigke meded qılsunlar tēp. ‘Ömer rażhu ēwinge bardı; ne miqdār kim mālı bar erdi, ēkki ülüş qıldı: bir ülüşini ehlinge taqı

oğlanlarına qoğtı taqı bir ülüşini Peyğāmbār 'as hıdmatına keltürdi. (95: 17) ‘Bir gün Hz. Peygamber sahabilere: “Kimin ne kadar gücü varsa orduya yardım etsin.” diye buyurdu. Ömer evine gitti, bütün malını ikiye böldü. Bir bölüğünü çoluk çocuğuna bıraktı, bir bölüğünü de Hz. Peygamberin huzuruna getirdi.’

Bir kün Bilāl razhu kāfırlarınġ buthānasına kirdi. Körer, hēç kimerse yoq ol buthāna içinde. Şahrāqa olturdu taqı ol necāsatnı bir yıgaç birle cümle butlarınġ yüzlerine, başlarına bulaşturdu taqı çıqtı. (97: 4) ‘Bir gün Bilal kāfırların put evine girdi. Put evinde kimsenin bulunmadığını gördü. Boş yere oturdu ve pisliğini bir ağaçla putların yüzlerine, başlarına bulaştırıp çıktı.’

Qaçan kim Umayya i'bni Halaḫ 'al yarım batman kızıl altun[nı] aldı erse, sewnü bardı, taqı bir qaç tēwe buthāna qapugında qurbān qıldı taqı dervişlerke bērdi. Taqı butlarġa 'özür qıldı: Qulum sizlerke yaman iş qıldı, sizler keçrüng! tēp üküş 'özürler qıldı. (98: 12) ‘Ümeyye ibni Halef yarım batman kızıl altın aldı, sevinip gitti ve put evinin kapısında birkaç deve kurban edip yoksullara dağıttı. “Benim kölem size kötü davrandı, bağışlayın!” diyerek putlardan özür diledi.’

Abū Bekr razhu aydı: Yā Zeyd, suwsadım, munda bir kimersedin suw tilegil, içeyin tēdi erse, men taqı bardım, bir kimersedin suw tiledim erse, ol kimerse baldın şerbet qılıp çıqardı taqı Abū Bekrke bērdi. (100: 9) ‘Ebu Bekir: “Ey Zeyd! Susadım, burada birinden su iste, içeyim.” deyince ben de gidip bir kimseden su istedim. O da baldan şerbet yapıp Ebu Bekir'e verdi.’

Peyğāmbār 'as andaġ yarlıqadı kim: Yā Abā Bekr, Ādam peyğāmbardın qıyāmatqa tegi kim kim maṅga inandı erse, cümlesine nē şevāb bērse, Haq te'ālā yalguz saṅga ol şevāb bērgey; taqı kim kim maṅga imān keltürdi erse, maṅga peyğāmbarlıq kelmişdin soṅ qıyāmatqa tegi cümlesine nē şevāb bērsei Tanġrı te'ālā yalguz saṅga ol şevāb bērgey tēp Peyğāmbār 'as Abū Bekrke müjde bērdi. (101: 5) ‘Hz. Peygamber: “Ey Ebu Bekir! Ādem Peygamberden kıyamete kadar bana inanan kimselere verdiği sevabın hepsini, Cenabıhak yalnızca bana verecek; aynı şekilde, peygamberliğin gelmesinden sonra bana inanan kimselere Cenabıhak'ın verdiği sevapların hepsini yalnızca sana verecektir.” buyurarak Ebu Bekir'e müjde verdi.’

Abū Bekr razhu altmış üç yaşadı taqı êkki yıl dōrt aynhalīfahı qıldı. Cumādā'l-āhīr ayıdın sekiz kün aqlıp turur erdi, dūşenbih tūni vefātı boldı. Andın on bēş kün sōkel boldı. Qaçan kim sōkelliki qatıǵ boldı erse, cümle ensār u muhācirlar qatınǵa kirdiler 'ayādat qılu. (102: 7) ‘Ebu Bekir altmış üç yıl yaşadı ve iki yıl, dōrt ay halifelik yaptı. Cemaziyelāhir ayından son sekiz gün kalmıştı; Pazartesi günü vefat etti. On beş gün hasta kaldı. Hastalığı epey ilerleyince geçmiş olsun demek için bütün ensar ve muhacir yanına vardı.’

Peyǵāmbar 'as maŋa selām bērdi taqı muşāfīha qıldı. Taqı mübārek êlgi[ni] yürekim köksüm üzer qoydı erse, yürekimde hafaqān bar erdi, hemīşe titreyü turur erdi, ol sākın boldı. (103: 7) ‘Hz. Peygamber selam verip elimden tuttu. ve mübarek elini göğsümün üzerine koydu. Kalbimde bir sıkıntı vardı, sürekli titriyordu, o anda yatıştı.’

Ömer razhu hilāfatında üküş eller açıldı, musulmānlıq 'ālamqa yayıldı. (113: 5) ‘Ömer'in halifeliğinde pek çok ülkeler alındı, Müslümanlık dünyaya yayıldı.’

Abū Z̄ar razhu taqı dāru fenādın dāru beqāǵa riħlat qıldı erse, yuvdılar taqı kefenlediler taqı namāz qıldılar taqı defn qıldılar. (132: 10) ‘Ebu Zer-i Gırari ölümlü dünyadan sonsuzluk âlemine göçünce yıkadılar, kefenlediler, namazını kıldılar ve defnettiler.’

Abū Rāfī' aytur razhu: Ol qapuǵnı yetti quvvatlıǵ kimerseler neçe kim quvvat qıldılar yerindin tepretü bilmediler. Taqı ol qapuǵnı 'Alī razhu yaŋgluz tepretti taqı yıqtı. (141: 1) ‘Ebu Rafi anlatıyor: Yedi güçlü kişi o kapıyı ne kadar zorladıysa da yerinden kimildatamadı. Hâlbuki Ali o kapıyı yalnız başına salladı ve yıktı.’

Peyǵāmbar aydı: Yā Fāṭıma, Haq tut qullarınǵa nazar qıldı taqı cümlesidin mēni üğürdi. Yana bir nazar qıldı taqı cüftüŋ 'Alī'ni üğürdi yana nazar qıldı taqı anaŋ Ĥadīcenı taqı sēni üğürdi taqı siz ekegüni cümle ĥatunlarınǵ uluǵı qıldı, tēdi. (161: 13) ‘Hz. Peygamber: “Ey Fatıma! Cenabıhak kullarına baktı, hepsinin içinden beni seçti; tekrar bir daha baktı, eşin Ali 'yi seçti; yine baktı, annen Hatice ile seni seçti ve ikinizi bütün kadınların ulusu eyledi.” buyurdu.’

Qaçan kim altı ay tamām boldı erse, ol kün 'Alī razhu'nunġ taqı Hasan Hüseynning tonlarını cümlesini yuvdı taqı degirmen öġüdi, etmek bişürdi taqı Hasan Hüseynning başlarını yuvdı taqı taradı. (167: 6) ‘Altı ay dolunca Ali 'nin, Hasan ve Hüseyn' in bütün elbiselerini yıkadı, degirmen öġüttü, ekmeġ pişirdi, Hasan ve Hüseyn'in başlarını yıkayıp taradı.’

Harüne'r-Reşid halīfa bir keçe hatunı Zübeyde hatun birle huşmat qılıştılar. (204: 15) ‘Halife Harun Reşid bir gece hanımı Zübeyde ile tartıştı.’

Bir kün İmām Aġmed Hanbelning hādiması imāmning oġlı Şālih ewidin ħamīr māya alıp etmek bişürdi taqı İmām 'Aġmed Hanbel ileġinde qoğtı. (221: 3) ‘Bir gün İmam Ahmed bin Hanbel' in hizmetçisi, imamın oġlu Salih'in evinden hamur mayası alıp ekmeġ pişirdi ve İmam Ahmed bin Hanbel'in önüne koydu.’

Haqdın tiledi kim: Ey Bār Hudāyā, 'avretimni sen açmaġıl mēni bu ħalāyiq qatında fazīhat qılmaġıl, tēdi erse, Haq te'ālāning qudratı birle ěkki ěl zāhir boldı taqı İmāmning izārını baġladı. (227: 7) ‘Cenabıhak'tan: “Allah'ım! Sen avret yerimi açtırma, bunların yanında beni rezil rüsva etme.” diye dilekte bulununca yüce Allah'ın kudreti ile iki el göründü ve imamın peştemalını baġladı.’

Hasan-ı Başrı rahmhi qırq yıl külmedi, qorquġı qatıġlıqı için. (237: 15) ‘Hasan-ı Basri korkusunun çokluġu sebebiyle kırk yıl gülmedi.’

Ey mine aydı: Ey baba, qaçan tamuġ atınġa yettim erse, içimke tamuġ heybeti tüşti, taqı a'zālarım sust boldı 'aqlım ketti, tamuġnunġ heybeti könglüimde ornadı. (239: 7) ‘Babacıġım! Okurken cehennem kelimesine gelince içime cehennem korkusu düştü, vücudum gevşedi, aklım başımdan gitti, cehennem korkusu içimde depreşti.’

Sa'dī'l Museyyeb rahmhi aydı: Yigirmi yıl men namāz vaqtını andaġ saqladım kim mu'azzin ezān oqumuşta mescidde hāzir erdim. Hēç taġalluf qılmadım, tēp aydı. (243: 1) ‘Sad ibnül-Müseyyeb: “Yirmi yıl boyunca namaz vaktine öyle özen gösterdim ki, müezzin ezan okurken hep camide hazırdım, hiç ayrı kılmadım.” dedi.’

Ali'bnî'l-Muvaffiq aytur rahmhi: Bir yıl hecke bardım. Qaçan kim 'arife tûni boldı erse, Minâda mescid-i Hâyfada tûnedim. Taqı ol mescid içinde umuzgandım. (271: 15) ‘Ali ibni'l-Muvaffik anlatıyor: Bir yıl hacca gitmiştim. Arefe gecesi olunca Minâ'da Hayfa Camiinde geceledim ve camide uyukladım.’

Ka'beniñ binâsı nedin erdi taqı kim binâ qıldı taqı Ka'beke qaşd qılğannı Hâq tut neteg helâk qıldı cümlesini avvalqı bābnuñg altınç faslıda beyân qulındı. (274: 12) ‘Kâbe'nin neden yapıldığı ve kimin yaptığı ile Kâbe'ye kötü niyet besleyeni Cenabıhakk'ın nasıl yok ettiği bundan önceki bölümün altıncı faslında açıklandı.’

Hâq tut buyurdı, yetmiş miñ ferîşte Âdam peygâmbarnı altın tahtı birle kötürdiler taqı uçmağqa ellettiler. (280: 10) ‘Cenabıhak emretti, yetmiş bin melek Âdem Peygamberi altın tahtı ile birlikte götürdü ve cennete ilettiler.’

Hâq tut Âdam peygâmbarqa uyqu bērdi taqı Cebre'îlke buyurdı taqı aydı kim: Yâ Cebre'îl, Âdam peygâmbarnıñ sol eyegüsini çıqargıl, tēdi erse, Cebre'îl taqı çıqardı taqı Âdamnuñg sol eyegüsidin Hâq te'âlâ qudratı birle Havvânı yarattı. (280: 11) ‘Cenabıhak, Âdem Peygambere cennette uyku verdi ve Cebrâil'e buyurdu: “Ey Cebrâil! Âdem Peygamberin sol kaburgasını çıkar.” dedi, Cebrail de çıkardı. Cenabıhak gücüyle, Âdem Peygamberin sol eye kemiğinden Havva'yı yarattı.’

Üç yüz yıl yığladı kim yüziniñ etleri tüşti, süñgükleri köründi, közleri yaşıdın bir qol toldı. (282: 16) ‘Üç yüz yıl ağladı, yüzünün etleri kurudu, şakakları göründü, gözlerinin yaşından bir vadi doldu.’

Peygâmbar 'as aydı: Mi'râc tüninde uçmağda teferrüc qılır erken uçmağ maqâmlarında bir yüksek maqâm bar, ol maqâmğa aştım. (284: 2) ‘Hz. Peygamber yine buyurdu: Miraç gecesi cennette yol alırken cennet makamlarından yüksek bir makama yükseldim.’

Yâ Resûlallâh, olvaqtın benim mâlumnı bu oğlumdın darîğ tutmadım, bu oğlumda harc qıldım taqı quvvatımnı darîğ tutmadım, bu oğlumğa terbiyet qıldım. Mağabbat ve şefaqtat birle asradım. Êmdi bu oğlum qavi boldı, men za'îf boldum taqı bu oğlum bay boldı, men dervîş boldum taqı bu oğlum

munğsuz boldı, men munğluğ boldum, bu oğlumqa muhtāc boldum. (287: 3) ‘Ey Allah'ın elçisi! O zaman ben bundan malımı kıskanmadım; maddi gücümü esirgemedim, oğlumun bakımına harcadım. Sevgi ve şefkatle besleyip büyüttüm. Şimdi ise oğlum güçlendi, ben zayıfladım; o zengin oldu, ben yoksulllaştım; o dertsiz hale geldi, ben ise dertli biri haline geldim, ona muhtaç duruma düştüm.’

Mu'āviya bir kün Yezīddin āzār boldı, hātırı munğış boldı. (292: 7) ‘Muaviye bir gün oğlu Yezid'den kötü muamele gördü ve gönlü incindi.’

İbni 'Ömer razhu aydı: Bir kün Peygāmbār 'as bizlerke hikāyat qılu andağ yarlıqadı kim: Üç kimerse şahrāda yörüyür erken yağmur yağa başladı erse, bir tağning ünğüringe kirdiler. Yağmur qatığ boldı taqı ol tağdın bir uluğ taşnı sël keltürdi taqı bu tağ ünğürining ağzınğa tayadı erse, bu üç kişining yolu bağlandı. (293: 6) ‘İbni Ömer anlatıyor: Bir gün Hz. Peygamber bizlere hikāye anlatıp şöyle buyurdu: Üç kişi, arazide yürürken yağmur yağmaya başlayınca dağda bir mağaraya girdi. Epey yağmur yağdı, sel dağdan büyük bir kayayı getirdi ve bu mağaranın ağzın tıkayınca üç kişinin çıkış yolu kapandı.’

Bir kün Fazīl bin 'İyāz taqı Şa'bān ibni 'Uyayna taqı 'Abdullāh ibnü'l-Mubārek, Veheb qatında cem'boldılar taqı Mekkening hurmasından sözlediler. (298: 13) ‘Bir gün Fudayl bin İyaz, Süfyan bin Uyeyne ve Abdullah ibnü'l-Mübarek, Veheb'in yanında toplandılar ve Mekke hurmasından söz ettiler.’

Abū'l-Hasan Nūrī aydı rahmhi: Bu hamr kimnünğ turur? tēp su'āl qıldı erse, aydılar kim: Bu hamrlar Mu'taşid halīfanunğ turur, tēp aydılar. Abū'l-Hasan Nūrī aydı rahmhi ol kemike kirdi taqı ol kemining tirekini aldı taqı bu küplerning mecmū'ını sındurdu taqı helāk kıldı, meger bir küpni qoydı. (308: 4) ‘Ebu'l-Hasan-ı Nuri: “Bu içkiler kimin?” diye sordu. “Halife Mutasıd'ındır.” diye cevap verdiler. Ebu'l-Hasan-ı Nuri gemiye girdi ve geminin direğini aldı, küplerin hepsini kırıp mahvetti, yalnızca birini bıraktı.’

İblīs aydı kim Haq te'ālā mēni Ayyūb mālī üze muşallağ qıldı. Ėmdi tegme biringiz otlar alıp barınglar taqı Ayyūnunğ nē kim yılqı qarası bar erse, cümlesini köydürünğ taqı helāk qılınğ, tēp fermānladı erse, bu şeytānlar taqı perīler otlar alıp bardılar taqı cümle yılqı qarasını taqı qullarını

qaravaşlarını köydürdiler. (330: 8) ‘İblis: “Cenabıhak beni Eyüp'ün malları üzerine musallat etti. Şimdi her biriniz ateş alıp gelin ve Eyüp'ün ne kadar hayvan sürüsü varsa hepsini yakın.” diye emir verdi. Bu şeytanlar ve cinler birçok ateş toplayıp gittiler ve Eyüp'ün bütün hayvanlarını, hizmetçilerini yaktılar.’

Qaçan kim Hâbîl qanı yerke tegdi erse, yerlerniḡ ba'zısında tapuzluq zâhir boldı taqı mēvelerde hem açıḡlıq zâhir boldı taqı ta'âmlarda çürümek taqı öüteḡayyir bolmaq zâhir boldı taqı deryâlar suwı açığ boldı. (339: 5) ‘Hâbil'in kanı yere dökülünce dünyanın bazı yerleri çoraklaştı, meyveler acılaştı, yiyecekler çürüdü ve bozuldu, denizlerin suları acılaştı.’

Qābîl, Hâbîlni arqasınḡa köterip üç kün tuttı, nē qilmaq kerek bilmez erdi. Haq tut êkki qarḡanı ıda bērdi. Bu êki qarḡa biri birle uruştılar taqı biri birini öltürdi. Ol öltüren qarḡa tumşuḡı birle yer qazdı taqı ölgen qarḡanı yerke ködi erse, Qābîl mumı kördi erse, ol taqı yer qazdı taqı Hâbîlni kömdi. (339: 11) ‘Kâbil Hâbil'i sırtına alıp üç gün gezdirdi; ne yapacağını bilmiyordu. Cenabıhak iki karga gönderdi. İkisi birbiriyle dövüştü ve biri ötekini öldürdü. Öldüren karga ayağı ile yeri kazıp ölen kargayı çukura gömünce Kâbil bunu gördü. Kâbil de yer kazdı ve o da Hâbil'i gömdü.’

Qaçan kim oḡlan anası oḡlanqa qarşu kelse, ol oḡlan feraḡ qılır taqı qaçan kim ol anası yüz çewürse, ol oḡlan yıḡlayu başlar. Biz taqı anıḡ meḡizlig bolup dünyānı sewdük. (396: 7) ‘Nasıl ki bir çocuk, annesini karşısında görüp sevinir, içi rahatlar; annesi yüz çevirdiği zaman ağlamaya başlarsa biz de aynı o şekilde dünyayı çok sevdik.’

Qaçan kim Peyḡambar 'as meb'ûş boldı erse, ḡased qıldılar taqı Peyḡambarqa inanmadılar, şiqāvat[-i] ebedî birle tamuḡqa sezā boldılar. (420: 15) ‘Hz. Peygamber gönderilince hasetlik yaptılar ve Peygambere inanmadılar, sonsuza kadar süren talihsizlikle cehenneme çarptırıldılar.’

SONUÇ

Bu çalışmada, Nehcü'l-Ferâdis eserinde görünüş değeri incelenmiştir. Görünüş kavramının sınırları çizilmiş, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından yapılan görüşlerle beraber ele alınmıştır. Zaman ve kılınış gibi kategorilerle olan ilişkisi ele alınmış ve bu kategorilerden ayrılan yönleri üzerinde durulmuştur.

Yüzyıllardır tartışmaya konu olan zaman kavramı birçok dilde farklı bölümlenmelere ayrılmıştır. Çoğunlukla geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde üçlü bölümlenmeye ayrılan zaman, Türkçede farklılığa giderek geçmiş, şimdi, gelecek ve geniş zaman olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır. Baktığımız zaman alanyazında da bu bölümlemede farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Zamanda üçlü bölümlenmeden ayrı olarak geniş zaman, zaman işlevinden daha çok görünüş ve kip işlevine sahiptir. Geçmişte başlayıp şuan devam eden ve gelecek zamanda da devam etme ihtimali yüksek olan bir dilimdir. Dolayısıyla bütün zaman dilimlerini kapsamamasından dolayı zamansal olarak belirli bir yere işaretlenmez. Farklı sistemlerle birlikte tamamlayıcı bir işleyişe sahip olan zaman, bu yönüyle mükemmel bir işleyişe sahiptir. Zaman kavramıyla birlikte tamamlayıcı bir işleve sahip olan kategorilerden birisi de görünüştür. Görünüş kavramının da sınırları zaman gibi tam olarak çizilememiştir. Konuşucunun kendi anlam dünyasına göre öznel bakış açısıyla gelişen görünüş, fiildeki hareketin zamansal olarak nasıl bir yayılıma sahip olduğunu gösterir. Yerli ve yabancı her araştırmacı kendi anlayışına göre farklı adlandırma ve sınıflandırmayla görünüşü ele almıştır. Çalışmada ele alınan bir diğer kategori kılınış, aynı zaman gibi görünüş kategorisiyle karıştırılmıştır. Ancak her iki kategoride birbirinden büyük ayrılıklar göstermez. Görünüş, kılınışa göre daha genel bir kategoridir. Buna göre kılınış, görünüşün bileşenlerinden birisi olup zamansal iç yapılanmayla ilgilidir. Aralarındaki temel fark ise öznellik ve nesnellik ölçütüdür.

Nehcü'l-Ferâdis'te zaman eki olarak tanımlanan her bir ek zaman işlevinin yanında görünüş işlevine de sahiptir. Eklerle ifade edilen bu işlevler cümlede yer alan diğer yönlendiricilerle de yansıtılmaktadır. Bu kapsamda eserde tespit edilen eklerin görünüş işlevlerine bakıldığında:

-r/-Ar/-Ur/-yUr, fiildeki hareketin her zaman olduğunu bildirir. Belirli bir zaman dilimine göndermede bulunmayan geniş zaman eki olayların gerçekleşmiş, gerçekleşmekte olan ve gerçekleşecek olan şeklindeki üç zaman dilimini kapsar.

Ekin belirli bir zaman noktasını işaretlememesi görünüşsel açıdan ele alındığında cümleye süreklilik anlamı kattığını gösterir. Olayları başlangıç ve bitiş sınırları arasında inceleyen bu ek, Johanson'un görünüş anlayışına göre intraterminallik bildirir.

-(I)rdI/ -ArdI, zamancı yaklaşımla ele alındığında geniş zaman ve görülen geçmiş zaman ekinin birleşimi ile oluşarak geniş zamanın hikâyesi biçiminde tanımlanır. Tanıma göre bu ek, gerçekleşmekte olan olayların konuşma zamanı öncesinde olduğuna gönderme yapar. Fiildeki hareket konuşma zamanı noktasına göre başlangıç ve bitiş sınırları arasındadır. Johanson'un görünüş anlayışına göre bu morfolojik yapı intraterminallik yansıtmaktadır.

-A/-U- turur, ek zaman işleviyle kullanıldığında şimdiki zamanı işaretlemektedir. Türkçede şimdiki zaman bu ek ile birlikte *-mAktA* ve *-mAdA* ekleriyle de gösterilir. Ele alınan eserde bu iki ekle ilgili temsili örnek tespit edilmemiştir. Diğer eklere göre kapsamı daha geniş olan *-A/-U- turur*, konuşma zamanında gerçekleşen olayları ifade eder. Konuşma zamanının yanında geçmişte gerçekleşmiş ya da gelecekte gerçekleşecek olan olaylara gönderme yapar. Görünüşsel açıdan ise fiildeki hareket bitiş sınır noktasına ulaşmadığı için intraterminallik belirtir. Taranan eserde bu morfolojik yapıyı işaretleyen birkaç örnek tespit edilmiştir.

-(i)p turur, zamansal açıdan öğrenilen geçmiş zaman olarak tanımlanan bu ek ile konuşmacı fiildeki harekete dolaylı yoldan ulaşır. Konuşma zamanı öncesi gerçekleşen olayları gösteren bu ek görünüşsel açıdan postterminallik bildirir.

-mIş, belirleme noktası aşılmış olan bu ek ile konuşmacı olayları dolaylı bir şekilde öğrenir. Ekin gönderme yaptığı zaman geçmiş zamandır. Geçmişte gerçekleşmiş olan olayların olay zamanı hakkında net bir bilgi yoktur. Bu netlik ise cümleye katılan diğer öğelerle belirli hale gelmektedir. Taranan eserde konuşucu çoğunlukla olaylara doğrudan ulaşmıştır. Başkasından duyularak aktarılan olaylara örnekler, doğrudan aktarılanlara göre nispeten daha azdır. Görünüşsel açıdan bu morfolojik yapı postterminallik göstermektedir.

-(i)p turur+dI, geçmiş zamanın hikâyesi olarak adlandırılan bu biçimde olaylar, konuşma zamanı noktasından önce tamamlanmış durumdadır. Postterminallik gösteren bu morfolojik yapıda geçmiş zamanı işaretleyen iki ek bir araya gelmiştir. Buna göre tespit edilen örneklerden yola çıkarak fiildeki hareket bu yapıda geçmişte

başlamış ve geçmişte bitmiştir. Harekete yönelik kimi etkiler konuşma zamanında gözlemlenmektedir.

-mİşdl, kritik sınır aşıldıktan sonraki safhada olayların gözlemlenmesine olanak tanıyan bu ek, postterminal görünüş türünü göstermektedir. Geçmiş zamanda belli bir süre boyunca yapılan olaylar bu yapı ile aktarılır.

-dl, olayları bir bütün olarak ele alan bu ek, fiildeki hareketin tamamlandığını gösterir. Olaylar bitiş sınır noktasına ulaşmıştır. Dolayısıyla burada süreklilikten bahsedilemez. Konuşucu olaya doğrudan tanık olmuştur. Terminallik bildiren bu yapıda olaylar bir bütün olarak yansıtılır. Taranan eserde bu morfolojik yapıyı işaretleyen örnekler çeşitlilik göstermektedir.

Nehcü'l-Ferâdis'te zaman işleviyle beraber görünüş işlevine de sahip olan ekler maddeler halinde açıklanan morfolojik yapılar ile işaretlenmektedir. Buna göre Johanson'un görünüş anlayışı doğrultusunda *-r/-Ar/-Ur/-yUr*, *-(I)rdI/ -ArdI* ve *-A/-U-turur* morfolojik yapıları olayları başlangıç ve bitiş sınır noktalarında ele almalarından dolayı intraterminallik bildirirler. *-(i)p turur*, *-mİş*, *-mİşdl* yapıları ise geçmiş zamanda olayların kritik sınır noktasına ulaşmalarından dolayı postterminal görünüş türünü yansıtır. Johanson'un terminal görünüş türünü işaretleyen *-dl* morfolojik yapısı ise olayların tamamen bittiğini bir bütünlük içerisinde yansıtır. Her ikisinde geçmiş zamanda bitmişlik ifade eden postterminallik ve terminallik arasındaki fark, postterminalliğin etkisinin konuşma zamanında devam etmesidir. Doğrudan-dolaylılık, görüp görmeme ve duyup duymama da her iki görünüş türünü ayırmada temel fark olarak karşımıza çıkar. Çalışmada morfolojik yapılar fiil üzerinden ele alınmıştır. Cümlede yer alan diğer öğelerin görünüşsel özellikleri çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Türkçede görünüş kategorisi dil bilgisi kitaplarında yeterince ele alınmayıp diğer kategorilerle sıkça karıştırıldığı görülmüştür. Başlı başına dil bilgisi kitaplarında görünüş bölümünün olmaması bu kategorinin farklı konu başlıkları altında ele alınmasına neden olmuştur. Alanyazında fiile eklenen eklerin yalnızca zaman işlevinin olmadığı bununla birlikte farklı işlevlere de sahip olduğu bu çalışma ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Eklerin görünüş işlevi de ortaya koyulurken Johanson'un görünüş modeli esas alınmıştır. Bu modele göre görünüş, *sınırlar arası*, *sınır sonrası* ve *sınıra bakış* şeklinde kategorize edilmiştir. Bu görünüş kategorileri

Harezmi Türkçesine ait kabul edilen Nehcü'l-Ferâdis eserinden tespit edilen örneklerle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Eser, çalışmada esas alınan görünüş modeline uygun verileri sunmuş ve üç türün örneklerine de uygun verileri sunmuştur. Eserde anlatılan olaylar ya bir kaynaktan duyulmuş ya da olaylara tanıklık edilmiştir. Farklı bakış türlerini yansıtan Nehcü'l-Ferâdis, Johanson'un görünüş sınıflandırması için okuyucuya açıklamada iyi bir bilgi sunmuştur. Tarihi bir döneme ait olan eserdeki morfolojik yapılar ile Türkiye Türkçesindeki morfolojik yapılar farklılık gösterse bile ele alınan kategorinin içeriği, sistemi hakkında değişikliğe sebep olmaz.

KAYNAKÇA

- Acarlar K (1969) Fiil Kiplerindeki Anlam Kaymalarının Nedenleri. *Türk Dili* 20(213): 250–254.
- Adalı O (1979) *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Aksan D (1980) *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim II. Cilt* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Aksan Y (2003) Kılınış Ulamına Yaklaşımlar ve Türkçe'de Kılınış, ed. A. Kıran, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* Multilingua Publications, 68-81.
- Aksan D (2017) *Anlambilim, Anlambilimin Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Bilgi Yayınevi, Ankara).
- Aksu Koç A (1988) *The Acquisition of Aspect and Modality. The Case of Past Reference in Turkish* (Cambridge University Press, Cambridge).
- Akşehirli S (2010) Türkçe'de Konuşma Zamanı, Olay Zamanı ve Referans Zamanı İlişkileri. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic* 5(4): 15-73.
- Andersen R, Shirai Y (1996) The primacy of aspect in first and second language acquisition: The pidgin-creole connection. ed. W. C. Ritchie, T. K. Bhatia. *Handbook of Second Language Acquisition* San Diego, CA: Academic Press, 527-570.
- Aslan Demir S (2016) *Görünüş Kategorisi Türkmençe Örneği* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Aslan S (2012) Türkiye Türkçesinde Ol- Yardımcı Fiilli Yapıların Görünüş-Zaman Bildirimindeki İşlevleri. *Bilig* 63: 11-30.
- Atabay N, Kutluk İ, Özel S (1983) *Sözcük Türleri* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Atasoy G (2017) Türkçede Görünüş Belirteçliklerinin Öğretimi: Görünüş ve Derlem Çalışması. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi* 3(1): 1-18.

- Aydemir İA (2010) *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Aydemir İA (2013) Türkçede Zarf-Fiillerin Görünüş Değerleri. *Erdem* 64: 15-30.
- Bacanlı E (2008) Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf. *Bilig* 44: 1-24.
- Bacanlı E (2009) Türkçe Fiil Slav Türü Bitmiş Görünüş Bildirebilir mi? *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 6(1): 43-58.
- Bacanlı E (2010) Altay Türkçesindeki -atan Ekinin Görünüş-Zamansal ve Kiplik Anlamları. *Bilig* S(55): 71-92.
- Bacanlı E (2014) *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Bache C (1997) *The Study of Aspect, Tense and Action*. Towards a Theory of the Semantics of Grammatical Categories. (Peter Lang, Frankfurt am Main).
- Banguoğlu T (2007) *Türkçenin Grameri* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Benzer A (2008) Fiilde zaman, görünüş, kip ve kiplik. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Benzer A (2012) *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik* (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Bhat, DNS (1999) *The Prominence Of Tense, Aspect And Mood* (John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia).
- Bilgegil MK (2009) *Türkçe Dilbilgisi* (Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum).
- Binnick IR (1991) *Time and the Verb A Guide to Tense and Aspect* (Oxford University Press, New York, Oxford).
- Bybee J, Perkins R, Pagliuca W (1994) *The Evolution of Grammar Tense, Aspect, and Modality in The Language of the World* (The University of Chicago, Chicago, London).
- Comrie B (1976) *Aspect* (Cambridge University Press, Cambridge).
- Comrie B (1985) *Tense* (Cambridge University Press, Cambridge).

- Crystal D (2008) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (Blackwell Publishing, England).
- Csató ÉÁ, Johanson L (1998c) "Turkish", ed. L. Johanson und É. Á. Csató *The Turkic language* (Routledge London, New York), 203-235.
- Dahl Ö (1985) *Tense And Aspect Systems* (Basil Blackwell, Oxford).
- Dahl Ö (2000) The Grammar of Future Time Reference in European Languages. Ed. Östen Dahl, *Tense and Aspect in the Languages of Europe* (Mouton de Gruyter, Berlin/New York), 3-25.
- Demir N, Yılmaz E (2003) *Türk Dili El Kitabı* (Grafiker Yayıncılık, Ankara).
- Demirgüneş S (2007) Türkçede görünüş ve zaman morfepleri. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Niğde.
- Demirgüneş S (2008) Türkçede Görünüş ve Dilbilgisel Zaman: Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabı Örneğinde Eylem Türleri, Üye Yapı, Biçimbirim ve Belirteç Etkileşimi. *Dil Dergisi*, Ankara, Nisan-Mayıs-Haziran, 140.
- Demirgüneş S (2008) Türkçedeki Zaman Belirteçlerinin Sınıflaması ve Dökümü Üzerine Bir Deneme Çalışması. *Turkish Studies* 3(2): 278-293.
- Demirgüneş S (2010) Yazılı Girdilerde Görünüş Hipotezi: Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabı Örneği. *Türklük Bilimi Araştırmaları* 225-237.
- Demirgüneş S (2017) Alanyazımında ve Türkçenin Öğretiminde Kiplik, Görünüş ve (Dilsel Zaman): Bir Sınıflama Önerisi. *Turkish Studies* 12(5): 123-136.
- Deniz Yılmaz Ö (2012) T Csató Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Fiil Çekimi Ulamları. *Dil Araştırmaları* S(11): 105-129.
- Depraetere I, Salkie R (2017) *Semantics and Pragmatics: Drawing a Line* (Routledge, New York).
- De Swart H (2012) *Verbal Aspect The Oxford Handbook of Tense and Aspect*, ed. Robert I. Binnick. (Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford, New York).
- Dik, CS (1997) *The Theory of Functional Grammar Part 1: The Structure of the Clause* (Mouton de Gruyter Berlin, New York-Berlin).

- Dilâçar A (1971) Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihi. *Türk Araştırmaları Yıllığı Belleten* (Türk Dil Kurumu, Ankara), 83-145.
- Dilâçar A (1974) Türk Fiilinde 'Kılmış'la 'Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 159-171.
- Dizdaroğlu H (1976) *Tümcebilgisi* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Doğan T (2018) Konya Yerli Ağzında Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicileri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 45: 55-75.
- Doğan T, Usta Ç (2015) Türkiye Türkçesinde Sınır Öncesi Bakış Açısı ve Yaklaşım. *Türkiyat Mecmuası* 25/Güz: 173-198.
- Eker S (2009) *Çağdaş Türk Dili* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Erdal M (2004) *A Grammar of Old Turkic, Handbook of Oriental Studies* (Brill Handbook of Oriental Studies, Leiden-Boston).
- Ergin M (2013) *Türk Dil Bilgisi* (Bayrak Basım, İstanbul).
- Erkman Akerson F, Ozil Ş (2015) *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Erkman Akerson F (2016) *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış* (Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul).
- Esmer E (2011). İlköğretim Üçüncü Sınıf Türkçe Ders Kitabı Anlatı Metinlerinde Bakış Açısı Görünüşü-Hal Türü Etkileşimi ve Ön-Arka Plan Düzenleniş. *Dil ve Edebiyat Dergisi* 8(2): 19-37.
- Finch G (2000) *Linguistic Terms and Concepts* (Macmillan Press Limited, London).
- Forsyth J (1970) *A Grammar Of Aspect Usage And Meaning In The Russian Verb* (Cambridge University Press, Cambridge).
- Givon T (2001) *Syntax Introduction Vol 1* (John Benjamins Publishing Company, Amsterdam).
- Göksel A, Kerslake C (2005) *Turkish; A Comprehensive Grammar* (Routledge, London).

- Günay N (2012) Çekimli Fiillerin Zaman Bildirimini Belirlemede Etken Olan Unsurlar. *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*. Muğla, Aralık 22-24 Aralık.
- Güven M (2008) Görünüş Terimlerinin Türkçeleştirilmesi Üzerine Bazı Gözlem ve Öneriler. *Dilbilim Araştırmaları* 125-137.
- Hatipoğlu V (1978) *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara).
- Hieber DW (2007) *A Grammar of Turkish* (The College of William and Mary, Virginia).
- Hirik S (2019) Türkçede Zamanüstülük. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* 27: 209-225.
- Huber E (2013) *Dilbilime Giriş* (Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul).
- İbe P (2005) Edinim Sürecinde Görünüş ve Ders Kitaplarında Çocuklara Yöneltilen Verinin Sorgulanmasına İlişkin Bir Çalışma: İkinci Sınıf Hayat Bilgisi Kitaplarındaki Eylemler, Durum Türleri ve Görünüş Etkileşimi. *Dil Dergisi*. 130: 3-7 Ankara, Ekim-Kasım-Aralık.
- İmer K, Kocaman A, Özsoy S (2011) *Dilbilim Sözlüğü* (Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul)
- Johanson L (1971) Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems. *Studia Turcica Upsaliensia 1* (Almqvist, Wiksell, Uppsala).
- Johanson L (1990) "Studien zur türkeitürkischen Grammatik", G. Hazai, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft* (Akadémiai, Kiado, I. Budapeşte), 146-301.
- Johanson L (1991) Zur Typologie Türkischer Gerundialsegmente. *Türk Dilleri Araştırmaları* 98-110.
- Johanson L (1998a) "The structure of Turkic", ed. L. Johanson und É. Á. Csató, *The Turkic languages* (Routledge, London, New York), 30-66.

- Johanson L (1998b) “The history of Turkic”, ed. L. Johanson und É. Á. Csató, *The Turkic languages* (Routledge, London, New York), 81-125.
- Johanson L (1999a) “Typological notes on aspect and actionality in Kipchak Turkic”, ed. Werner Abraham, Leonid Kulikov, *Tense-aspect, transitivity and causativity*. Essays in honour of Vladimir Nedjalkov. (Studies in Language Companion series 50.) (Benjamins, Amsterdam & Philadelphia), 171-184.
- Johanson L (1999b) “Bulgarca ve Türkçe’de Dolaylamalar” (Indirectives) Üzerine. *İlmi Araştırmalar* 7: 245-254.
- Johanson L (2000) “Viewpoint operators in European languages”, ed. Östen Dahl, *Tense and aspect in the languages of Europe* (Mouton de Gruyter Berlin, New York), 27-187.
- Karaağaç G (2016) *Türkçenin Dil Bilgisi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Karadoğan A (2009) *Türkiye Türkçesinde Kılınış* (Divan Kitap, Ankara).
- Karakoç B (2007) Nogayca ve Türkiye Türkçesinde Tümleç Yan Cümlelerinde Kullanılan Yüklemeleştiricilerin Bir Karşılaştırması. *Turcology in Turkey* 337-359.
- Kerimoğlu C (2017) *Genel Dilbilime Giriş* (Pegem Akademi, Ankara).
- Klein W (1994) *Time in Language* (Routledge, London-New York).
- Korkmaz Z (1992) *Grammer Terimleri Sözlüğü* (Genişletilmiş 2. baskı) (TDK Yayınları, Ankara).
- Korkmaz Z (2009) *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Kornfilt J (1997) *Turkish* (Routledge, Londra, New York).
- Kortmann B (1991) The Triad ‘Tense-Aspect- Aktionsart’: Problems and Possible Solutions: Perspectives on Aspect and Aktionsart. *Belgium Journal of Linguistics* 6: 9-29.
- Kuram K (2015) The organisation of functional heads and TAM interpretation in turkish. Doctoral Dissertation, Newcastle University.

- Lewis GL (2001) *Turkish Grammar* (Clarendon, Oxford).
- Lyons J (1977) *Semantics II* (Cambridge University Press, Cambridge).
- Lyons J (1983) *Kuramsal Dilbilime Giriş*, çev. Ahmet Kocaman. (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- McArthur T (1992) *Oxford Companion To The English Language* (Oxford University Press, New York).
- Młynarczyk A (2004) *Aspectual Pairing in Polish* (LOT, Utrecht).
- Olsen MB (1997) *A Semantic and Pragmatic Model of Lexical and Grammatical Aspect* (Routledge, New York-London).
- Ong JW (2010) *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi* (Metis Yayınları, İstanbul).
- Ortaköylüoğlu H (2015) Türkçede Görünüş: Okul Öncesi Hikâye Kitaplarında Eylem Türleri, Üye Yapı, Biçimbirim ve Belirteç Etkileşimi. *International Journal of Language Academy* 3(1): 224-240.
- Ördem E (2014) Türkiye Türkçesinde Zaman Metaforları. *Dil Araştırmaları* 14: 119-136.
- Salaberry R, Shirai Y (2002) *The L2 Acquisition of Tense-Aspect Morphology* (John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia).
- Özdem RH (1933) Fiil ve Tasrif Şekilleri. *Birinci Türk Dili Kurultayı Tezler Müzakere Zabıtları* (Devlet Matbaası, İstanbul).
- Özdemir E (1968) Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış. *TDAY Belleten-1967* (TDK Yayınları, Ankara, 177-203).
- Özel S, Atabay N (1976) *Sözcük Türleri II* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Reichenbach H (2005). The Tenses of Verbes. ed. Inderjeet Mani, James Pustejovsky, Rob Gaizauskos. *The Language of Time: A Reader*. Oxford University Press, New York, 71-78.
- Schmiedtová B (2004) *At the Same Time... The Expression of Simultaneity in Learner Varieties* (Mouton de Gruyter, Berlin-New York).

- Sezer E (2001) Finite Inflection in Turkish. ed.Erguvanlı-Taylan. *The Verb in Turkish* (John Benjamins, Amsterdam).
- Shirai Y, Andersen RW (1995) The acquisition of tense-aspect morphology: A prototype account. *Language* 71: 743-762.
- Slobin ID, Aksu AA (1982) *Tense-aspect-modality in Turkish, Tense-aspect: Between semantics and pragmatics* (John Benjamin Yayınevi, Amsterdam).
- Smith SC (1997) *The Parameter of Aspect* (Kluwer Academic Publishers, Netherlands).
- Smith SC (2007) Tense and Temporal Interpretation. *Lingua* 117: 419-436.
- Svantesson JO (1991) Tense, Mood and Aspect in Mongolian. *Working Papers* (Department of Linguistics, Lund University) 38: 189–204.
- Şahin H (2005) “Türkçede Zaman Belirleyicileri ile Kip ve Zaman Eklerinin Uyumunu”, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* (Kanyılmaz Matbaası, İzmir), 649-654.
- Thelin NB (1978) *Towards a Theory of Aspect, Tense and Actionality in Slavic* Acta Universitatis Upaliensis, Studia Slavica (Almqvist and Wiksell, 18. Uppsal).
- Uğurlu M (2003) Türkiye Türkçesinde “Bakış” (Aspektotempora). *Türkbilig* 5: 124-133.
- Underhill R (1976) *Turkish Grammar* (The MIT Press, Cambridge).
- Uzun NE (1998) Türkçede Görünüş-Kip-Zaman Üçlüsü. *Dil Dergisi* 68: 5-22.
- Uzun NE (2004) *Dünya Örnekleriyle Dil bilgisinin Temel Kavramları Türkçe Üzerine Tartışmalar* (Türk Dilleri Araştırma Dizisi, İstanbul).
- Üstünova K (2005) Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9: 187-201.
- Vardar B (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (Multilingual Yayınları, İstanbul).
- Vendler Z (1957) Verbs and Times. *The Philosophical Review* 66: 143-160.
- Vendler Z (1967) *Linguistics in Philosophy* (Cornell University Press, Ithaca-London).

Yaman E (2018) *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).

Yavaş F (1982) The Turkish Aorist. *Glossa* 16(1): 40-53.

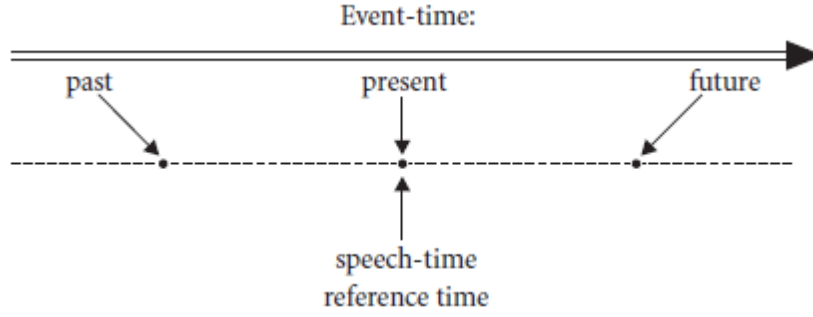
Online Kaynaklar

<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 28.05.2020)

EKLER

EK 1: Givon'un fiil zamanı ve zamansal bağlam gösterimi

(2001: 286).

EK 2: Bache'nin görünüş sınıflandırması ve bağlantılı olduğu kategoriler

II. Compatibility relations & constraints:

A. Action & aspect:

(6.1a) -ACTIONAL $\Downarrow$ +ASPECTUAL

(6.1b) -ACTIONAL $\gg$ -ASPECTUAL

- (6.2a) complex ↓ perfective
- (6.2b) complex >> imperfective, -ASPECTUAL
- (6.3a) punctual ↓ imperfective
- (6.3b) punctual >> perfective, -ASPECTUAL
- (6.4a) telic ↓ imperfective
- (6.4b) telic >> perfective, -ASPECTUAL
- (6.5a) directed ↓ perfective
- (6.2b) directed >> imperfective, -ASPECTUAL

B. Tense & aspect:

- (7.1a) present ↓ perfective
- (7.1b) present >> imperfective, -ASPECTUAL

C. Action & tense:

- (8.1a) punctual ↓ present
- (8.1b) punctual >> future, past, -TEMPORAL
- (8.2a) telic ↓ present
- (8.2b) telic >> future, past, -TEMPORAL

III. Definition-level variation of meaning:

A. Action:

- (9) definition level = function level of aspect and tense (see below)

B. Tense:

- (10) definition level restricted by (7) and (8) above to examples which are *non-perfective* and *non-telic/non-punctual* (i.e. -ACTIONAL, complex, directed or self-contained).

C. Aspect:

- (11) definition level restricted by (6) and (7) above to examples which are *non-present* (i.e. past, future or -TEMPORAL) and *self-contained*.

IV. Function-level variation of meaning:

A. Action & aspect:

- (12.1) -ACTIONAL $\Downarrow$ +ASPECTUAL
 $\rightarrow$ -ACTIONAL $\approx$ x [x $\Uparrow$ +ASPECTUAL]

More specifically realized as one of the following:

- (12.1a) -ACTIONAL $\approx$ complex
(12.1b) -ACTIONAL $\approx$ punctual
(12.1c) -ACTIONAL $\approx$ telic
(12.1d) -ACTIONAL $\approx$ directed
(12.1e) -ACTIONAL $\approx$ self-contained

- (12.2) complex $\Downarrow$ perfective
 $\rightarrow$ complex $\approx$ x [x $\Uparrow$ perfective]
x = *punctual* > *telic* > *self-contained*

- (12.3) punctual $\Downarrow$ imperfective
 $\rightarrow$ punctual $\approx$ x [x $\Uparrow$ imperfective]
x = *complex* > *directed* > *self-contained*

- (12.4) telic $\Downarrow$ imperfective
 $\rightarrow$ telic $\approx$ x [x $\Uparrow$ imperfective]
x = *directed* > *complex* > *self-contained*

- (12.5) directed $\Downarrow$ perfective
 $\rightarrow$ directed $\approx$ x [x $\Uparrow$ perfective]
x = *telic* > *punctual* > *self-contained*

B. Tense & aspect:

- (13.1) present $\Downarrow$ perfective
 $\rightarrow$ present $\approx$ x [x $\Uparrow$ perfective]
x = *future, past* > -TEMPORAL

C. Action & tense:

redundant/systemically void

(1997: 304-307).